

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

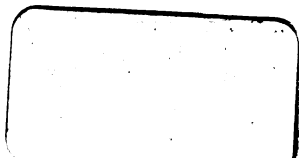

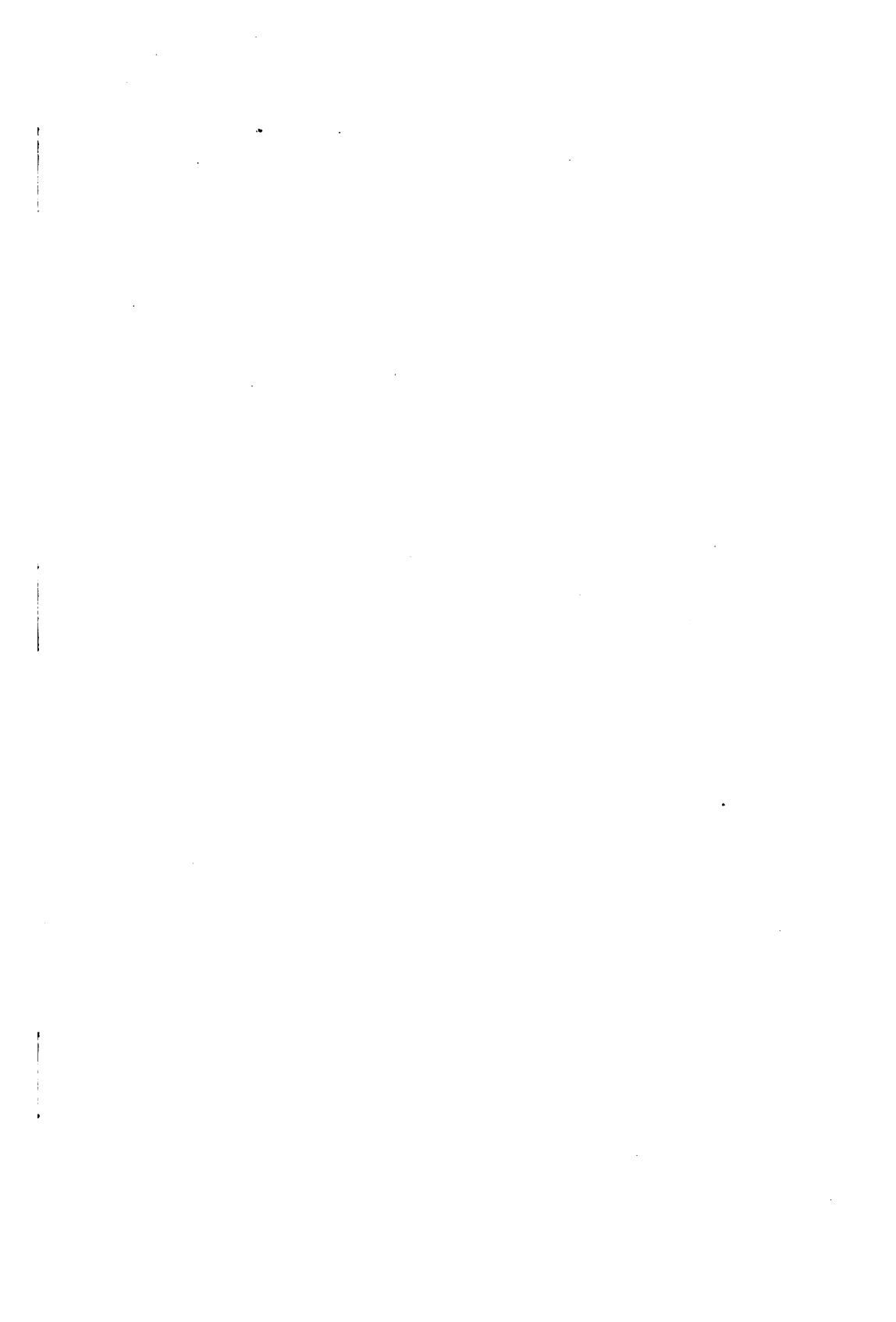

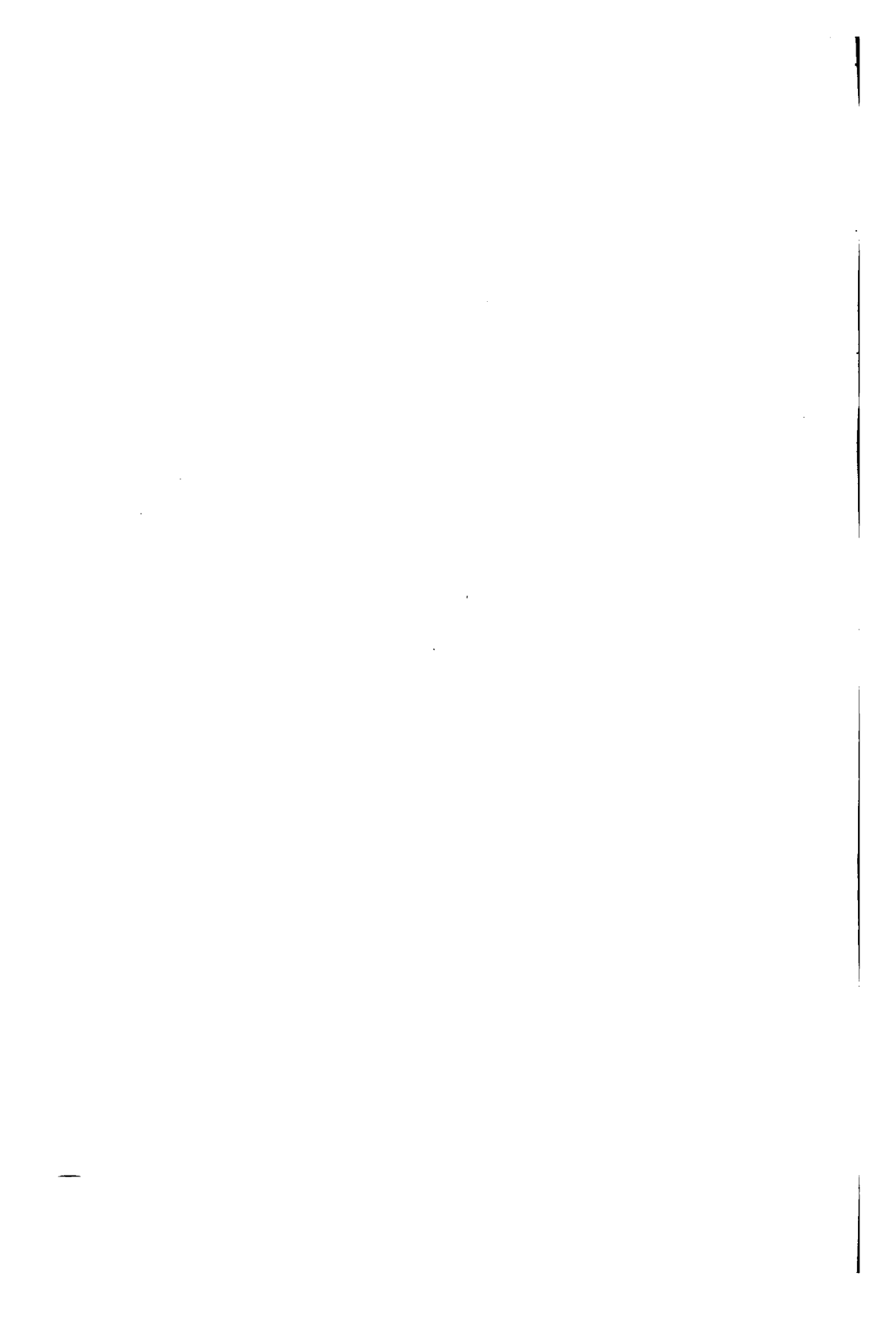
Slav 9114.70

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

София

ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕДЪ

на

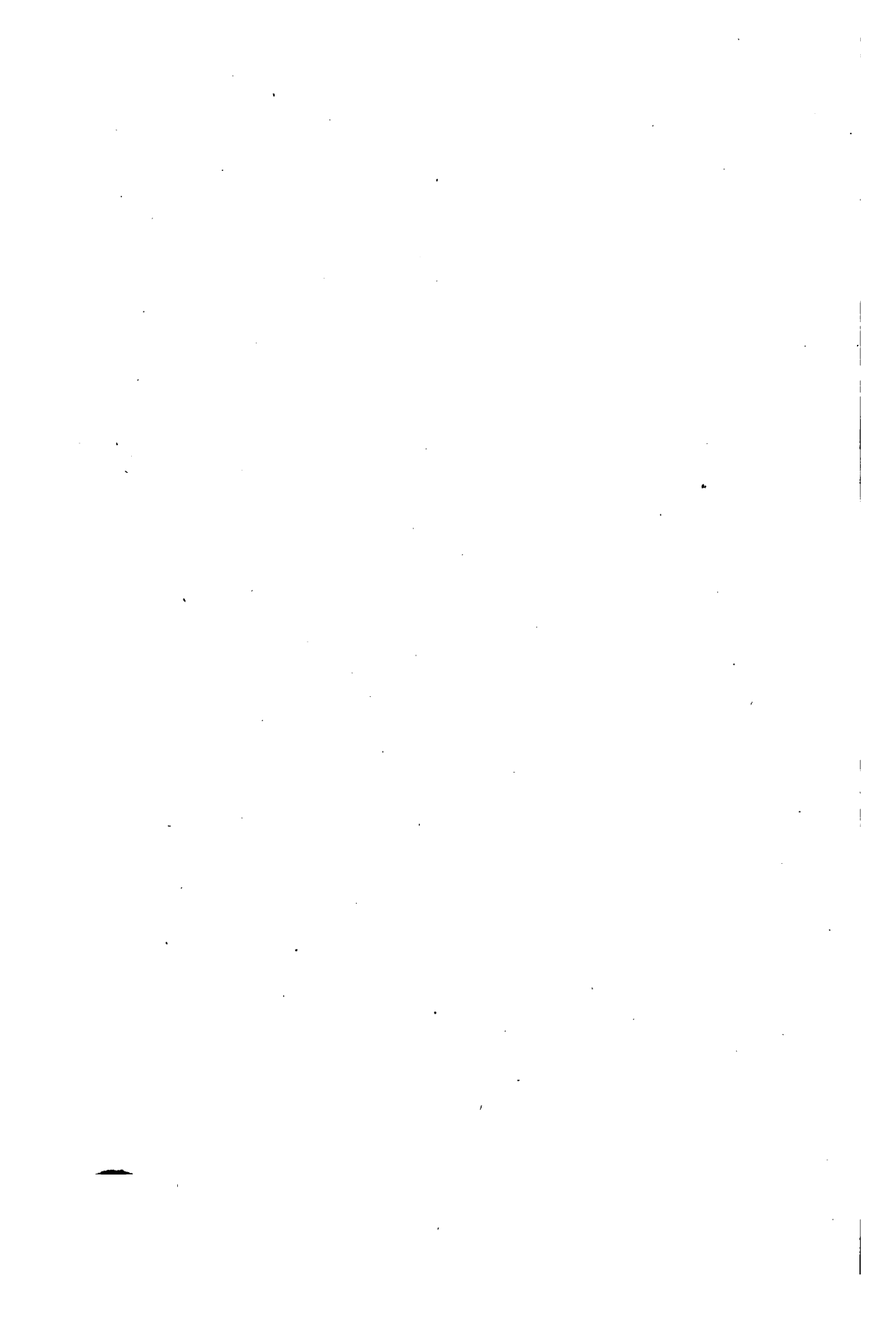
БЪЛГАРСКА-ТА ЦЪРКВА

ОТЪ САМО-ТО Й НАЧАЛО И ДО ДНЕСЪ

отъ

Марина Дринова.

1869.

Дринов

ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕДЪ

на

БЪЛГАРСКА-ТА ЦЪРКВА //

ОТЪ САМО-ТО И НАЧАЛО И ДО ДНЕСЪ

отъ

Марина Дринова.

1869.

Class 9114.70

61 * 20

Въ Виѣна у книгопечати Л. Сомеровъ.

СЪДРЪЖАНІЕ.

	стр.
Прѣдисловіе	V—VIII
ГЛАВА ПРЪВА. Встъпители белѣжки: распространяване-то на Христіанска-та вѣра по Балканскіи полуостровъ; учреждане-то на Пръво-Юстиніанско-то архіепископство. Унищожение-то на христіанство-то и църковна-та наредба на Балканскіи полуостровъ чрезъ дохождане-то тамъ на Славено-Българе-тѣ, начало-то на тѣхно-то покрѣстванье. Кирилъ и Методіи	1
ГЛАВА ВТОРА. Начало-то на Българска-та църква, распрата за нѣкъ между Римскіи и Константинополскіи прѣвосвещеници. Наредба-та на Българска-та църква во врѣме-то на царя Бориса	13
ГЛАВА ТРЕТЯ. Учреждане-то на 1-ва-та Българска патриаршія и неината исторія до 1018 год. Пренасяне-то на Патриаршескіи престолъ въ Охрида	27
ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. Погледъ връхъ духовно-то състояние на Българскій народъ отъ негово-то покрѣстванье до 1018 г. Трѣвѣчни-тѣ еретици; Богумилската ересъ	38
ГЛАВА ПЕТА. Състояние-то на Българска-та църква отъ 1018—1186	55
ГЛАВА ШЕСТА. Сношенія-та на царь Жоаннъ I съ папа Иннокентіи III; унія-та, за която се работѣше чрѣзъ тѣзи сношенія. Търновскіи съборъ противъ богумили-тѣ въ 1210 год.	66
ГЛАВА СЕДМА. Учреждане-то на Търновска-та патриаршія. Кръстоносенъ походъ противъ Жоанна Асѣня. Область-та на Търновската патриаршія. Търновски-тѣ патриарси	84
ГЛАВА ОСМА. Нѣколко думи за политическо-то състояние на България въ 2-ра-та половина на 14-тии вѣкъ. Погледъ връхъ вънтрешно-то състояние на Българска-та църква и връхъ духовно-то Българско просвѣщеніе прѣвъ Търновскіи періодъ	100
ГЛАВА ДЕВЕТА. Отношенія-та на Константинополскіи патриархъ къмъ Търновскіи слѣдъ въстановление-то на Византійска-та имперія въ 1261 г. — Грамота-та на Константинополскіи патриархъ Калистъ. Подсѣбяване-то на Видинска-та область отъ	

IV

	стр.
Константинополски патриархъ. Раствурянето на Търновска-та патриаршия	114
ГЛАВА ДЕСЕТА. История-та на Охридска-та патриаршия отъ 13-тии вѣкъ до раствуряне-то ѝ (1767 г.): отношенія-та ѝ къмъ Търновска-та, Виевска-та и Константинополска-та; отъ кога тя е наченала да се именува и Прѣло-Юстиніанска. Понякогнатѣ отъ неши-тѣ патриарси; неши-то каданье и раствуряне .	125
ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА, Фанариотско-то брѣне въ България. Българско-то възраждане и црковни въпросъ	139
ГЛАВА ДВѢНАДЕСЕТА. Исторически бѣлески за католическа-та пропаганда между Българе-тѣ; покатоличени-тѣ Българе въ България и Австрія. — Нѣколко рѣчи за протестантска-та пропаганда	157
ПРИТУРКИ. I. Та κατά τὰς ἀρχιεπισκοπὰς Ἀχρίδων καὶ Πελίου .	179
II. Изводъ отъ една новонайдена Българска лѣтопись .	184

П Р Ъ Д И С Л О В І Е .

До начало-то на нашия вѣкъ съ исторія-та на Българска-та църква сѣ се занимавали токо нѣколцина духовни католически писатели, между които особно внимание заслужватъ Ассемани (*Calendaria Ecclesiae Universae, Romae 1755 t. t. III, V*), Пеячевичъ (*Historia Serviae, Colocae 1799*) и Яковъ Коletzъ (*Plurici sacri t. VIII, Venetiis 1819*). Тѣхни-тѣ трудове, обаче, съдържатъ много или малко подробни изводи отъ Латински-тѣ и Гръцки паметници за исторія-та на Българска-та църква, изводи, изложени или безъ всяка критика или пакъ съ пристрастни тълкуванія. Освѣнь излишня-та католическа ревностъ, на тѣзи писатели е бръкало и това, гдѣто тѣ нищо не сѣ знаели за нашенски-тѣ паметници, които токо не твърдѣ отдавна сѣ захванѣли да се издирватъ и обнародватъ. — Въ по-последне врѣме захванѣхъ и други учени, безпристрастни мъже,

VI

да обръщатъ вниманіе на нѣкои въпроси отъ наша-та църковна исторія и да ги разработватъ критически, основаващи се не само на Латино-Гръцки-тѣ, нѣ и на нашенски-тѣ, извѣстни за сега, паметници. Пò-главни-тѣ отъ тѣзи учени изслѣдователи сж: П. Шафарикъ, С. Н. Паузовъ, А. Ө. Гильфердингъ, Захаріи-Фонъ-Лингенталь и др. Въ настоящіи *исторически прегледъ* читатели-тѣ щжтъ се опознажтъ съ тѣхни-тѣ издирванія въ областъ-та на църковна-та ни исторія, тукъ съ жалость щемъ забълемимъ, че тѣзи плодотворни издирванія сж се допирали токо до твърдѣ малко отъ исторически-тѣ сждби на наша-та църква, пò-вѣчето отъ които и досега сж оставали или съвсѣмъ непожтнати, или пакъ сж разглеждани твърдѣ повърхностно. Ные сме се допирали и до тѣзи още неразяснени въпроси и опытвали сме се да разяснимъ поне тѣзи отъ тѣхъ, за които сме намирали много или малко достовѣрни свидѣтелства, а за които не се намиратъ подобни свидѣтелства, за тѣхъ сме споменували вкратцѣ и прѣдположително. Като е далече отъ всяко едно притязаніе да обнема въсебе напълно Българска-та църковна Исторія, това наше списаніе е имало за главна цѣль да събере на-едно пò-главни-тѣ исторически сждби на Българска-та църква и да ги разгледа, въ историческіи имъ редъ, до толкова, до колко-то е възможно за сега. При това ные намѣрихме

за по-добър съвѣтъ да изоставимъ единъ твърдъ важенъ въпросъ, а именно исторія-та на Български-тъ мѣнастры: подробно-то разглеждане на този важенъ въпросъ е възможно само съ помощъ-та на нашенки паметници, а за сега сме твърдъ осѣдани отъ тѣхъ. — Непълнота-та на това наше списаніе давно извади други, по-достойни изслѣдователи на това невоздѣлано поле и давно побуди образованни-тъ ни съотечественници да се взематъ ревностно за издирване-то и обнародване-то на наши-тъ паметници, съ които само щѣтъ могатъ да се разяснатъ много-то още тъмни страници, както въ гражданска-та ни, тѣй и въ църковна исторія.

Правописаніе-то, за което сме се държали тукъ, въ *прѣдисловіе-шо* си, това правописаніе ные намираме за най-вѣрно и най-способно да помири разногласія-та между наши-тъ писатели за този прѣдметъ. Като не сме, обаче, увѣрени щѣтъ ли тѣ го одобри и прие, то въ книга-та си ные не яко много сме залягали да слѣдваме всѣдъ него. Освѣнь това, всичко-то наше внимание е было заузето съ съдържаніе-то на книга-та ни, а за езикъ-тъ ѝ сме се грижили само до толкова, до колкото е нужно за да ни разберѣтъ. — Читатели-тъ щѣтъ срѣщнатъ, както въ тази ни книга, тѣй и въ „*Погледъ-шъ*“ ни, безбройно много думи, които въ разни мѣста сѣ писани разпо. Като ги молимъ да ни простѣтъ

VIII

това немареніе, ные имъ се вричаме за напръдъ да бждемъ по-исправни и отъ къмъ тази една страна. —

Тѣмже убо, отци и братіе, не кляйте, нъ исправляюще чѣтѣте.

Прага, 4./16. Юніи 1869.

М. Дриновъ.

ГЛАВА ПРЪВА.

Всѣхлишелни белѣжки: расиротраняване-шо на Христiанска-ша вбра по Балканскiи полуостровъ; учреждане-шо на Пръво-Юстинiанско-шо архiепископство. Унищожение-шо на христiанство-шо и църковна-ша наредба на Балканскiи полуостровъ чрезъ дохождане-шо тамъ на Славено-Българе-шѣ, начало-шо на шѣдно-шо покръшване Кирилъ и Методiи.

Пръви-тѣ сѣмена на христово-то учение сѣ посѣяни по Балканскiи полуостровъ още отъ сами-тѣ апостоли. Има преданiе, което говори, че свети-тѣ апостоли Андрей и Филипъ сѣ обиходили и тази страна и сѣ просвѣтили тамъ мнозина съсѣ Христово-то учение. А за св. Павелъ се за достовѣрно знае, че той е основалъ тамъ нѣколко христiански църкви. Освѣнь посланiя-та му къмъ Солуняне-тѣ и Филипписейци-тѣ, ¹⁾ въ това на увѣрява и повѣствованiе-то на апостолъ Лука въ 16-та глава на апостолски-тѣ дѣянiя ²⁾. Самъ Павелъ свидѣтелствова за това въ думи-тѣ си, които намираме въ посланiе-то му къ Римлянимъ ³⁾: „Икоже ми отъ Иерусалима и окрестъ „даже до Иллирика испол- „нити благовѣствованiе христово.“ Тѣзи плодотворни

¹⁾ Филипписейци-тѣ сѣ били жители на старiя, знаменитiя въ исторiя-та градъ Филиппи. Той се е намиралъ на мѣстото, гдѣ-то е сега село Филипе (въ Драмска-та област).

²⁾ Дѣянiя Св. апостолъ гл. 16, ст. 9 — 39 —.

³⁾ Къ Римл. гл. 15. ст. 19. —.

сѣмена не заглѣхнахъ, а паднахъ на добра земля и хванахъ корень. Около 200 години слѣдъ Р. Хр. единъ Христіански писателъ говори, че въ негово врѣме Евангелска-та истина, освѣнь много други страни, е была озарила вѣче и Дакія ⁴⁾. А подъ Дакія тогава се е разумѣвала сегашна-та Българска земля между рѣки-тъ Морава, Тимокъ и Искръ. Около 304 год. во време-то на 10-то-то гоненіе, което императоръ Диоклитіанъ вдигна противъ христене-тъ, ные срѣщамъ въ Тракія множество Христене, отъ които мнозина получихъ тогава мъченически вѣнецъ. — Всичко свидѣтелствова, че въ начало-то на 4-тии вѣкъ имало е безчисленно множество Христене и на Балканскіи полуостровъ, както и въ други-тъ владѣнія на Римска-та имперія. — Но и тукъ, както и всѣдѣ въ онова време, Христене-тъ сѣ были принѣдени да си неисказватъ вѣра-та, скръшомъ сѣ се молили и проповѣдали. — Това тежко състояніе на христовитѣ послѣдователи се продлѣжава до 312 година, т. е. до това време, когато императоръ Константинъ Великіи, не само освобиди Христова-та вѣра отъ всякакви гоненія, но ъ и припозна за главна вѣра въ Имперія-та си: тогава въ скоро врѣме станахъ христене и други-тъ жители на Балканскіи полуостровъ, които до тогава си останахъ при своя-та стара езическа вѣра. —

Отъ врѣме-то на Константина Великаго за едно съ друго-то устройство на Христова-та църква, захвана да се нарежда правилно и црѣковно-то Чиначаліе или свещенноначаліе (Јерархія-та). Римска-та Имперія, която тогава заглѣщаше токорѣчи всичкіи по-извѣстенъ свѣтъ, се раздѣляваше на много малки области, кои-то по латински се наричахъ *провинци*, и по Гръцки *епархії*. —

⁴⁾ Тертуліанъ, b. Chronographia ed Venet. 1733 p. 116.

Въ всяка една епархія се постави по единъ църковенъ надзирателъ, кой-то трѣбаше да наглежда църковни-тѣ работи въ енархіята си. Такива надзиратели се нарекохъ *архіепископски* или *митрополити*. Тѣ пакъ поставяхъ отъ своя страна надзиратели въ по-главни-тѣ градове на енархія-тѣ си, надзиратели, кои-то трѣбаше да зависѣтъ отъ тѣхъ и се наричяхъ просто *епископски* или пакъ *хорейскски*. Епархіални-тѣ митрополити или архіепископи трѣбаше такожде да бѣдѣтъ подчинени на други по-главни отъ тѣхъ священноначалници, кои-то не бѣхъ подчинени никому, а се считахъ глави на вселенската Христова църква и на прво време се нарекохъ по Гръцки *Екзархи*, или по латински *примаси*. Но-први-тѣ отъ тѣзи автокефални (самовластни) священноначалници на 4-тии вселенски съборъ въ Халкидонъ (451 год.) почетохъ се съ особенно званіе, *патриарси*; то бѣхъ: *Римскіи*, *Константинополскіи*, *Александрійскіи*, *Антіохійскіи* и *Іерусалимскіи*. — Тѣ всички-тѣ имахъ еднаква власть, единъ другому не бѣхъ подчинени, считахъ се равни блюстители на Вселенската Христова църква, за добро-то на коя-то тѣ трѣбаше съ общи сили да се грижѣтъ. — Отъ 587 год. Константинополскіи патриархъ захвана да ся титулира *вселенски* (*οἰκουμηνικός*). Римскіи патриархъ (папа), кой-то се нобоя да не бы чрезъ това Константинополскіи да занса да растури равенство-то на патриаршески-тѣ престоли, протестира противъ това нововведеніе. Императоръ Маврикіи му написа да не ся бои; зашто-то това званіе се дало на Константинополскіи прѣвосветитель само като една честь, прилична за единъ патриархъ, който сѣди въ царствующи градъ. Само за това, а не съ нѣкаква мисль за подчиненіе нему-други-тѣ патриарси.

Епархія-тѣ на Балканскіи полуостровъ въ църко-

венъ изгледъ не зависѣхъ всички-тѣ отъ единъ патриархъ, а бѣхъ раздѣлени между двама: между Константинополскіи и Римскіи. На Римскіи бѣхъ подчинени епархїи-тѣ, които се намирахъ въ сегашни-тѣ области: *Тессалїя, Епиръ, Македонїя, Албанїя* и въ сегашни-тѣ *Сръбски* земли. А сегашна-та *Тракїя* и *собщвенна Българїя* ся подчинявахъ на Константинополскіи. —

Тѣй се нареди испърво църковно то управление на Балканскіи полуостровъ, но то не можи дълго да вѣкува въ този си видъ. — Въ 5-тии вѣкъ слѣдъ Р. Христово, во време-то на преселванїе-то на народн-тѣ, Римска-та имперїя трѣбаше съвсѣмъ да се превърне. Западна-та ѳ половина падна въ рѣце-тѣ на варваре-тѣ, които направихъ тамъ нѣколко нови царства, а пакъ источна-та, макаръ и да се удръжа, претегли обаче голѣмо разоренїе отъ Вестъ-Готи-тѣ, Хунни-тѣ, Остъ-Готи-тѣ и отъ други още свирѣпи варваре. Цѣли провинціи на Балканскіи полуостровъ заустяхъ отъ тѣхни-тѣ разоренїя, много градове погинахъ и быдохъ разсипани до дѣно. И когато този разорителенъ ураганъ поутихна на нѣколко врѣме, Источно-Римско-то или Византїйско правителство начена пакъ да попотяга разглобени-тѣ си области и отъ ново да вѣдворява въ тѣхъ гражданска и църковна наредба. Съ особно старанїе е работилъ за това нѣщо Императоръ Юстинїанъ I, който царувá отъ 527 до 565 г. Той не само че потегна и украси съ нови зданїя много отъ растурени-тѣ по Балканскіи полуостровъ градове, но още въздигна и много нови, между които е былъ и градъ-тѣ *Прьва Юстинїана*, който Юстинїанъ направи въ мѣсто-то на свое-то рожденїе ⁵⁾. — Съсъ съгласїе-то на всички-тѣ

⁵⁾ Прьва-Юстинїана не е была на мѣсто-то на сегашна Охрида. Тамъ въ онова врѣме се намираше други единъ градъ

главни пръвосвещенници или патриарси Юстинианъ учрѣди въ този градъ ново архіепископство, комуто подчини епархii-тъ: Дакія (*Mediterranea et Ripensis*) Втора Мизія, Дарданія, Превалитана, Македонія и една часть отъ Паннонiя ⁶⁾). На новопоставенни Пръво-Юстиниански архіепископъ даде се право да има най-высока духовна власть въ поменати-тъ области, да поставя въ тамошни-тъ епархii епископи и митрополити, а самъ да се избира отъ съборъ-тъ на митрополити-тъ си, и да нѣма надъ него никаква власть други нѣкой Јерархъ. (*primum habere honorem, primam dignitatem, summum sacerdotium A venerabili suo concilio metropolitano-
gum ordinari sancimus nulla penitus Thessalonicensi episcopo nec ad hoc communi-
one servanda* ⁷⁾). Римскii пръвосвещенникъ, комуто до тогава бѣхъ подчинени тѣзи епархii ⁸⁾, испрво се е противялъ на това Юстинианово учреждение, чрезъ което се намаляваше неговата власть, но испослъ и той трѣбаше да го припознае ⁹⁾. И тѣй Пръво-Юстинианско-то архіепископство е было съвсѣмъ самовластно, автокефално. Освѣнъ горѣречено-то свидѣтелство, което ные приведохме отъ 11-тата Юстинианова Новелла, чрезъ коя-то то быде потвърдено въ 535 год., това го потвърдява друга една Юстинианова Новелла, издадена въ 545 год., сирѣчь десетъ години слѣдъ пръва-та. — Въ неѣ между друго се

Lychnidus. Най вѣрно-то мнѣніе за положеніе-то на Пръва-Юстиниана е това, че тя се е намирала нѣгдѣ въ Кюстендаско-то окръжiе или и на също-то мѣсто, гдѣто е сега Кюстендаль.

⁶⁾ За положеніе-то на тѣзи области виж. Въ Погледъ връхъ происхождание-то на Българскii народъ. —

⁷⁾ *Novella XI* отъ 535 год.

⁸⁾ Тѣ до тогава се управлявахъ отъ Солунскii митрополитъ, който се считаше Панскii викарiи. —

⁹⁾ *Nach längeren Verhandlungen hat derselbe jedoch seine Zustimmung ertheilt. Beiträge zur Geschichte der bulgar. Kirche, Zachariae von Lingenthal 1864, стр. 7. —*

говори, че Пръво-Юстинианекѣи архієпископъ трѣба да има такава властъ въ подчинни-тѣ нему епархіи, какъ-то има Римскіи тронъ надъ свои-тѣ (*καὶ ἐν ταῖς ἀποκεκρυμέναις αὐτῷ ἐπαρχίαις τὸν τόπον ἐπέχειν τοῦ ἀποστολικοῦ Ρώμης θρόνου*¹⁰⁾).

Нъ и на тази наредба не бѣше рѣчено да вѣкува твърдѣ много. Около 100 години слѣдъ смъртъ-та на Юстиниана, новоучреденно-то отъ него архієпископство трѣбаше совсѣмъ да исчезне отъ лице-то на земля-та, и да исчезне заедно съ орѣдѣло-то си стадо, заедно съ съ църкви-тѣ, които се намирахъ подъ неино-то управленіе. Това се случи, защо-то по онова врѣме отъ кѣмъ Дунава дотече новъ народенъ норой, който като потопа прѣдни-тѣ жители на епархіи-тѣ ѣ, насели ги съ нови племена, които не познавахъ Христова-та вѣра, бѣхъ още езъчници. — Тѣ испогубихъ или изгонихъ и послѣднии остатѣкъ отъ древни-тѣ жители на тѣзи области, развалихъ църкви-тѣ имъ, разсыпахъ до дѣно много градове, между които бѣ и *пръва Юстиниана*, гдѣ-то се намираше сѣдалище-то на Пръво-Юстинианскіи архієпископъ. Тѣзи губители на Византійска-та властъ на Балканскіи полуостровъ, разорители на прѣжни-тѣ му жители и на Юстинианови-тѣ наредбы, тѣ бѣхъ наши-тѣ прадѣди, *Славено-Българе-шѣ*¹¹⁾. Отдавна, още отъ

¹⁰⁾ Novella CXXXI c. 3— Юліанъ (Epit. novel. c. 508) превожда на латински тѣзи думи тѣй: eadem jura super eos habet, quae rara Romanus habet super episcopos sibi suppositus. Но има много католически писатели, които ги разбиратъ съвсѣмъ на опаки и искаратъ, че съ учреждање-то на Пръво-Юстинианско-то архієпископство папски-тѣ правдини на Балканскіи полуостровъ не съ се были прекъснали, защо-то Пръво-Юстинианскіи архієпископъ е былъ ужъ намѣстникъ папски! — Виж. Псячевича Historia Serviae p. 45. —

¹¹⁾ За политическо-то състояніе на Балканскіи полуостровъ въ това време и за пресѣлванѣ-то тамъ на наши-тѣ праотци, Славено Българе-тѣ вижъ въ списаніе-то: Погледъ връхъ происхождения-то на Българскіи народъ и начало-то на Българска-та исторія.

5-тии вѣкъ, минувахъ Славено-Български дружини и родове на Балканскіи полуостровъ за да си тръсѣтъ тамъ добри жилища за поселванье, но тѣзи имъ минуванія не бѣхъ тѣй бурни и не правехъ особено нѣкакво сметеніе. Нѣ отъ 6-тии вѣкъ-тѣ захванахъ да минувѣтъ тамъ съсъ голѣми и силни дружини и правѣхъ плѣнѣ и пожаръ, гдѣ какъ заминехъ. Въ 6-тии и 7-мии вѣкъ, тѣ напълнихъ почти всичкии Балканскіи полуостровъ и го имахъ цѣлъ въ рѣце-тѣ си, отъ Дунава даже до Адриатическо-то море и до архипелагъ-тѣ, а въ слѣдующии вѣкъ тѣ заехъ, или както казва Императоръ Константинъ Багрянородниъ, *ославенихъ всичкии Еллада и Пелопонесъ*¹²⁾ и расширихъ свои-тѣ жилища даже до Средиземно-то море. — Като езычници, то се разумѣва, че тѣ сѣ искоренявали Христово-то ученіе въ тѣзи мѣста, а заедно съ него, гинѣла е и църковна-та наредба. — Епархія-тѣ на Прѣва Юстиніана съвсѣмъ се опоганихъ отъ тѣхъ, а тѣй исто и много епархія, които бѣхъ подчинени на Константинополскіи патріархъ. —

Като ся утвърдихъ добръ въ ново-то си отечество, наши-тѣ прадѣди направихъ тукъ и едно ново силно царство подъ име *Българско*. Но това царство се състави само отъ тѣзи Славенски племена, кои-то ся поселихъ между Дунава и Балканъ-тѣ, въ Македонія и въ Сѣверна-та половина на днешна Тракія. Много други отъ тѣхни-тѣ братіе, а именно тѣзи, които ся заселихъ въ Епиръ, Тессалія, Еллада и Пелопонесъ, не се съединихъ съ това царство, и малко по малко дохождахъ подъ власть-та на Константинополски-тѣ императори, които заедно съ това ги обръщахъ, по лека лека, въ Христовата-та вѣра. —

¹²⁾ *Const. Porphyg.* De them. II, 6. ἐσθλαρώθη πάσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος.

И тъй въ начало-то на 9-тии вѣкъ Славено Българе-тъ на Балканскіи полуостровъ се дѣлѣхъ на двѣ половини: една (пó-голѣма-та) съставяше едно особѣнно царство, предъ което треперяше Константинопольскіи Императоръ и му плащаше данѣкъ, а пакъ друга-та, която живѣеше вѣнъ отъ предѣли-тъ на това царство въ старо-Гръцки-тъ области, бѣше вѣче пó-вѣчето подчинена на имперія-та.

Между подирни-тъ, сирѣчь между подчинени-тъ Византіи Славенобългаре твърдѣ рано е захванѣло да се распространява Христіанско-то ученіе. Още въ 6-тии вѣкъ ные намираме въ Византійска-та Исторія отъ тѣхъ не само много чиновници и знатни полководци, но такожде и много свещенници и други духовни лица, и даже два императора, а именно Юстинъ и сестринни му сынъ Юстиніанъ (Управда). А въ 766 год. на 16 Ноемврія и на вселенскіи патріаршееки престолъ се вѣскачи единъ отъ тѣзи Славено-Българе. Той бѣше патріархъ Никита (*Νικήτας ὁ ἀπὸ Σθλαβῶν*), който дръжеше съ Иконоборецъ-тъ Константинъ Копронимъ¹³⁾. — Отъ тѣзи Славено-Българе излѣзе и Императоръ-тъ Василии Македонскіи, който отъ простъ селенинъ достигна да стѣпни на Византійскіи прѣстолъ и стана родоначалникъ на знаменита-та Македонска династія¹⁴⁾.

Това бѣше само голѣмо зло за тѣзи още отъ 7-мии вѣкъ покрѣстени Славене, че тѣ си нѣмахъ още свое писмо и принѣдени сѣ были да слушѣтъ слово-то Божіе на чуждъ езыкъ, на Гръцки. Отъ това прости-тъ, които не сѣ разбирали този езыкъ, макаръ и да сѣ се наричали Христене не сѣ могли да разберѣтъ що е хри-

¹³⁾ Теофанъ, Кедринъ, Глякъ, Зонарь, Никифоръ патріархъ У Стрит. 11, 80. —

¹⁴⁾ Погледъ връхъ происхожд. на Бл. народъ. —

стово-то учение. — А пакъ тѣзи, които се изучаваха да четатъ, пишатъ и да говорятъ по Гръцки, лесно сѣ захвъртали майчиния си езикъ, оставяли сѣ и народното си име, и сѣ се губили въ Римско-Византійскій элементъ, приемали сѣ негово-то название, *Ρωμαιοι*, като го сѣ считали, „*по заблуждение-шо на онова време*“, за по-благородно. —

Живъ примѣръ на това сѣ императори-тѣ Юстинианъ (Управда) и Василии Македонскій. Пръвн се е родилъ отъ Славено-Български родители *Иштокъ* и *Бѣлгленца*, вторн такожде е билъ отъ едно Славено-Българско село *Бѣлмира* и исто отъ Славено-Български родъ. Но исторія-та не помни, нито за единъ-тѣ, нито за другн да си сѣ помнили родъ-тѣ ¹⁵⁾. — Това зло се продължава много време, и то е причина-та, гдѣ-то Славено-Българе-тѣ въ Епиръ, Тессалія, въ Елада и Пелопонесъ сѣ се малко по малко намалявали, а пакъ, тѣзи които си сѣ чували родъ-тѣ и езикъ-тѣ макаръ и да сѣ были вѣче покрѣстени оставали сѣ въ невѣжество, защото, тоуждинмъ ъзыкѣмъ слышаше слово, яко мѣдна зкона гласъ слышити *).

Въ такова положеніе се намираха подчинени-тѣ на Византія Славено-Българе, когато нхнн-тѣ братѣе, които влѣзоха въ съставъ-тѣ на Българското царство, дълго врѣме още дрѣжахъ неприкосновенна вѣра-та на свои-тѣ предци, къснѣха въ езичество-то. Тѣ като съставиха една силна дрѣжава, не само че съвсѣмъ отблѣснаха отъ себе Византійско-то вліяніе, но още и съ голѣма лютость свирѣпствовахъ противъ Византійска-та имперія, коя-то едвамъ що не разсипаха съвсѣмъ. Христіанска-та вѣра тѣ не сѣ трѣпѣли въ цар-

¹⁵⁾ Виж. Погледъ прѣхъ происхожд. на Блгг. нар.

*) Блаженнаго учителя нашего Константина философа слово. —

ство-то си и съ голѣма жестокость сѣ постѣпвали съ Византійски-тъ подданици (христене), които сѣ вземали въ пльнѣ. — Съ особна лютость сѣ свирѣпствовали противъ Христене-тъ царь Крумови-тъ наслѣдници: *Цоко* и *Моршагонъ* (Омортагъ). За Цоко находимъ въ единъ старъ Български рѣкописъ слѣдующе-то свѣдѣтелство. „Цокъ безбожныи собра вса християны и чать ѣа, вождоуды попы и дияконы и простѣж, понжди ихъ отворьшиса християнства, не оубо бѣшж Българе християне, и не повинжешемса, швы оусѣкнжшж, швы же различно мжчивъ и немилостивно оубинени бѣшж ¹⁶⁾. — За гоненіе-то на христене-тъ отъ Моршагона имаме доста много свидѣтелства отъ Византійски-тъ лѣтописци, Между много-то мжченици, които пострадахъ отъ Моршагона сѣ были и: Адрианополскіи епископъ Мануилъ *), Дебелтскіи Георгій, Никейскіи Левъ, свещенници Гавриилъ, Сіоній и Пародъ и проч. —

Въ такава умственна и духовна тъмнотія дълго време сѣ живѣли на Балканскіи полуостровъ, не само езически-тъ Славене въ Българско-то царство, но и покръстеници-тъ, подъ Византійска-та власть. „И тако бѣхъ казка нашій Черноризецъ Храверъ, много лѣта. — Потомже человекколюбецъ Богъ, строжи всѣ, и не оставѣхъ человекча рода безъ разоума, нж вса къ разоумоу привода и спасенію, помиловавъ родъ Словинскъ посла имъ святаго Константина философа, нарицаемаго Кирила, мжжа праведна и истинна и съ твори, имъ 30 писмена и 8, шва оубо по чиню Гръческихъ писменъ, шва же по Словѣнстѣй рѣчи. ¹⁷⁾. — Този просвѣтителъ на

¹⁶⁾ Синаксарь, писанъ въ 1340 год. виж. О Славянскихъ рукописяхъ В. И. Ламанскаго стр. 110. — За Цоко виж. Райча Истор. Слав. нар. I, 374.

*) У Strittera 111, 563 sq.

¹⁷⁾ О писменехъ Иоаннъ Екзархъ Болгарскіи, Калайдовича 1824 г. С. ЦБ.

Славенскій родъ и *брама* его *Методіе* излѣзохъ отъ Македонски-тъ Славене, които се намирахъ тогава подъ власть-та на Византиска-та Имперія, и както видѣхме, отъ одавна бѣхъ Христене. — Тѣ бѣхъ „*родомъ Селунянина*, свидѣтелствова за тѣхъ Императоръ Михаилъ III, „да Селунянинѣ вѣскъ чисто Словинскіи вѣскдуютъ“¹⁵⁾. Най голѣма-та тѣхна заслуга не е, гдѣто тѣ обрѣнахъ въ христова-та вѣра милліони езъчески Славене, но въ това, че тѣ съставихъ писмена-та Славенски, преведохъ по-вѣчето Богослужебни книги на Славенски езъкъ, който чрезъ това станъ писменъ езъкъ

Въ коя година тѣ направихъ това велико, безцѣнно изобрѣтеніе? Пире въпросиши въ кое время? казва Черн. то вѣдаты и рекътъ: ако во времяна Михаилъ Царѣ Гръчскаго, и Бориса княза Българскаго и Растица княза Морска, и Коцела княза Блатинска, въ лѣта же отъ създаніе всего міра 6363, т. е. въ 855 год. отъ Р. Хр. — Не щеше да има никакво съмнѣніе, че именно въ тази година сѣ изнамѣрени Славенски-тъ писмена, ако да бѣше се съхранило това число вѣрно, т. е. тѣй, както е было записано отъ Черноривца Храбра, който е писалъ во время оно, когато сѣ были още *живи иже слышъ видѣли ихъ* (Кирилла и Методія). — Но зацо-то негово-то списаніе о *Писменехъ* е дошло до насъ въ нѣколко рѣкописи, писани въ разни врѣмена и отъ разни писачи, и въ една отъ тѣхъ вмѣсто число-то 6363 г. стои друго едно, то се ражда съмнѣніе: да ли и въ този рѣкописъ, отъ която приведохме горно-то свидѣтелство, да ли и неина преписвачъ не е побръкалъ това число? — По причина на това съмнѣніе, много учени сѣ се трудили да изслѣдѣтъ този въпросъ, и доходили сѣ къмъ разни заключеніе. Ные находимъ за най вѣрно отъ тѣхъ за-

¹⁵⁾ Въ Паннонско-то житіе на Св. Методія.

ключеніе-то на О. М. Бодянскаго, който е употребилъ много време и голѣма ученность надъ този въпросъ. То е, че Славенскитѣ писмена сѣ изобрѣтени въ 862 год.¹⁹⁾

Мнозина доказватъ, че Славенски-тѣ прѣвоучители сѣ были отъ Гръцки родъ. Не му е мѣсто-то да се пуцтаме тука въ подробни изслѣдованія за този въпросъ, а ще приведемъ само нѣколко свидѣтельства, че тѣ сѣ Славене, и именно отъ Български-тѣ Славене. —

1) Свидѣтелство-то на Императора Михаила, които казва че тѣ сѣ были отъ Солунъ, който въ онова време е былъ заселенъ само съсъ Славене. — *Солуняне бо вси чисто словенъски бесѣдуоушъ.*

2) Чистота-та и глѣбина-та на Славенобългарскіи езикъ въ написани-тѣ отъ тѣхъ книги. И на сегашно време, когато има толкова леснини за изучаванье-то на Славенскіи езикъ, мѣчно е за единъ Гръкъ да го изучи до такова съвършенство, а камо ли пакъ въ 9-тии вѣкъ, когато нито Грамматики, нито Словаре, нито пакъ славенски букваре не е имало.

3) Въ едно старо житіе на св. Кирилъ се пише: съ преподобнии отицъ нашъ Кирилъ рожденіемъ бысть отъ Сілуна града, родомъ съ Болгарин.²⁰⁾ Въ похвално-то слово св. Кириллу отъ Климента четемъ: и весь церковный законъ прѣложижа, отъ Гречиска въ свой имъ азикъ предаста.

4) Още въ 17-тии вѣкъ единъ Русинъ (Арсеній Сухаповъ) е слушалъ на света гора едно преданіе, че св. Кирилъ и Методіи сѣ были родени *отъ ошца Болгарина и машери Грекини*²¹⁾.

¹⁹⁾ О времени происхожденія Славянскихъ письменъ, Москва 1855.

²⁰⁾ Ивѣстія 2 Отд. Академ. наукъ т. VI, вып. 5. —

²¹⁾ Службы св. Славянскимъ апостоламъ—Профессора В. И. Григоровича стр. 99.

ГЛАВА ВТОРА.

Начало-то на Българска-та църква, расира-та за нѣж между Римскѣи и Констаншинополскѣи прѣвосвещеници. Наредба-та на Българска-та църква во срѣме-то на царя Бориса.

Ные видѣхме, че още въ 6-тии вѣкъ е имало доста Славено-Българе покръстени; тѣхнѣи брой отъ година на година се е умножавалъ, тѣи що-то кѣдѣ начало-то на 9-тии вѣкъ почти всички-тѣ Славено-Българе въ Южна Македонія, въ Тессалія и Епиръ, а отъ части въ Елада и Пелопонесъ сѣ были вѣче Христене. Но като нѣмахъ още никакви свои книги, нито пакъ свое писмо, и принѣдени сѣ были да слушѣтъ Богослуженіе-то си по Гръцки, тѣ не съставяхъ особно църква, а се считахъ между духовно-то стадо на Гръко-Византійска-та църква. — Българска-та църква се поеви само въ срѣда-та на 9-тии вѣкъ. — Въ 861 година ¹⁾ Българскѣи царь Борисъ прія христовата вѣра и като ъ припозна за главна вѣра въ царство-то си, повели на бояре-тѣ си и на всички-тѣ си подданици да ъ приемѣтъ и тѣ. — Само тогава кога се покрѣстихъ тѣзи Славено-Българе, които съставяхъ особно политическо тѣло, само тогава можѣ да се поеви и Българска-та църква *).

¹⁾ Въ тази година относѣтъ покрѣстванъето на Бориса повѣче-то учени, като на пр. Шафарикъ, О. М. Бодяски, С. Н. Палаузовъ, А. Ф. Гилѣердингъ и пр. —

Assemani (Cal. Eccl. Universae, Римъ 1755, III р. 120) доказва, че Борисъ се е кръстилъ въ 865 г.

Учении профессоръ Лавровски показва пакъ на 864 г. — В. Кирилъ и Меодіи Харьковъ 1863 стр. 87 и слѣд. —

^{*)} Ные считаме не нужно да налагаме подробно Исторія-та на царь Борисово-то покрѣстванъе и на негови-тѣ старанія за покрѣстванъе-то на Българско-то царство. За този предметъ имаме на Български езикъ доста подробни списанія.

Случи се тъй що-то Българска-та църква се поеви въ такова време, когато въ вселенска-та христова църква бѣше избухнала една прискърбна распра, распра, която неможи да не закачи и новоявленна-та Българска църква. Поради това ные трѣба да кажемъ нѣколко рѣчи за неѣ.

До онова време главни-тѣ свещенноначалици, сирѣчь патриарси-тѣ, се считахъ равни по между си като еднакви духовни глави на Христово-то стадо. Нѣмаше по между имъ ни единъ, който да имаше по-голъма власть отъ други-тѣ или пакъ нѣкаква си правда надъ тѣхъ. — Всеки управляваше подчинени-тѣ нему църкви самовластно, а кога се явяваше нѣкакъвъ общъ за всички-тѣ въпросъ, тѣ се собирахъ на съвѣщаніе и рѣшавахъ го съборнѣ. — Но въ 9-тии вѣкъ Римскіи патриархъ съеъ свое-то чрезмѣрно властолюбіе растури това духовно равенство между патриарси-тѣ, и заедно съ това расклати духовно-то единство въ Вселенска-та църква. — Папа Николай I, който сѣдя на Римскіи патриаршески престолъ отъ 858 до 867 г. изъяви притязанія, че Римскіи патриархъ има върховна власть надъ вселенска-та църква и че негови-тѣ рѣшенія имѣтъ по-голъма сила отъ рѣшенія-та на други-тѣ патриарси, макаръ бы ще и отъ събори-тѣ. Като исказа такива притязанія, Николай поиска отъ други-тѣ патриарси да го припознаѣтъ за свой глава и безпрекословно да се подчинявѣтъ на негови-тѣ повелѣнія. — Освѣнь тѣзи властолюбиви притязанія, Николай припозна новъ единъ догматъ въ Христово-то ученіе, догматъ съвсѣмъ противенъ на Евангелска-та истина сирѣчь, че духъ свети произходи не само отъ Бога-Отца но и отъ Бога-сына (filioque). Николай искаше отъ Вѣсточни-тѣ патриарси да приемѣтъ и тѣ този догматъ, а токожде и други нѣкои измѣненія, които Римска-та църква бѣше напра-

вила въ съборни-тъ и апостолски постановления и църковни обряди. —

На Константинополскіи патриаршески престолъ съдѣше тогава знаменити съсъ своя-та ученность патриархъ Фотіи. Той възстана противъ властолюбіе-то Николаево и противъ нововведенія-та на Римска-та църква, и ги изобличи съсъ свое-то пламенно слово, като показа тѣхно-то противурѣчіе съ апостолски-тъ и съборни постановления. Отъ-това се вдигна голѣма распра между тѣзи двама патриарси, които осѣвнь гдѣ-то недостойно обличавахъ, нѣ още и проклинахъ, афоресвахъ единъ друго †). —

Въ такова прискърбно въ исторія-та на Вселенската църква врѣме се появи Българска-та църква, която съсъ свое-то появяване още по-вѣче увеличи распра-та между Римскіи и Константинополскіи патриарси, защото-то всяки отъ тѣхъ искаше да подчини на себе си този новонасаденъ виноградъ Господень. — Прѣви-гѣ проповѣдници и насадители на Христова-та вѣра въ Българско-то царство се испратихъ отъ патриархъ-тъ Фотіи, кого-то Българска-та църква испрѣво припозна за свой духовенъ пастырь и отецъ. — Фотіи, като гледаше на

†) Въ 858 г., отъ патриаршескии престолъ въ Константинополъ быде сваленъ патриархъ Игнатій и на негово мѣсто поставиха Фотіи, който до тогава не бѣше духовно лице, а се намраше на свѣтска служба. Една голѣма часть отъ Источно-то духовенство не се съгласи да припознае Фотіи за патриархъ и стоеше за Игнатія. Оттова проваляше едно раздвоение между духовенство-то на Источно-та църква. За да прекъсне това раздвоение, Константинополско-то правителство се обрѣна къмъ папа-та и го побуждаваше да поимогне съсъ свое-то посредничество за умиротворение-то между тѣзи партии. Папа-та побрѣва да се намѣси, но не като миротворецъ, а като судія, комуто принадлежи най-висока власть и най-върховнии съдъ. При появяване-то на такива до тогава не видвани притязанія, источно-то духовенство забрави своя-та домашна распра и се съедини съ Фотіи, който се въоружи противъ тѣзи беззаконни притязанія. Тѣй се начена велика-та тази распра!

новопросвѣтени-тъ Българе, като на свои чада, грижѣше се за тѣхно-то духовно просвѣщеніе, пращаше въ България свещеници, които учехъ Българскій народъ извършахъ Христіанско-то Богослуженіе по Български-тъ книги, които бѣхъ вѣче написани отъ свети-тъ Солунски братіе. Самъ Фотіи написа нѣколко писма на Бориса, въ които го поучаваше и наставляваше въ Евангелски-тъ истини. Всичко отиваше добръ до 866 година. Отъ-тогава ные гледаме вѣче Бориса да иска да се отметне отъ Фотіа и да завръзва сношенія съсъ неговии противникъ, съ Николая. —

Пита се каква причина го накара да постѣли тѣй?

Католически-тъ историци не се затрудняватъ да дадѣтъ отвѣтъ на този въпросъ. Тѣ утвърдявѣтъ, че Борисъ и негови-тъ Българе видѣли, че ученіе-то на Константинопольскіи патриархъ не было истинно, и за това се обрнѣли къмъ Римскіи патриархъ, та отъ него да вземѣтъ истинно-то Христово ученіе. — Смѣшно нѣщо е да мисли човѣкъ, че токо-що покръстени-тъ Българе сѣ знаели Богословіе-то и каноническо-то право до такава стѣпень, що-то сѣ могли вѣче да рѣшавѣтъ, кой отъ скарани-тъ патриарси е былъ правъ, а кой не.

Причини-тъ на Борисово-то отнетванье отъ Фотіа сѣ были съвсѣмъ други. „Българскіи царь“, казва единъ безпристрастенъ изслѣдователь, „по своя-та сила и мощество е стоялъ на онова време много по-горѣ отъ „Византійскіи императоръ. И това нѣщо като е добръ съзнавалъ, той не е можилъ да допусне, що то земля-та му да зависи, макаръ бы ще и въ духовно отношеніе, „отъ Имперія-та, на която той е гледалъ като на лесна „плячка“²⁾. — Освѣнь тази причина, тукъ безъ съмнѣніе сѣ работили и Римски агенти, които въ голѣмо

²⁾ Лавровскій-Кирилъ и Меѳодіи, Харьковъ 1863 стр. 100. —

количество сѣ были испратени тогава въ Българія за да дѣйствоятъ тамъ противъ Константинополски-тъ миссіонере. Патріархъ Фотіи право показва на тази Римска интрига, като говори: „не се минахъ и двѣ години ошъ какшо Българскіи народъ сѣ обрѣна къмъ истинна-ша вѣра, и што че се явихъ нечестивци и ошвѣрженци, коишо сѣ излѣзли изъ шѣмы, зашо-шо сѣ исчадія запада“³⁾ — Както и да е, ные видимъ, че Борисъ въ 866 год. заврѣза сношенія съ Римска-та църква, не съ цѣль обаче да подчини неи Българска-та църква, както щемъ видимъ тутакъ-си.

Въ 866 година Борисъ испрати въ Римъ посолство съ писмо до Николая I⁴⁾. Въ това си писмо той е просилъ да му се пратѣтъ истинни проповѣдници, „защо-то“, говорило се е въ това писмо, „въ наша-та земя сѣ надопли много проповѣдници отъ разни страни: „изъ Гръція, изъ Арменія и отъ други мѣста и ни учѣтъ „различно, та не знаемъ кому да вѣрваме“. — Но главна-та цѣль на това писмо се исказва въ слѣдующи-тъ му думи: „Не може ли и намъ да ни бѣде посшавень единъ папшріархъ?“ По-на долѣ: „Кой шрѣба да ни пошстави папшріархъ-шъ?“ Съ голѣма радость Николай I прие това Българско посолство, дохожданье-то на което му даде сладки надежди да утвърди власть-та си въ широко-то Българско царство, и въ исто-то време да унизи ненавистни си Фотія. Въ отговоръ Борису той

³⁾ Въ окружно-то си писмо (отъ 867 г.) къмъ источни-тъ патриарси. — Epist. Phot. ed. Montâcutius, London 1651.

⁴⁾ Въ сѣщо-то време Борисъ е пратилъ посолство и до Германскіи краль Людовикъ Нѣмецкіи за да заврѣже съ него пріятелство и да иска и отъ него достойни проповѣдници на Христіанска-та вѣра. Legati Bulgarorum Radesbonam (Регенсбургъ) ad regem venerunt dicentes: regem illorum cum populo non modico ad Christum esse conversum, simulque petentes: ut rex idoneos praedicatores christianae religionis ad eos mittere non differret. An. Fuldens. ad an. 866. —

побръза да испрати въ България нѣколко епископи, отъ които сѣ извѣстни само двама: Павелъ Пюмбинскій и Формоза Портуанскій. Заедно съ нихъ той написа твърдѣ подробно наставително писмо за Бориса, въ което подробно отговаря на всяки единъ неговъ въпросъ ⁵⁾. На въпроси-тъ му за Български патриархъ отговаря слѣдующе-то: „За това не може да се каже нищо опредѣлительно, до гдѣ не сѣ врънѣтъ отъ васъ наши-тъ посланници. За сега задоволѣте се съ епископъ, та че послѣ, кога-то се распространи у васъ Христیانство-то, и се поставѣтъ още нѣколко епископи, тогава ще да може да се избере единъ, ако не за патриархъ, а то поне за архіепископъ“. — Борисъ не се задоволи съ този папски отговоръ. Незабавно той прати втори пътъ въ Римъ за да иска, ако не патриархъ, а то поне архіепископъ да му се постави тутакъ-си, и да се постави за такъвъ именно Формоза (*Formosum vita et moribus episcopum sibi dare archiepiscopum rex expetiit* ⁶⁾). Не е мѣчно да разбере чловѣкъ причина-та на това бръзанье Борисово. Като съгледа, че папа-та не тъй лесно ще се съгласи да му постави Патриархъ, Борисъ прибръза по-скоро и архіепископъ да вземе. Той е смѣталъ, че тогава, съ помощь-та на архіепископъ-тъ си, по-лесно ще ся едобые и съ патриархъ. ⁷⁾ За това нѣщо той се е былъ нагласилъ съ *Формоза*, — нъ отъ тънкій умъ на папа Николая не можѣ да се скрие тайна-та мысль Борисова. Незабавно той отдалечи Формоза изъ България, и испрати тамъ двама нови епископи: Доми-

⁵⁾ *Responsa et consulta Bulgarorum* in Collect. Concil. Mansii XV, p. 401 seq. Нѣкои отъ тѣхъ сѣ напечатани по Български въ Книжници-тъ.

⁶⁾ *Anastas. Bibliothec. De vitis pontificor. romanor. Parisiis* p. 421. —

⁷⁾ Лавровскій, Кир. и Меѳод. стр. 114.

ника Тривизсаго и Гримуалда Полимартійсаго заедно съ много свещенници и нови проповѣдници ⁸⁾). Борису написа, че не може му постави за архіепископъ Формоза (*quia ipsum Formosum plebem dimittere sibi creditam non oportebat*), и му предлага да си избере за такъвъ едно отъ новоиспратени-тъ до него епископи: Тривизскіи или Полимартійскіи. — Ако Борисъ наистина да желаше само архіепископъ, той трѣбаше съ благодарностъ да приеме това предложение Николаево, а ние гледаме съвсѣмъ друго. Новоиспратени-тъ до него епископи по свой-тъ характеръ и голѣмо смиреніе предъ папа-та не се годѣхъ за негова-та главна цѣль, и ето че въ тази иста-та година той испрати въ Римъ третѣе посолство за да иска за Български архіепископъ ако не Формоза, а то діакона Марина ⁹⁾). — Това посолство не завари живъ Николая I, който тогава на скоро бѣше умрѣлъ (13 Ноемвр. 867 г.). Неговъ-тъ наслѣдникъ Адрианъ II такожде се боѣше да испълни воля-та Борисова, и на мѣсто *Формоза* или *Марина*, прати му на огледванье за архіепископъ нѣкого си Силвестра ¹⁰⁾). Силвестръ още по-малко се понрави Борису. Той не го прие и го врънѣ въ Римъ заедно съ преждепратенни Доминикъ Тривизскіи. А на папа-та написа послѣденъ пѣтъ и доста енергично за да му испрати Формоза или Марина. Това негово писмо обезпокои Адриана, който пробрѣза да му прати твърдѣ ласкателно писмо, въ което

⁸⁾ . . . non pauci coram se probavit presbyteros et quos dignos reperit, praedicationis gratia in Bulgariam direxit. — Anastasius p. 422 у Assemano II, 172. —

⁹⁾ Този діаконъ Маринъ испослѣ се възкачи на папскіи престолъ подъ име Стефанъ Той бѣше дохождалъ веднажъ въ България, гдѣ то Борисъ го бѣ опозналъ, като сгоденъ за свои-тъ плановете.

¹⁰⁾ Summus Pontifex Silvestrum quendam Bulgariis eligendum direxit. Anast. Bibl. 232—233.

между друго му извѣстява, че е готовъ да постави за Български архіепископъ, кого-то Негово царско благочестіе и да избере, само да не бѣде Формоза и Маринъ ¹¹⁾). Борисъ видѣ отъ този отвѣтъ, че мѣчно ще може да си достигне цѣль-та чрезъ папа-та и побрѣза да прекѣсне свои-тѣ сношенія съ него. —

Въ 867 год. на Императорскіи престолъ въ Константинополь сѣдна Василии Македонски, който уби прежніи Императоръ и благодѣтель свой Михаилъ III. ¹²⁾). Патріархъ Фотіи има доволно дързновеніе да изобличи този похититель на Императорскіи престолъ зарадъ негово-то царубійство. Разгнѣвенъ отъ това, Василии събори отъ патріаршескіи престолъ Фотія и въскачи на него слабохарактернаго Игнатія. Отъ ненависть ли къмъ Фотія, или пакъ защо-то наистина желаше да се прекѣсне распра-та между Римъ и Константинополь, Императоръ Василии се съгласи да събере съборъ, който да отсѣди Фотія за негово-то дръзновенно обнасянне къмъ Римска-та църква, и да даде край на църковна-та распра, която той, Фотіи, начена съ властолюбивии Николай I. Премникъ-тъ Николаевъ, Адрианъ II съ голѣма радость прія извѣстіе-то за паданье-то на Фотія, този несъкрушимъ врагъ на Римско-то властолюбіе, и побрѣза да прати въ Константинополь свои представители на съборъ-тъ. По повелѣніе-то на Василия пристигнахъ тамъ представители и отъ други-тѣ патріарси и много други духовни лица. — Въ начало-то на Септемврія 869 г. се наченахъ съвѣщанія-та на този знаменитъ съборъ, който се продлъжава около шесть мѣсеца. На него всичко

¹¹⁾ Quibus (Bulgaris) inter nonnulla rescripsit ut quemcumque nominatim devotio regalis exprimeret, eum sine dubio pontificalis provisio Bulgaris archiepiscopum commendaret, Marino excepto atque Formoso Anast. p. 233.

¹²⁾ Виж. Погледъ връхъ промах на Б.л. народъ. —

отиваше къмъ свършено замиряване между Римъ и Константинополь, но изненадѣно се появи Българскій църковенъ въпросъ, който направи това примиреніе невъзможно. Работа-та стана тъй. — Около свръшокъ-тъ на съборни-тъ съвѣщанія пристигнахъ въ Константинополь посланици отъ царя Бориса; то бѣхъ: сродникъ-тъ Борисовъ *Петръ*, който ходи и въ Римъ во време-то на сношенія-та съ папа-та, и още двама бояре¹³⁾. Императоръ Василій ги посрѣщна еъ голѣмъ почетъ и ги введе на съборъ-тъ, гдѣто имъ се даде такова почетно мѣсто, каквото и на посланници-тъ на Нѣмскіи Императоръ, Людовикъ. Четыри дни слѣдъ свръшаніе-то на съборни-тъ съвѣщанія, когато членове-тъ му се готвѣхъ вѣче да се разѣйдѣтъ, тѣ изненадѣно быдохъ свикани отъ императоръ-тъ на ново засѣданіе, което се събра на 3 марта 870 г. На това засѣданіе доде Петръ, и като се поклони на отци-тъ, каза имъ слѣдующи-тъ думи: „До сега ные бѣхме езычници и „токо прѣди малко врѣме познахме истиннаго Бога Исуса Христа. А за да не сѣдимъ въ заблужденіе, ные „желаемъ да узнаемъ отъ Васъ, представители на велики-тъ патріарси: на коя църква ные принадлежимъ?“¹⁴⁾

Поразени тѣй нечаянно отъ това предложеніе Петрово, представители-тъ на Римскіи папа отговарѣтъ уплашено: „Разумѣва се, че на св. Римска църква, на „която чрезъ тебе, Петре, се подчини твой-тъ Госпо- „даръ за едно съ народъ-тъ си, и отъ която вые про- „сихте и добухте вѣче духовни учители.“

¹³⁾ Тѣ съ, види се, същи-тъ, до които, както ще видимъ по-долѣ, преемникъ-тъ Адриановъ; Иоаннъ VIII писа едно писмо. Тамъ тѣ съ названи: *Cerbula et Sundicus*, вѣроятно-Царвулъ и Сѣдикъ.

¹⁴⁾ Описаніе на този съборъ е оставилъ Анастасіи Библиотекаръ, който и сами е присѣтствовалъ тамъ. Напечатано е това описаніе у *Manzii Coll. Concil. XVI* стр. 1—207. —

„То е истина, възрази Българскии посланецъ, гдѣ
 „то вые казвате, че ные просихме отъ Римска-та църква
 „свещенници, които добыхме и до сега ги имаме, но не
 „е ли по-добрѣ сега като има тука и представители отъ
 „други-тѣ патриарси съсъ тѣхъ да поговорите: на коя
 „църква е по-законно да принадлежимъ ные: на Рим-
 „ска-та или на Константинополска-та.“ — Римски-тѣ
 представители не сж давали ни за рѣчь да ся разглежда
 този въпросъ на съборъ-тѣ. Но Источни-тѣ отци безъ
 да слушятъ тѣхнии протестъ, обрѣнахъ се къмъ Блъ-
 гарски-тѣ посланци съ тѣзи думи: „*Когато вые поко-*
 „*рихше шази земля (terram illam, Българска-та сирѣчь)*
 „*кому ша принадлежеше и какви свещенници шамъ за-*
 „*варихше Гръцки или Лашински?* Петръ отговаря: „ные
 това свое отечество (patriam illam) добыхме съ орѣ-
 жие-то си отъ Гръци-тѣ, и заварихме въ нежъ не Ла-
 тински, но Гръцки свещенници. — „А когато е тѣй,
 отсѣкохъ Въсточни-тѣ отци,“ то е ясно, че тази страна
 е была и трѣбва да бѣде подчинена на Константинопол-
 ски патриархъ. — (Si sacerdotes grecos ibi reperistis,
 manifestum est, quia ex ordinatione Constantinopoleos illa
 patria fuit). —

Римски-тѣ представители при това рѣшеніе много
 глѣчахъ (clamantes dixerunt), нъ работа-та се свръши.
 Борисъ се отметна отъ Римска-та църква и се прилѣпи
 пакъ къмъ Константинополска-та, която побрѣва да
 испълни негови-тѣ желанія, да не бы той да има поводъ
 да се обрѣща пакъ къмъ Римъ. — Патриархъ Игнатіи
 постави на Блъгаре-тѣ архіепископъ, който освѣнъ гдѣто
 е признавалъ вселенскии патриархъ за свой духовенъ на-
 чалникъ, во всячко друго е былъ почти самостоятеленъ
 управитель на Българска-та църква по всячко-то Блъ-
 гарско царство. — Въ Константинополь него го сж счи-
 тали второ лице слѣдъ патриархъ-тѣ, и кога-то му се е

случвало да доходи въ столица-та на Византійскіи Императоръ и да присѣтствова тамъ въ Църковни или придворни събрания и тържества, отстъпнали му се всякога пръво мѣсто слѣдъ патриархъ-тъ. — Папскіи легатъ Гримоалдъ бѣше принѣденъ да остави България, безъ да чака разрѣшеніе за това отъ папа-та, и да изведе съсь себе си всички-тъ латински дѣлателе изъ новонасаденнии Български духовенъ виноградъ. — Въ Римъ той расказваше, че Българе-тъ съсь сила го изгонили. —

Преемникъ-тъ Адриановъ, папа Жоаннъ VIII се отрѣче отъ нѣкои притязанія Николаеви, съгласи се даже да исхвърли изъ Символъ-тъ на вѣра-та *filioque* (*и ошъ сына*), само за да може да предума Въсточни-тъ отци да му отстъпѣтъ България, нѣ тъ останахъ не преклонни въ свое-то рѣшеніе. Тогава той се обрѣнѣ къмъ Българе-тъ и нѣколко пѣти писа Борису (*ad gloriosum regem Bulgarorum*), а такожде и на по-пръви-тъ му съвѣтници ¹⁵⁾. Ето на пр. какво пише той Борису въ едно писмо отъ 882 г.

„Додѣте си пакъ на свой-тъ умъ, умилостивѣте се
 „(*redite ad cor*) Вые знаете, че блаженнии апо-
 „столъ Петръ прія ключове-тъ отъ царство-то небесно
 „отъ Господа Исуса Христа, и че нѣму се даде власть
 „да го отваря за вѣрующи-тъ, а пакъ зарадъ други
 „тъ да го затваря. А съ тази власть сега като се пол-
 „зоваме ные Сего ради, любезнѣйшее чадо,
 „побръзайте да се исправите, зацо-то постѣпихте не-
 „справедливо. Извѣстѣте ни колко е възможно по-скоро
 „чрезъ Вашъ посланникъ, какво искате да се поправи
 „отъ наша страна. Съ Божія-та помощъ, ные ще испъл-

¹⁵⁾ Извлечен изъ тѣзи писма съ напечатани въ *Calendaria Ecclesiae Universae-Aegypti*, Ромѣе 1755 t. II. p. 266—274.

„нимъ всичко, кое-то се потрѣбва зарадъ Ваше-то испра-
„вленіе (vestrae correctionis)“.

Борисъ прія нѣколко такива писма, и отговаряше на тѣхъ твърдѣ почтително, по нѣкога е пращаль и подарки на папа Йоанна, нѣ посланикъ не му прати, нито пакъ имаше вѣче потрѣба да завръзва тѣсни сношенія съсъ Римъ. — „Съ такъвъ начинъ исчезна и всяка надежда за папа-та, че ще да може пакъ да въстанови властъ-та си въ Българія ¹⁶⁾).

Като се отърва отъ папски-тѣ интриги и се помири съ Византийцитѣ, Борисъ обрѣна всичко-то си внимание на вътрешни-тѣ дѣла въ новопросвѣтено-то си царство, особно на црѣковно-то устройство и христіанско-то просвѣщеніе на свой-тѣ народъ ¹⁷⁾. Въ седемъ отъ по-главни-тѣ Български градове той въздигна на свое иждивеніе по една съборна црѣква, ¹⁸⁾ боере-тѣ му и общини-тѣ Български ревностно подражаваха на неговии при-

¹⁶⁾ Engel Gesch. der Bulg. p. 342.

¹⁷⁾ Sic Princeps omnem sibi subditam Bulgariam septem catholicis (не въ сегашенъ смислъ католически, но католически, въ смислъ на вселенска-та црѣква) templis cinxit. Vita S. Clementis изд. Миклошича 1847 г. гл. XX и XXIII. —

¹⁸⁾ Считаме за нелишне да приведемъ тука и слѣдующе-то свидѣтелство отъ единъ Българинъ, съвременникъ Борисовъ:

Изъ ясъмъ ѿ языка новопросвѣщенаго Българскаго, яко же Богъ просвѣти святимъ крещениемъ въ снѣ лѣта избранникомъ своимъ Борисомъ, яко же нарекоша въ сѣмъ крещеньи Михаилъ, иже силою Христою и знаменіемъ крѣпнымъ побѣди цѣпаныи и непокоривыи родъ Болгарскыи и омраченыхъ сръдца злокознымъ диаволиимъ дѣнствомъ, свѣтомъ благоразуміа просвѣти и отъ тьмныхъ и лѣстныхъ и смрадныхъ и Богомерзскихъ жертвъ отврати и изведе ѿ отъ тьмы на свѣтъ отъ лѣсти и кривды на истиноу, и смраднана брашна и нечистаѿ отверже и тревнища нхъ разсыпа, оутвърди ѿ стыми книгами въ правовѣрноу вѣроу крѣ-

мѣръ, и Българска-та земля се покри съ хубави Христїенски храмове, въ които Българскїи народъ слушаше Евангелско-то слово на матерни си езикъ. Духовно-то просвѣщеніе въ Българія особенно напредна, когато въ 855 год. додохъ тамъ нѣколко достойни ученици на св. Кирилла и Методія. Тъ по-напрѣди бѣхъ отишли заедно съсъ свои-тѣ учители въ Чехо-Моравія да распространявѣтъ Славенско-то Богослуженіе, гдѣто се и намирахъ до смърть-та на Методія, 6-ти априлія 885 г. Но кога-то този столпъ на Славенско-то благочестіе се престава, Латино-Римски-тѣ миссіонере превърнахъ на своя страна Моравскїи князь Святополкъ и го подговорихъ да ги изгони изъ царство-то си. Избити, измѣчени отъ гладъ, свети-тѣ исповѣдници додохъ въ Българія, гдѣ-то ги посрѣщнахъ като *возжеленни гости*. Тъ бѣхъ мѣжъе благочестиви, праведни и при това твърдѣ образовани. Съ тѣхна-та дѣятелность духовно-то просвѣщеніе Българско скоро трѣгна на нрѣдъ и, както ще видимъ по-надолъ, принесе голѣмъ, безцѣненъ плодъ.

При Бориса още сѣ турна начало и на Българска-та Јерархія. —

Грько-Римски-тѣ лѣтописци не назывѣтъ име-то на 1-ви Български архїепископъ. Това е дало поводъ на много разни изслѣдованія, които сѣ извадили невѣрни заключенія.¹⁹⁾ — Ные сега за вѣрно знаемъ, че

стъянскую, приведеъ св. Іосифа архїепископа, иныхъ оучителей и наказателей и създа церкви и монастыри, и постави епископы, попы, игоумны, да оучать и правятъ людии его на Бжи поуть — Този разказъ се намира въ единъ ръкописенъ прологъ отъ 14-тиа вѣкъ, който се намира въ библиотеката на Тр. — Сергіевска-та Лавра (около Москва). — О вр. Пр. Сл. П. Профессора Бодянского стр. 358.

¹⁹⁾ Баронїи и Поджи доказавать, че првїи архїепископъ

този архієпископъ е былъ св. Јосифъ: това го свидѣтелствова единъ Българинъ, съвременникъ Борисовъ. „Борисъ. казва той. ꙗкоже нарекоша въ св. кръщенъи Муханалъ, оутвърди и (Българетѣ) сватыми книгами въ православноу вѣрѣ Кръстьянскую, приведеъ св. Јосифа архієпископа, иныхъ оучители и наказатели и постави єпископы, попы, и гоумены, да оучать²⁰⁾ Въ Борисово-то врѣме се споменува единъ архієпископъ, Агатонъ Моравскіи (Mogabogum archієписcorus²¹⁾). Моравскіи той се е называлъ не отъ великата Моравія (Чехо-Моравія), нъ отъ Българска-та Моравія, т. е. отъ тази Българска областъ, коя-то е лежала покрай р. Сръбска и Българска Морава, и въ коя-то сѣ живѣли Български-тѣ племена: *Кучеване* Браничевци и Мораване²²⁾. Види се, че Агатонъ е архієпископствовавалъ въ тази Българска областъ, но въ какво отношеніе е былъ къмъ главніи Български архієпископъ, на когото тронъ-тъ трѣбва да се е находилъ въ столичніи градъ, за това нищо не може да се каже²³⁾.

Когато ученици-тѣ и помощници-тѣ на св. Кирила и Методія, като быдохъ изгонени изъ Велико-Моравско-то царство, се врънахъ въ Българія, Борисъ избра одного отъ тѣхъ, св. Климента, и го постави духо-

Български се е называлъ Теофилактъ; Ле-Кієнъ опровергава тѣхно-то мнѣніе и доказва, че той былъ Гавріилъ, което обаче такожде не е вѣрно, защото-то ные добръ знаемъ, че този Гавріилъ е былъ само єпископъ, но не и архієпископъ. Ассемани пакъ утвърждава, че пръвъ Български архієпископъ е былъ Агатонъ, за когото споменуваме по долѣ. Псачевичъ отъ всички-тѣ тѣзи мнѣнія приєма Баронієво-то, и то не като достовѣрно, но dum certiora nobis affligent. Виж. *Historia Serbiae* 78, 79.

²⁰⁾ Виж. 6. 19.

²¹⁾ Тѣй е подписанъ той на Фотієвъ-тъ съборъ въ Константинополь въ 879 год.

²²⁾ Виж. Погледъ връхъ проих. на Бл. нар.

²³⁾ Виж. Псачев. р. 79. Ассемани мысли, че той трѣба да е былъ првіи Български архієпископъ.

венъ началникъ надъ третъя-та часть отъ царство-то си τὸ τρίτον μέρος τῆς Βουλγαρικῆς βασιλείας, ἤγουν ἀπὸ Θεσσαλονίκης ἄχρις Ἱερῶ καὶ Καννίων. ²⁴⁾ То е была Юго-Западна-та половина на Македонія, която ся е наричала Кутмичевица ²⁵⁾. Единъ Гръцки паметникъ называ св. Климента архіепископъ Българскій. Но да ли той е управлявалъ и всички-та Българска църква, за това такожде не може да се каже опредѣлительно. — По всички-тѣ тѣзи свидѣтельства може да се сѣди, че въ Българското царство при Бориса едновременно трима архіереи сѣ носили архіепископско званіе, отъ които единъ е светителствовалъ въ Западна-та часть, *Моравскіи*, други въ Юго-Западна-та (въ Македонія) *Тибериополскіи* или *Величскіи* ²⁶⁾, а третіи и най-главніи въ Источна-та, и е ималъ тронъ-тъ си въ столичній градъ *Преслава*. Отъ Българскитѣ епископи при Бориса знаемъ само: *Гавриилъ Охридскіи*, който е присѣтствовалъ на Фотіевъ-тъ соборъ въ 879 г. и *Сергій Българскіи*, за когото се споменува въ едно писмо на Папа Иоаннъ VIII до Бориса. —

ГЛАВА ТРЕТЯ.

Учреждање-шо на 1-ва-ша Българска патріаршія и неината исторія до 1018 год. Пренасяње-шо на Патріаршескій престолъ въ Охрида.

Въ 10-тіи вѣкъ и тѣзи слаби връзки, съ които Българска-та църква се подчини на Константинополскіи

²⁴⁾ Οἱ ἀρχιεπίσκοποι τῆς Βουλγαρίας. За този паметникъ нмѣ щемъ споменемъ по-надолъ. —

²⁵⁾ Палаузова, Вѣкъ Болгар. царя Сим. 31.

²⁶⁾ Тѣй поне се е титулиралъ св. Климентъ. Κλήμης, γένόμενος ἐπίσκοπος Τιβεριόπολεως ἤτοι Βελίκας. Тибериополь или Велика е былъ на мѣсто-то на сегашна Струмица. —

патриархъ въ 870 г., сѣ были вѣче сѣхсани. Ные нами-раме въ онзи вѣкъ Българска-та църква съвсѣмъ самостоятелна, управляема отъ свой патриархъ. Това го под-твърдяватъ не само наши-тѣ паметници, но такожде и Гръцки-тѣ и Латински-тѣ ¹⁾. Не се знае само подробно, съ какъвъ начинъ Българска-та църква се сдоби съ съ такова преимъщество, и въ коя именно година, и по-ради това сѣществуватъ разни тълкованія и мнѣнія между изслѣдователи-тѣ и на този предметъ. Едни мы-сльтъ, че това е станъло още при Бориса, други на-мѣрватъ че неговин сынъ, Великин Симеонъ е доставилъ тази честь на Българска-та църква, трети пакъ показ-вать на царуванье-то царь Петрово. — Отъ тѣзи тъл-кованія най достовѣрно-то е това, което относи учреж-данье-то на Прва-та Българска патриаршія при Си-меона ²⁾. Познати сѣ отношенія-та на този Български Императоръ (βασιλεύς) къмъ Византія. Съ съ свои-тѣ по-

¹⁾ Синодикъ царя Бориса, въ Временникъ кн. 21. Αρχιεπισκο-ποι τῆς Βουλγαρίας у Дюканжа Fath. Byzant.

Epistola Innocentii III. изд. Балюзія.

Считаме не излишне, ако приведемъ тукъ изъ единъ Русски документъ отъ 17-ти вѣкъ слѣдующи-тѣ думи за причини-тѣ, по които Българска-та църква поиска да се отдѣли отъ Константино-полска-та, „Греки златолюбия ради многия въ вѣрѣ неправды содѣ-ваху, и благодать божию . . . на мадѣ продаваху . . . къ Болгар-скому царю . . . ихъ вселенскія патриархи изъ Цареграда митропо-литовъ и епископовъ на мадѣ поставяху, и того ради Болгар-скія цари отъ нихъ . . . отступили, не благочестія бо рече отсту-пающе, но тѣхъ греческихъ властей сребролюбнаго нрава и непра-вды бѣгающе, и оттолѣ начаша поставленіе творить въ своей Бол-гарской землѣ своими Митрополиты“. —

Виж. у В. И. Ламанскаго. О Славян. рукоп. 118. —

²⁾ Тѣзи писатели, които мислятъ, че още при Бориса Българія се е сдобыла съ свой патриархъ, тѣ основаватъ своето мнѣ-ние на едно свидѣтельство отъ Теофилакта архиепископа Българскаго. — Този светитель, който е сдѣлалъ на Охридскія патриаршески тронъ въ начало-то на 12-ти вѣкъ, въ едно свое писмо казва: Ecclesiae, quam christianissimus illi Boryzes Bulgariae βασιλεύς unam et ipsam de septem Catholicis aedificavit. . . . (църква-та, която бла-гочестивинъ царь Борисъ направи една отъ седѣм-тѣ ка-

бѣди той стѣсни владѣніята ѳ, като отне отъ неѣ всичка-та Македонія и по-голъма-та половина отъ Тракія. Два пѣти той превзима Адрианополь и малко му оставаше да пренесе столица-та си въ Константинополь. Нѣма никакво съмнѣніе, че Симеонъ, който съвсѣмъ потъмни слава-та на древна-та Византиска имперія и до сама-та си смъртъ ѳ остана постоянно врагъ, нѣма никакво съмнѣніе, повтаряме, че той скѣса уви-тѣ, кои-то свързвахъ Българска-та църква съ Константинополскіи патриархъ. При Симеона Българскіи архіепископъ съ наименова Патриархъ и станъ на пълно независимъ Јерархъ. — За такова нѣщо е трѣвало да се даде благословеніе отъ други-тѣ патриарси. А знае се, че Константинополскіи испърво никакъ не се е съгласявалъ на това, и както ще видимъ, само при наследникъ-тѣ Симеоновъ припозна независимостъ-та на Българска-та църква. — Симеонъ е былъ принѣденъ да земе за Български патриархъ благословеніе отъ Римскіи пръвосвещенникъ, както свидѣтелствова корресонденція-та на Царя Јоанна I (Калоіонна) съ Иннокентіи III. Тамъ, въ тази корресонденція сирѣчь, Българскіи царь Јоаннъ говори за себеси да се е научилъ отъ стари-тѣ Български книги, че негови-тѣ предшественници Симеонъ, Петръ и Самуилъ получвали отъ Римскіи престолъ патриаршеско благословеніе (*patriarchalem benedictionem*).

еодически). Католическа да не земе вѣкой за католическа, сирѣчь напищашка! Пеячевичъ (*Historia serviae* p. 73, 74), като смѣта, че на онога време е имало шесть автокефални църкви (Римъ, Констант., Александр. Антиохиск. и Кипрска-та), изъ това свидѣтелство Теофилактово изважда, че при Бориса и Българска-та църква е станъла като една отъ тѣхъ, седьма автокефална църква. — Това тълкованіе е съвсѣмъ криво: нѣе по-горъ приведохме едно свидѣтелство изъ житіе-то на св. Климентъ, писано отъ същого Теофилакта, че Борисъ въздигналъ въ България 7 главни църкви (храмове). И *inquit de sortem* показва само че Охридска-та църква е была една отъ седемъ-тѣ построени отъ Бориса църкви.

— Това също-то потвърдява и папа Иннокентіи въ отговорни-тъ си писма до Иоанна, като почърпнаѣто отъ документи-тъ, които сѣ се вардили въ Римскіи архивъ³⁾.

Както споменахме, Константинополскіи патриархъ, испърво не се е съгласявалъ да припознае Българска-та патриаршіа, но слѣдъ смърть-та на Симеона, и той ѣ припозна. Сынъ-тъ и наследникъ-тъ Симеоновъ, царь Петръ (927—967) спріатели ся съсъ Византіици-тъ и ся сродни съ Императоръ-тъ имъ, като се ожени за Марія, дъщеря-та на Христофора, внучка-та на Романа Лакапена, който управлѣва Имперія-та като тестъ на Константина Багренороднаго, отъ 919—944. — Слѣд-ствие на това сближаванье на Българскіи царски домъ съ Византіискіи бѣше и това, че Константинополскіи патриархъ съсъ съвѣтъ-тъ на Романа Лакапена припозна Българскіи патриархъ въ лице-то на Българскіи іерархъ, който въ онова време е сѣдѣлъ не въ Прѣслава, но въ *Дришта* (Силистра). — Единъ Гръцки паметникъ тѣи свидѣтелствова за това:

Δαμιανὸς ἐν Δοροστόλῳ, τῇ νῦν Δρήστῳ, ἐφ' οὗ καὶ ἡ Βουλγαρία τετίμηται ἀυτοκέφαλος. οὗτος πατριάρχης ἀνηγορεύθη παρὰ τῆς βασιλικῆς συγκλήτου καλεῖσθαι τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ τοῦ λακαπηνοῦ. —

(Даміанъ въ Доростоль, сега Дришта, при когото Българія се почете за автокефална. Той се припозна за

³⁾ Въ едно писмо Иоаннъ пише: „Азъ испытахъ стари-тъ „наши писанія и книги (scripturas et libros), а такожде и закони-тъ „(leges) на блаженнопочивши-тъ императори, наши предшествен- „ници и намѣрихме въ тѣхъ, че Императори-тъ Симеонъ „Петръ и Самуилъ сѣ добули Царско достоинство и патриаршеско „благословение (согонам imperii eorum et patriarchalem benedictionem) „отъ св. божія Римска църква.“

Папа Иннокентіи му отговаря: „И ные, които по-добрь по- „заваме тѣзи работи, пречетохме рачително наши-тъ книги (regesta „postea), отъ които ясно се види, че.“ Gesta Innoc. Balusii p. 52. —

патриархъ отъ царскіи синклитъ по повелѣніе-то на Императоръ-тъ Романъ Лакапенъ ⁴⁾).

Ето всичко що може да се каже сега за учреждане-то на пръва-та Българска патриаршія. Иноземни-тъ писатели не ни сѣ оставили по-подробни описанія за този предметъ, а пакъ наши-тъ стари книги, въ които той е описанъ подробно, и за които свидѣтелствова Българскіи царь Йоаннъ I, че ги е имало доволно, още не сѣ издирени. Ные не губимъ надежда, че въ скоро време ще се найде и за учреждане-то на пръва-та Бл. патриаршія такова подробно описаніе, какво-то преди 15 години се намъри едно драгоцѣнно сказаніе за учрежданъето на 2-ра-та или Тръновска Българска патриаршія ⁵⁾. —

Считаме за нужно да разсѣемъ тука още едно заблужденіе, което отъ време до време прѣскатъ Католически-тъ писатели (клерикалци-тъ, разумѣва се).

Защо-то Симеонъ иска отъ папа-та благословеніе за Българска-та патриаршія и признаніе за своѣ-тъ императорска власть, то отъ това нѣкои заключаватъ, че Българскіи царь се е подчинилъ заедно съ народъ-тъ си

⁴⁾ Тѣзи, които тълкуватъ, че при царя Петра се е учредила пръва-та Българска патриаршія, тѣ пакъ се опиратъ на това свидѣтелство. — Освѣнъ горѣпоменаты-тъ доказателства ные тука ще обрѣнемъ тѣхно-то вниманіе на думи-тъ *σεβήματα* и *αυτορρόβη*. Глаголъ-тъ *Τιμάω* значи почитамъ, признавамъ честь-та на нѣкого (*colo, aestimo*), а пакъ глаголъ-тъ *ἀναγρόβω* = обявявамъ, провъгласявамъ (*pronuntio*). — И тѣй това свидѣтелство доказва само, че Константинополскіи синклитъ е припозналъ Даміана за Българскіи патриархъ, но не и това, че токо тогава е била учредена Българска-та патриаршія. —

⁵⁾ Ные не вѣрваме, че Фанариоти-тъ сѣ изгорили всички-тъ древни книги Български. Знаемъ, че много отъ тѣхъ и досеова гниѣтъ по таване-тъ и по, змници-тъ. Утѣшаваме се съ мысль, че наши-тъ съотечественици, сега като разбираатъ вѣче важность-та на тѣзи книги, ревностно щатъ се взематъ да ги трѣсатъ и вардатъ като драгоцѣнни наметници за старина-та ни.

пакъ на Римска-та църква, — нѣкои си пакъ го искарватъ, че е станѣлъ и католикъ. —

Пръво и пръво ные ще кажемъ, че на онова врѣме Христене-тѣ още не бѣхъ се раздѣлили на католици и не-католици. Велика-та распра между Фотія и Николая не раздѣли всеконечно Вселенска-та църква на двѣ враждебни половини: на Источна и Западна. Наслѣдници-тѣ Николаеви и Фотіеви още двѣстѣ години управявахъ църква-та като единую, нераздѣланую. — По нѣкога тѣ се скарвахъ, но пакъ малко или много се примирѣвахъ: до формално, всеконечно раздѣленіе не доводѣхъ работа-та. — Прѣвъ това врѣме не еднажъ Византійски-тѣ Императори сѣ се обръщали къмъ Римскіи патриархъ за благословеніе или за нѣкои църковни дѣла. Тѣй на примѣръ: Императоръ Левъ. VI, наследникъ-тѣ на Василия Македонскаго, се обръща къмъ папа-та и го проси да припознае за Константинополски патриархъ братъ-тѣ му, по-младіи сынъ на Василия Мак. — Втори пакъ този сѣщии Императоръ се обръща къмъ папа-та да вземе отъ него разрѣшеніе за да встѣпи въ четвърти бракъ, зашто-то тогавашніи Константинополскіи патриархъ Николай Мистикъ се противѣше на това ⁶⁾). Императоръ Романъ Лакапенъ, който управява Византійска-та Имперія отъ 919 до 944, и той се обръща къмъ папа-та за да вземе отъ него признаніе за сынъ-тѣ си Теофилактъ, когото той постави на патриаршескіи престолъ въ Константинополь ⁷⁾). — Тѣй исто и още нѣкои отъ Византійски-тѣ Императори имахъ подобни сношенія съ Римскіи първосвещенникъ. Но това не показва, че тѣзи Императори сѣ припознавали пацки-тѣ притязанія и но-

⁶⁾ Geschichte der kirchlichen Trennung von A. Pichler I, 201—205. —

⁷⁾ Ibid. I, 209, 210.

вовведенія. — Тѣй исто е было и съ Български-тъ царѣ: Симеона, Петра и Самуила, за които корреспонденція-та Жоаннова съ Иннокентія свидѣтелствова, че тѣ съ се обръщали къмъ папи-тъ за царско и патриаршеемо благословеніе. — Че тѣ чрезъ това не съ подчинявали Българска-та църква на папа-та и не съ приемали негови-тъ новизни, това нѣщо е вѣнъ отъ всяко съмнѣніе, и тѣй е очевидно, щото ные не считаме за нужно да го подтвърждаваме съ всички-тъ доказателства, които имаме за този предметъ. — Щемъ си позволимъ да приведемъ само слѣдующе-то. — Папа Жоаннъ 13 е сѣдѣлъ на Римскіи престолъ въ врѣме-то на Самуила, за кого-то рѣчена-та корреспонденція свидѣтелствова, че ималъ съсъ папа-та такива исто сношенія, както Симеонъ и Петръ (*unus fuit Simeon, казва се тамъ, alter Petrus et Samuel*). — А какво слушаме да казва този папа, съ-временникъ-тъ Самуиловъ? Въ 971 год. той издаде една булла, въ коя-то дава позволеніе да се повдигне Пражска-та Епархія (въ Чехія), „но, казва се въ тази папска булла“ *ne по обрядъ-шъ и ученіе-шо на Българскіи народъ или пакъ Русскіи и по славенскіи езикъ, а.....* (*Verumtamen non secundum ritus aut sectam Bulgaricae gentis, vel Russiae aut Slavonicae linguae, sed.....*). Ако да бѣше истина това, което тълкувѣтъ католически-тъ историци за отношенія-та къмъ папа-та на Симеона, Петра и Самуила, въ такъвъ случай защо съвременни тѣмъ папа щеше да предудардва Чешско-то си паство отъ Българскіи обрядъ и ученіе (*de ritu sectaque Bulgaricae gentis*)? —

Столица-та на Българскіи патриархъ во врѣме-то на Симеона и въ прѣви-тъ години на Петрово-то цару-

7) Regesta Bohemiae et Moraviae ed. Car. Jar. Erben, Praeae 1855, I, 29.

ванше е былъ Прѣслава, стария Български Цариградъ. Но кога-то Руския князь Святославъ превзе този градъ и се задържа въ него нѣколко време, то патриаршеския престолъ както и Царския трѣбаше да се пренесе въ Дриста или Доростолъ (Силистра). Дриста не много време быде столица царска и патриаршеска. Въ 971 г. слѣдъ смъртъ-та Петрова, Иоаннъ Цимисхия превзе Вѣсточна-та половина на Българско-то царство и ъз подчини на Византія ⁸⁾. Патриаршеския столъ трѣбаше тогава да остави Дриста и да се пренесе въ западна България или Македонія, гдѣто се съсредоточи тогава и политическия животъ на Българе-тъ. *Великия Самуилъ*, като се укрѣпи тамъ, въ какво време не само освободи подсебена-та отъ Иоанна Цимисхия Българска област, нѣ отне отъ Имперія-та още много области; тѣй що-то Българско-то царство при него заключаваше въ себе Тессалия, Епиръ, а по едно време предѣли тѣ му се простираха до Морея. — И всички-тъ епархїи, които се заключаваша на това широко пространство, се подчиняваха на Българския патриархъ, който имаше пребываніе-то си въ столичния градъ Самуиловъ: прѣво въ *Преспа* а послѣ въ *Лихида* (Охрида). —

И тѣй столица-та на прѣва-та Българска патриаршія се мѣнува нѣколко пѣти заедно съсъ столица-та на Българския царь. Отъ Прѣслава въ Доростолъ, а отъ тамъ въ Прѣспа и най-послѣ ся спрѣ въ Охрида, гдѣто както ще видимъ остана на дълго време. —

Отъ патриарси тѣ които сѣдяха на Българския Патриаршеския престолъ отъ само-то му учреждане и до

⁸⁾ Въ споменатия паметникъ *Οἱ ἀρχιεπίσκοποι τῆς Βουλγ.* се говори, че Иоаннъ Цимисхия тогава е и унищожилъ Българска-та патриаршія. *Βατερὸν δὲ καθάρειν παρὰ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ.* Тава ще рече, че той е унищожилъ само неинно-то сѣдалище въ Дриста, но не е можилъ да ъз унищожии съвѣтъ, макаръ и да искалъ да направи това.

растурияње-то на 1-во-то Българско царство, което се случи скоро слѣдъ Самуилова-та смъртъ (1017 г.) сѣ ни извѣстни слѣдующи-тъ: Патриарси Прѣславѣи: *Леоншинъ, Димитрий, Сергій и Григорій*.

Освѣнъ имена-та имъ и това, че тѣ сѣ светителствovali догдѣ Българска-та столица се нахождаже въ Прѣслава, за тѣхъ ные нищо повѣче не знаемъ.

Доростолскій Диміанъ. При него Константинопольскій синодъ е приповналь Българска-та патриаршія. —

Германъ или Гавриилъ. Той е светителствоваль при Самуила, и въ това именно врѣме, кога столица-та Самуилова се находѣше въ Водена и Прѣспа (εν Βοδβνοίς καὶ ἐν τῇ Πρεσπῆ) ок. 995 г.

Въ Охрида:

Филиппъ. — Φίλιππος ἐν Αὐχρίδῃ, τῇ παλαιῇ μὲν Σασσαρίτῃ προσαγορευόμενῃ, νῦν δὲ Ἀχρίδῃ. *Иоаннъ*. — Ἰωάννης καὶ αὐτὸς ἐν Ἀχρίδῃ. —

За Иоанна ные знаеме по-подробно. Той е былъ родомъ отъ едно село Дѣбре, край рѣка-та Дринъ (ἐκ Δεβόρης). Прѣди да стане Охридскій патриархъ, былъ е игуменъ въ единъ тамошенъ мѣнастырь, св. Богородица. Светителствоваль е, види се, въ врѣме-то на царя Иоанна Владислава *). При него е паднѣло прѣво-то Българско царство, което съсына Императоръ Василии II по прозвание Българоубиецъ (Βουλγαροκτονος). Съ растурияње-то на 1-во-то Българско-царство не се растури и 1-ва-та Българска патриаршія, коя-то на дълго време се закрѣпи въ Охрида.

Считаме за нужно да разгледаме тукъ по-подробно, съ кой начинъ се утвърди Българска-та патриаршія?

*) Кедринъ споменува и за други единъ Българскій архиепископъ въ врѣме-то на Иоанна Владислава, който се е называль Давидъ. Βλαδίμηρος (Правитель-тъ на Южна Сръбія и зеть-тъ Самуиловъ) τοῖς ἑρκοῖς κιστέβοας Παρὰ τοῦ Ἰωάννου (Иоан. Влад.) ἰδοῦσιν αὐτὸν δια Δαβὶδ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας. . . . II, 463. —

въ Охрида. Този важенъ предметъ до сега не е разглежданъ основателно, и въ наша-та книжнина сѣществва твърдѣ криво мнѣніе за него. — Тълкуваѣтъ нѣкой-си, че Охридска-та патриаршія има свое-то начало още отъ Императора Юстиніана, т. е. че тя иде отъ Прво-Юстиніанско-то архіепископство. Това мнѣніе тѣ основаватъ:

1, На титулъ-тѣ на Охридски-тѣ патриарси, които сѣ се называли архіепископи *Болгаріи и Первой Юстиніани*. — Αρχιεπισκοποι της Βουλγαρίας και πρώτης 'Ιουστινιανής.

2. На нѣкои историчеески свидѣтельства, въ кои-то се говори утвърдително, че Императоръ Юстиніанъ е направилъ Българскіи (Охридскіи) архіепископъ автокефаленъ (τον ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας ἐτίμησεν ὁ βασιλεὺς 'Ιουστινιανός¹⁰). Друго едно говори: Ο . . . 'Ιουστινιανός . . . σκοοδὴν περὶ τὴν ἀγιωτάτην ἀρχιεπισκοπὴν Βουλγαρίας ἐπίδειξάμενος, ἦν δὴ καὶ πρώτην 'Ιουστινιανὴν ἐκ τῆς οἰκίας κληροῶς κατωόρασεν, ἅτε δὴ οὐδὲν πατρίδα ταύτην λοχῶν . . .¹¹).

И двѣ-тѣ тѣзи основанія не сѣ истинни. Охридски-тѣ патриарси сѣ захванѣли да се наричаѣтъ архіепископи *первой Юстиніани* само отъ 13-тѣи вѣкъ, а до това време, както въ Гръко-Римски-тѣ, тѣй и въ наши-тѣ, пометници сѣ се наричали само Български архіепископи (ἀρχιεπίσκοποι τῆς Βουλγαρίας) archiepiscopi Bulgariae —). А какъ стана, гдѣ-то тѣ приеха званіе-то *первой Юстиніани* въ 13-тѣи вѣкъ, за това ные. ще видимъ въ една отъ слѣдующи-тѣ глави. — Историчеески-тѣ свидѣтельства, които говорятъ, че Българско-то архіепископство въ *Охрида*, не е друго освѣнъ учрежденна-та отъ Юстиніана архіепископія въ *Перва Юстин*

¹⁰) Theodorus Balsamon въ коммент. на 2-ринъ Константинопольскіи съборъ. — Апостолъ 25. —

¹¹) Σύνοδος τῶν κανόνων над. Rhallis et Potlis t. V, p. 266; Апостолъ 27.

ниана, тѣзи свидѣтельства не могатъ издрѣжа никаква критика. Когато Юстиніанъ учрѣди Пръво-Юстиніанска-та архіепископія, Българскіи народъ го още нѣмаше на Балканскіи полуостровъ. Токо 100 години слѣдъ Юстиніана тамъ быде основано Българско-то царство, жители-тѣ на което бѣхъ още езичници и нѣмахъ потреба отъ църкви и Јерархіи. Тѣхно-то дожданье на Балканскіи полуостровъбыде гибелно за Юстиніанска-та архіепископія.¹²⁾ Тѣ разсыпахъ престолніи ѿ градъ Пръва Юстиніана и загубихъ Христіанска-та вѣра въ епархіи-тѣ ѿ (per paganismum). Съ такъвъ начинъ Юстиніанова-та архіепископія исчезна въ 7-тии вѣкъ, а въ които неини области можихъ да се зачуватъ нѣкоя и друга църква, тѣ минахъ въ власть-та на константинополска-та Јерархія. Ные видѣме какво, слѣдъ покрѣстванье-то на Българско-то царство, Борисъ постави св. Климента да бѣде духовенъ пастыръ надъ Югозападна-та чясть отъ Българско-то царство, гдѣ-то се нахождахъ нѣкога повѣче-то епархіи на Пръва Юстиніана. Ные ще имаме случай пакъ да поговоримъ за този блаженъ Български свѣтитель и още по-добрѣ щемъ се увѣримъ, че въ епархіи-тѣ на Пръво-Юстиніанска-та архіепископія е трѣвало отъ ново да се насаждава Христіанско-то учение и че тамъ тогава не е имало никаква спомень вѣче за Пръва Юстиніана и за неина-та духовна Јерархія.

Ные быхме могли да напомнимъ още нѣкои обстоятелства за опроверженіе на тѣзи безъ-основна теорія, нѣ считаме, че и тѣзи напомнуванія сѣ доста силни за да покажътъ, че между Охридска-та патриаршія и преждебывше-то архіепископство въ Пръва Юстиніана нѣма никаква каноническа или юридическа

¹²⁾ Виж. 1-ва-та глава и Погледъ връхъ проих....

связь. Охридска-та патриаршія не е била продълженіе на Прьво-Юстиніанска-та архіепископія, тя е непосредствена наслѣдница на учреденна-та при Симеона Българска патриаршія, която както видѣхме, испрѣво е имала столица-та си въ Преслава послѣ въ *Дриса*, а отъ тамъсе пренесе въ *Пресиа* и най послѣ се утвърди въ Охрида, гдѣ-то трая до 1767 година.

Въ една отъ слѣдующи-тѣ глави ные щемъ да имаме случай пакъ да поговоримъ за основанія-та, на които ся основава тази не вѣрна теорія за начало-то на Охридска-та патриаршія. —

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Погледъ врѣхъ духовно-шо състояніе на Българскій народъ отъ негово-шо покрѣстванье до 1018 г. Трїезычни-шѣ ерещици; Богумилскаша ересь. —

Наши-тѣ предци прѣди да се покрѣстятъ не сѣ имали писмо „не имѣхъ книгъ“, както казва Чьрноризецъ Храбръ. ¹⁾ Когато имъ трѣбаше нѣщо да забѣлежатъ, тѣ „чрѣшамѣ и рѣзамѣ чьшѣхъ и гашаахъ;“ т. е. рѣжихъ на дѣски, на плочи, или на рѣбушъ нѣкакви знакове, какво-то и до сега срѣщаме въ нѣкои Български села. ²⁾ А ако нѣкои приемвахъ Христова-та вѣра, тѣ пакъ бѣхъ принѣдени да се учятъ на Грьцко или

¹⁾ У Калайдовича, Іоаннъ Екзархъ Болгарскій.

²⁾ Въ разни мѣста по Славенски-тѣ земи сѣ ископани или намиренни, още отъ езычески-тѣ времена останали каменни плочи, идоли и пр., на които се намиратъ изрѣзани или надлѣбани нѣкакви знакове. Много се е писало за да се докаже, че тѣзи знакове сѣ букви, и че, слѣдователно, славене-тѣ и въ езычески-тѣ времена сѣ имали особенъ видъ азбуки (Runen-Alphabet, Futhorke). Но здрава-та критика отхвърля повѣче-то отъ тѣзи наметници, като не славенски, или като подправени, а пакъ тѣзи, които могатъ да бѣдѣтъ приети за истинни и славенски, тя намира, че знакове-тѣ,

пакъ на латинско писмо ва да можѣтъ да четѣтъ сло-
во-то Божіе. Съ това чуждо писмо тѣ сѣ были при-
нѣдени да пишѣтъ и своя-та рѣчь, когато имъ е
было нужно. „Кръстившеса, казва нашии древен писа-
тель, Храбръ, Римскими и Гръцьскими письменны
нждаахъса. Тѣй тѣ пишехъ Славенска-та си рѣчь
неправилно, „безъ оустроенна,“ защо-то нито Гръцка-
та, нито пакъ Латинска-та азбука нѣ можѣтъ да изра-
зѣтъ всички-тѣ звукове на многозвучна-та Славенска
рѣчь. „Како можеть са писати добръ Гръцьскими пис-
мены: Богъ, или живють, или зѣлау, или църковь, или
чаанне, или широта, или шдѣ, или юность, или жзыкъ,
и инаа подобнаа смь.“ И тако бѣшѣ много лѣта, т. е.
до време-то на царь-Борисово-то покрѣстванье.³⁾ За-
едно съ покрѣстваніе-то на Българскіи царь и на вси-
ко-то Българско царство, Българе-тѣ се сдобыхъ съсъ
свои писмена, сгодни за тѣхніи езикъ. „Слышите,
Словѣньскыи народѣ, слышите, слово отъ Бога при-
нде: тоужднимъ изыкъмъ слышаще слово ако мѣдна
звона гласъ слышите.“⁴⁾ Съ такива думи се обръща
къмъ наши-тѣ предци блаженніи учитель на Славен-

що сѣ на нихъ прилячатъ на Гръцки-тѣ и Римски букви. И тѣй,
отъ тѣзи паметници не може да се докаже, че свѣчески-тѣ Славене
сѣ имали своѣ азбука или писмена. Това не може да се докаже и
отъ исторически-тѣ свидѣтельства; най-вѣрно-то отъ тѣхъ е Храб-
рово-то, който право свидѣтелствова, че Славене-тѣ „не имѣха
книгъ (писмена), погани сѣще, нѣ Чрътами и рѣзани чѣтъ-
хъ и гатаахъ.“ Чръти и рѣзи не сѣ были букви, но нѣкакви
условни и таинственни знакове (Losstab-Configurationen u Losstab-
Figuren). Най-добри-тѣ и най нови изслѣдованія за този предметъ
сѣ: Zur slavischen Runen-Frage, Hanuš 1855 и Obecny stun nauki
o runach słowiańskich. Cybulski 1860.

³⁾ Ные не щемъ да ся спираме надъ исторія-та за покрѣства-
ніе-то царь-Борисово; за този важень предметъ имаме доста добри
и подробни списанія по Български.

⁴⁾ Блаженнаго оучителя нашего Константина фи-
лософа (Кирилла) слово. То се срѣща въ нѣколко извѣстны ра-
кописни Евангелія, вмѣсто прѣдисловіе. —

скій родъ и творецъ-тъ на Славенски-тъ писмена Св. Кирилъ. Той и *братъ него Методіе* преведоха на Български най-главни-тъ и най-нужни богослужебни книги: *Евангеліе-шо, апостолъ-шь, Псалтирь-шь, Часословъ-шь, Парамейникъ-шь, Часословъ, Служебникъ, Требникъ, Октоихъ-шь*. Слѣдъ смърть-та на Св. Кирилла, коя-то се случи на 14 Февруарія 869 год. св. Методіи е превелъ още и *всичкы-шѣ канонически книги на св. писаніе* (старіи завѣтъ), а такожде *Номоканонъ-тъ* (кормчія) и *пашеркомъ*, т. е. кратки сказанія за житіе-то на по-извѣстни-тъ пустынножители. — Въ тѣзи трудове на св. наши просвѣтители помагали имъ сѣ тѣхни-тъ най-достойни ученици: *Климентъ, Наумъ, Ангеларъ, Савва и Гораздъ*, които заедно съ свети-тъ Кирилла и Методія наша-та църква е прославила, като ги е отличила съ име: *скатъти седмочисленникъ*.⁵⁾ — Отъ тѣхни-тъ трудове намъ сѣ по извѣстни само Климентови-тъ. Отъ негово-то житіе⁶⁾ ные се научаваме, че той е превелъ и написалъ: *Проповѣди; Похвални слова на св. Богород. за всички-тъ ѣ праздници въ година-та. Житія на много пророцы и апостола; Житія и подвизи на мъченицы-шѣ; Пеншикошаръ-шь*. Отъ тѣзи списанія Климентови до сега сѣ найдени само нѣколко отъ поученія-та и отъ похвални-тъ му слова, между които сѣ и *похвалми-шѣ му слова* за с. с. Кирилла и Методія. Нѣма съмнѣніе, че и други-тъ седмочисленници сѣ оставили много списанія,⁷⁾ но до сега не е могло още да се найде нѣщо отъ тѣхъ. —

⁵⁾ Шафарика Rozkwět slowanské literatury w Bulharsku; въ *Casopis Českého museum* 1848 год. 1. — Калайдовича Іоаннъ Екзархъ Болгарскій. Палаузова Вѣкъ Болгарскаго царя симеона стр. 73—118.

⁶⁾ То е издавано нѣколко пати; най-добро-то изданіе е отъ Миклошича; *Vita S. Clementis*, Вѣна 1847. —

⁷⁾ Знае се че Св. Наумъ е подканилъ епископъ-тъ Константина, за кого щемъ споменемъ по надолъ, да преведе Тълкованія-та на

Свети-тъ седмочисленници приготвихъ и много нови дѣатели, които не съ по-малка ревностъ сѣ се трудили да развиваѣтъ Българска-та писменность и да ѣ обогатяваѣтъ съ нови преводи и списанія. Нѣка да назовемъ отъ нихъ:

а) *Епископа константина*, който е былъ ученикъ на св. Кирилла, както се види отъ слѣдующи-тъ му думи: *шестокрылашъ силу въсприимъ шествую нымъ по слѣду учишелю, имени его и дѣлу послѣдуя*. Отъ него сѣ найдени: *Изборъ* отъ слова за недѣлни-тъ Евангелія и *четыри слова* отъ Атанасія Александрійскаго *противъ Ариане-шѣ*, които той е превелъ по желаніе-то на царя Симеона.

б) *Григоріи пресвишерь*, който е превелъ за царя Симеона една исторія гражданска и църковна отъ Гръцкіи лѣтописецъ *Малала*. Григоріи въ много мѣста е допълнилъ свой-тъ преводъ съ изводи отъ други лѣтописци.

г) *Іоанъ Екзархъ Болгарскій*, единъ отъ най-дѣателни-тъ и най-плодовити писатели во време-то на царя Симеона. — Отъ него имаме: *Шестодневъ*, т. е. подробно тълкованіе за сътвореніе-то на свѣтъ-тъ, написано спроти св. Василия Великаго, Северіана Габалскаго и спроти размышленія-та на самага Іоана Екзарха. *Богословіе-шо на св. Іоанна Дамаскина* подъ названіе „*Небеса*“. *Диалектика-ша* или Философія-та на Іоанна Дамаскина, началото на *Негова-ша Гръцка Грамматишка*, която Іоаннъ Екзархъ е малко нѣщо преправилъ спроти потребъ-та на Славенскіи езикъ.

Евангелски-тъ чтенія. За св. Горозда ся говори, че е былъ твърдъ искусенъ въ Славенскіи, Гръцкіи и въ Латинскіи езикъ (*utriusque linguae Slovenicae et graecae peritissimus*). Въ житіе-го на св. Метод се говори, за Горозда че той още е былъ „наученъ добръ въ Латинскіи книги“.

г) *Чръноризецъ Храбръ*, отъ кого-то до насъ е дошло твърдъ занимателно списаніе за Славенски-тъ писмена: *Сказаніе, како състави св. Кирилъ Словеномъ писмена прошишу языку*. Храбръ е живѣлъ такожде во време-то на царя Симеона, както се види отъ слѣдни-тъ му думи: „свѣтѣи Константинъ Философъ нарицаемъи Кирилъ, тѣ писмена сътвори книги прѣложи. Сѣтъ бо ише живи иже сѣтъ видѣли нхъ.

д) Нѣка да споменемъ и царя Симеона подъ просвещенно-то покровителство на кого-то сѣ се находили тѣзи съвременни нему дѣятели въ вертоградъ-тъ на Българско-то христіанско и въобще книжно просвѣщеніе. *Симеонъ*, който царува отъ 888 до 927, е названъ *Великии*; защо-то, казва Шафарикъ, „той си е свилъ „неувядаеми вѣнци не само на бойно-то поле противъ „врагове-тъ на неговъ-тъ народъ и на власть-та му, но „такожде и на тихо-то и мирно поле на наука-та, гдѣ-то „се е старалъ за просвѣщеніе-то на духъ-тъ и за обра- „зованіе-то на сръдце-то и на мысль-та.“ — Симеонъ на млади години е былъ пратенъ въ Константинополь, гдѣ-то се е обучвалъ на всички-тъ свѣтски и духовни науки. Единъ неговъ съвременникъ свидѣтелствова, че той тамъ е изучилъ и риторика-та на Демостена и логика-та на Аристотеля. ⁷⁾ Отъ царя Симеона сѣ остали сто и тридесетъ и шесть слова отъ Іоанна златоустаго съ нѣкои добавленія, тѣ сѣ называють съ едно име *власшосируй*. Имаме още единъ изборникъ преведенъ отъ Гръцки за царя Симеона; въ него освѣнъ нѣколко богословски списанія намиратсе и нѣколко философски, реторически и исторически. ⁸⁾

⁷⁾ Etenim Symeonem ἡμιάρτον idest Semigraecum esse aiebant, eo quod a pueritia Byzantii Demostenis rhetoricam Aristotelisque Syllogismos didicerit. Livipr. I. III. c. 8. — Rozkwet. — Шафарика.

⁸⁾ За този изборникъ по-напредъ сѣ мисляла да е былъ

И тъй въ теченіе-то само на 60 — 70 години Българска-та писменность се обогати съ толкова списанія и даде такъвъ обиленъ плодъ. Въ тѣзи списанія Българскій езикъ се очисти и изработи тъй, що-то стана црковенъ и литературенъ езикъ на всички-тѣ Славене. У Руси-тѣ и Сръби-тѣ той и до сенова се употреблява, като црковенъ езикъ. *) У Чехо-Моравци-тѣ, Хървате-тѣ и Словинци-тѣ той не можѣ да се удръжи дълго време, защото-то тѣзи наши единоплеменници подпаднахъ подъ вліаніе-то на Римско-то духовенство, кое то, както ще видимъ по-долъ, всякакъ гонѣше Българско-то богослуженіе (*ritus Bulgaricae gentis, vel Slavonicae linguae*). — Освѣнь Славенски-тѣ племена, знайнѣ е, че такожде Власи-тѣ и Албанци-тѣ приехъ Българскій езикъ и до скоро го употреблявахъ не само като црковенъ, нъ и като писменъ. Ные имаме достовѣрни свидѣтелства, че и Турци-тѣ, когато се утвърдихъ въ Европа, и тѣ дълго врѣме сѣ употреблявали Българскій езикъ въ свои-тѣ дипломатически сношенія съ съседни-тѣ царства. Единъ съвременикъ на Венгерскій краль Матей Корвинъ (отъ 1458 до 1490) говори: „*Матшасъ разбира швърдѣ добръ Българскій езикъ, на кой-шо Турци-шѣ пишъшъ свои-шѣ дипломи.*”¹⁰⁾

преведенъ за Русскій князь Святославъ, но въ 1848 г. се е нашлъ единъ синскъ отъ него, въ предисловіе-то на който се говори: **Бѣликъ** въ царехъ Симеонъ желаніемъ зѣло вжела (Востоковъ, опис. рукоп. Руменц. муз.) Това свидѣтелство се потвърждава и съ други доказателства, тъй що-то сега нѣма вече съмнѣніе, че той е преведенъ за Симеона, а за князя Святослава е само преписанъ единъ, отъ Българскій преводъ. Виж. Галахова Исторія Рус. Словесности, 46.

^{*)} Само не въ първоначална-та си чистота, защото-то кога-то въ 16-ти и 17-ти вѣкъ Руси-тѣ напечатахъ црковни-тѣ книги, тѣ ги напечатахъ по Русско-то правописаніе. Тѣй што сегашии црковно Славенски езикъ е старе-Българскій съ русско правописаніе.

¹⁰⁾ *Engel Geschichte von Bulgarien in allg. Welthistorie t. 49, стр. 293. Виж. и Шафарика Gesch. der sl. spr. und litter. стр. 224.*

Нѣка сега дапомнимъ, че всички-тъ тѣзи прѣви писатели Български сѣ повѣче-то отъ свещенническѣи и монашескѣи чинъ, т.е. *владыци, свещенници и черноризци*; това може да ни даде понятіе за внѣтрешно-то състоѣніе на Българска-та църква, коя-то се е управлявала отъ такива достойни и дѣятелни служители Божіи. За да не влизимъ въ дълго описаніе на тѣхни-тъ подвизи и дѣла, ние щемъ кажемъ нѣколко думи само за одного отъ тѣхъ, а именно за св. Климента. — Св. Климентъ бѣше отишълъ заедно съ свои-тъ учители въ Моравія, отъ гдѣ-то слѣдъ смъртъ-та Методіева въ 885 г. той по козводѣйство-то на латинско-то духовенство быде изгоненъ заедно съ други-тъ Славенски проповѣдници. Той слѣдъ това се връна въ отечество-то си, гдѣ-то царь Борисъ го посрѣщна съ голѣма радость и го постави духовенъ началникъ надъ Кутмичевица (Македонія). Ето какъ се описва въ житіе-то му негова-та дѣятелность въ тази страна: ¹¹⁾ св. Климентъ постоянно „пѣтуваше по тази страна за да проповѣда на народъ-тъ слово-то Божіе. Въ всяка една область той имаше „избранни ученици, които бѣхъ на брой до 3500. Пó-„вѣче-то си време фой прекарваше съ тѣхъ, и ние кои-„то всякога се намирахме съ него, гледахме и слушах-„ме всичко, что той правѣше и говорѣше, ние никога „не го видѣхме да стои безъ работа. Той обучаваше „дѣца-та: едни на четенъе, други на писанъе, и имъ „обясняваше писаніе-то. Даже и нощемъ той се труде-„ше въ молитва, четенъе и писанъе; по нѣкога той въ „едно време пишеше самъ и учѣше младежи-тъ. Отъ

¹¹⁾ Това житіе е писалъ единъ отъ ученици-тъ Климентови по Български, но послѣ то е было преведено на гръцки езикъ. Ние сега имаме само Гръцкѣи му преводъ, който, както казахме, най-добръ е издаденъ отъ Миклошича Vita S. Clementis. Вижъ Бодянскаго о времени происх сл. пис. 9.

„свои-тѣ ученици той пригоди чтеци, иподіакони, діакони, священци, отъ които около триста распрати по-разни области на Българія На всички-тѣ правдници той съчини прости и вразумителни слова, въ които се излагатъ тайни-тѣ на вѣра-та Искашъ ли да узнаешъ и правила-та на св. отцы? И тѣхъ можешъ да найдешъ на Български, написани отъ премудраго Климента.“¹²⁾

За Иоанна екзарха споменува единъ писателъ отъ 11-тии вѣкъ въ слѣдующи-тѣ думи, съ които той се обръща къмъ съвременното нему Българско духовенство: *Подражайте Иоанна презвитера новѣго, яко же и отъ вѣсъ самѣхъ мнози знаятъ, бывшаго пастѣха и екзарха нже въ земли Болгарстѣй.*¹³⁾

Такива сѣ были тѣзи прѣви дѣятели на Българската писменность въ свое-то служеніе на Българската църква. Тѣй добръ сѣ познавали тѣ свои-тѣ пастырски длѣжности и съ такава ревность сѣ се старали да ги неспѣлявайтъ. Препятствія-та, които тѣ сѣ срѣщали въ свои-тѣ трудове, освѣнь гдѣ-то не ги сѣ отчайвали, нъ и още по-вѣче сѣ съгрѣвали тѣхна-та ревность.

Българска-та църква още отъ начало-то ѳ была е смѣщаема отъ врагове, които древни-тѣ Български паметници наричатъ *шрьлзычны ерещици*. Говори се, че още свети-тѣ наши учители сѣ се борили съ нихъ. Тѣй, въ нѣкои *шропари* отъ тѣхна-та служба срѣщаме: *трѣлзычникомъ же злобоу низложиша Отъ тѣхъ воустъ истече источникъ жнкотныхъ словесъ, напоишь сѣхоту нашу, тѣми сказа сѣ многохуланымъ азѣкъ еретическимъ*¹⁴⁾

¹²⁾ Вижъ Гельсдорфинга Писма объ Исторіи Серб. и Болгары I, 104.

¹³⁾ Презвитиръ Козма, Arkiv za povesta jugo-slov, IV; 97.

¹⁴⁾ Древне Словянскіи памятники дополн. житіе Св. Ан. В. Григоровича казанъ, 1862 г. 27, 28.

Въ други единъ древенъ паметникъ четемъ.

Славѣнскѣмъ же языку еъ неразѹмън и еъ мрацѣ грѣхонѣкѣ сѹщюу-милостію и человекѣколюбіемъ Гдѣ нашъ Ис. Хр. иже иже еъи еъи пастырь и оучитель емѹ, иже затче оуста еълѣкомъ трѣазычнѣмъ еретикомъ, иже завистію омрачншася и глаголахѹ: не достонтъ и нѣкмъ языкомъ славенти Бга, токмо жидомъ и Римланомъ и Грькомъ, причастники сѣ злокою пналтѹ твораши. Ихъ же еълади свѣтън разорн дѣнѣмн прнтчѣмн, пала силою свѣтаго дѹха ¹⁵).

Трѣязычнѣ-шѣ еретици, както свидѣтельствова списаніе-то на Черноризца Храбра *о писменехъ*, сѣществовали сѣ още и въ 10-тѣмъ вѣкѣ. Кои именно сѣ были тѣзи *трѣязычнѣ*, които наши-тѣ древни паметници наричѣтъ еретици? Прѣво мѣсто между нихъ, безъ съмнѣніе, заема Римско-то духовенство съсъ папа-та на чело-то си. Това духовенство всякакъ сѣ е противяло на Славенско-то богослуженіе и, гдѣ е могло, искоренявало го е съсъ всякакви начини. — Хървати-тѣ и Сръби-тѣ, които зависѣхъ отъ Римска-та църква, когато се поевн Славенско-то богослуженіе, пожелахъ да го введѣтъ и тѣ въ църкви-тѣ си, нъ на това се въспротиви папа Јоаннъ X, като имъ написа, че тѣ трѣба да дрѣжѣтъ езѹкъ-тѣ на духовна-та си майка, Римска-та църква; иначе тѣ щѣтъ се покажѣтъ недостойни чада предъ Господа ¹⁶). — А пакъ защо-то въ нѣкои мѣста тамъ не послушахъ папско-то повелѣніе и пріеѣхъ Славенско-то богослуженіе, то Латинско-то духовенство, на

¹⁵) Памѣтъ и Похвала Кир. и Меѣ. Въ сборникѣ Статскѣ Импер. акад. наукъ, Свѣдѣнія и замѣтки Срезневскаго IV 55.

¹⁶) Cum Slavi sint speciales filii S. R. Ecclesiae, quos ipsa per evangelium genuit, filium vero dedecet alia quam patris matrisque lingua uti. Epist. Joan X у Немчѣн. Historia Serviae p. 105. Виж. и Regesta Boh. et Moraviae. I. 28. (Јоаннъ X е сѣдѣлъ на римскѣ престолъ отъ 914—928).

единъ сборъ въ Далмація (1060 год.) запрети, що то никой да не смѣе да извърша богослуженіе-то по Славенски-тъ книги, които сѣ написани отъ нѣкого си еретика Методія (a quodam Methodio haeretico). Ные видѣхме какво гоненіе истегли Славенско-то богослуженіе заедно съсъ Славенски-тъ му проповѣдници и въ Чехо-Моравска-та земля. Но я слѣдъ това гоненіе то пакъ ся задържа въ нѣкои мѣста въ Чехія, я се продължава, догдѣ папа Григоріи VII не го искорени съвсѣмъ. Въ 1080 г. той испрати до Чешскіи князь Вратиславъ една *булла*, въ която като го укорява за това, гдѣто трыпи въ земля-та си да се служи Богу на Славенскіи езыкъ (secundum Slavonicam linguam divinum officium celebrari), предписва му да изгони това богослуженіе отъ тамъ *). Слѣдъ това папско предписаніе Славенски-тъ книги въ Чехія быдохъ скъсани и унищожени (omnino deleti et dispersi¹⁷⁾).

Но освѣнь Римско-то духовенство, между трыязычны-тъ еретици имало е и много Грыци, както се види отъ списаніе-то на Черноривецъ-тъ Храбръ *о писменехъ*. Друзни глаголатъ: че сомоуже сать Словѣнскыи книги? Ни того ко есть Богъ сътворилъ, ни то ангели, ни сѣтъ конни (законни), яко Жидовьскыи и Римскыи и Славинскыи. — Като отговаря на тѣзи нападатели (тацѣмъ визоумнѣмъ), Храбръ особно подробно се спира на Грыцка-та азбука. Той подробно излага исторія-та на неино-то съставянье и извожда заключеніе, че Славенски-тъ писмена сѣ по-свети отъ Грыцки-тъ (Еллински-тъ), защо-то Славенски-тъ сѣ створили свети мъже а пакъ Еллински-тъ нито Богъ, нито ангели-тъ ги сѣ створили, но *мѣдреци погани сѣще* ¹⁸⁾.

*) Regesta Bob. et Morav. ed. Erben I, 70.

¹⁷⁾ Палацки. Dějiny národu Českého t I, стр. 358....

¹⁸⁾ О писменехъ, Калайдовича Јоанъ Ис. Болг.

И тъй, тріезычни-тъ еретици сѣ были вѣнкашни врагове. Макарь наши-тъ древни паметници и да говорѣтъ, че тѣ сѣ были *ограчени завистію* или пакъ че сѣ были *окалкни и не вѣдѣтъ што глаголюще*, но ные сега ясно можемъ да си обеснимъ истинни-тъ причини, по които тріезычници-тъ сѣ хулили Славенски-тъ писмена, ужъ за това, че тѣ *не сѣтъ законни и не сѣтъ приѣши Богомъ*. Подъ такова едно, ужъ, законно нападанье на Славенско-то Богослуженіе, ные никакъ не се съмнѣваме, че ся е ташо властолюбіе. — Както и да е, тази ересь не е была тъй опасна за Българската църква въ онова време: Българско-то царство е имало доста сила за да отблъсне отъ църква-та си всякакви вѣнпши властолюбиви *поколзновенія* на неѣ. А пакъ ревностни-тъ тогавашни подражители на блаженни-тъ учители *Словѣнскѣмъ языку*, подъ защита-та на тази сила, можили сѣ добръ да опровергнѣтъ лѣжливи-тъ доказателства на тѣзи врагове, и да ги изобличѣтъ като клалди *еретически*. — Опасни сѣ были за Българска-та църква други врагове, които тѣ е срѣщала внѣтрѣ въ Българско-то царство. Тѣй, щомъ тя се появи, вдигна се противъ неѣ страшна бура отъ страна-та на Български-тъ бояре, които сѣ искали да си останѣтъ съ своята езыческа вѣра. И съ голѣмъ трудъ, съ проливанье на много кръвь Царь Борисъ можи най-послѣ да умири тази бура ¹⁹⁾.

Защо-то тази бура быде разсѣяна съ сила, то тя не ичезвна съсѣбитъ: езычество-то не можи да се иско-

¹⁹⁾ Это що се пише за това въ единъ нашъ паметникъ отъ 14тин вѣкъ. Оному (Борису) же крѣстившу сѣ, вѣсташа Българе нѣмъ, хотѣще убити его, *иже вѣра ихъ оставѣша на тѣи нѣщедъ на брань, побѣди ихъ и отъ толи крѣсти овѣхъ волеѣ. а другыхъ нѣждеѣ.* — О переводѣ Манасъ лѣт Черткова стр. 98. По-недробно говори за тои букъ Хинкмаръ Реймскіи въ *бертински-тъ лѣтописи*. Вижъ Вѣкъ Воаг. царя Симеона 24.

рени отведнажъ у Българи-тъ, и макаръ да бѣше при-
нѣдено да отстъпи мѣсто-то си на Християнски-тъ и-
стини, обаче тукъ тамъ се затаи между новопросвѣте-
ни-тъ Българе. Во време-то на царя Симеона, когато
Християнско-то благочестіе въ Българія имаше толкова
добри дѣлатели, ные глѣдаме единъ отъ тѣхъ, а именно
Јоанна Евзарха, да обличава *погани Словени и языци
зловѣрніи* ²⁰⁾, които, види се, да е имало още доста въ
Българско-то царство. — Освѣнь привързанци-тъ на
стара-та езическа вѣра, ные слушаеме сѣщѣго Йоанна
Евзарха да обличава още и *скверніи Манихей*, отъ което
се види, че още въ Симеоново време въ Българія е връ-
хляла Манихейска-та ересь ²¹⁾.

Манихейство-то е една стара Вѣсточна ересь, на
която въ 9-тии вѣкъ средоточіе-то было въ Арменія. Въ
Българско-то царство тази ересь е пренесена още при
само-то кръщеніе Борисово. — Ные по-горѣ споменѣхме,
какъ Борисъ, около 5-стина годинъ слѣдъ кръщеніе-то
си, пише на папа-та, че въ Българія надолши много про-
повѣдници: *Гръци, Армені* и отъ други мѣста, и учѣтъ
Българе-тъ различно. — Тѣзи Арменски проповѣдници,
за които говори Борисъ, тѣ сѣ и донели въ Българія
прѣви-тъ сѣмена на Манихейство-то. Въ Българія Мани-
хейство-то подъ вліяніе на Българско-то езичество и на
Българскіи народенъ духъ прероди се въ нова ересь,
която въ скоро време се распространи твърдѣ много
между Българи-тъ и, както ще видимъ по-долѣ, между
много други народи. — Преобразователь-тъ на Мани-
хейство-то и основатель-тъ на тази нова ересь въ Блъ-
гарія е былъ единъ Български попъ Богумилъ, отъ ко-

²⁰⁾ Вѣкъ Болгарск. царя Симеона стр. 92. С. Н. Палаузова. —

²¹⁾ Виж. Писъма объ Истор. Серб. и Болгаръ, А. Гильер-
динга II стр. 61 и слѣд. —

го-то тя и получи названиее-то си. Богумилъ е живѣлъ во време-то на царя Петра, който царствова отъ 927—968 ²²⁾. — Учение-то на Богумилска-та ересь е състояло въ това ²³⁾.

1. Богумили-тъ сѣ признавали двѣ начала на свѣтъ-тъ, добро и зло, които сѣ еднакво силни (Дуализмъ): Тѣй, зло-то начало, дяволь-тъ, тѣ сѣ считали за творецъ на всичкѣи свѣтъ... *Глаголюще по дяволей волѣ суща вся: небо, солнце, звѣзды, воздухъ, землю, чело-вѣка, церкви, кресты и вся Божія дяволу предають...*

2. Отвъргали сѣ ветхѣи завѣтъ, който сѣ считали за произведение на зло-то начало. —

3. Признавали сѣ св. Троица, но съвсѣмъ се искривявали Христѣанско-то учение за воплощение-то на Исуса Христа. Христово въплъщение приквѣткѣи быти владившихъ а не ѿ свѣтлыа и прѣчистыа владычица Бѣа плѣтъ прѣмътъ *).

4. Не сѣ почитали Божія матеръ, не сѣ се кланяли на кръсть-тъ и на икони-тъ, отхвърляли сѣ приращение-то.

5. Не сѣ признавали никакви духовни власти, нито пакъ граждански: „*учашъ же своя си не похиноваша ся*

²²⁾ И якоже случи ся Болгарской земли, въ лѣта православнаго Петра бысть поимъ именемъ Богумилъ, а по истинѣи Богу не миль, иже нача первѣе учити ереси въ земли Болгарстѣй. Кузма презвитера Слово. —

²³⁾ То ни е извѣстно отъ обличители-тъ противъ еретици-тъ списанія на Св. Кузма презвитера, който е живѣлъ, види се, во време-то на царя Самуила. — Тѣзи списанія се намиратъ въ една ръкопись, която се съхранява въ библиотика-та на Московска-та дух. академія. Изводъ отъ тѣхъ е напечатанъ въ Arkiv за rov. Jugosl. kn. 4. Видъ Письма Гильферд. П. Свидѣтельства-та на Презвитера Кузма се потвърждаватъ и отъ единъ католически писателъ Петръ Сякуль, който е писалъ около 870 год.

*) Синодикъ царя Борила стр. 8. —

*властелемъ своимъ, хуляще богатыхъ, ошецъ ненави-
дѣшь, ругаются старѣйшинамъ, укоряють болры,
мерзки Бесу мнѣшь работающимъ царю и всякому рабу
не велѣшь работати господику своему.*

Богумилски-тѣ проповѣдници сѣ были кнѣзья хора,
не сѣ пуцали Евангеліе-то отъ рѣка-та си, и го сѣ по-
стоянно тѣлкующе на слушатели-тѣ си, „*мо не подобно
толкующе ѓ.*“ Тѣ сѣ водили нивотъ постнически, аске-
тически. „*Суть еретици изому яко оцы образомъ
крошцы и смиреннѣи, молчаливи, блѣди же суть ви-
дѣши ошъ лицебрнаго поста, словесомъ не речушь. не
сждюшя грехомъ, не образуюшь (не се китѣтъ),
храняшя ошъ зора*“

За Богослуженіе-то имъ Козма говори:

„Кланяются затворнеси въ хищѣкъ своимъ (жи-
„лица) четырежды днемъ, четырежды ноцію и вся пя-
„теро врата отверсты имуще кланяюще ся глаго-
„лютъ; отче нашъ, иже еси на небесѣхъ: но то великое
„имъ осужденіе есть: иже творца небу и земли отцемъ
„нарицати словеса, а тварь его діаволу тварь мнѣтъ.
„Кланяюще же ся не творятъ креста на лицѣ своемъ.“—

Богумиль е ималъ много ученици, които ревностно
сѣ се старали за распространеніе-то на негово-то уче-
ніе; отъ тѣхъ ные знаемъ само имена-та на нѣкои: *Ми-
хаила, Теодора, Добрѣ, Стефана, Василія и Петра* ²⁴⁾.
— Отъ помежду ученици-тѣ си, той е избиралъ апо-
столи, които сѣ ходили въ далечни страни и сѣ пропо-
вѣдали сѣ голѣмъ успѣхъ. —

Въ западна Европа богумилство-то имѣ добри по-
слѣдствія за народи-тѣ, зашто-то отъ него се захвана

²⁴⁾ Тръклятаго Богомила, и Михаила ученика его и
Теодора и Добрѣ и Стефана, и Василія и Петра и прочия
еговы оученики и единомѣдренники Синодикъ стр. 8.

страшна-та онази борба съ властолюбиво-то Римско духовенство, борба, която най-послѣ избави народи-тѣ отъ духовно-то и тѣлесно бремя на Римскій папа. Но въ България гдѣто сѣ се разработвали други-тѣ стърни на богумилство-то, вѣрученіе-то му сирѣчь и аскетизъмъ-тѣ, тази ересь е имала твърдѣ лоши послѣдствія. Тя се е распространила особено много во врѣме-то на Самуила, който като е былъ заласанъ съ непрестана война съ Византийци-тѣ, не е ималъ врѣме да ѝ гони, та че, види се, и боялся е да раздражня многобройни-тѣ богумили. — Има преданіе, което говори, че Самуиловъ-тѣ сынъ Гаврилъ и негова-та жена сѣ были такожде богумили. Отъ усиляванье-то на богумили-тѣ въ това време тѣй се е была побръкала православна-та Българска църковь, щото защитници-тѣ ѝ, види се, сѣ паднѣли въ отчаяніе, епископи-тѣ и свещенници-тѣ не сѣ мыслили вѣче, види се, че ще да може да се тури конецъ на тѣзи съблазни, и да се очисти православна-та църква отъ *илевели*. — Това ные заключаваме отъ слово-то на Превритера Козма, който съ силни думи укорява Българското православно духовенство за негово-то отчаянно равнодушіе къмъ еретическо-то буйство. Ето на примѣръ съ каква рѣчь той ся обръща къмъ Български-тѣ епископи. —

„Но аще люди порученныя ему учимъ спрѣху Божию, шогда есмы по истинѣ Епископы и настольницы, Божіихъ свяшыхъ Апостолъ. — Подражайте бывшивъ, прежде васъ въ вашихъ санѣхъ и епископъ, Григорія, мню, и Василія и Иоанна и прочія, ихже имена помянувше боятся бѣси, ихже печали и скорби о людехъ, бывшая кто исповѣсть, ихже памяти веселятся ангели, и человекѣци. — Не рцы никтоже: не мощно есть въ сія, лѣта сему быти: ти быша святіи, величии и крѣпкіи, и лѣта ихъ добра, нынѣ же вла насташа. — О отцы,

„не помышляйте, той бо бывый Богъ и тогда и нынѣ,
„тойже есть и во вѣки и всегда, на всѣхъ мѣстѣхъ ми-
„луетъ призывающихъ его. —

„Подражайте Иоанна презвитера новаго, его же и
„отъ васъ самѣхъ мнози знаютъ, бывшаго пастуха и
„екзарха иже въ земли Болгарстѣй. — И не глаголите
„не можетъ такъ быти въ сія лѣта; *вся бо Богъ мо-
„жетъ, аще мы хоцемъ сами*“ *). —

Богумили-тѣ сѣ имали, види се, твърдѣ богата пи-
сменность, отъ която нѣколко паметници сѣ найдени въ
Россія, гдѣ такожде е было распространено богумил-
ство-то. Има надежда, че и у насъ щѣтъ се найдѣтъ
много богумилски книги, по които само ще е възможно
да се обесни добръ тази замѣчательна ересь. —

Богумилово-то учение сѣ е распространило по вси-
чки-тѣ Славенски земи на Балканскіи полуостровъ: въ
Сръбія, Боснія и Далматія, послѣ е преминѣло въ Италия
и Южна Франція, гдѣто подъ негово вліяніе сѣ се обра-
зовали нѣколко секти подъ име *Пашарени, Кашари,
Албигойци* и проч. Единъ Италианецъ *Реймаръ Саккони*,
който е былъ испрьво Катаръ, а послѣ е минѣлъ въ ка-
толичество, описалъ е учение-то на Катари-тѣ. (Западн.
Богумили). Той набройва до 16 Катарски църкви, които
сѣ сѣществovali въ негово време въ Западна Европа
и утвърждава, че глави-тѣ на всички-тѣ е *Българска-
ша и Дреговичска-ша* †).

*) Письма Гильерд. II. стр. 79, 80. Arkiv za pov. Jugosl.
kn. IV стр. 97. —

†) XV Ecclesia Bulgariae XVI Ecclesia Dugunthiae (Dro-
gometiae) et omnes habuerunt originem de duabus ultimis. — Dugun-
thia или Drogomentia е название-то Драговитія, което латински-тѣ
писци сѣ поварили. Това сѣ несъмнѣни доказателства е доказалъ
Шафарикъ въ *Ramatk. Hlaholsk. pisemnictvi* стр. LX. — Въ България
е имало двѣ области, които сѣ носили название-то Драговитія:
една въ Сѣв-зап. Тракія, а друга въ Македонія. Виж. Погледъ връхъ
происхожд. на Бълг. нар. — Тука се разумѣва Македонска-та.

Че западно-Европейски-тъ ереси въ 12-ти и 13-тии сѣ възникнали подъ влияніе на Богумилство-то и сѣ се находили въ сношенія съ Български-тъ богумили, въ това ни увѣрява още и названіе-то, съ което католическа-та църква е называла по-вѣчето отъ тѣзи ереси: *Bulgari*. — Богумилство-то е можило да направи добъръ успѣхъ между западни-тъ народи най-много съсъ свое-то ученіе противъ власти-тъ, както духовни, тѣй и свѣтски. — Западно-Европейски-тъ народи, които тогава сѣ были угнетани отъ духовна-та и свѣтска власть на Римско-то духовенство, съ драга воля сѣ приемали богумилско-то ученіе, което е отхвърляло тази власть, като произведеніе на зло-то начало, на дѣволъ-тъ. Този богумилски догматъ се е приемалъ, и съ особена любовъ развивалъ отъ западно-Европейски-тъ *богумилски* или *Български* еретици. Въ него сѣ были малко или много съгласни всички-тъ. А колко-то до други-тъ богумилски догмати, отъ тѣхъ нѣкои тѣ или съвсѣмъ не сѣ приемали, или пакъ тълкували ги сѣ разнo. Отъ това Западно-Европейски-тъ богумили сѣ се дѣлили на нѣколко равни църкви или ереси ²⁵⁾. —

Та и въ сама-та Българія богумилство-то се е было раздѣлявало на нѣколко ереси, отъ които, както ся види отъ обличително-то слово *Пресвишера Космы*, най-главни сѣ были двѣ. —

²⁵⁾ Въ Французскій езикъ сега има една укорна дума *Bougres*, съ която французи-тъ укоряватъ *les usuriers et les infames qui ont des goûts contre nature*. — Тази дума е съкратена отъ *Bulgari, Boulgres*, и има начало-та си отъ една богумилска (Българска) секта въ Южна Франція, секта за която се говори, че се е предавала на тоянъ противорестественъ пероуъ. —

ГЛАВА ПЕТА.

Състояніе-то на Българска-та църква отъ 1018—1186.

Въ 1018 г. старо-то Българско царство, което Самуилъ поднови и тъй високо превознесе, падна и се покори на Византійска-та Имперія. — Императоръ Василии II, прозванъ Βουλγαρόκτονος, четиредесетъ години не престанно воева съсъ Българе-тъ и воева съ всички-тъ сили на Имперія-та, (μυριοις πόνοις καὶ ὅπλοις)¹⁾. Но догдѣ Българія љ окрыляваше страшни, но великии духъ Самуиловъ, тя храбро отбиваше всички-тъ покушенія на свой-тъ заклетъ врагъ. — Само когато тя загуби този си защитникъ, само тогава Болгароктонъ можи най-послѣ да достигне цѣль-та на свой-тъ животъ: Българія стана Византійска подданица. — Колкото и да не навиждаше Българе-тъ, колко-то и да желаеше тѣхно-то уничиженіе, Василии, обаче, трѣбваше да ся убѣди, че ще бѣде недѣлговѣчно тѣхно-то подчиненіе на Имперія-та, ако тя наложи на тѣхъ тешко бреме. Поради това той не смѣи да покѣтне тѣхно-то внѣтременно управленіе, нито пакъ да имъ наложи тежкъ данѣкъ. Той ги остави да си се управлявѣтъ отъ свои главатаре, да ся сѣдѣтъ по свои-тъ закони и да плащѣтъ такѣвъ данѣкъ, какво-то и при Самуила²⁾. — Като се боѣше да измѣни нѣщо отъ внѣтременно-то управленіе на Българе-тъ³⁾, Василии остави не покѣтната и самостоятелность-та на Българска-та църква. — Той даде

¹⁾ Кедринъ II стр. 489.

²⁾ Praefinisset, ut a suis principibus regerentur, suisque moribus deberent, quemadmodum item imperante Samuele. Кедринъ у Стр. Bulg. §. 195.

³⁾ μη θελήσαντος τι νεοχησαι τῶν ἐθίμων αὐτοῦ — Ibid.

една грамота на Тогавашни Охридски архієпископъ (патріархъ), съ която потвърдява негова-та власт, като избройва митрополити-тѣ и епископи-тѣ, които се намѣр-вѣтъ подъ него ⁴⁾. За жалость голѣма този драгоцѣ-ненъ за насъ паметникъ не е издаденъ цѣлъ и се пре-късва на едно най любопытнo мѣсто, а именно при из-бройванье-то на Митрополитски-тѣ и епископски тро-нове, които тогава сѣ были *оставени* подъ Български патріархъ. — Казваме оставени, защото-то нѣма съмнѣ-ніе, че нѣкои негови епархїи тогава сѣ были подсебени отъ Константинополска-та патріаршія. — Тѣй на при-мѣръ Митрополити-тѣ Лариски (въ Тессалїя) и Дирра-хїйски (Дураццо, Драчъ на Адриатическо-то море), които въ царуванїе-то на Самуила сѣ зависѣли такожде отъ Български патріархъ, въ XI вѣкъ сѣ споменувѣтъ като зависими отъ Константинополски. — Но и при това ума-леніе на Охридска-та патріаршія, неина-та областъ е останѣла пакъ доста обширна, както свидѣтелствувѣтъ нѣкои писатели. — Архимандритъ Нилъ Доксопатрійски, който е писалъ около 1043 г., т. е 25 години слѣдъ растурянье-то на Българско-то царство, свидѣтелствова, че на негово време Българска-та патріаршія е имала подъ себе по-вѣче отъ 30 епископски тронове. — „Българска-та църква, пише той, и слѣдъ покоренїе-то „на Българе-тѣ отъ Императоръ-тѣ Василя, уварди „свои-тѣ правдини, и не се подчини на Константинопол-„ска-та. И поради това макаръ Българїя и да получава „отъ Императоръ-тѣ свои-тѣ Архієпископи нѣ тѣ се по-„свещавѣтъ отъ (сѣборъ-тѣ на) неини-тѣ епископи и „наричѣтъ се архієпископи, защото-то сѣ самовластни. —

⁴⁾ Тя е издадена въ 5-ти томъ на *Σύσταγμα τῶν κανόνων ἐν Ἀθήναις* 1855 г.

„Въ България сега се считатъ повѣче отъ 30 епископства⁵⁾“.

България слѣдъ нейно-то политическо паданье (въ 1018 год.), около 150 години ся находитъ подъ Византска-та власть, и презъ всичко-то това време ни веднѣжъ тя не губи своя-та църковна самостоятелность. — Ные имаме за това много достовѣрни извѣстія, отъ които си позволяваме да приведемъ още едно. —

Въ начало-то на 12-тии вѣкъ, около 100 години слѣдъ покореніе-то на Българско-то царство отъ Имперія-та, на Охридскіи престолъ сѣдѣше архиепископъ Теофилактъ, за когото щемъ разкажемъ по-подробно въ край-тъ на тази глава. Въ негово време нѣкой си инокъ взелъ се да направи една църква въ градъ Кичево (Кичево) безъ да вземе позволеніе отъ Теофилакта, въ областъ-та на кого-то се е намиралъ този градъ. Инокъ-тъ казвалъ, че таково позволеніе той зель отъ Константинополскіи патриархъ. — Теофилактъ му въспретилъ и по този случай е пратилъ въ Константинополь писмо въ което между друго пише: *Τίς γάρ ἐν Βουλγαρίαις μετῴσια τῷ Κωνσταντινουπόλει Πατριάρχῃ, μήτε χειροτονίας δέκατα ἔχοντι ἐν αὐτῇ-τῇ τῶν Βουλγάρων ἐκκλησία, λαχούσῃ τὸν ἀρχιεπίσκοπον αὐτοκέφαλον-μήτε ἄλλο τί διαδεξαμένῳ κατὰ αὐτῆς προνόμιον.* (Какво право има патриархъ-тъ Константинополски да се мѣша между Българе-тъ, когато той нѣма право и да рукополага нѣкого тамъ, въ Българска-та църква, която си има свой авто-

⁵⁾ Remansit et ipsa (Bulgaria) sui juris, quod ductu, auspicioque imperatoris Bas. Porph. e Bulgaria manibus fuisset erepta et nunquam ecclesiae Constantinopolitanae supposita. Quapropter ad haec usque tempora Bulgaria ab imperatore quidem accipit episcopos, ordinantur vero a propriis Episcopis, ut dictum est, vocanturque archiepiscopatus tanquam qui sui juris sunt. Habet verum episcopatus Bulgaria triginta et amplius, quorum primatum obtinet Achris. *Nili Doxopatrii.* Notitia Patriarch. у Печч. Н. s. p. 111 sq.

ке-фаленъ архієпископъ ⁶⁾. — Отъ тридесетъ-тѣ и повѣче епископства, за които споменува Нилъ Доксопатрійски, че сѣ се намирили тогава подъ власть-та на охридскіи архієпископъ (а по нашениски патриархъ), въ горерѣченна-та грамота Васиѣва сѣ напечатани само осемъ, на осмото ся и прекъсва този драгоцененъ паметникъ. Тѣ сѣ:

1. Костурско-то *ὁ Καστορίας*.
2. Главницко-то *ὁ Γλαβινίτζης*.
3. Мъгленско-то *ὁ Μογλαίνων*.
4. Битолско-то *ὁ Βουτέλενος*.
5. Струмицко-то *ὁ Στροομπίτζης*.
6. Моровиздско-то *ὁ Μοροβίσδου*.
7. Велбѣждско-то *ὁ Βελεβουσδίου*.

8. Триадицко-то *ὁ Τριάδιτζης*, въ което сѣ се намирили градове; *Τριάδιτζη* (Срѣдецъ, Софія, *Περνίκος*..... На това слово ся прекъсва този паметникъ, тъй щото даже всички-тѣ градове въ софійска-та епархія не сѣ договорени.

Гдѣ да трѣсимъ названія-та още на повѣче отъ 22 епархії, които сѣ се намирили подъ Охридска-та патриаршія въ 11-тѣи вѣкъ? Слѣдъ врѣме може се издацѣлъ този паметникъ или пакъ ще се открие други нѣкой, който да ни ги каже, а сега нѣка ся задоволимъ и съ този окѣслекъ. Названни-тѣ епархії сѣ ся намирили повѣче-то въ Македонія, а недостающи-тѣ 22 нѣма никакво съмнѣніе, че сѣ ся намирили въ Источна Българія и въ Сръбски-тѣ области, които до учреждаването на Сръбска-та автокефална църква въ 1217 г. сѣ ся управлевали отъ Българскіи патриархъ. Знаино е, че когато въ тази година Сръбска-та църква ся учреди като

⁶⁾ Theophyl. archiepiscopi Bulgar. opera Venetiis 1758 p. 663. Epistola 27.

самостоятелна, то тогавашнии Български патриархъ ся възпротивя на това, защо-то чрезъ него той загуби нѣколко подвластни нему епархiи. (Сръбски-тъ т. е. 7) —

— Слѣдъ Патриархъ-тъ Иоанна, при когото Българска-та земля се подчини на имперiя-та, на Българскии Светителски престолъ въ Охрида сж сѣдѣли: ⁸⁾

Левъ, Λέων πρῶτος ἐκ Ῥωμαίων, χαρτοφύλαξ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ὁ κτίσας τὴν κάτω ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ Σοφίας. — до. 1055 год.

Теодулъ, Θεόδουλος ἡγούμενος τοῦ ἀγίου Μωκίου, ὁ κτίσας τὴν ἄνωθεν μεγάλην ἐκκλησίαν διὰ συνδρομῆς Ἰωάννου τοῦ Αὐτζῶ. Отъ други источници знаемъ, че той е сѣдѣль на архіепископскии тронъ, ок. 1056 год.

Иоаннъ, Ἰωάννης ὁ Λαμπηνός ἀπὸ τοῦ ὄρους τοῦ Ὀλύμπου. За него споменува лѣтописецъ-тъ *Сцилицъ*, че е архіепископствовалъ до 1079 год.

Иоаннъ, Ἰωάννης ὁ Ἄοινος, ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἀριτζίου. Той е стѣпилъ на архіепископскии тронъ слѣдъ смърть-та на Иоанна Лампійскаго, която, спроти свидѣтелство-то на Сцилица се е случила около 1079 год.

Теофилакшъ, Θεοφύλακτος ὁ ἐξ Εὐρίπου, ῥητῶρ ὦν καὶ διάκονος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας. За него ные ще говоримъ по долѣ. —

Левъ, Λέων ὁ Βουγγός, ἐξ Ἰουδαίων ὦν ἐκ προγόνων, χρημάτισας διδάσκαλος τῶν ἔθνων.

Михаилъ, Μιχαήλ, ὁ ἐπίκλην Μάξιμος, ὁστιάριος ὦν ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς ἄρχουσι καὶ διάκονος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, εὐνοῦχος.

⁷⁾ Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολόμοις πατριαρχεῦσαντων — Букурещъ 1715.

⁸⁾ Тъ сж изброени въ споменѣтнiи паметникъ: Οι ἀρχιεπίσκοποι τῆς Βουλγαρίας — Видж. бѣлжкн-тъ отъ Лингенталя въ Beiträge zur Gesch. d. B. Kirche стр. 22, 23, 24.

Ιωαννης, Ιωάννης μοναχός ο Κομνηνός υἱός τοῦ . . . πρώτου σεβαστοκράτορος κοροῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ . . . τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως κοροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. — Той е съдѣль на охридскій тронъ въ 1-ва-та половина на 12-тии вѣкъ; съ него се свърша избройванье-то на Български-тъ архіепископи (патріарси) въ паметникъ-тъ, отъ кого-то ные се ползовахме. Отъ други источники знаемъ, че слѣдъ Іоана Комнена сѣ светителствовали *Константинъ* и *Іоаннъ Камашерскій*, послѣдніи — около конецъ-тъ на 12-тии вѣкъ. — Въ 1-ва-та четвъртина на 13-тии; вѣкъ на Охридскій тронъ е съдѣль *Димитрій Хоманіашъ*, отъ когото сѣ се съхранили учени писма до Сръбскій краль Стефанъ Првовѣнчанніи ⁹⁾).

Всячки-тъ тука изброени Охридски светители се наричатъ у Византійски-тъ писатели *авшокефални архіепископи Български*; но Никита Хониатъ, като говори за едного отъ нихъ, нарича го Български патріархъ *Πατριάρχης Βουλγαρίας* ¹⁰⁾. Това свидѣтельство не оставя никакво съмнѣніе, че тѣ сѣ носили и патріаршески титулъ. —

Ные щемъ ся спремъ само на Леона I. и на Теофилакта, като по-извѣстни и по поводъ на тѣхъ ще кажемъ нѣколко думи за състояніето на Българска-та църква въ 150-годишното робуванье на Българско-то царство подъ бreme-то на Византия. —

Леонъ или *Левъ* е съдѣль на Охридскіи тронъ около половина-та на 11-тии вѣкъ, знае ся поне за вѣрно, че въ 1053 и 1054 година той е былъ архіепископъ Охридски, Български патріархъ. Въ Каталогъ-тъ той

⁹⁾ Тѣ ся вадатъ въ Мюнхенска-та библиотика.

¹⁰⁾ 1181 г. Ioanne Camatero qui post Bulgariae patriarcha extitit у Стриттера t. III, p. 671.

се нарича *πρώτος ἐκ Ρωμίων* (пръвъ отъ Ромей-тъ т. е. Гръци-тъ). Това значи, че макаръ Българска-та църква и да остана автокефална, но защото-то назначеніе-то на Българскіи патриархъ зависѣше вѣче отъ Византійски Императоръ, то този подирніи не се е грижилъ да ѝ назначава Българе. — Той разумѣва-се-избиралъ е за токова важно мѣсто хора нему предани и вѣрни, а такиви разумѣва се, че по за вѣрно е трѣсилъ между Гръци-тъ, нежели между Българе-тъ. Левъ е пръвѣи Гръкъ, който сѣдна на Българскіи патриаршескѣи столъ. Слѣдъ него това вѣче влѣзе въ употребленіе, и ные нѣма да се излѣжемъ ако кажемъ, че и повѣче-то горѣ-исчислени Български патриарси сѣ были се отъ Гръцка рода. — То се разумѣва че и тѣ отъ своя страна, когато сѣ посвещавали епископи за подчиненитѣ нимъ епархіи, давали сѣ на свои-тъ съотечественници предпочтеніе предъ Българе-тъ, тѣй щото въ това време, сирѣчь до гдѣ Българе-тъ се находихъ подъ Византійско-то бreme, тѣхна-та автокефална Іерархія се малко по малко погрѣчи, ако не съвсѣмъ, а то, смѣло може да ся каже, въ по-голъма-та си часть. —

Левъ е извѣстенъ още и въ исторія-та на Вселенска-та църква. На негово време стана всеконечно-то раздѣленіе на Вселенска-та църква на двѣ половини: на Источна и Западна или католическа, и Левъ игра въ това прискърно событіе пръвостепенна рола.

Константинополски патриархъ бѣше тогава Михаилъ Керуларія. Въ 1853 Левъ се сговори съ него, та двама-та написахъ едно обличително писмо противъ нововведенія-та на Римска-та църква. Левъ IX, тогавашніи папа не можи да пренесе тѣхни-тъ обличенія и отведѣвшъ испрати въ Константинополь двама легати за да викътъ тамъ на сѣдъ патриарха Керуларія и неговѣи съобщникъ Българскіи архіепископъ зарадъ тѣх-

ни дръзновенъ постѣнокъ противъ Римскіи папа. Легати-тъ добухъ отъ папата и едно писмо за Керуларія и за Леона, въ което имъ се припомнуваше, че папа-та, който е наследникъ на св. Петра, князь-тъ на апостоли-тъ по-добрь знае отъ тѣхъ истини-тъ на Христово учение. „Вые сега сте зеде да учите Римска-та църква, пишеше имъ той, като че ли тя нищо не се научи „отъ този Свѣтець, коумто Христосъ, сынъ Бога живаго, каза: блаженъ еси Симоне Варіоне, яко плоть и „кръв не откри тебѣ, но отецъ мой, иже на небесѣкъ. — И коумто не чрезъ ангель, иже пророкъ, но съсъ „свои-тъ уста сами владыка ангеловъ и пророковъ пред- „рѣче: Ты еси Петръ и на семь камени созижду домъ „мой. ¹¹⁾). Като стигихъ въ Константинополь, папски-тъ легати повикахъ на съдъ Керуларія и Леона за да дадѣтъ оправданіе за свои-тъ обличенія на Римска-та църква. Викахъ ги на такъвъ съдъ отъ име-то на папа-та, който казваше за себе-си че, като намѣстникъ Исусъ Христовъ на земята, той е тѣхънъ начальникъ, а слѣдователно има право и да ги вика на съдъ, когато ще. — Разумѣва се, че Михайлъ и Леонъ, които повѣче-то за такова чрезимърно властолюбіе обличавахъ Римска-та църква, не само не се покорихъ на папско-то повелѣніе, нъ и отговорихъ на него съ нови обличенія. Тогав папски-тъ легати влѣзохъ въ църква-та Св. Софія и на главнии ѳ прѣстолъ положихъ едно а*оризмо (damnationis sententia), въ което Константинопольскій патриархъ Михайлъ Керуларіи, и Българскіи архіепископъ се проклинахъ и предавахъ отъ Римскіи папа на Огненната Геена. Заедно съсъ тѣхъ изрѣче такава проклетія и на всички-тъ тѣхни единомысленици, на всички-тъ христене т. е., които останахъ вѣрни на апостолека-та

¹¹⁾ Concil T. XI p. 1450.

и съборна църква и не щѣхъ да припознаѣтъ властолюбіе-то на Римски-тъ патриарси Това се случи на 1054 лѣто. Отъ тогава вѣче вселенска-та църква Христова трѣбаше да се раздѣли на двѣ враждебни една на друга църкви: на Источна или православна католическа, и на Западна-католическа.

Теофилактъ. Той е светителствовалъ на Охридска-та патриаршія къдѣ край-тъ на 11-ти и начало-то на 12-ти вѣкъ. Теофилактъ е извѣстенъ съ многобройни-тъ си списанія, които въ минѣлим вѣкъ сѣ събрани всички-тъ заедно и сѣ издадени въ четири голѣми книги (фоліанти ¹³). Между тѣзи списанія има: тълкованіе на свещенно-то писаніе отъ старіи и новіи завѣтъ, едно списаніе за възпитаніето на царски-тъ сынове, едно похвално слово Императору Алексію Комнену и много писма, които сѣ писани, но-вѣче-то, до тогавашнитѣ Константинополски министри. — Особенно важни сѣ зарадъ насъ тѣзи писма, защото въ нихъ ся добръ описва състояніе-то на Български-тъ области въ онова време. — Тамъ тогава сѣ нападали отъ къмъ Дунавъ, който Византійска-та имперія не е была въ състояніе да варди добръ, нападами сѣ разни хищни дружини, Печенѣги и Половци или Кумане, които съ своитѣ грабежи и лютоги сѣ правили голѣмо разореніе на Българе-тъ. Беззащитни-тъ селски жители принаждени сѣ были да бѣгътъ отъ тѣхъ по гори-тъ и коріи-тъ, тъй щото много села сѣ были съвсѣмъ опустѣли. Въ едно писмо Теофилактъ се оплаква, че варваре-тъ не сѣ оставяли намира и храмове-тъ Божіи, много църкви, даже въ околности-тъ на Охрида, сѣ были ограбени отъ тѣхъ, много пакъ сѣ были и разорени съвсѣмъ. На

¹³) Theophylacti archiepiscopi Bulgariae opera ed Rubeis et Finetti Venetiae.

служители-тъ Божии такожде не е имало жалость, и тѣ, за да спасѣтъ животъ-тъ си отъ свирѣпи-тъ Печенѣги и Половци, принѣдени сѣ были такожде да бѣгатъ по гори-тъ и кории-тъ. —

Тежко е било както материално-то, тѣй и духовно-то състояніе на Българія, когато тя ся намираще подъ Византійско-то бreme. Византійци-тъ, като ѣ отнехъ сили-тъ, не бѣхъ въ състояніе да ѣ защищаваѣтъ отъ варваре-тъ, които тогава се скитахъ още на Сѣверъ отъ Дунава, въ сегашнитъ Влашко, Богданско и Бессарабія. Отъ тамъ тѣзи люти грабители минувахъ безпрепятствено Дунава и безнаказанно разоривахъ Български-тъ земи, догдѣ най-послѣ Българе-тъ не си събрахъ сили-тъ и не си въстановихъ царството. Тогава заедно съ политическо-то имъ възраждане, и църква-та имъ се отрѣси отъ тѣзи бѣди, които ѣ бѣхъ нагрѣнѣли, до гдѣ тя се намираще подъ чуждо-то бreme. —

Още една дума за Теофилакта. Негови-тъ списанія сѣ напечатани на Гръцки езикъ, нѣ има нѣкои отъ тѣхъ преведени и на Български; отъ тѣхъ ные за сега можемъ да назовемъ само двѣ: *Толкованіе на свещенно-шо писаніе и прѣдисловіе за Евангеліе-шо*, което се срѣща въ много старо-Български рѣкописни Евангелія.¹³⁾ Ные имаме едно свидѣтельство за Теофилакта, което ни доказва, че той е знаилъ добръ и Българскіи

¹³⁾ Толкованіе-то е издадено въ Россія нѣ за жалность ные имаме сега при себе това издание, тѣй що-то не можемъ да запознаемъ читатели-тъ съ това важно списаніе Теофилактово. Прѣдисловіе-то му сме имали случаи да видимъ въ нѣколко рѣкописни Евангелія, отъ които двѣ се намираѣтъ въ Букурещката Академическа библиотека. То носи слѣдующе-то заглавіе: *Теофилакта архієпископа Болгарскаго прѣдисловіе еже отъ Матѣея свѣтаго Евангеліе*. Начева се тѣй: *Иже оубо прѣжде закона*

езыкъ. За Гръцко-то житіе на св. Климента се нише да е съчинено отъ него. Но въ това житіе срѣщаме слѣдующи-тъ думи. „Св. Климентъ имаше до 3500 ученици, съ които повѣче и прекарваше врѣме-то си; „*ныс, коишо всякога се намирахме при него, ныс ни, кога не го видѣхме да сиом празденъ . . .*“¹⁴⁾ Ясно е че тѣй може да пише за св. Климента само неговъ съврѣменникъ или ученикъ, нѣ никакъ не Теофилактъ, който е живѣлъ около 200 години послѣ. По това може да се сѣди, че рѣченно-то житіе го е съчинилъ нѣкой отъ ученици-тъ Климентовы, а Теофилактъ го е само превелъ отъ Български на Гръцки. Въ Българска-та църква и во врѣме-то на Византійско-то бreme въ 11-тѣи и 12-тѣи вѣкѣ, не е былъ подавенъ Българскіи езыкъ. Той си е оставалъ тѣй невредимъ, що-то и тогавашни-тъ патріарси, които, както видѣхме, бѣхъ повѣче отъ Гръцко происхождение, сѣ были принѣдени да го изучаватъ. Освѣнъ послѣдня-та ни бѣлежка за Теофилакта, който е былъ чистъ Гръкъ, това го подтвърдява и единъ Византійски писателъ.¹⁵⁾ —

Че Българска-та писменность не е была съвсѣмъ паднѣла прѣзъ това врѣме това се доказва и отъ нѣкой

шнн б'жественнѣи мажѣ, не писанни, и книгами оучнии вѣхъ, нж чисто имаше помышленіе духовномъ сѣаніемъ просвѣщалахъ сѣ. (Букур. рѣк.) — Ныс не безъ причина направили тази бѣлежка. Въ единъ отъ лански-тъ N. N. на почтеннѣи вѣстникъ Македонія бѣше напечатано извѣстіе отъ Пазарджикъ, че тамъ се нашло едно ръкописно Евангеліе писано отъ Теофилакта. Почтеннѣи дописникъ се е измавилъ. Той е забѣлежилъ име-то на Теофилакта надъ това предисловіе, и е помыслилъ, че тази ръкопись е написана отъ него. — Чрезъ това обаче ныс не мыслимъ да унижаваме важность-та на рѣченна-та ръкопись, и много ще ни е жалко, ако се научимъ, че тя не е прибрана въ добри рацѣ. —

¹⁴⁾ Vita S. Clem. Миелошича.

¹⁵⁾ Никифоръ Грегорасъ VIII, 14. Лингент. 22.

рѣкописни Български паметници, които сѣ найдени до сега отъ 11-ти и 12-ти вѣкъ. Отъ тѣхъ ние тукъ ще споменемъ тѣй называемый *Болонски псалтирь*, който сега се намира въ Болонскій Университетъ. Писанъ е този псалтирь отъ двама писци, Юсифа и Тихота, и писанъ е „въ Сѹхридѣ градѣ въ селѣ рекомъимъ Равнѣ. при цари Ясени Българскѣимъ“¹⁶⁾. Като знаемъ, че Асѣнь, при когото Българе-тѣ се освободихъ отъ Византія, царува отъ 1186—1196, и като знаемъ още, че той отне Охрида отъ Византіи-тѣ токо слѣдъ 1192 год., то по това може да се сѣди, че Болонскій псалтирь трѣбва да е написанъ слѣдъ година или слѣдъ-двѣ-послѣ освобожденіе-то на Охрида. А ако прѣди това врѣме да бѣше совсѣмъ погинула тамъ Българска-та писменность и Българско-то писмо, то не бѣше възможно въ такова малко врѣме да ся възроди и усъвършенствова до такава стѣпень, както е въ този извѣстно написанъ паметникъ.

ГЛАВА ШЕСТА.

Сношенія-та на царь Иоаннъ I съ папа Иннокентіи III; утія-та, за която се работѣше чрѣзъ шѣзи сношенія. Търновскіи съборъ прошивъ богумили-шѣ въ 1210 год.

Въ 1186 Българе-тѣ въ собствена Българія ся вдигнахъ всички-тѣ като единъ човѣкъ, както казва единъ Нѣмски историкъ, и подъ рѣководство-то на два брата, Асѣня и Петра, въ тригодини освободихъ Българска-та земля между Балканъ-тѣ и Дунава. Византіи-ци-тѣ напрасно се мѣчихъ да усмирятъ възстанѣли-

¹⁶⁾ Виж. Древніе Славянскіе памятники Юсоваго письма И. И. Срезневскаго С. П. 1868 126 и слѣд.

тъ: Императоръ Исаакъ бѣше принѣденъ да направи най послѣ съ тѣхъ миръ въ *Лосечъ* (Λοβιτζον) въ 1189 г., съ който миръ той припозна Българско-то царство. Двѣ години слѣдъ този миръ Асѣнь и Петръ, като наредиха добръ ново-то си царство и като се нагласиха съ Степана Нѣманя, тогавашни Сръбски владѣтель, отвориха нова война съ Имперія-та, съ мысль да отнематъ отъ неѣ и други-тѣ Български земли въ Тракія и Македонія. Има едно свидѣтелство, което показва, че тѣ сѣ мыслили и съвсѣмъ да съборжатъ Византійска-та Имперія и да пренесѣтъ своя-та столица въ Константинополъ ¹⁾. Асѣнь прати една силна войска въ Македонія, а съ друга една се спусна самъ въ Тракія. Разби Императорска-та войска при Веррея (Желѣзникъ) единъ пѣтъ, втори пѣтъ при Аркадіополь, и като ѣ унищожил съвсѣмъ при Серресъ, завладѣ всички сѣверна Тракія и Македонія до Солунски-тѣ предѣли. Като устрои и укрѣпил добръ тѣзи завоеванія ²⁾. Асѣнь се върна по нѣкаква причина въ Търново. Но за зла честь, той на скоро бѣде тамъ убитъ. — Негова-та преждевременна смъртъ произведе голѣма смута въ Търново, смута, отъ която се възползува Византія да отцѣпи отъ младо-то Българско царство нови-тѣ Асѣнови завоеванія, и за да уталожил въ тѣхъ тѣхно-то влеченіе къмъ Българско-то царство, Византія не ги подсеби сѣвершено подъ своята власть, но направи отъ тѣхъ двѣ особенни княжества, надъ които поставил двама предани неѣ Български войводи. Тѣй въ Тракія тя поставил

¹⁾ *De exped. Asiatica*. Когато Фридрихъ Барбароса, като отиваше съ голѣма войска въ Палестина, бѣше се заирѣлъ въ Адриано-поль, Kalopetrus cum fratre Assano misit legationem, diadema regni Graeciae de manu imperatoris capiti suo rogans imponi.

Canisii lectio. antiqu. t. III. pars II, p. 500.

²⁾ *Multa castella expugnarunt (Българѣтѣ), quibus firmatis cum innumerabili praeda domum redierunt.* Ник. Хон. у стр. 233.

Иванча, а въ Македонія *Хрива* или както го наричѣтъ наши-тѣ паметници *Сирсана, Сирѣва* ³⁾). Търновска-та смута се продължава цѣла година и се уталожи тогава, кога-то правленіе-то взе въ рѣцѣ по-малкіи братъ Асѣновъ, страшнии както за Византіици-тѣ, тѣй и за Латински-тѣ Рыцари Іоаннъ I. ⁴⁾).

На прѣво врѣме той имаше да се бори не само съ Византіи-ски-тѣ интриги, но и съ силни си съсѣдъ откъмъ сѣверъ, сирѣчь съ Венгерскіи краль, Емерихъ. — Този подирнии не искаше да припознае Българско-то царство, казваше за Іоанна, че не е истински царь, че нѣма своя законна земя (*nullius terrae de jure sit dominus, sed aliquam partem . . . ad tempus detineat occupatam*) ⁵⁾), а е подсебилъ чужда земля и ѿ се е провозгласилъ за царь. — Като казваше тѣй, Венгерскіи краль готвѣше се да нагрѣне въ България и да растури Българско-то царство, като го или подсеби самъ, или пакъ връне на Византіици-тѣ. За да се отърве отъ тази опасность и да добые царско признание отъ всички-тѣ Европейски владѣтели ⁶⁾), Іоаннъ намысли да заврѣже сношенія съ Папа-та. Поводъ за тѣзи сношенія послужи Българска-та църква. Ные видѣхме, че България и слѣдъ покореніе-то ѿ Василія Болгарохтона съхрани своята църковна независимость, като остана подъ Охридскіи архіепископъ. — Нъ защо-то този архіепископъ, макаръ .и да се посвещаваше отъ свои-тѣ митрополити,

³⁾ В. Гласникъ VIII стр. 144. — Паметници, съобщени отъ Јордана X. Константинова. —

⁴⁾ -*nihilo minus fratre Asane Romanis spoliandis et infestandis mitior.* — (Ник. Хоніатъ у Стр. §. 240).

⁵⁾ Видѣть му писмо-то до Інноцентіи III. *Gesta Innocentii*.

⁶⁾ Въ онова врѣме, казва Рачъ, бѣше се укоренило таково убѣжденіе, че оизи Краль не се считаше за истински, который не получилъ вѣн ца отъ папы. Исторія разныхъ. Сл. нар. 14 стр. 355.

трѣбаше да взема потвърденіе-то си отъ Византійскій императоръ, то подъ влияніе-то на подирни се потвърдваха на Охридскій престолъ Архіепископи отъ Гръчко происхожденіе, като по-вѣрни на Императоръ-тъ. И тъй малко по малко Охридска-та патріаршія се погръчи, ако не съвсѣмъ, а то баремъ по-вѣчето. Повѣче то митрополити и епископи се назначаваха отъ Гръчко-то духовенство. — Защо-то въ прѣви-тъ години на Иоанново-то царуванье столица-та на тъй называема-та Българска, но погръчена Патріархія, се намираше още подъ Гръцитѣ и неможеше да ся побългари, то Иоаннъ, като не желаеше що то духовенство-то на царство-то му да зависи отъ погръченни Охридскій патріархъ, (който освѣнъ това се считаше още и Византійски слуга), поиска да учреди нова независима Јерархія за царство-то си ⁷⁾. За това нѣщо той заврѣза сношенія съ папа-та и толко по-скоро, зашто-то чрезъ тѣзи сношенія, той се надаше да достигне и тѣзи политически ползи, за които споменѣхме по-горѣ. Ные ще попросимъ у читатели-тъ да ни простѣтъ, ако се запремъ на тѣзи сношенія малко нѣщо по-подробно. Това нѣщо ные сме длѣжни да направимъ, зашто тѣзи сношенія преди десетъ години

⁷⁾ Има едно предаіе, което казва, че още во врѣме-то на Асѣна е имало въ Търново Българскі патріархъ, именно: блаженни светителъ Иоаннъ. Това предаіе разказва, че този патріархъ ободривалъ Българе-тъ да се вдигнатъ за свобода-та си, а такожде, че той вѣнчалъ Асѣна. — Това предаіе е невѣрно. Въ Търново, когато се вдигнаха Българе-тъ, не само патріархъ, но даже и епископъ не е имало. — Само кога-то ся обнови Българско-то царство и Търново се обяви за негова столица, тогава ся появи тамъ и епископъ, който види се да е былъ преведенъ тамъ изъ Сръдецъ (Софія). — Този епископъ, или архіепископъ, е былъ Василии Загорскій, за когото ще говоримъ по долѣ. Колко-то за патріархъ-тъ Св. Иоаннъ, зашто-то той се споменува и въ много Русскі житія и книги, то неможе да се каже, че той не е съществувалъ. Но кога и гдѣ е свѣтителствувалъ, за това нѣщо достовѣрно не може да се каже. — Виж. Царственикъ-тъ, о Асѣну прѣвому и

направихъ голѣма размирица въ наша-та бѣдна писменность. — Распространители-тъ на католицизъмъ-тъ по между Българскіи народъ опирахъ се на тѣзи сношенія, като показвахъ въ тѣхъ свое-то историческо право, а пакъ тогавашни-тъ защитници на вѣра-та ни, неможихъ достойно да обличятъ оболстители-тъ и дадохъ имъ да мислятъ, че сж останѣли побѣдителие ⁸⁾. —

За тѣзи сношенія свидѣтелствова корреспонденція-та на папа Иннокентія III съ Жоанна и съ Архіепископъ-тъ Търновски Василии Загорски (*Basilio archiepiscopo de Zagora*). Тази корреспонденція състои: отъ 7 писма папски, (4 до Жоанна и 3 до архіеписк. Василия), 3 Писма отъ Жоанна и 3 отъ архіепископъ-тъ Василия до папа-та. Всички-тъ тѣзи писма сж писани въ продълженіе на 5 години отъ 1199—1204. Освѣнъ писма-та има и нѣколко грамоти, както отъ страна-та на папа-та, тѣй и отъ Жоанна и Василия. Въ 1206 заврѣза се нова корреспонденція зарадъ Императора Балдуина, отъ която има още двѣ писма: едно отъ папа-та до Жоанна, а друго отвѣтъ Жоанновъ. —

Всички тѣзи писма сж напечатани въ събраніето на Иннокентіеви-тъ писма и въ негово-то жизнеописаніе. Извлеченія отъ тѣхъ има у Райналда, Дюканжа, Ассеманія и др. още ⁹⁾. Слѣдъ тѣзи кратки бѣ-

⁸⁾ Виж. Български-тъ Книжци за 1857, 8 г. г. Мѣсецесловъ-тъ за 1859 г., вѣстникъ Българія, о Асѣню прьвому.

⁹⁾ Напечатани сж тѣзи писма и грамоти въ слѣдующи-тъ изданія.

¹⁾ *Epistola Innocentii III libri XI 2 тома in folio ed Stephanus Baluzius Parisiis 1682.*

²⁾ *Gesta Innocentii III* помѣстена е въ това събраніе. —

³⁾ *Vita innocentii III.* у Muratori scriptores rerum Italicarum m. III.

⁴⁾ *Annales Ecclesiasticae Raymaldi,* Coloniae 1692.

⁵⁾ *Assmanni Callendaria Ecclesiastica,* 1755.

⁶⁾ Отъ тѣхъ малко нѣщо е преведено и на Български езикъ. (В. Мѣсецесловъ-тъ на Българск. книж. 1859). Но този преводъ, е невѣренъ и въ нѣкои мѣста съвсѣмъ изопачава смислъ-тъ.

лежит, които сметохме за нужно да направимъ, нѣка сега да разгледаме съдържаніе-то на тази кореспонденція. Въ едно писмо Йоаннъ пише, че още братѣе-то му Асвнъ и Петръ сж искали да завръжжтъ сношенія съ папа-та, но не сж могли да найджтъ сгоднo време. Па и за себе си пише Йоаннъ, че още отъ 1197 г. е искалъ и веднажъ и дважъ и трижъ да прати писма до папа-та, но не е можилъ по причина на лоши-тѣ пѣтица и на много-то си врагове ¹⁰⁾. Ако да сж тѣзи слова истинни, а не само за политика казани, то види се, че Йоаннъ е, гдѣто пръвъ е пожелалъ тѣзи сношенія. — Както и да е, въ 1199 или 1200 г. пръвъ пѣтъ пристигнахж въ Търново папски легати, които връчиха Йоанну едно писмо отъ Иннокентія. Въ това писмо нему се пишеше да побрѣзва да изложи, какво иска отъ *апостолскій престолъ* въ Римъ и заедно съ това му се даваше обѣщаніе, че всички-тѣ му желанія щжтъ бжджтъ испълнени.

Йоаннъ отговори на това тѣй: „Царство ми иска „да бждемъ съединени съ Римска-та църква союзомъ „матери (*sicut matris familiaritate*). Но главно-то (*in „primis*) просимъ отъ Римска-та църква корона и до- „стойнство, каквито сж имали прежни-тѣ Български „царѣе, (*imperatores nostri veteres*), спроти както е пи- „сано въ наши тѣ книги“ ¹¹⁾.

Не се знае по каква причина, но-папа-та се забави съ отговоръ-тѣ си. Едвамъ слѣдъ двѣ години стигна въ Търново новъ Легатъ Папски, Йоаннъ Капелланъ. Той донесе съ себе си за Архіепископъ-тѣ Василя Палліумъ,

¹⁰⁾ Et quamvis fratres mei bonae memoriae jamdudum voluerint mittere S. V., non tamen ad vos parvenire propter multos nostros contrarios potuerunt. — Et nos similiter probantes semel, secundo et tertio ad vos dirigere, deducere non potuimus Ep. Innoc. I. V. p. 115.

¹¹⁾ Ibidem.

(insigne videlicet plenitudinis pontificalis). А Иоанну вмѣсто корона донесе само писмо, въ което му се пишеше, че корона ще му се прати тогава, когато папа-та ся увѣри добръ въ преданность та му и въ негово-то искрено желаніе да ся подчини на Римска-та църква. При това Папа-та предумва Иоанна да му се несръди за такова недовѣріе, като му припомнува, какъ Българе-тъ при Бориса Михаила се повърнахъ отъ неговии предшественикъ Адрианъ ¹²⁾. Легатъ-тъ Иоаннъ Капелланъ показа Ивану и копія, спроти която той трѣбва да напише единъ обязательенъ листъ (privilegii paginam) за папа-та, ако иска да добые желаемата корона. — Българскій царь по онова врѣме особенно се нуждаваше въ папска-та помощъ. Той бѣше наченѣлъ война съ Венгерскій краль, която отиваше злъ за него. Венгерскій краль бѣ заелъ съ войски-тъ си нѣколко Български области, бѣше си присвоилъ титулъ Българскаго царя и имаше на мысль да растури съсѣмъ Българско-то царство ¹³⁾. Като се намираше въ такова затрудненіе, царь Иоаннъ побрѣза да подпише условія-та, които бѣхъ изложени въ горѣпоменѣтии обязательенъ листъ, и да ги потвърди съ царскіи си печатъ. Смысль-тъ на тѣзи условія е таквъ: *Българскій царь получава отъ папа-ща Императорска корона и Императорско досшойнство* (firmamentum imperiale et

¹²⁾ Legatus quoque Michaelis regis Bul. cum donis regalibus Adriano papae. regias litteras presentarat et postularat ab eo ut aliquem ex cardinalibus in archiepiscopum. Cumque idem Adrianus illuc cum duobus episcopis quendam subdiaconum direxisset, Bulgari Romanis ejectis Graecos Presbyteros receperunt. — Ep. In. Lib. V. ep. 116.

¹³⁾ Gesta Innocentii LXX. Ето какво казва за това нѣщо Иоаннъ въ писмо-то си, което испрати на папа-та съ легатъ-тъ Иоаннъ Капелланъ: Et de confinio Ungariae, Bulgariae et Blaciae re- In quo iudicio S-ti Tuae ut dirigas negotium istud recte et iuste, ut non habeat peccatum anima S. T.-Sciat autem S. T. quod quinque episcopatus B-ae pertinent ad Imperium meum, quod invasit et detinet Rex Ungariae. —

coronam super caput), но за това обвързва се да подчини царство-шо си подъ апостолическии Римски прѣстолъ, sub potestate et mandato R. Ec., тъй исто и Българска-та църква заедно съсь всичкии свещеническии и духовнии клиръ“ (et patriarcha meus metropolitanus, episcopi, archiepiscopi et cuncti sacerdotes Romanae subsint Ecclesiae). — Освѣнь това, Иоаннъ написа и едно писмо зарадъ папа-та, което да служи поясненіе на обязательнии му листъ. Въ това си писмо той иска, щото Търновекии архіепископъ Василии, сега вѣче приматъ, да бжде провъзгласенъ патриархъ, защо-то въ България не разбирѣтъ какво ще рѣче приматъ ¹⁴⁾. Да му се испрати пастырски жезлъ и всичкии други отличія, които трѣба да има единъ патриархъ. При това, да се даде на Търновска-та църква право сама да си избира и посвещава патриархъ-тъ и посветеннии отъ нѣкъ да нѣма потрѣба да ходи въ Римъ за посвещеніе или потвърденіе, (ne ex eius absentia terra illa sine benedictione remaneat). Слѣдъ тѣзи исканія, Иоаннъ проси по-скоро да му се испрати Императорска-та корона и скиптръ-тъ, и свръша съ тѣзи думи: „Кога Твое светѣйшество испълни всичко „това, тогава ные щемъ се увѣримъ, че Вые наистина „ни считате за избрани чада на Римска-та-църква.“ Такова писмо написа и Василии за папа-та. — Иоаннъ Капелланъ като предаде палліумъ-тъ Василию и като посвети два митрополита Български за въ Прѣслава и за Вельбждъ ¹⁵⁾, взе обязательнии листъ отъ Иоанна заедно съ писма-та и тръгна за Римъ. Заедно съсь него царъ

¹⁴⁾ et faciat presentem primum et patriarcham. . . . et mittat ei virgam pastoralem ad congregandas oves et caetera quae patriarcha consuevit habere. Gesta In. LXXII.

¹⁵⁾ Вельбждска-та епископія е съществувала още и въ XIV. в. — Намѣрваласе е въ Радомирска-та стѣрна. Профессоръ Григоровичъ мысли, че Вельбждъ е былъ на мѣсто-то, гдѣто е сега Костен-дѣлъ. — Путешествіе по Евр. Турціи.

Юаннъ испрати, като свой посланецъ до папа-та, епископъ-тъ Власія Брандивуберински. —

Този пътъ папа-та не се забави съ отговоръ-тъ си. Презъ Марта мѣсеца същца-та година, той испроводи въ Българія Леона, одного отъ пръви-тъ си Кардинали като му даде скиптръ, корона и знаме за Йоанна, а за Василія патриаршески жезлъ и като му предаде зарадъ нихъ и писма, за които ще кажемъ по-долъ. — Заедно съ Кардиналъ-тъ Леона, тръгна изъ Римъ и Юанновіи посланецъ, епископъ-тъ Власіи. Тъ се опѣтихъ за по-спокойно чрезъ Венгрія. Но тука тъ срѣщнахъ нечаянно препятствіе, за което нѣка ни бѣде позволено да кажемъ нѣколко думи. — По това врѣме на Българскіи царь бѣ се удало да изгони Венгерска-та войска изъ земя-та си, за което Венгерскіи краль бѣше много зълъ на него. Той още по-вѣче се разгнѣви, като чу, че при Българскіи царь иде папски легатъ съ Императорски вѣпецъ и съ такива порѣчанія. Той, нѣка да кажемъ съ думи-тъ на Райча, *позавидѣ высокимъ его шишламъ* ¹⁶⁾ и повели да спрѣтъ Кардиналъ-тъ въ Венгрія, а самъ побрѣза да напише на папа-та, съ надежда да растури вѣнчаніе-то на Йоанна съ Императорска корона. Като излагаше отъ една страна заслуги-тъ си за Римска-та църква, а отъ друга неприятелство-то къмъ себе на Йоанна, Венгерскіи краль всякакъ предумваше и умоляваше Светіи папа да не вѣнчава съ Императорска корона такъвъ единъ неговъ врагъ (*quod tam manifestum inimicum tuum te inconsulto tam subito in regem profuerimus coronare* ¹⁷⁾). Но всемогѣщии папа безъ да обрѣне ни най-малко вниманіе на молба-та и на докзателства-та на Венгерскіи Краль, побрѣза да му на-

¹⁶⁾ Райчъ II, 352.

¹⁷⁾ Gest. II.

пише едно гнѣвно писмо, слѣдъ получванье-то на което този подирнии побрѣза да отпусне съ почетъ запренни легатъ, който благополучно пристигна въ Търново (на 15-тии Октомврія 1204 год.), гдѣто го посрѣщнахъ съ голѣма радостъ, като узнахъ, че той е донелъ всичко, което ся искаше отъ папа-та. На 7 Ноемврія, Кардиналъ Леонъ отъ име-то на папа-та посвети архіепископъ-тъ Василия за патриархъ, като го украси съ всички-тъ патриаршески украшения *pontificalia ornamenta*¹⁸⁾. На слѣдующии день, въ празникъ-тъ на св. Архангели, той коронова и Иоанна съ Императорска корона и му връчи скиптръ и знаме, на което сѣ были изобразени кръстъ-тъ спасителевъ и райски-тъ ключове на св. Петръ. — Папа-та пишеше Иоанну, когато носи това знаме на война, да помни страсти-тъ Господни и да ся моли на св. Петръ, князь-тъ на апостоли-тъ. — „*То-вага твои-шѣ врагове не само че нещъшъ да можъшъ да ше надвѣлшъ, но щъшъ още и да бѣгашъ отъ лице-шо ши*¹⁹⁾).

Като си свърши работа-та въ Търново, Кардиналъ-тъ Левъ се опѣти въ Римъ съ благодарителни писма за папа-та отъ Иоанна и Василия, Иоаннъ прати съ него и нѣкакви дарове за Иннокентія, комуто се вричаше въ писмо-то си, че и на бѣдуце врѣме, всякога, когато ще праща въ Римъ посланници за нѣщо си, ще му праща по пѣщичко. (*Cum vero mittam legatos ad S. V. semper V. S. recordabor*). Но до колко-то се знае, той не си сдрѣжа въ това дума-та: нито посланници, нито пакъ дарове нѣкакви, той повѣче не праща въ Римъ. —

¹⁸⁾ *Caligas et sandalia, amictum et albam, cingulum et sunctorum, orarium et manipulum, tunicam, et dalmaticam chirothecas et anulum, planetam et mitram. Et licet Romanus Pontifex non utatur baculo pastorali, tu tamen ad similitudinem aliorum, pontificum poteris eo uti. — Gesta In. LXXVI.*

¹⁹⁾ *Ibid. LXXIV.*

Тѣй се свръшихъ сношенія-та на Іоанна съ Римъ. Нѣка сега да разгледаме по-подробно, какво бѣше подчиненіе-то на Българска-та църква Риму, за което тѣй много се говори, че ся изврѣшило чрезъ тѣзи сношенія. —

Въ обязательни си листъ, който Іоаннъ прати въ Римъ чрезъ Легатъ-тъ Іоаннъ Кепелланъ говори ся: *Мой-шь патриархъ, епископи-шь, архіепископи-шь и всички-шь свещеннослужители по цѣло-шо ми царство да бждѣхъ подчинени на Римска-ша църква и да дрѣжѣхъ законъ-шь, обычай-шь и обрядъ-шь, които сѣ дрѣжали блаженнопочивши-шь царѣ на всичкиа България и Влахія, наши-шь предшественници.* ²⁰⁾ —

Като знаемъ, че прѣжни-тъ Български царѣ ²¹⁾ прѣдшественници-тъ Іоаннови сѣ были православни, то е ясно отъ тѣзи думи, че чрезъ това подчиненіе Българска-та църква на Папа-та, тя, ни най малко не се е измѣнила, остана си е православна. Но защо-то нѣкои католически писатели доказватъ противно-то, то ные

²⁰⁾ ... omnes totius imperii mei et tenimenti et patriarcha meus metropolitanus, episcopi, archiepiscopi et cuncti sacerdotes Romane subsint Ecclesiae et teneant legem et consuetudinem et observationem quas tenuerunt beatae memoriae imperatores totius Bulg. et Vl., prisci illi nostro praedecessores. Въ Мѣсецословъ-тъ на Български-тъ книжици за 1859 год. тѣзи думи сѣ прѣведени тѣй: „Азъ и всички-та ми имперія Патриархъ-тъ, Митрополитъ-тъ (!) „ни, архіепископи-ти ни, Епископи-ти ни, и всички-ти ни свещенници ные ся подчиняваме подъ Римска-та църква и приемаме (?) „закона-ти ѿ (?) и обычай-ти ѿ (?) и навицы-ти ѿ (?), съгласно „съ онова, което правяхъ царѣ-ти Български и Влашки, прѣдшественници-ти ни.“ — Този прѣводъ не е вѣренъ: освѣн голѣма-та му водность, въ него Латинска-та дума teneant прѣведена е: приемаме. Троекратно-то притежательно мѣстоименіе ѿ не се намира въ оригиналъ-тъ. Чрезъ тѣзи искривяванія и притурки смисълъ-тъ, който ся заключава въ оригиналъ-тъ съвсѣмъ е изопаченъ! —

²¹⁾ Тукъ се разбиратъ: Симеонъ, Петръ и Самуилъ. —

щемъ си позволимъ да приведемъ още нѣколко доказателства.

Когато папекѣи легатъ Іоаннъ Капелланъ дойде въ България, нему бѣше дадена власть отъ папа-та да измѣнува въ Българска-та църква всичко, щото найде за измѣнуванье (*spiritualia corrigat quae corrigenda cognoverit et statuatur quae secundum Deum fuerit statuenda*). Такава иста власть бѣше дадена и на кардиналъ-тъ Левъ. А какво нѣщо тѣ измѣнихъ или исправихъ? Нищо друго, освѣнь употребленіе-то на Хризмата или св. миро, което Константинополека-та църква престана да праща на Българе-тъ, и тѣ бѣхъ принѣдени да го получаватъ отъ Римска-та църква. ²³⁾ —

Други нѣкои измѣненія въ догмати-тъ или въ обрядъ-тъ тѣ не можихъ да направатъ, защото Българе-тъ твърдо сѣ стояли за вѣра-та и законъ-тъ на свои-тъ отци. Тѣ не се съгласихъ даже и на това, щото патриархъ-тъ имъ да се наричя *Примашъ*, и да служи въ църква-та безъ жезлъ-тъ си, спроти обычай-тъ на Римска-та църква. И папа-та трѣбаше да имъ отстъпи и въ това. — (*Et licet Romanus Pontifex non utatur baculo pastorali, tu tamen ad similitudinem aliorum Pontificum poteris eo uti*). Нѣка да приведемъ още едно доказателство. — Когато въ 1204 г. Латински-тъ кръстоносцы взехъ Константинополь и на мѣсто-то на Византійска-та основахъ Латинска имперія, въ Гръцки-тъ земи исполньнихъ тогава католически свещенници и монаси, които съ помощъ-та на рыцари-тъ силомъ карахъ православни-тъ гръци да се католичатъ и всяче-

²³⁾ Ето какво пише Іоаннъ за този прѣдметъ въ едно отъ писма-та си до Иннокентія. — *Nunc autem petimus ut fiat chrisma ex praescepto S. T. in sancta et magna ecclesia civitatis Trinovae pro baptismo Christianorum. Sciat S. T. quod cum sciverint Romaei quod resperimus consecrationem a S. T. non dabunt mihi chrisma.*

ски гонѣхъ и притѣснявахъ православно-то Гръцко духовенство. Въ тѣзи тѣжки за православна-та вѣра времена, Гръци-тѣ се обрѣнахъ къмъ царя Іоанна и го молихъ да ги освободи отъ Латинско-то владычество и да спаси поробенно-то православіе²³⁾. И Іоаннъ ревностно ся взе за това дѣло, и до сама-та си смъртъ като воева съ латинци-тѣ, погуби тѣхни-тѣ по-главни предводители и осуети тѣхни-тѣ надежди. —

Нѣка да споменемъ още и това: Ако Българе-тѣ нанстина да бѣхъ пріяли тогава католицизмъ-тѣ, то тѣ трѣбаше да замѣнятъ славянско-то богослуженіе съ Латинско-то или поне да прѣправатъ славенски-тѣ си църковни книги спроти латински-тѣ. Както за едно-то тѣй и за друго-то е трѣбвало да ся распространи латинскіи езикъ между Българе-тѣ. А ные знаемъ отъ послѣдне-то писмо Іоанново до Інокентія, че въ Българія този езикъ до толкова е былъ неизвѣстенъ, щото не е имало, кой да чете и да прѣвожда папски-тѣ посланія.²⁴⁾ —

Ные бихме могли да наведемъ още нѣкои доказа-

²³⁾ Romani ad Ioannem se conferunt.... Is.... eos libenter suscepit. Nicetas Chon.

Adrianopolitanae in summas angustias adducti, ad regem Bulgarorum Ioannem ut suppetias ferret viros delegant. Postulatis ille oblectatus.... — Асгополита. Виж у Стрит. III. 706. Още по-подробно говори за това Вилгардуенъ, който не само че е былъ очевидецъ на тѣзи събитія, нъ и единъ отъ главни-тѣ предводители на латинци-тѣ, Les Grecs prirent en cachette des députés de chaque ville, qu'ils envoyèrent à Jean roi de Valachie et de Bulgarie. Offrant de le faire Empereur et de se rendre à lui, et même de mettre à mort tous les Français: qu'ils lui preteraient en outre serment de fidélité, et lui rendraient toute obeissance comme à leur legitime Seigneur: à condition, qu'il promettrait de les maintenir et garder comme ses sujets

изд. Du Fresne Paris 1657, 138. —

²⁴⁾ Missi autem ad T. S. pueros duos.... ut addiscant in scholis litteras latinas, quoniam hic grammaticos non habemus qui possint litteras quas mittitis nobis transferre. — Отъ тѣзи два юноши единъ-тѣ е былъ сынъ на нѣкой-си презвитеръ Константинъ а другия на царъ-тѣ, alius vero regis (?). —

телства, но то не е нужно. Тъзи които изложихме не оставят никакво съмнѣніе, че подчиненіе-то Българска-та църква на латинска-та отъ Іоанна е било само въжашно; Българе-тѣ си сж останѣли твърди въ православіе-то, а признали сж само една формална Унія съ Римска-та църква. — Да разгледаме сега много ли трая тази Унія. — По-горѣ ные споменѣхме, че Іоаннъ се обѣща да праща по нѣкога въ Римъ посланници съ дарове; казахме такожде че той не изпълни това си обѣщаніе: той не праща въ Римъ посланници нито съ дарове, нито пакъ за друга нѣкоя работа. Та не е ималъ вѣче и никаква нужда отъ папа-та: положеніе-то на Българско-то царство се исправи тѣй, щото Іоаннъ нѣмаше вѣче никаква потрѣба отъ папска-та помощъ или заступничество. Венгерци-тѣ той изгони изъ Български-тѣ области, въ които тѣ бѣхж се утвърдили, и ги настраши тѣй, щото тѣ не смѣхж вѣче да нападатъ на негови-тѣ владѣнія.²⁵⁾ Византійска-та имперія падна и бѣше вѣче въ рѣцѣ-тѣ на латински-тѣ рыцари, отъ които Іоаннъ не само не ся боѣше, но когато тѣ оскърбихж неговитѣ посланници, той излѣзе противъ нихъ, испогуби по-главни-тѣ имъ главатаре, императоръ-тѣ имъ все въ плѣнъ, и ги доведе до такова положеніе, щото тѣ бѣхж принѣдени да бѣгатъ въ Константинополь за да трѣсжтъ убѣжище въ негова-та твърдыня²⁶⁾ — Иннокентіа за да помогне на Латинци-тѣ, кои-

²⁵⁾ Ето какъ ся изражава Іоаннъ за Венгерскіа краль въ писмо-то си до Иннокентіа отъ 1204 г. *Scribo autem vobis et de Ungaro, quoniam imperium meum non habet aliquam societatem regionum vel aliquam rem cum eo, neque ei nocet. — Et scribat ei S. V. quatenus distet a regno meo, quoniam imperium meum nec eum habet parvipendere, ne contra terras ejus abire. Si vero ipse venerit contra terras imperii mei, et Deus adjuverit ut vincatur, non habeat S. V. imperium meum suspectum. . . .*

²⁶⁾ *Ac Latini his adversitatibus fracti, Constantinopoli velut in*

то ся считахъ негови вассали, инае Іоанну съ единъ твърдъ дипломатически начинъ за да го склони да прекрати свои-тъ жестокости противъ нихъ, да ся помири съ тѣхъ и да имъ освободи императоръ-тъ отъ пльѣтъ. — Но Іоаннъ не испълни ни едно отъ тѣзи съвѣти и на дипломатическо-то папско писмо прати таквъ отговоръ, който спроти мнѣніе-то на много историци е бълъ по-хитръ отъ Иннокентіево-то посланіе.²⁷⁾ —

Всичко свидѣтелствова, че Іоаннъ отъ както доби царски вѣнецъ отъ папа-та и самовластенъ Български патриархъ, който да ся избира и посвещава въ България, отъ както надви и наддѣля свои-тъ врази, не мислѣше вѣче за подчиненіе-то си на папа-та. И Райчъ е ималъ пълно право да каже за него: „ниже онъ про-, силъ Унію за то что она ему пріятна была, по точію „да бы вѣнецъ императорскіи себѣ и архіепископу патриаршеское достоинство пріобрѣлъ, получивъ же обоя, „насмѣялся Уніи и открынулъ ю.“²⁸⁾ — Царъ Іоаннъ І умря въ 1206 год., като остави само една дъщеря, която, по Българскіи законъ, не е могла да наслѣди на бащини си прѣстолъ. На него трѣбаше да стѣпи сынъ-тъ на Асѣня, Іоаннъ II Асѣнь. — Но единъ неговъ братов-

mandra condensantur, et rebus ad tolerandam obsidionem necessariis comparatis. Nicetas Chon. у Страт. III, 717. —

²⁷⁾ Гиббонъ, Шлоссеръ, Медовиковъ и др. —

Съчинителъ-тъ на Gesta Innocentii III говори, че Іоаннъ отговорилъ. . . . bellum se movisse quod Latini nullam cum ipso pace, nisi quas recupererat terras, imperio Constantinopolitano restitueret, inire voluissent: quibus iste respondisset longe justius eas terras a se obtineri, quam ab ipsis Constantinopolis teneretur, cum ipse ea recepisset, quae ejus progenitores amiserant, ii vero ea occupassent, quae nulla ad ipse ratione spectaret; ipse coronam regiam a summo Pontifice accepisset, at qui se Constantinopolitanum Imperatorem dicebat, eam temere invasisset, atque adeo imperium potiori titulo ad se, quam ad Balduinum pertinuisse, proptereaue praesente vero vexillo a beato Petro accepto и пр.

²⁸⁾ Исторія разныхъ Славянскихъ народовъ I: 452.

чедъ (мелинъ сынъ), Борилъ, съ сила и хытростъ сполучи да му отнеме правдини-тъ и да ся воцари надъ Българе-тъ. Иоаннъ Асвнъ за да си спаси животъ-тъ, трѣбаше да бѣга изъ Българія и да трѣси убѣжище у единъ отъ Русски-тъ князове. За да даде колко-годъ законенъ видъ на свое-то властолюбіе, Борилъ се ожени на вдовица-та царъ Иоаннова, но и това средство не му помогна: народъ-тъ гледаше на него като на единъ беззаконенъ похотителъ на Българскім прѣстолъ, и отъ това постоянно сѣ се открывали противъ Борила бунтове, които му сѣ давали причини да се страхува за своя-та незаконна властъ. Отъ друга страна Латинци-тъ, като ся въсполвовахъ отъ внѣтрешни-тъ безредици на Българско-то царство, събрахъ си всички-тъ сили и ударихъ на него. Борилъ имъ малъзе на срѣща, но около Пловдивъ (Филиппополъ) тѣ го разбихъ, распеляхъ му войска-та (1208 год.) и превзехъ нѣколко Български области.²⁹⁾ Доведенъ до едно крайно положеніе, отъ внѣтрешни-тъ бунтове и отъ вънкашни несполуки, Борилъ за да ся отърве отъ тѣхъ прибѣгна къмъ папска-та помощъ и заступничество. Той по примѣръ-тъ на царъ Иоаннъ побрѣза да заврѣже сношенія съ Иннокентія III, съ име-то на кого-то той се е надалъ да съкруши свои-тъ внѣтрешни врагове. Послѣ, той се спрѣтели съ Константинополски-тъ латинци и се сродни съ тѣхъ, като даде прекрасна-та дъщеря царъ Иоаннова на Императоръ-тъ имъ Генриха за жена.³⁰⁾ — За Борила се знае още и това, че той се съедини съсъ Латинци-тъ и ходи съсъ тѣхъ заедно да воюва Сръбе-

²⁹⁾ Contin de la chron. de Villehard. par Henri de Valenciennes ed. de Buchon p. 176—180.

³⁰⁾ Нѣкои отъ Западни-тъ лѣтописци свидѣтелствуватъ, че тогава и Борилъ се оженилъ за братовчедка-та на Императора Генриха, дъщеря-та на Петра графъ-тъ Оксерски, но това свидѣтелство не е вѣрно. Виж. Histoire de Const. par Du — Fresne над. 1658, стр. 52.

тъ. ³¹⁾ — Во време-то на този Български царь стана въ Търново църковенъ съборъ противъ богумили-тъ. ³²⁾ Ные видѣхме какво бѣ учение-то на Богумили-тъ. — То скоро проникна и въ западна Европа, особено въ Италия и въ южна Франция, гдѣто намѣри много послѣдователи. Тамъ се появихъ нѣколко ереси, които се наричахъ съ общо име Български, т. е. отъ България донесени. — Католицизмъ-тъ, който въобще ненавиди всякакви противорѣчія, съ особенна сила възстана противъ тѣзи еретици, които, по духъ-тъ на Богомилство-то, отхвърляхъ папска-та власть и проповѣдахъ свобода-та на съвѣсть-та. Знаяно е, че папа Иннокентіи III, този истии, съ когото имаше да връши царь Іоаннъ, а пакъ сега Борисъ, като се ползоваше съ съ свое-то могъщество, вдигна противъ тѣхъ огънь и мечъ за да ги искорени. Кой не знае, какви работи не правихъ въ Южна Франция кръстоносци-тъ отъ тѣзи кръстови походи, които сѣ известни подъ име *les croisades contre les Bulgares*. Иннокентіи е, който пръвъ учреди инквизиція-та, това адско сѣдилище, което съ дяволско равнодушіе пращаше живи въ огънь-тъ хиляди Христене, на които вина-та бѣше, че мислятъ не тѣй, както повеляваше папа-та, *намѣстникъ-шъ* на благи ни спасителъ. — Въ България отъ гдѣто се распространихъ тѣзи ереси, еретици-тъ си живѣехъ свободно. Българска-та църква ръководима отъ духъ-тъ на истинно-то христіанство, се стараше да ги обрѣне на путь истинны словомъ кротости и убѣжденія. Но сега, когато Блъ-

³¹⁾ Житіе св. Симеона (Нѣмана) въ *Раматкахъ Juhoslovansk. pisem. Шафарика* 22. —

³²⁾ Исторія-та на този съборъ ни стана известна, отъ когато нашии ученъ съотечественникъ г. Палаузовъ издаде на свѣтъ единъ паметникъ за него, подъ име: *Синодикъ царя Бориса Временикъ 1855 г. 22 кн.* Той е напечатанъ и въ книга-та Раковского: *О Ас. пръвому*

гарскіи царь стана слуга на папа-та, работа-та на еретицитѣ трѣгнѣ друго-яче. — По исканье-то на папа-та, който желаше да развали и гнѣздо-то на еретицитѣ, Борилъ свика съборъ въ Търново за да осѣди Богумили-тѣ.³³⁾ На този съборъ, който се събра на 11-то Февруарія 1210 г. — викахъ Богумили-тѣ и ги обличихъ; нѣкои отъ тѣхъ уплашени отъ царь-тѣ се отрекохъ отъ ересъ-та, а пакъ тѣзи, които останахъ вѣрни на заблужденіе-то си, иже непокорнишъ сѣ православному съшоу прѣданы бышъ различнымъ казнемъ и заточеніюу. . . . Види ся, че Борилъ за да угоди на папа-та е завелъ нѣщо като инквизиція-та и въ България. — Житіе-то на Св. Симеона Нѣманя твърдѣ ясно указва на това, като говори за Борила: Си ко мучитель зѣло устрѣмисе и сладко души своей сътворить крови рода своего проліати, Безчисла же и иныхъ чловѣкъ потребен изволи, тыще се земелью и море и скорѣннати помысломъ своимъ.³⁵⁾ Притова: да не помыслятъ читатели-тѣ, че Борилъ ся е былъ продалъ на папа-та. Ако той и да се съгласи да вдигне такава гоненіе противъ Богумили-тѣ, то само за това,

³³⁾ Г. Палаузова говори: „Борилъ является ревнителемъ православія въ такой мѣрѣ, что созываетъ соборъ въ Търновѣ на богумиловъ“ (Гр. патр. Кал. 5). Ние си позволяваме да се несъгласимъ съ това мнѣніе. Борилово-то царуванье се продължава само три или четири години и бѣше твърдѣ бурно. Борилъ трѣбаше прѣво да мысли какъ да усмирява бунтове-тѣ, които постоянно се вдигахъ противъ него, да мысли какъ да се удържи на незаконно заетіи прѣстолъ, въ сѣщо-то врѣме той трѣбаше да се расправя съ възнашни-тѣ си врагове, съ Латинци-тѣ, и Сръби-тѣ Нему не му оставаше врѣме да чисти царство-то си отъ еретици-тѣ. Та освѣнъ това, като знаемъ, че той заврѣза сношенія съ папа-та и тѣй се облягаше на негова-та помощ, ние мачно можемъ да повѣрваме, че той е былъ такъвъ ревнитель на православіе-то. — Че не отъ ревностъ къмъ православіе-то, но за да угоди на папа-та той начена да гони богумили-тѣ, това ся види и отъ-това, гдѣ-то той вдигна това гоненіе и свика църковнѣи съборъ слѣдъ дохожданье-то въ Търново на единъ кардиналъ, който бѣ испратенъ отъ Римъ съ нѣкакви си тайни порѣчки. (Albericus). —

³⁴⁾ Раматку Шафарини стр. 22, 23. —

защо-то чрез този свой постъпокъ, освѣнъ гдѣ-то не е приносилъ никакъвъ вредъ на православна-та, Блъггарска църква, той още е и мислилъ, че отрѣбванъето на еретици-тъ и за неѣ ще бѣде полезно. За това само той се съгласи да стори воля-та на папа-та, та да заслужи негово-то благоволеніе, съ помощъ-та на кое-то, както видѣхме, той се надаше да ся утвърди на неувърднн си тронъ. Измами се обаче, защото, кога законнн Блъгарски наследникъ Іоаннъ Асѣнъ се яви изъ Россія съ една малка дружина, народъ-тъ остави ненавистнн узурпаторъ и се прилѣпи къмъ сынъ-тъ стараго Асѣна. Борилу не помогна папско-то благоволеніе, нито пакъ латинско-то пріятелство. — Той, оставенъ отъ народъ-тъ, иска спасеніе въ бѣгство и отстъпи престолъ-тъ си Іоанну Асѣну. — Іоаннъ Асѣнъ съвсѣмъ събори папско-то вліяніе въ Блъгарія. Отъ него ся начена новъ періодъ въ Исторія-та на Блъгарската църва. —

ГЛАВА СЕДМА.

Учреждаме-шо на Търновска-ша иашріаршія. Кръжносемъ воходъ прошивъ Іоанна Асѣнъ. Обласъ-ша на Търновска-ша иашріаршія. Търновски-шѣ иашріарси.

Въ прѣва-та половина на 13-тн вѣкъ обновено-то Блъгарско царство се възвыси до една голѣма стѣпень, до каквато по прѣди само единъ пѣтъ бѣ достигало. Сынъ-тъ на старн Асѣнъ, Іоаннъ Асѣнъ като отиваше по пѣтъ-тъ на отца си и на чичове-тъ си, увеличи тѣхно-то достояніе извънъ, усили и го и прослави извънъ-тъ, тѣй щото на негово врѣме Блъгарско-то царство съ почтеніе се споменуваше отъ окрестннѣ народи. Іоаннъ Асѣнъ отвори война съсъ Тодора Епирскаго, който во

врѣме-то на латинско-то господаруванѣ въ Константинополь можи да съедини Епиръ, Южна Македонія и Западна-та Тракія и да имъ се провъзгласи за царь. Въ 1230 г. Жоаннъ Асѣнъ го разби около Клоконица, превзе му всички-тѣ земи и ги подчини подъ своя-та дръжава. Съ тази побѣда Жоаннъ Асѣнъ превзе: Адриано-поль, Димотика, всичка-та Западна Тракія, Южна Македонія, Албанія и часть отъ Тессалія, която се наричаше Magna Blahia или Thessalia Montana ¹⁾). Латинци-тѣ, като глѣдахъ изъ Константинополя на голѣмо-то могъщество Жоаннъ-Асѣново, взехъ да се боѣтъ отъ него и побрѣзахъ да се отдадѣтъ подъ негово покровителство. Въ 1228 година, тѣмъ имъ умрѣ императоръ-тѣ Робертъ, комуто трѣбаше да наслѣди братъ му Балдуинъ II. Защото той бѣше само 11 години на възраст, то по-прѣви-тѣ барони и рицаре ся обрѣнахъ къмъ Жоанна Асѣна съ предложеніе да вземе той въ ръце-тѣ си управленіе-то на Латинска-та имперія, догдѣ порасте младѣн императоръ, когото-то тѣ желавъхъ да оженѣтъ съ млада-та Българска принцесса. Жоаннъ Асѣнъ съ радостъ се съгласи да приеми това предложеніе, което му даваше възможность твърдѣ лесно да прекъсне Латинско-то господаруванѣ на Истокъ и да пренесе столица-та на Българско-то царство изъ Търново въ Цариградъ ²⁾). Тази тайна негова мисль ѣзъ усѣтихъ латински-тѣ монаси, които най-много се стараехъ да ся удръжи латинска-та Имперія, зашто-то добрѣ

¹⁾ Acropolita гл. 25: Chron. Richardi de S. Germano (Muratori t. VII); житіе св. Петки отъ Трън. патр. Евтимія, Гласникъ VIII стр. 140. —

²⁾ Той се обѣща съзъ свои-тѣ си сили да утвърди Латинска-та имперія, като ѣ покори пакъ земля-тѣ, които бѣха отнели отъ нежъ грѣцки-тѣ самостоятелни князове. Promiserat enim Balduino imperator praedictus (Българскѣн царь) sua gente suisque expensis propriis recuperare terram totam imperii Romaniae, quam praedecessores amisserant. — *Marini Sanusii Lib. Fid. crist. l. 2, гл. 18.*

предвиждахъ, че заедно съсъ неинно-то растуриянъе щѣтъ исчезнѣтъ и нихни-тѣ планове за покатоличванъе-то на источнитѣ Христене. Тѣ успѣхъ да уговорѣтъ Константинополски-тѣ рыцари и барони да се поврѣнѣтъ отъ Българскіи Царь и да си грѣсѣтъ нѣкой правитель между западни-тѣ, католически владѣтели. Измаменъ тѣи, Иоаннъ Асѣнъ зима се за орѣжіе, та съ сила да достигне това, кое-то не му ся удаде да достигне съ преговори. — Още въ слѣдующа-та година той отвори война съ Латинци-тѣ съсъ мыслъ да ги изгони съвсѣмъ. Тази негова-та мыслъ срѣщна голѣмо съчувствіе между всички-тѣ православна народи на Вѣстокъ, особенно между Гръци-тѣ, които много теглехъ отъ католическо-то духовенство. — Никейскіи Императоръ Ватаци, като гледаше негови-тѣ успѣхи побрѣза да прати до него поздравително посолство, като му предложи и съюзъ противъ Латинци-тѣ. А за да бѣде този съюзъ заѣченъ, Ватаци попроси отъ Асѣна да даде дѣщеря си Елена за негови сынъ Тодора Ласкаря. Българскіи царь прие тѣзи предложенія отъ Никейскіи Императоръ и между тѣхъ се заврѣза политически съюзъ за истрѣбванъе-то на Латинска-та Имперія. Този съюзъ се заѣчи съсъ други единъ родственъ съюзъ: 10-то годишна-та Елена се ожени за 12-годишніи наслѣдникъ Ватацовъ. — Свадба-та имъ стана съ голѣмо тържество въ градъ Лампсакъ (на Гелеспонтъ), гдѣто се срещнахъ за тази семейна радостъ Асѣнъ и Ватаци заедно съ царицы-тѣ си. Тамъ дойде изъ Никея и вселенскіи патриархъ Германъ, който и извърши вѣнчаніе-то надъ царски-тѣ дѣца. Това стана на 1234 г. — Гръцки-тѣ историци Акрополита и Григорасъ, които сѣ были очевидци на всички тѣзи происшествія, разказватъ, че въ сѣщо-то врѣме и Търновскіи архіерей добылъ автономія и былъ провъзгласенъ за патриархъ.

Τότε καὶ ὁ Τρινώβου ἀρχιερεὺς ὑπὸ τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τελῶν ἀυτονομίᾳ τετίμηται καὶ πατριάρχης ἀναγορευεσθαι κέχρηται βασιλικῇ καὶ συνοδικῇ τῷ θεσπισματι. (Тогда и Търновскіи архіерей, който се намираше подъ Константинопольскіи, почете се съ автономія и провъзгласисе за патриархъ съ едно царско и съборно подтвърденіе³⁾). За това важно събъ-тѣ въ Българска-та църковна исторія ные сега имаме и наше едно по-подробно Сказаніе⁴⁾. Въ него се разказва тази работа тъй: Императоръ Ватаци, по желаніе-то на Йоанна Асѣня, написалъ до вселенскіи патриархъ Германъ⁵⁾, а такожде и до други-тѣ вселенски патриарси⁶⁾ такава грамота:

Гамодръжавное царство наше молж и вѣдм ѿчьство ваше (убѣждаетъ ваше светѣйшество) да высте не праздно сътворили нашего прошенія къ вамъ. нж ржкописание ваше положише и послали моемоу царствоу на освещеніе по оцшомоу намъ и вашему съвѣщаніюу еже нарици и даровати равнаго вамъ степене патриаршскаго Трънова града църкви, възнесенія Христова, матери църквалмъ Българскаго царства. Зане и Христолюбивыи царь Български Іωαννη Яскнъ, Братъ Царства ми и сватъ ѿ нашего же царства и вашего ѿтчьства того желаетъ велии даровати см царствоу егшеоу

³⁾ Астор. Hist. N. 33. Грегорасъ разказва за това още по-ясно: Καὶ συνελθόντες περὶ Χερρόνησον ὁ τε βασιλεὺς καὶ ὁ Ἀσαν, σοφιστηνοῦσαν Ἐλίγυ τῇ τοῦ Ἀσαν θυγατρὶ δεκαετῆ ὀδῶν τὸν τοῦ βασιλέως οὐδὲν Θεόδωρον τὸν νέον λάσκαριν. . . . Τηνικαῦτα δὲ καὶ ὁ τοῦ Τρινώβου ἐπίσκοπος ἀυτονομίαν λαμβάνει διηνεκῇ, τῷ τῶος ὑπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς πρώτης τελῶν Ἰουστινιανῆς, διὰ τῆν τοῦ ἔθνους ἐκείθεν ἀρχαίαν αὐγγένειαν. . . . Nic. Greg. t. 1, 29.

Chronicon Epirhemii. Τῷ τηνικαῦτα πριμενάρχης Τρινώβου. —

⁴⁾ Сказаніе за обновленіе-то на Тръновска-та патриаршія. То се намира въ иста-та ржкопись, въ която е наиденъ и Синодикъ-тъ на царя Борила. Временникъ 1855 кн. 21. —

⁵⁾ Атанація Јерусалимскаго, Симеона Антиохійскаго и Николая Александрійскаго. —

⁶⁾ Константинопольскіи патриархъ, отъ както вежх Латинци-тъ Константинополь, бѣше прияденъ да пренесе столъ-тъ си въ Никей, гдѣто той и стоя до изгнаніе-то на Латинци-тъ изъ Константинополя.

Като прочели тази грамота, вселенски-тъ патриарси дали свое-то съгласіе на това и отговорили Императору утвърдително. Тогава Императоръ Ватаци заедно съ патриархъ-тъ Германъ свикали всички-тъ митрополити, архіереи и епископи отъ всичко-то си царство, а такожде архимандрити-тъ и игумене-тъ. Отъ своя страна и Іоаннъ Асѣнъ свикалъ такожде митрополити-тъ, архіепископи-тъ, епископи-тъ отъ свое-то царство и честнии иночески чинъ отъ Света гора. Събраха съ вѣсточными царимъ Батацимъ на Понтъстѣмъ мори (въ Лампеакъ), избрали благоговѣйнаго мъжа Іоакима преждеосвященнаго архіепископа Търновскаго, и нарекли го патриархъ. И не само съсъ слово, нж и ржкописаниемъ Германа патриарха и вѣсѣхъ епкпъ вѣсточныхъ ржкописании свое положивши, въ сиггилн печатаѣвши, вѣдаши Благочестивомуоу царю и патриарху ново священномуоу тогда Іоакиму въ вѣчное поминаніе не Ѱемлемо.

Съ такъвъ тържественъ, канонически начинъ е учредена Търновска-та патриаршія. — Преди да се पु-снемъ въ неина-та исторія, ние считаме за най-при-лично да мѣтнемъ отъ тука още единъ погледъ връхъ отношенія-та на Търновска-та църква до това врѣме къмъ Римъ. —

По-горъ ние приведохме думи-тъ на Георгія Акро-полита, които свидѣлствуватъ, че Търновскіи архіе-рей, прѣди да ся провъзгласи за патриархъ, находилсе е подъ Константинополскіи патриархъ, *ὁπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τελεῶν* ⁷⁾. Другіи съвремененъ историкъ сви-дѣлствова пакъ, че Търновскіи архіерей се е намиралъ до тогава не подъ Константинополскіи, а подъ Охрид-скіи патриархъ или архіепископъ на прѣва Юстиніана (*τέως ὑπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς πρώτης τελεῶν Ἰουστινιανῆς*,

⁷⁾ Acropol. Hist. Nr. 33.

δια τὴν τοῦ ἔθνους ἐκείθεν ἀρχαίαν δογγένειαν ^{*)}. Слѣщо-то свидѣлствова и Хроника-та на Бѣрема

Τῷ Τηνικαῦτα ποιμενάρχῃς Τρινόβου
Τῷ Βουλγαρίας ἐποκείμενος θρόνῳ ^{*)}

Ни единъ отъ тѣзи писатели не споменува за Търновскіи архіерей да е ималъ нѣкакви сношенія съ папа-та. За такава нѣщо ные не намираме никакъвъ споменъ и въ наши-тѣ паметници. Отъ друга страна пакъ знаемъ, че Латинско-то духовенство въ Константинополь гледаше на Йоанна Асѣна, като на страшенъ врагъ на католичество-то, и всякакъ се старá да не бы той да стане правитель на Латинска-та Имперія, когато Латински-тѣ бароне и прѣвенци му предлагахъ това нѣщо. — Знаемъ още, че православни-тѣ Гръцки жители съ радостъ го посрѣщахъ и съ готовность му отваряхъ градове-тѣ си, като го прославлявахъ като свой избавитель и освободитель. —

Тѣзи примѣри сѣ достаточни да покажътъ съ необорима сила, че при Йоанна Асѣна нито за католицизъмъ, нито пакъ за Унія не е имало и споменъ въ Българія. Но нѣка ни бѣде позволено да приведемъ още едно доказателство. — Ные имаме случай да покажемъ че Българска-та църква не гонѣше Богумилска-та ересь съ огънь и съ мечъ, а само словесно обличаваше неино-то ученіе и словесно увѣщаваше Богумили-тѣ да се врънжътъ къмъ православна-та вѣра. Само царъ Борилъ вдигна противъ тѣхъ гоненіе и се стараше да ги истреблява съ свѣтско орѣжіе. Това той направи по желаніе-то на папа-та, подъ вліяніе-то на кого-то, както показахме, той се находи нѣколко

^{*)} Gregor II 3, 3.

^{*)} Подъ име Тῷ θρόνῳ Βουλγαρίας разумѣвасе Охридскіи Патриаршескѣи тронъ. —

врѣме. Но щомъ падна Борилъ и на Българскѣи прѣ-
 столь сѣдна законнѣи му наследникъ *Јоакимъ Асѣвъ*, не
 само се прекрати гоненіе-то на Богумилъ-тѣ въ Бълга-
 рія, но тѣ още дохождахъ за да тръснѣтъ тамъ спасе-
 ніе и отъ други-тѣ страни, гдѣ-то по желаніе-то на
 папа-та не ги оставяхъ намиря. — Самъ папа Григоріи
 свидѣтелствова за това въ писмо-то си до Венгерскѣи
 краля Бела IV, въ което между друго четемъ:
 „*кляшсокресшлжнѣи Асѣвъ крие ма съ земля-ша си ер-*
„снжн-шѣ и позволява ижъ да навължувашъ шазн
„земля съ нечестіе-шо си ¹⁰⁾).

Ные знаемъ, каква бѣше тѣи называема-та Унія
 при Јоанна I-го и колко врѣме тя трая, а токо що при-
 веденни-тѣ доказателства ни показватъ колко дълго-
 временно бѣ папско-то вліяніе въ Българія и при Бо-
 риля. То се продължава не по-вѣче отъ двѣ три години
 и падна щомъ се посви законнѣи Българскѣи царь Јоаннъ
 Асѣвъ. Радость-та, съ коя-то Българскѣи народъ по-
 ерѣщна свой-тѣ законенъ царь, а тѣи исто беззащит-
 но-то положеніе, въ което се намѣри Борилъ при не-
 гово-то посвяванъе, твърдѣ добрѣ свидѣтелствувать какъ
 е гледалъ Българскѣи народъ на Бориля и на негова-та
 склонность къмъ Римъ. Единъ намъ съвремененъ писа-
 тель, католикъ, но не помраченъ отъ католическа рев-
 ность, ето какво казва за конецъ-тѣ на католически-тѣ
 интриги въ Българія при Јоанна I и Бориля: „Никога
 „Българскѣи народъ и Българско-то духовенство не при-
 „познахъ надъ себе папска-та власть; тѣ всякога съ
 нмали отвращеніе къмъ неѣ ¹¹⁾“.

¹⁰⁾ perfidus Assanus recepat in terra sua haereticos,
 et defensat, quibus tota terra ipsa infecta dicitur et replota.

Epistolae Gregorie IX l. II ep. 373. (Raynaldi an. 1238). —

¹¹⁾ Eine eigentliche Anerkennung des päpstlichen Stuhles von
 Seite des bulgarischen Clerus und Volkes hatte jedoch nie stattgefunden.

Горѣ изложенни-тъ свидѣтельства не даватъ никакво съмнѣніе, че Іоаннъ Асѣнъ още отъ само-то си въцареніе е прекъснѣлъ совсѣмъ папско-то вліяніе въ Българія. Учреденно-то преди петъ-шестъ години отъ папа-та приматство въ Търново не-е вѣче сѣществovalo и всичко-то Българско духовенство, види се, было е подчинено на Охридската Архіепископія. — Папа-та се е сръдилъ, нъ е былъ принуденъ да мълчи безъ да губи обаче надежда да тури пакъ ръка на Българска-та църква, права-та си на която той е считалъ невредими. Само кога-то се постави въ Търново патриархъ съ таквъ тържественъ начинъ, само тогава той се увѣри, че права-та му надъ Българія вѣче нѣматъ никакво значеніе. Любопытна е тази енергія, която исказа тогава папа-та Григоріи IX, още по-любопытни сѣ средства-та, за които той се взе, за да си върне тѣзи мними права.

Ные щемъ приведемъ поне нѣколко редовци отъ писмо-то му, което той по този поводъ написа на Венгерскіи краль Бела IV. Като му напомнува че Богъ го е избралъ и възвысилъ да распространява католицизмъ-тъ, папа-та му показва па Іоанна Асѣня, който не ще да се подчини на църква-та, не иска да бѣде отъ Петрово-то стадо, не припознава ученіе-то на Римска-та църква, и при всичко това пріема още въ земя-та си еретици-тъ (Богумили-тъ), и ги оставя да живѣять намира ¹³⁾. — Слѣдъ това папа-та пише:

„Като намираме за достойно да истребимъ такова „едно нечестіе, тѣй исто както бѣде истребено нечестіе-то на Аморрейскіи народъ, ные распратихме на

Beide verharrten in ihrer Abneigung gegen denselben. — Каницъ, bulgarische Fragmente въ Oest. Revue 1864 l. 7., p. 230.

¹³⁾ Perfidus Assanus, qui ab ecclesiae unitate recedens, et de Petri ovibus esse recusans..... receptat in terra sua haereticos..... Rayn. an. 1238.

„архієпископи-тъ и епископи-тъ Венгерски, наши-тъ
 „братіе, распратихме имъ грамоти, въ които имъ да-
 „ваме повелѣніе да проповѣдѣтъ противъ тогова Асѣна
 „и противъ земя-та му кръстовъ походъ Сега се
 „обръщаме къмъ Твое Величество и закланаме те во
 „имя отца и сына и Святаго Духа да се вдигнешъ
 „и ты на помощъ Христу твоему Да се вдигнешъ
 „за истребленіе-то на този нечестивъ и развратенъ на-
 „родъ (Българскіи)
 „.
 „Ные по милосердіе-то на Всемогъщаго Бога . . . както
 „Тебе, тъй и на всички онѣзи, които наедно съ тебе
 „вземѣтъ на себе този трудъ, прощаваме Ви за това
 „всички-тъ грѣхове; и тази земя сме рѣшили да ѝ
 „дадемъ отчасти тебъ, отчасти на други-тъ католически
 „владѣтели ¹⁵⁾“ . —

Бела IV боѣше се да начене война съ Йоанна Асѣна
 самъ, и писа на папа-та да повдигне и Латинскіи Импе-
 раторъ противъ Българе-тъ. — Трѣбва да кажемъ, че
 токо преди малко време Йоаннъ Асѣнъ бѣ направилъ
 миръ съ Латинскіи Императоръ, който бѣше му ся по-
 клѣвалъ, че нѣма да начена нищо неприятелско противъ
 Българе-тъ. Папа-та, като знаеше за това нѣщо побрѣза
 да му напише едно писмо, въ което го прѣдумва да не-
 гледа на тази клетва, но да се въсползова отъ добриѣ

¹⁵⁾ Cum igitur dignum sit ut sanguis eorum veniat super eos, iniquitate sua velut Amorrhœi populi consumanda, Venerabilibus fratr. nostr. Strigon. et Coloc. archiep., episcopo Perusino et Universis episcopis per Ungariam constitutis nostris damus litteris in mandatis, ut contra dictum Assanum et terram suam predicent verbum crucis ut exurgas ad adiutorium Christi tui. Exurgas ad contritionem nationes pravæ atque perversæ Nos enim de omnipotentis Dei misericordia tibi et universis qui tecum laborem istum in propriis personis subjerint et expensis, plenam peccaminum veniam indulgemus l. N. Ep. 373. Rayn. 1258, p. 463.

случай и да удари на Българско-то царство въ едно време съ Венгерско-то кръстоносно войнство. — „Ние „те увѣщаваме внимателно и те съвѣтоваме отъ чи- „стоты души да прѣмыслеши внимателно, че ако не се „помогне на Имперія-та ти по-скоро и ако се испусне „това благоприятно врѣме, то послѣ ще бѣде вѣче къ- „сно ¹⁴⁾.“ Ето съ какъвъ начинъ папа-та искаше да накаже Българе-тъ за това, че тѣ не щѣхъ да станатъ негово стадо. — Въ Венгрія ставахъ голѣми пригото- вленія за тази свещенна война противъ Българе-тъ, съ които папа-та искаше да постѣпи, както ся разказва въ библия-та, че ся е случило съ Амореискии народъ (*iniquitate sua velut Amorhaei populi consumanda*). Нищо обаче не излѣзе отъ всички-тъ тѣзи старанія папски. Императоръ Балдуинъ имаше причина да не вѣрва въ всемогѣщество-то папско, и нещя да развали мирни-тъ си отношенія къмъ Иоанна Асѣня, а Венгерскии кралъ се побоя да се изложи само съ свои-тъ сили на такива опасности, какви-то представляваше за него вой- на-та му съ Иоанна Асѣня и се отказа да испълни во- ля-та на папа-та. Та и въобще въ Европа бѣше вѣче миѣхъла мода-га за кръстоносни походи; други духъ бѣше вѣче повѣялъ тамъ, духъ, който сломи всемогѣще-то значеніе на папска-та дума. —

Область-та на Търновскии патриархъ испрѣво е бы- ла твърдѣ голѣма. Во врѣме-то на Иоанна Асѣня всички- тѣ епархїи, които тогава влагѣхъ въ съставъ-тъ на Българско-то царство, всички-тъ въ духовенъ изгледъ ся подчинявахъ на ново-учреденїи Български патриархъ.

¹⁴⁾ *Nobilitatem tuam monemus et hortamur attente ac suademus in animi puritate si quid juris ad te in terra ipsius Assani pertinent, in manu Romanae ecclesiae ponere non postponas, ut provideamus exinde, prout consideratis negotii circumstantiis utilitati et necessitati ejusdem Imperii videbimus expedire. —*

А предѣли-тѣ на Българско-то царство простираха се тогава твърдѣ на далече: тѣ загрѣщаха въ себе си источна-та половина на сегашно-то Сръбско княжество и цѣла Албанія до Адриатическо-то море, а на югъ достигаха до *Одрина* (Адрианополь) и до Архипелагъ-тѣ, като объемаха *всѣ македонское 'одръжаніе съ всею авонскою горою. Къ симъ же и славнии Солунъ со съвсю Тешалією* ¹⁵⁾ — Единъ старъ паметникъ споменува слѣдующи-тѣ митрополитски тронове, които во врѣме-то на Іоанна Асѣня сѣ се намирали *подъ областїиъ търновскїиъ патриархїиъ*: Прѣслава-та, Червенска-та (Рушукъ), Ловечска-та, Сръдецка-та (Софія), Дрѣтерска-та (Силистра), Сърска-та, Вельбѣждска-та (Кюстендилъ), Браничевска-та, Белградска-та, Нишевска-та, Филипійска-та, Месемврійска-та ¹⁶⁾, къмъ тѣхъ този паметникъ причисля и Охридска-та архїепископія, за която ные щемъ имаме случай да покажемъ, въ какво положеніе се е намирала тогава. Тѣй широка е была испрѣво областъ-та на Търновска-та патриаршія, нѣ тя не остана за много врѣме тѣй широка и скоро слѣдъ смъртъ-та на Іоанна Асѣня начена да ся умалѣва заедно съ стѣсненіе-то на политически-тѣ предѣли на Българско-то царство. Губѣше ли то нѣкоя отъ области-тѣ си, заедно съ това и търновскїи патриархъ се лишаваше отъ духовна-та си власть надъ тази областъ, която минуваше въ рѣцѣ-тѣ на Константинополскїи или пакъ, както ще видимъ, на Ипекскїи патриархъ.

Прѣвъ Търновскїи патриархъ, както видѣхме, е былъ *Іоакимъ*; слѣдъ него сѣ светителствовали: *Ва-*

¹⁵⁾ Житіе св. Петки Гласникъ VIII, 140.

Сравни надписъ-тѣ въ списаніе-то о Асѣню . . . стр. 9, грамота-та отъ Асѣни на Дубровническа-та республика въ Раматкаш Шафарика.

¹⁶⁾ Синодикъ царя Борила. —

силіи, Іоакимъ II, Игнашій, Макарій, Іоакимъ III, Доровей, Романъ, Θεодосіи, Іоаникій, Симеонъ, Θεодосіи, Іоаникій II, Евшимій. ¹⁷⁾

По-извѣстни-тъ отъ тѣхъ сѣ: *Василии*, при когото сѣ пренесени мощи-тъ на св. Петка изъ Епивать (Боядось), въ Тръново. Въ житіе-то на св. Петка ¹⁸⁾ се разсказва, че Іоаннъ Асѣнъ попросилъ отъ Фрѣзи-тъ да му отетѣпѣтъ ракла-та, въ която сѣ се съхранявали честни-тъ мощи преподобныя Петкы. Ико оубо сіа слышавъше фрѣзи, акіе готовы къ прошенію выша.... обѣщавъкъ сѣ и съвож душа отдати аще мощно бы. Сіа же ико слышавъ самодръжць.... акіе посла всеосвященнаго Марка митрополита сѣща великаго Прѣслава..... во еже принести тѣло прѣподобныа..... Кога-то всеосвященни Марко се връщаме съ тази свѣтыня въ Тръново, благочестивы царь Іоаннъ Йсѣнъ изыде изъ градъ съ матернѣкъ своѣж царнцѣ Елена и съ своѣж царнцѣ Анна и съ всѣми вельможи сконми съ ними же и вѣсчѣстны патриархъ Киръ Басиліе съ всѣмъ прѣчѣстѣмъ чърковны имъ..... Царь же и вси саши съ нимъ, пѣши идоша отъ града на чѣтыри пѣприща съ многаж чѣстнѣж въ срѣтніе прѣподобнѣж. ¹⁹⁾

Іоакимъ II. Въ негово врѣме се е скончалъ св. Савво, учредитель-тъ на Сръбска-та църковна Іерархія и пръвїи Архіепископъ Сръбски. На стари години този блаженъ свѣтитель предприе да посѣти Іерусалимъ и други-тъ свети мѣста на Вѣстокъ; на връщанѣе отъ тамъ той намина въ Тръново за да посѣти добри си

¹⁷⁾ Тѣ се споменувать на редъ всички-тъ въ извѣстїи наметникъ, които е обнародванъ отъ Г-на Палаузова. —

¹⁸⁾ Гласникъ VIII и о Асѣню. —

¹⁹⁾ Мощи-тъ на Св. Петка сѣ пренесени ок. 1640 отъ Търново въ Яшъ въ храмъ-тъ на три Свѣтители. То е станъло чрезъ старанието на молдавскїи войвода Лушулъ. Виж. Валахїя и Молдавія С. Палаузова 106.

пріятель Іоанна Асвія, у кого-то и се запрѣ да сѣ почине нѣколко дена. Но тукъ му бѣше отсѣдено да сврѣши свои-тъ дѣтеленъ и изобиленъ съ много подвижи животъ. Чинъ погребенія изврѣши подъ него тогавашніи Българскіи патриархъ Іоакимъ II.²⁰⁾ Това се случи въ 1237 год., а двѣ години послѣ, Сръбскіи краль Владиславъ съ голѣми просби измоли Іоанна Асвія да отдаде на Сръбска-та земя мощи-тъ на неина Великъ светитель. Въ 1239 год. тѣ быдохъ изнесени отъ црква-та Св. Четыредесетъ и съ голѣмо тържество быдохъ прѣнесени въ Сърбія, гдѣто ги поставихъ въ новосъздаденіи тогава мѣнастырь Милешево (въ Херцеговина).²¹⁾

Игнашій. Той е светителствовалъ въ врѣме-то на Българскіи царь Константинъ Тѣхъ, който е царувалъ до 1278. Това го знаемъ отъ слѣдующи-тъ бѣлежки, които се намиратъ въ двѣ старо-Български рѣкописи: *въ лѣто 6781 царьствоующу благовѣрному царю Констаншину и сыну его обладающу въсѣми Българи и при патриарсѣ Игнашій Българомъ зачеся и съврѣшися шестраевангелъ сѣи пошъщаніемъ и цѣнож пресвишера Драгане, писаны же сѣшъ въ Цариградѣ Тръновѣ.*²²⁾ Тази бѣлежка е писана слѣдователно въ 1273 год., отъ Р. Хр. друга-та, е отъ 1277: *списа ся въ лѣто 6785 и свѣдѣмъ и прѣвѣсоудѣмъ царя Констаншинѣ и цар*

²⁰⁾ А егда приде къ свату своему Іоанну Асвію кралю въ градъ Тръновъ, пріятъ его съ радостію съ патриархомъ Іоакимомъ. Пришедшу же правнику св. Богоявленія въ навечеріе святому Саввѣ повелѣша службу совершити и освятити воды, съ же окропи краля и люди. По праздниці не много обѣтъ болѣзнь святаго и проразумѣ отшествіе свое.....а. Рачъ II, 347. —

Животъ св. Савва въ Глааси. VIII.

²¹⁾ Сборникъ Гильбердинга стр. 309.

²²⁾ Тази бѣлежка се намира на едно рѣкописно Евангеліе, което профессоръ Григоровичъ е видѣлъ у прежніи Австрійскіи Консулъ въ Солуць, Михановичъ. виж. Очеркъ Путеш. по Европ. Тур. стр. 183; — Грамота патриарха Каллиста Палаузова 11. —

*рци его Марія и отрасль ея Михаилъ порфирород-
нѣмъ и патриарсѣ Исаїи стѣху православія.* ²³⁾

Іоакимъ III. За него имаме по-подробни извѣстія. Той е былъ съврѣмениятъ на царь-тъ Георгій Тертеръ, който въ 1283 год. го е пращаль съ нѣкакви порѣчки въ Константинополь до императоръ-тъ Андроника Палеолога. Въ негово врѣме Римскій папа Николай IV се е стараль да привлече на своя страна Българе-тъ. Съхранили сѣ се двѣ писма, които този папа е написаль за тая цѣль: едно до Георгій Тертера (*Magnifico Principi Georgio imperatori Bulgarorum illustri*) а друго, види се, до Іокима (*archiepiscopo Bulgarorum* ²⁴⁾). Въ това стараніе на Николая IV, нему е помагала и Сръбска-та Кралица Елена, жена-та на краля Милутина, но и този папски опитъ нема никакъвъ успѣхъ. Види се, че Николая IV не го сѣ удостоили и съ отговоръ на тѣзи негови писма. — Въ 1294 г. когато бѣше се вѣче въцарилъ Тертеровъ-тъ сынъ Светославъ, патриархъ Іоакимъ быде хвърленъ по негово повелѣніе отъ една Търновска скала за това, че е ималь сношенія съ Ногайски-тъ Татари, на които се е обѣщаваль да предаде Българска-та столица. —

Най много отъ всички-тъ Търновски патриарси е извѣстенъ *Св. Егшмій*. Той се слави не само като добъръ пастыръ, но и като ученъ и плодовитъ писателъ. Въ слѣдующа-та глава ные щемъ имаме случай да споменемъ за нѣкои отъ негови-тъ списанія. Григорій Цамвлакъ, който е былъ нѣколко врѣме неговъ примо-

²³⁾ Виж. Древніе Славянскіе памятники Академика И. И. Срезневскаго 1868 стр. 224. Трѣба да забѣлжимъ, че Г. Срезневскій се е нѣкакъ измамилъ и счита поменатіи въ тави бѣлжика Константинъ за Гръцки императоръ, което е съвсѣмъ невѣрно. —

²⁴⁾ Calend. Eccl. aeternae V. 183, 184. Historia Serbiae Печевича. 211, 212.

кириѣ, называ го *шамникъ недоуменныхъ шамисовъ и неключимыя памяти апостолскыя.* ²⁵⁾

Патріархъ Евтиміи е светителствовалъ въ конецъ-тъ на 14-тии вѣкъ, а не, както безъ всяко основаніе мисльть нѣкои писатели, въ 15-тии и даже още по късно. При него още или малко врѣме слѣдъ негова-та смърть е паднѣло Българско-то царство, а за едно съ него е загниѣла и Търновска-та патріаршія. Исторія-та на това печално происшествіе ные ще разгледаме въ слѣдующи-тъ глави, а тукъ намираме не излишно да кажемъ нѣколко думи за сношенія-та на Българска-та църква съ Русска-та до това врѣме.

Русска-та църква се появи токо въ конецъ-тъ на 10-тии вѣкъ, когато Българска-та бѣше вѣче достигнѣла до высокъ стѣпенъ въ свое-то духовно развиванье: Българія както видѣхме, имала е вѣче тогава много достойни духовни пастыри и учители, и богата църковна и духовна писменность. Още отъ само-то си начало Русска-та църква е заврѣзала тѣсни сношенія съ Българска-та, отъ която е и приела богослужебни-тъ си и поучителни книги, а такожде и прѣви-тъ си духовни пастыри и учители. Една Русска лѣтопись свидѣтествова, че още равноапостолнии Русски князь Св. Владиміръ се е обрѣщалъ къмъ съврѣменни му Български царь Самуилъ и е получилъ отъ него „*іерей учены и книги довольни.*“ — Като духовна храненица (питомица) на Българска-та, Русска-та църква и въ по-подирни-тъ врѣмена е поддържала свои-тъ сношенія съ неѣ и се е ползовала отъ неини-тъ духовни богатства. Тѣзи сношенія непрерывно сѣ се продѣлжавали до само-то растуранье на Българско-то царство. Отъ много-то

²⁵⁾ Похвалное слово патріарху Евимію, виж. въ Граммота патріарха Каллиста С. Палаузова, 12.

свидѣтельства, които потвърдѣватъ това духовно общеніе между Руси-тъ и Българе-тъ, ние щемъ споменемъ само нѣколко. — Въ 13-тии вѣкъ, во врѣме-то на търновскіи патриархъ Игнатіи, Кіевскіи и всероссійскій митрополитъ Кирилъ се е обръщаль съ просба въ Търново да му испратѣтъ отъ тамъ Кормчій по славенски. — И тази негова просба е испълнена съ голѣмо усърдіе. „Пишу тебѣ“ отговарилъ му е тогавашній Българскій деспотъ, *имію шебѣ възлюбленнымъ богомъ архіепископѣ Кирилѣ да ся словомъ швомъ вселеная Русская просвѣшишь, а писаніемъ сію Зонару да ся никде не прѣдѣшишь* и пр. Въ 14-тии вѣкъ, на митрополитскіи прѣстолъ въ Кіевъ е сѣдѣль митрополитъ Кипріянь, родомъ Сърбинъ. Прѣди да се пресели въ Россія, той е живѣль нѣколко врѣме въ Българія, отъ гдѣ-то е занелъ въ Кіевъ много богослужебни книги, спроти които е исправляль писани-тъ въ Россія. Въ начало-то на 15-тии вѣкъ за Кіевскіи митрополитъ быде посвященъ примокіріи на Търновскіи патриархъ Евтиміи, Григоріи Цамвлакъ, твърдѣ ученъ Българинъ и плодовитъ писатель. Профессоръ-тъ на Петербургскіи университетъ В. Ламанскіи тѣй се изражава за духовно-то общеніе между Българе-тъ и Руси-тъ до 15-тии вѣкъ. „Во все „это время Русь постоянно получала изъ Болгаріи не „только Славянскія рукописи, но и даже духовныхъ отцовъ, писателей, художниковъ, пѣвцовъ, ибо Болгарія „до самаго паденія своего, въ отношеніи духовнаго „просвѣщенія и государственнаго развитія стояла не „сравненно выше тогдашней Руси.“²⁶⁾

²⁶⁾ О славянскихъ рукописяхъ . . . 117. —

ГЛАВА ОСМА.

Нѣколко думи за политическо-шо състояніе на България съ 2-ра-та половина на 14-тии вѣкъ. Погледъ ерхъ екл-шрешно-шо състояніе на Българска-та църква и ерхъ ду-ховно-шо Българско просвѣщеніе ерхъ Търновскіи периодъ.

Тежки врѣмена настанахъ зарадъ България слѣдъ смъртъ-та на достославнии ѣ царъ Александръ, която случи въ 1353 г. Османли-тѣ, които Византійскіи правитель Йоанъ Кантакузинъ викна на помощъ противъ Сръби-тѣ и противъ Българе-тѣ, като стѣпихъ на Балканскіи полуостровъ и се опознахъ съ негови-тѣ природни богатства, не имъ се пощѣ да се врънѣтъ вѣче въ Азія. — Намѣсто да помагатъ на Византійци-тѣ, тѣ наченахъ да покорявѣтъ градове, села и цѣли области безъ да искѣтъ да знаѣтъ, кому тѣ принадлежѣтъ: на Сръбе-тѣ или на Българе-тѣ, или пакъ на Византійци-тѣ, на които тѣ додохъ ужъ на помощъ. Пѣ-старій сынъ на Уршана, знаменити Сулейманъ, като се утвърди въ Галиполь, 1357 г. въ скоро врѣме превзе околни-тѣ градове: *Болгаръ-кею, Малгара, Родосто, Исала* и лесно расширяваше владѣнія-та си на Сѣверъ покрай Марица, а на Истокъ къмъ Чорла. Въ 1358 г. Сулейманъ умрѣ, и негово-то мѣсто зае братъ му Муратъ, който съвсѣмъ вѣче утвърди владѣчество-то на Османли-тѣ въ Европа. — Въ 1361 Муратъ превзе Адрианополь, най-прѣви градъ въ Тракія, а заедно съсъ него и всички почти византійски владѣнія въ Тракія. Въ рѣдѣ-тѣ на Византійскіи Императоръ, оставаше слѣдъ това само Константинополь съ областъ-та, която се нахожда около него. — Тогава побѣданосниѣ Османли вдигнахъ сили-тѣ си на Сръбія и България. Този страшенъ врагъ

яви се въ едно твърдѣ лошо врѣме зарадѣ България. Тукъ слѣдѣ смъртъ-та на Александра Българско-то царство се распадна на нѣколко малки части. По-голямата му частъ остана подѣ властъ-та на Йоанна Шишмана, който сѣдѣше въ Търново. Видинъ и край-Дунавската земля управляваше самовластно Страшимиръ. Въ Прѣслава такожде самовластно управляваше Асѣнъ, комуто бѣха подчинени и Български-тъ владѣнія въ Тракия. Споменува се и четвърти самовластенъ правитель въ България, Добричъ, отъ кого-то казвѣтъ и сегашната Добруча да е получила названіе-то си. Тѣзи правители не сѣ живѣли сговорно по между си, и не сѣ могли да се съединѣтъ противъ обща-та опасность. Въ 1363 г. Муратъ удари на Български-тъ владѣнія въ Тракия. Противъ него излѣзе Йоаннъ Шишманъ съ една малка войска, защото, види се, други-тъ правители не сѣ се были съединили съсъ него. — Той быде разбитъ отъ Мурата, който и покори всичко-то Българско Загоріе въ Тракия даже до Балканъ-тъ. За да задобри побѣдоноснїи нобѣдитель, Йоаннъ Шишманъ быде принужденъ да заврѣже съ него миръ, като се обѣща да бѣде съюзникъ на Османли-тъ и даде Мурату за жена дъщеря си Марія, (Мара, бѣла Българка). Това стана въ 1364 л., а на слѣдующата година вдигна се противъ България нова буре. Венгерскїи краль, Людовикъ Великїи отвори война на Българе-тъ не ся знае добрѣ по каква причина: нѣкои само предполагѣтъ че затова, защото-то тѣ сѣ се спрїателили съ Турци-тъ. — Както и да е, но Людовикъ като се спусна съ голѣма войска по Дунава лесно превзе Видинъ и всички-та областъ, въ която управляваше Страшимиръ. Самаго Страшимира той хвана въ плѣтъ и го закара на затворъ въ Венгрія, а въ Видинъ постави свой единъ правитель на име Діонисїи. Краль Людовикъ се показа ревностенъ католикъ, и цонска да окатоличи

Българе-тъ въ заста-та отъ него Българска областъ. — За това нѣщо той употреби католически-тъ монаси отъ тѣй называемин Францискански чинъ (орденъ) ¹⁾. Той се обърна къмъ папа-та и поиска отъ него да се испратятъ въ Видинска-та областъ най-малко 2,000 Францисканци, като го увѣряваше за себе си, че ще се старае съ всички-тъ си сили да распространи католицизъмъ-тъ въ тази стѣрна, па макаръ бы му се случило за радъ тази своя ревностъ да загуби и животъ-тъ си. — За пръвъ пътъ се явихъ осемъ проповѣдници отъ тѣзи Францисканци, които тогава работѣхъ въ Босна. Въ 50 дни тѣ обрънахъ въ католичество около 200,000 души Българе. — Този тѣхънъ успѣхъ произведе голѣма радость между апостоли-тъ на католичество-то които захванахъ да мислятъ, че твърдѣ лесно тѣ щѣтъ да могатъ да окатоличятъ цѣла Българія. — Началникъ-тъ (генералъ-тъ) на Францисканскін орденъ се обърна съ едно писмо къмъ монаси-тъ отъ този орденъ, въ което между друго пише: „Ето стѣрна съврѣла за „жътва, но нѣма доста жътваче Нѣка се вдигнатъ „благочестиви-тъ мажъе, подражатели-тъ на Сына Божія, „сынове-тъ на блаженни Францискъ, да ся стегнатъ и „приготовятъ за жътварски трудъ и усърдно да ся взематъ за тази работа. Защо-то ако не се уголѣми чинъ-то на дѣлатели-тъ и се остави въ небреженіе този „голѣмъ плодъ на вѣра-та, то щѣтъ останѣтъ загубени

¹⁾ Този монашески чинъ се учреди во врѣме-то на папа Иннокентіи III, съврѣменникъ-тъ на Царя Йоанна I. — Цѣль-та на Францисканци-тъ бѣше да истребляватъ ереси-тъ въ католически-тъ земли и да распространяватъ католицизъмъ-тъ между православни-тъ Христене. Тази цѣль тѣ съ особено усърдіе съ гонили и до сега гонатъ между православни-тъ христене на Балканскін полуостровъ, за което ние ще говоримъ по-надолѣ. Тука ще забелѣжимъ, само, че и Францисканци-тъ не съ гонили всякога тази цѣль съ честенъ начинъ а по нѣкога съ прибѣгвали и къмъ тѣзи мръсни средства, съ които работатъ Језуити-тъ.

„много души, за които Спасителъ-тъ пролѣя своя-та пре-
 „чиста кръвъ. Ще остане загубена всички многолюдна
 „България (*Perditur tota illa Bulgaria populosa*) а
 „особено Славнии и великин градъ Видинъ (*civitas illa*
 „*Bindin famosa nostris et magna*“²⁾).

Въ това писмо се говори, че Българе-тъ сами сѣ тичали заедно съсъ свои-тъ князове, юноши дѣвници и старци и сѣ искали да се католичѣтъ (*Currunt enim cum suis gentibus Principes infideles: juvenes et virgines senes*). Такожде и свещенници и калугере, които „до сега най-упористо сѣ се дръжали въ своя-та ересъ“. — Съ особена охота, разказва се, католичили сѣ се Манихеи и Богумили, които види се да ги е имало още много³⁾.

Това писмо е произвело голѣма радостъ между францискански-тъ братѣе (фратри), които отъ много стѣрни се опѣтихъ за въ България, но нихни-тъ надежди останахъ праздни. Прѣди тѣ да нагрѣнѣтъ България, Иоаннъ Шишманъ сѣ помощъ-та на храбрии Влашки войвода Александръ, а такожде и на жители-тъ отъ Видинска-та областъ, изгони Венгерскіи намѣстникъ изъ Видинъ, а заедно съ него трѣбаше да бѣга въ Венгрия и Венгерска-та войска, която бѣ оставена да варди тази областъ. 1369 г. — Видински-тъ граждене, като не се боѣхъ вѣче отъ Венгерски-тъ муждраци, не само не тичахъ вѣче при францискански-тъ братіе да сѣ католичѣтъ, нѣ се вдигнахъ противъ тѣхъ съ голѣма яростъ. На 12 Февруарія иста-та година, на тази народна яростъ станахъ жъртва петина Францисканци, които не можихъ уврѣме да побѣгнѣтъ. И католическии календаръ

²⁾ Pejač. *Histor. Serviae* p. 310.

³⁾ Печевичъ, казва че regio omnis Manicheorum Patarenorum colluvie scatebat. p. 310. —

се догълани още съ петъ мъченици за Христова-та вѣра (!), на които имена-та сѣ: Антоніи Саконецъ, Григоріи Трагирски, Николай Унгаръ, Тома Фулгински и Владиславъ Унгаръ. — Това народно възмъженіе и избіеніе на Францискански-тъ апостоли твърдѣ краснорѣчиво говори какъ тѣ сѣ дѣйствovali и съ какво сръдце Българе-тъ сѣ тичали да ся католичѣтъ. — Нѣма съмнѣніе, че всички-тъ, които въ това врѣме сѣ были насилно покатоличени, отведнажъ сѣ се връщале въ вѣра-та на отци-тъ си. Въ противенъ случай и до сега щеше да има въ Видинъ и въ околности-тъ му много католици Българе. —

Слѣдъ тѣзи происшествія ные видимъ въ 1371 Страшиміра пакъ въ Видинъ, сирѣчь освободенъ отъ плѣнъ-тъ си и връщѣтъ на прежно-то си мѣсто ⁴⁾). Католически-тъ писатели казвѣтъ, че той се е връщѣлъ въ Видинъ покатоличенъ, и че е впуснѣлъ много францискански братіе за да окатоличѣтъ всички-тъ негови подданици ⁵⁾). Но тѣзи свидѣтелства нѣмѣтъ никакво основаніе; ные имаме единъ Гръцки официаленъ паметникъ, който показва съвсѣмъ противно-то. За този паметникъ ные ще говоримъ въ слѣдующа-та глава. — Тука ще свръшимъ, като кажемъ, че Султанъ Муратъ и до смърть-та си остана вѣренъ на думата си и не напада Българско-то царство. А негова-та смърть се случи въ знаменита-та битва на Косово поле 1389 г. Нему наслѣди Баязетъ, който съвсѣмъ съсияпа Българско-то царство. Нѣка ни бѣде позволено сега да мѣтнемъ още единъ кратъкъ погледъ връхъ внѣтнешно-то състояніе на Българска-та църква и на Българско-то

⁴⁾ Engel, Gesch. der Bulg. p. 463; Печевичъ Hist. Ser. 314.

⁵⁾ Печевичъ стр. 314.

духовно развитіе въобще прѣвъ тѣй называемин Търновски периодъ. —

Въ 4-та-та глава на това съчиненіе ные видѣхми, че въ 10-тин вѣкъ се показа въ България една твърдѣ силна ересь, Богумилска, която се е казвала още и Павликианска. — Тази ересь въ 11-тин и 12-тин вѣкъ до гдѣ България се намираще подъ Византийско-то бреме още по-вѣче ся усили, тѣй щото когато въ край-тъ на 13-тин вѣкъ Българско-то царство ся обнови при Асѣна, та бѣше много распространена по вѣсьи шеластн него. 4-тин Търновски царь Борисъ, както видѣхме, събра противъ еретици-тъ съборъ въ 1210 г. Макарь въ сказаніе-то за този съборъ и да се казва, че еретици-тъ пакы притискошж нѣ съборнѣи църкви. а нже непокорншж са православному събору прѣдѣлни вышж различнымъ казимъ и заточниюу⁶⁾, нѣ ные за достоверно знаемъ, че съ това не се истребишж еретици-тъ. — Тѣ бѣшж принѣдени да заташжтъ въ душа-та си своитѣ убѣжденія, но не ся отказажж отъ тѣхъ, и въ скоро врѣме пакы захванажж явно да проповѣдѣтъ ученіе-то си. — Тѣй, ные видѣхме, какъ папа Григорин IX се оплакваше отъ Иоанна Асѣна, че не само не се старалъ да чисти земя-та си отъ еретици-тъ, но имъ давалъ още и убѣжище. Въ горепоменжто-то писмо на Францисканскин генералъ отъ 1366 г. ясно ся говори, че въ Видинска-та областъ заедно съсъ схизматици-тъ сж живѣли и много еретици (Haeretici simul cum schismaticis). Подъ Схизматици-тъ въ това писмо се разумѣвать православнитѣ а подъ еретици-тъ — Манихеи, Патарени или Богумили⁷⁾.

Има нѣкои да мислятъ и да доказвать, че Блъ-

⁶⁾ Синадикъ царя Бориса стр. 8.

⁷⁾ Печевичъ Histor. Serbiae, p. 310.

гарски-тъ еретици, Богумили-тъ или павликене-тъ, сѣ се обрѣнахъ въ католичество още въ 13-тии вѣкъ, скрѣчь въ онова врѣме, когато латинци-тъ господарувахъ въ Константинополъ. Съ помощь-та на латински-тъ рыцари ужь Католическо-то духовенство покатоличило тогава Павликене-тъ, които и до днесъ живѣять около Пловдивъ, Свищовъ и по край рѣка-та Струмица (въ Македонія). Това мнѣніе е съвсѣмъ лъжливо и си нѣма никакво историческо или колко-годѣ разумно основаніе ⁹⁾. — Латинско-то вліяніе се простира въ онова врѣме само въ Южна Тракія и въ Долна Македонія: токо въ Адрианополь, Ираклія, Филиппи, Солунъ и Серресъ можихъ да ся утвърдѣтъ Латински архіепископи, и то не за много врѣме, гдѣ на двѣ години, а гдѣ на петъ или десетъ, не по-вѣче ⁹⁾. Въ сѣверна-та Тракія и Македонія Латинци-тъ не можихъ ни най-малко да утвърдѣтъ нито свѣтско-то си владычество, нито пакъ духовно-то. Намстина, до Пловдива доходи една малка рыцарска дружина подъ началство-то на *Ренѣ де Тритъ*, но неѣ само, че ѣ изгонихъ отъ тамъ тута-къ-си, а още ѣ и принѣдихъ да се затвори въ Станимѣжска-та крѣпость отъ гдѣ-то тя незнаеше какъ послѣ да излѣзе. Тамъ тя сѣдя затворена, и като не получаваше отъ нигдѣ никаква помощь достигна до таково злощастно положеніе, щото бѣше принѣдена да се храни съ конско мѣсо ¹⁰⁾. Токо слѣдъ тринадесетъ мѣсеци

⁹⁾ Това мнѣніе се доказва и въ Книга-та.

⁹⁾ О Асѣнѣ

¹⁰⁾ Lequien, Oriens Christ. III, p. p. 961, 965, 1039, 1045, 1075. Это какъ разсказва Вилгардуенъ нещастія-та на Ренѣ де Тритъ и на негова-та дружина il alla se jeter dans le château de Stanimac, et depuis y fut longtemps enfermé et siégé par l'espace de 13 mois, avec tant d'incomodité et de disette, qu' il avait été obligé de manger jusqu'a ses chevaux, sans avoir reçue secours ni nouvelles de Constantinople. — Считаме за нужно да споменемъ, че Вилгардуенъ е билъ не само съвременникъ на Ренѣ де Тритъ, въ и единъ отъ главни-тъ лица въ Латинска-та Имперія.

тази злочеста рыцарска дружина сполучи да излѣзе отъ Станимѣжа и да си проправи пѣть къмъ Константинополь. Какъ може да допусне чловѣкъ, че съ помощь-та на такава една шѣпа рыцари, които около три години само се бавихѣ въ околности-тѣ на Пловдивъ, и то побѣчето обсадени въ Станимѣжскіи *шатб*, какъ може да се допусне, че съ тѣхна-та помощь сѣ могли да ся околничѣтъ толкова навликене около Пловдива, Струмица и Свищовъ? А пакъ други латински дружини да сѣ дохождали тогава по тѣзи страни, нигдѣ не се казва за това. Ные напротивъ имаме свидѣтелства отъ онѣзи врѣмена, че Навликене-тѣ не само гдѣ-то не сѣ были благосклонни къмъ католицизмъ-тѣ, нѣ още сѣ и были най страшни-тѣ врагове на католическо-то господаруванье на балканскіи полуостровъ ¹¹⁾. — Тѣй когато Жоаннъ I се въоружи и излѣзе да съкрушава Латинско-то владычество въ Тракія и Македонія, за Навликене-тѣ се говори, че съ особна ревность сѣ врьвели слѣдъ него.

Въ една отъ слѣдующи-тѣ глави ные щемъ раскажемъ истинна-та исторія за покатоличванье-то на навликене-тѣ а сега щемъ преминемъ къмъ Българска-та писменность во врѣме-то на Търновскіи періодъ. —

Златніи вѣкъ за старо Българска-та писменность се свръши заедно съ покорение-то на Българско-то царство отъ Византія въ 1018 год. Догдѣ Българе-тѣ ся находихѣ подъ Византійско-то бreme, тѣхна-та писменность увѣхна, нови произведенія въ това врѣме малко сѣ се поевили. Но това не ще да рѣче, че и тѣзи зна-

¹¹⁾ Когато Ренне де Тритъ дойде да заемне Филиппополь, Навликене-тѣ прѣви побръзахѣ да викилатъ Жоанна да нагои отъ тамъ тази латинска дружина. — Une partie des habitants, qui étaient Manichéens, vinrent se rendre au Roi de Bulgares et lui dirent, que s'il voulait tirer vers Philippopole, ils s'en rendraient maîtres Вилгард. с. 208. Слѣцо-то потвърдява и Никита Хоніатъ.

менити произведенія отъ златниѣ вѣкъ сѣ се были загубили и забравли.

Царь Иоаннъ I въ едно отъ свои-тѣ писма до папата казва: „*Какшо намъ дрваме написано съ наши-шѣ книги.*“ Въ едно друго: „*азъ испышахъ наши-шѣ стари, списанія и книги, а шакожде и закони-шѣ на блаженнопочисим-шѣ Императори, предшественници-шѣ наши*“¹²⁾.

Тѣзи думи показватъ, че Българска-та писменность, която тѣй цѣвна во врѣме-то на златниѣ вѣкъ Българии, тази богата писменность слѣдъ разваляне-то на Българско-то царство отъ Византия не се е прекъснала. И во врѣме-то на 170-годишно-то подчинение на Българетъ подъ Византийци-тѣ, тя е продължавала да живѣе, нѣ не ся е развивала тѣй силно, както прѣди това печално врѣме. Слѣдъ возобновление-то на Българско-то царство въ 1186 година, во врѣме-то на Търновскіи періодъ, Българска-та писменность пакъ ся разделени, цѣвна и даде голѣми плодове. — Наши-тѣ стари книги сѣ още малко извѣстни въобще, а въ особености книги-тѣ отъ Търновскіи періодъ зашто-то на него най-малко внимание сѣ е обръщало до сега, не го сѣ изучавали, нито пакъ му сѣ издирвали писменни-тѣ паметници. Но и тѣзи паметници, които до сега случайно сѣ найдени отъ него періодъ, сѣ доста много и свидѣлствовать, че древне-Българска-та писменность е имала още единъ славенъ періодъ, който ные щемъ назовемъ Търновскіи періодъ. Ные не щемъ да изброиваме тука всички-тѣ писменни паметници отъ Търновскіи періодъ,

¹²⁾ Sicut in libris nostris invenimus esse scriptum
Ep. In. I. V Ep. 115.

Inquisivi antiquorum nostrorum scripturas et libros et beatae memoriae imperatorum nostrorum praedecessorum leges

Gesta Innocen. privi. pagine.

които сѣ издирени до сега: такова избройванье бы заело много мѣсто, та че было бы и неумѣстно въ това наше кратко списаніе, на което главнии предметъ не е исторія-та на наша-та стара писменность. При всичко това, за да дадемъ макаръ колко-годѣ понятіе за състояніе-то на духовно-то просвѣщеніе въ наше то отечество и въ този періодъ, ные считаме не излишне да се спремъ на два три отъ негови-тѣ писменни паметници. Ные избираме за това три сборници, и три-тѣ писани около срѣда-та на 14-тии вѣкъ.

1-ви отъ тѣзи изборници е писанъ въ 1348 г. во врѣме-то на царя Іоанна, както свидѣтелствова слѣдующа-та *записъ*, която се намира въ конецъ-тѣ му: ¹³⁾

Бѣ лѣто 6865 писа сѣ сіа книга доушнполезная благовѣрномуу и христолюбивомуу превысокому и самодержавномуу царю Българомъ и Гръкомъ Іоу Пандру въ жикотъ и здравіе и въ оутвержденіе царствѣ егову, и дѣтемъ его, и всѣкому христіанину въ ползж, иже сѣ вѣроуж и любовиуж прочитающемуу. Бѣ сѣ бо книги вожественныя подобны сѣтъ источникумъ чистыхъ водъ..... трѣдъ же и волѣзнь Лаврентіа многогрѣшнаго..... священноинокѣ. —

Въ него се съдръжѣтъ 10 статіи, на които считаме не лишне да приведемъ само заглавія-та, които могатъ да понятіе за духовно-то образование на Българскіи народъ въ онова врѣме.

1. Повѣсти Святыхъ отецъ.
2. Нила философа осемь слова.
3. Написаніе о правѣи вѣрѣ ивущенное Константиномъ блаженнымъ философомъ учителемъ о Бозѣ Слобѣнскому жывуку.

¹³⁾ Той е описанъ отъ Академикъ И. И. Срезневски, Сборникъ Статей читанъ въ Отд. Р. еа. и Слов. Императ. Акад. наукъ п. I, IV стр. 41—52.

4. О писменъхъ Чръноризца Храбра.

5. Иже въ святыхъ отца Аеанасія Алекс. къ Антиоху-князю о мнзвѣхъ... исканихъ, и ѿ вьсвѣхъ Христіанъ вѣдѣти длъжнуемымъ.

6. Ученія цръковная о святѣи вѣрѣ св. оцъ.

7. Ини въпроси различни и отвѣти....

8. Цръковное сказаніе Св. Василія.

9. Сказаніе о седмихъ съборохъ.

10. Въпроси и отвѣти.

б) Другиѣ сборникъ е найденъ на св. Св. Гора прѣди 10-тина години и сега се съхранява въ Румянцовскіи музей въ Москва. Той е увалянъ, и скъсанъ, но вѣче-то отъ половина-та му нѣма. Зачували сѣ се цѣли само 115 листи, които съдръжътъ житія-та на нѣколко светіи между които се находи и похвала Кируллу и Меоодию, написана отъ св. Климента. — Въ него не е назначена година-та, кога е преписанъ, но по писмо-то и по други бѣлѣзи нѣма никакво съмнѣніе, че е писанъ такожде въ 14-тиѣ вѣкѣ. ¹⁴⁾ —

в) Третѣи единъ сборникъ твърдѣ важенъ, както ще видимъ по-долѣ, намира се такожде въ Москва въ синодална-та библиотика, гдѣто е донесенъ отъ св. Гора въ 17-тиѣ вѣкѣ. На край-тъ на този сборникъ се намирътъ слѣдующи-тъ редове: Слава иже въ Троици слави́мому́ Бо́гоу, исполнѣ́жщемоу́ въ́ малѣ́ вѣ́нкаа, иже и приписашъ сѣа словеса мала и многополезныаа, повелѣ́ніемъ́ Госпо́дина моего́ благороднаго и Христолюбивааго и прѣвысокааго и дрѣжавнаго царѣ́ прѣ́краснаго́ Іо́анна́ Алекса́ндра, въ́ лѣ́то́ тѣ́чня 6853—1345 отъ Р. Хр.

Приписа Филипъ попъ по повелѣ́н.
Въ този сборникъ се намиратъ 15 разни списанія все

¹⁴⁾ И. И. Срезневскаго Свѣдѣнія и замѣтки въ Сборникъ статей I, IV 53—60.

съ богословско, поучително съдържаніе. Между нихъ се намира и една историческа съ слѣдующи надсловъ:

Прѣмъдраго Манасіа и лѣтописца, събраніе лѣшно, ошъ създаіа міру начинающе и шекъже до самого царства Киръ Никифора Вошоміаша.

То е една кратка всеобща гражданска и църковна исторія отъ създаіа міра и до врѣме-то на Императора Никифора Вотаніата, който е царувалъ отъ 1078—1080. Тази исторія или лѣтопись е написана въ стихове отъ Византійскіи лѣтописецъ Манасія, а на Български е прѣведена, во врѣме-то на царъ Іоаннъ Александръ. Въ този списъкъ, който се сега намира въ Синодална-та библиотика, срѣщатъ се по краища-та на нѣкои листове исторически бѣлѣжки отъ Българска-та исторія, които като писани отъ Българинъ въ 14-тии вѣкъ имѣтъ и тѣ голѣма цѣна за насъ.¹⁵⁾ — Освѣнъ този списъкъ на Манасіева-та лѣтопись извѣстенъ е още единъ писанъ такожде во врѣме-то на царя Іоанна Александра, и се намира въ Ватиканска-та библиотекa въ Римъ. Ватиканскіи списъкъ е още по-важенъ, защото-то той е писанъ твърдѣ искусно и листе-то му сѣ изукрасени съсѣ 67 изображения. Въ Ватиканска-та библиотекa, това искусно Българско произведение отъ 14-тии вѣкъ се показва като едниъ драгоцененъ паметникъ на Българска-та писменность и Българско-то искусство въ 14-тии вѣкъ. Между много-то исторически и библейски лица, които сѣ изобразени тамъ, намиратъ се и нѣколко Български царѣе, а такожде

¹⁵⁾ Тѣзи бѣлѣжки се намиратъ напечатани съсѣ подробни обясненія въ книга-та на Черткова о переводѣ манасіинной лѣтописи Москва 1842 г. Чертковъ мисли, че още въ 12-тии вѣкъ е прѣведена на Български тази лѣтопись, но това мнѣніе е отвъргнато Биларски и съ необорими доказателства е доказано, че тя е прѣведена во врѣме-то на царя Іоанна Александра Виж. О Средне-Българскомъ вокализмѣ.....

и нѣколко происшествія изъ Българска-та исторія: тѣ сѣ: *Іоаннъ Александръ* съ съ домочадіе-то си: сынове-тѣ му *Іоаннъ Асѣвъ*, *Іоаннъ Сирашимиръ* и *Михаилъ*, *майна имъ*, *царица-ша* Іоаннъ Александрова; тогавашніи *Търновски патріархъ* съ единъ епископъ, съ священници и діакони; *Кружъ*, една негова побѣда; *кръщеніе-шо на Българе-шѣ*, *Кръщеніе-шо на Руси-шѣ*; *Побѣда на царя Симеона*, негова една война, негова-ша *Смрътъ*; *война-ша на Руси-шѣ съ Българе-шѣ*; *Іоаннъ Цимисхи съ Прѣслава*... Има изобразени още нѣколко събитія отъ война-та на *Василія Болгарокшона съ Сажула*, *Гавріла Романа* и *Іоанна Владислава*¹⁶⁾.... Нысе се надаме, че читатели-тѣ щѣтъ ни простѣтъ гдѣ-то се пуснѣхме въ нѣкои подробности за този паметникъ: тѣзи подробности могатъ да нѣколко понятія и за книголюбіе-то на наши-ти прадѣди въ врѣме-то на 14-тии вѣкъ.

Нѣка ни бѣде позволено да кажемъ поне двѣ-три думи още и за списанія-та на послѣдніи Търновски светитель Евтиміи.

До сега сѣ извѣстни само слѣдующи-тѣ негови списанія:

1. Житіе-то на св. Петка.
2. Житіе-то на св. Іоаннъ Рилски.
3. Житіе Феодосія иже въ Търновѣ.
4. Житіе св. Иларіона, епископа Могленскаго.
5. Слова къ Кипріану мниху.
6. Похвала равно-апостолинымъ Константину и Еленѣ. —

Отъ тѣзи списанія напечатани сѣ до сега само

¹⁶⁾ Нысе внимаеме тѣзи подробности отъ Ассеманія, който подробно избройва всички-тѣ изображения, що сѣ намирътъ по листе-то на този паметникъ Cal. Ecl. Ung. t. V. pp. 203—207.

двѣ: Житіе-то на св. Іоаннъ и на св. Петка, и двѣ-тѣ сѣ отличавайтъ съ изящень еззыкъ и съ искусно изложение и съдръжѣтъ въ себѣ нѣколко драгоцѣнни свидѣтелства отъ Българска-та исторія. ¹⁷⁾ —

Евтиміи е послѣдніи отъ извѣстни-тѣ намъ Търновски патриарси; ако не при него, то не много врѣме слѣдъ негова-та смъртъ е растурена Търновска-та патриаршія, и съ това е положень край на Търновскіи періодъ на Българска-та писменность. — Пакъ ще повторимъ: споменѣти-тѣ паметници сѣ една твърдѣ малка часть отъ извѣстни-тѣ ни писменни произведения отъ Търновскіи періодъ. А колко пакъ сѣ погинѣли съвсѣмъ? и колко още пакъ щѣтъ се найдѣтъ? Тѣй, ные не губимъ надежда, че щѣтъ се найдѣтъ още много, когато ные се научимъ да цѣнимъ това драгоцѣнно наше достояніе, и усърдно се вземемъ да го събираме. Одно голѣмо събраніе отъ тѣзи паметници които сѣ се съхранявали въ едно потаено мѣсто въ древня-та (патриаршеска) църква святыхъ Апостолъ въ Търново — е изгорено преди 30 години отъ Търновскіи митрополитъ Иларіонъ. Разказва се, че той като се научилъ за тѣзи сѣкровища, повелилъ да ги изнесѣтъ отъ това покойно мѣсто на дворъ-тѣ; тѣ были тѣй много, щото съ тѣхъ е можело да се натовари единъ голѣмъ возъ. И въ срѣдъ пладне, въ присѣтствіе-то на нѣколко отъ Търновски-тѣ гражданае и на тържествующіи Български Екзархъ тази Българска свѣтъня, е превърната въ пепель. ¹⁸⁾ Види се, че тѣзи книги сѣ

¹⁷⁾ Житіе-то на св. Іоаннъ е напечатанно въ Служба-та св. Іоан. отъ Іеромонаха Неофита. — Житіе-то на св. Петка — въ Гласникъ-тѣ ч. VII.

Единъ списъкъ отъ житіе-то Феодосіа иже въ Търновѣ се намира въ Русскіи мѣнастырь.

¹⁸⁾ Возрожденіе Болгаръ Хр. Даскалова. въ Р. бесѣдѣ 1858 кн. 2. Bulgarische Fragm. Каница въ Oester. Revue 1864, кн. 7. —

съставляли нѣкоя часть (ако не всички-та) отъ библиотека-та на Търновски-тъ патриарси, и ако да не бѣхъ изгорени, ные сега щехме добръ да си знаемъ нашии давно миндлъ духовенъ и политически животъ. —

ГЛАВА ДЕВЕТА.

Отношенія-ша на Константинополскіи патриархъ къмъ Търновскіи слѣдъ въстановленіе-шо на Византийска-ша имперія въ 1261 г. — Грамоша-ша на Константинополскіи патриархъ Калисъ. Подсебяване-шо на Видинска-ша обласъ отъ Константинополскіи патриархъ. Растуряне-шо на Търновска-ша патриаршія.

Отъ конецъ-тъ на 13-тии вѣкъ отношенія-та между Търновска-та патриаршія къмъ Константинополска-та станахъ твърдъ напрегнати. Причина-та на това бѣхъ тѣзи политически измѣненія, които се случихъ въ това врѣме на Балканскіи полуостровъ. Латинска-та имперія въ Константинополь слѣдъ тѣзи тежки и жестоки удари, които тя претърпя отъ Български-тъ царъ Іоанна I и Іоанна Асѣня, не можѣ въче да се исцѣри и трѣбаше да се развали и да загине само отъ себе. Случисе обаче тѣй, щото Българе-тъ, които най-много направихъ за нейна-та погибель, не можихъ да извлекать за себе си никаква съществена полза отъ неино-то всеконечно растуряне. Всичко-то неино достойніе си подсвой безъ много трудъ и жертви Никейскіи императоръ Михаилъ Палеологъ. Въ 1261 год., когато Българе-тъ бѣхъ записани съ внѣтрешни распри и крамоли, ¹⁾ една малка

¹⁾ Тогава въ Българско-то царство продължаваше се още война-та между ненавистнии народу Мичо и храбрии Константинъ Тѣхъ. Константинъ Тѣхъ не е помагалъ на Михаила Палеолога да превзема Цариградъ отъ Латинци-тъ, както се говори въ нѣкои Български истори.

чета отъ войска-та на Михаилъ Палеолога, чета, която е състояла не повѣче отъ 1000 войници, сполучи да влѣзе въ Константинополь и да растури тамъ гвѣздо-то на Латинци-тъ, които не бѣхъ въ състояніе да се защитятъ прѣдъ такава една малка сила *) и бѣхъ принѣдени да бѣгатъ заедно съ императоръ-тъ си Балдуина и да трѣсътъ убѣжище на Венеціански-тъ корабл, които сѣ се намирали въ голѣмо количество въ Константинополско-то пристанище. Тѣй лесно, и нѣка да рѣчемъ, тѣй евтино прѣпадна въ ръцѣ-тъ на Никейскіи Императоръ изнемогнѣла-та, повѣче-то отъ Български-тъ сили, Латинска Имперія. Михаилъ Палеологъ не забавно слѣдъ това прѣнесе столица-та си отъ Никея въ Константинополь, а заедно съ него се възвърна тамъ и вселенскіи патриархъ. И тѣй унищожена-та въ 1204 год. Византийска имперія се възроди пакъ въ 1261, и възроди се съ всички-тъ си прѣжни притязанія. Отъ само себе се разбира, че стара-та вражда и политическо съперничество между неѣ и между Българско-то царство трѣбаше отъ тогава още повѣче да се усели и уголѣми, а чрезъ това и църковни-тъ имъ отношенія е трѣбало да пріематъ враждебенъ характеръ. Поводъ за това е далъ вселенскіи патриархъ. —

*) Тази чета, която се намираше подъ начальство-то на Алексія Стратегопула, ѣ испрати Михаилъ Палеологъ на Балканскіи полуостровъ за да варди неговн-тъ тамъ владѣнія отъ Българе-тъ. Никифоръ Григорасъ говори, че тя е състояла отъ 8000 души, а пакъ западни-тъ лѣтописци ѣ представляватъ като твърдъ многобройна. Като минаваше по край Константинополь и ся извѣсти, че тогава ся намирала въ него твърдъ слаба стража, Стратегопулъ се рѣши да го нападне. Това негово предпріятіе срѣщна голѣмо съчувствіе между жители-тъ на Константинополя и на околности-тъ му, съ помощъ-та на които въ една нощъ, той унищожн латинска-та Имперія. Михаилъ Палеологъ, когато се извѣсти за този изненадѣши и невѣроятенъ успѣхъ на свой-тъ полководецъ, не щн и да му повѣрва. Виж. Лат. Импер. Медовикова 155 и слѣд.....

До гдѣ латинско-то господаруванѣ се продължава въ Константинополъ и властѣ-та на вселенскіи патриарха се намираше въ опасностъ, той не само не стѣсняваше правдини-тѣ на Българска-та църква, но още и всякакъ ъ ласкаеше и превозносеше. А отъ-както тази опасностъ се мина, той измѣни тѣзи си миролюбиви отношенія къмъ Българска-та църква, и начена да исказва властолюбиви притязанія спрямо неѣ. Търновскіи патриархъ разумѣва се, че не е оставялъ такива притязанія безъ отговоръ, твърдо е защищавалъ противъ тѣхъ свои-тѣ правдини. Отъ това често сѣ се раждали между тѣхъ явни распри и крамоли. — Около конецъ-тѣ на 13-тии вѣкъ (1283?) единъ отъ Търновски-тѣ патриарси (Иоакимъ III) е ходилъ въ Константинополъ съ нѣкакви си порѣчки отъ Българскіи царъ (Георгіи Тертеръ). Разказва се, че тамъ, въ присѣствие-то на Императоръ-тѣ, той се е изразилъ че е готовъ незабавно да се присѣдини къмъ Римскіи папа (*se rapae Romano immediate subesse*).³⁾ Не се знае по какъвъ поводъ той е казалъ тѣзи думи, но може да се мисли, че токо нѣкои властолюбиви притязанія и стѣненія на Българска-та църква отъ страна-та на Константинополска-та, токо една такава причина е могла да даде поводъ къмъ такава една демонстрація отъ страна-та на Българскіи патриархъ. До какъвъ стѣпенъ сѣ были напрегнѣти и враждебни отношенія-та на Българска-та патриаршія къмъ Константинополскіи патриархъ около половина-та на 14-тии вѣкъ; до гдѣ се е простирало още въ онова врѣме властолюбіе-то на този подирни, и какво съпро-

³⁾ Това се споменува въ писмо-то на папа Николая IV до Търновскіи патриархъ (отъ 1291 год). —

тивленіе той е срѣщаль отъ страна-та на Търновскіи, това е твърдѣ ясно отъ слѣдующи-тъ факти. —

Около половина-та на 14-тии вѣкъ Сръбскіи кралъ Стефанъ Душанъ пожела, щото Сръбскіи архіепископъ да се провъзгласи за патриархъ. Константинополскіи патриархъ не се съгласи и се въспротиви на това желаніе Душаново. Но Търновскіи безъ да гледа на това, съедини се съ Охридскіи и съ него заедно благословихъ новоучредена-та Сръбска патриаршія. Константинополскіи патриархъ Каллистъ не се съгласи да припознае тази новоучредена патриаршія и ѝ прокълна, като учрѣдена незаконно, противъ негова-та воля и безъ негово-то благословеніе ⁴⁾ — Сжщія Каллистъ прати, по онова врѣме, въ 1355 г., една граммота въ Търново до ябкои тамошни монаси и свещенници. Въ тази граммота твърдѣ ясно се исказва всячко-то властолюбіе на Константинополскіи патриархъ спрямъ Търновска-та патриаршія. Този важенъ документъ е писанъ по Гръцки, но още въ старо врѣме е былъ прѣведенъ и на Български языкъ. — Г. Палаузовъ е намѣрилъ единъ Български списъкъ отъ неѣ, писанъ, види се, още въ 15-тии вѣкъ и го е издалъ заедно съ Гръцкіи оригиналъ. ⁵⁾ —

Намираме за по-добро, намѣсто да излагаме съдържаніе-то на този документъ, да извадимъ само нѣколко по-характеристични мѣста отъ него. — „*Патріархъ Терновьскы*“, пише Каллистъ, „*блше изначала епископское имя ижд, повинуяся свяшди велицди църкви* (на Константинополска-та сирѣчь). *Тажде послѣдже молбѣ бывши мнозди и моленію къ нашему*

⁴⁾ Виж. въ слѣдующа-та глава.

⁵⁾ Граммота патриарха Каллиста С. Н. Палаузова С. П. 1858. Гръцкіи оригиналъ е издаденъ и въ Acta patriarchatus Constantinopolitani отъ Миклошича и Миллера Т. I, 436.

*великому и священному събору ошъ иже тогда царь-
ства болгарскаго правящаго скицетра, чьсти ради
еговы и шаковаго языка даровано бысть схож-
денія словомъ Терновскому, еже именовашися па-
триарху болгарскому, а не и быши съирчшениу прочимъ
свяшбшимъ патриархамъ. По надолъ Каллисть изважда
отъ нѣкои списанія на патриархъ-тъ Германъ⁶⁾, че Тър-
новскіи патриархъ е былъ обвързанъ не само да бѣде
послушенъ на Константинополскіи патриархъ въ всичко,
но е трѣбвалъ още да му плаща дами уроки, яко единъ
ошъ иже подъ Комъшаншина града мширополиши. При
това той доказва, че Константинополскіи има право да
вика Търновскіи на съдъ, *аще когда что ошеращъ ошъ
дами приношенія облеченъ будешъ. Сице убо обвщаніе и
оглашеніе болгарскія църкви къ Комшаншина града. И
кромъ же сего аще Комшаншина града престолю и иныхъ
патриархъ суды Александрийскаго и Антіохійскаго іеру-
салимскаго и овъшязуешъ и исправляешъ и усуждаешъ
имъ, и власть даешъ якоже божественая правила ска-
зугошъ и дѣянія свѣдѣтельствоваша: како множае паче
болгарьшди църкви престолю сѣи Госиодъ ешъ?**

Тѣзи свои разуужденія и доказателства Каллисть
сврѣша съ една бѣлѣжка, че той има правдина, когато
поиска, да лиши отъ Патриаршескіи самъ Търновскіи. И
че, ако още не ся рѣшава да употреби тази си власть
противъ тогавашніи Търновскіи патриархъ, то само по
голѣма-та си любовь къ *превысокому царю болгарскому
Иоанну Асѣню*⁷⁾ и въ надежда, че Търновскіи Патриархъ

⁶⁾ Во врѣме-то на този вселенски патриархъ, както видѣхме,
въ 7-та глава, се учрѣди Търновска-та патриаршіа. —

⁷⁾ Подъ име-то Иоаннъ Асѣнь тука ся разумѣва тогавашніи
Български царь Иоаннъ Александръ. Въ други единъ патриаршески
и синодски документъ писанъ на 17 Августа сѣща-та година (1355)
той е наванъ Иоаннъ Александръ Асѣнь Ἰωάννης Ἀλέξανδρος ὁ
Ἀσάνης. Виж. Acta P. C. t. I, 432. Лигенталь ся мъже, гдѣто имъ

ще се образуми най-послъ и ще ся покоря. — Ные нѣма да разгледваме всички-тѣ тѣзи доказателства и разсужденія на Каллиста, ще забѣлежимъ само вкратцѣ, че тѣ повѣче-то доказватъ властолюбіе-то на Константинопольскіи патриархъ, нежели това, за което сѣ были написани, сирѣчь безправіе-то и непослушаніе-то на Търновскіи патриархъ. И ако Каллистъ говори, че той не се рѣшава да осѣди и низвергне непокорнии си Търновскіи патриархъ само и само въ надежда, че той ще ся исправи а такожде и *ошъ великаа любовь къ превысокому царю болгарскому, еже не оскорбиши его ради шаковья вины*, то сѣтнини-тѣ доказватъ съвсѣмъ друго. — Не надежда на исправленіе и не любовь къмъ Българскіи царь е карала Константинопольскіи патриархъ да се въздържа отъ такъвъ насилственъ пристапъ на Търновека-та патриаршія, а страхъ, че такъвъ единъ рѣшителенъ постапкъъ не само че ще остане безплоденъ, но ще още да повлече къмъ лоши сѣтнини. Българско-то царство бѣше още доста силно за да отблъсне такова едно насилственно намѣсванье въ свои-тѣ внѣтрешни дѣла. Слѣдующитѣ факти не оставятъ никакво съмнѣніе, че именно този страхъ е былъ истинна-та причина, която е брѣкала на Константинопольскіи патриархъ. Нѣкоя и друга година слѣдъ съчиненіе-то на тази грамота, Българско-то царство загуби свое-то значеніе. То се раздѣли на нѣколко части между сынове-тѣ на Йоанна Александра, които както видѣхме не си жувувахъ, а враждувахъ помежду си. Константинопольскіи патриархъ не се замая да се въсползова отъ тѣзи Български безуредици за да приведе въ изпълненіе свои-тѣ властолюбивы мысли спрямъ Тър-

сли, че трѣба да ся разумѣва Йоаннъ Асѣвъ II, който, както се знае, дарувалъ е въ 1280 год. Излъгани сѣ были такожде Райчъ и Бигель, които сѣ писали че Йоаннъ Александръ се е былъ преставилъ въ 1353 год. —

новска-та патриаршия. Той ся намъси въ вражда-та между Български-тъ владѣтели и чрѣзъ това сполучи да отърве отъ Търновска-та патриаршия една доста голѣма часть отъ венна-та областъ и да ѝ подесяби на свой-тъ тронъ. Това ся случи съ такъвъ начинъ. — По-старин сынъ Жоаннъ Александровъ, Страшимиръ, комуто се падна Видинска-та областъ, отъ ненависть къмъ братъ-си Жоаннъ Шишманъ, правитель-тъ въ Търново, не е можилъ да тръгнѣ, щото духовенство-то въ негова-та областъ да зависи отъ Търновска-та патриаршия. Константинополскѣи патриархъ некусно се е въсползовалъ отъ това и го е подговорилъ да подчини своя-та областъ на Константинополска-та църква ⁵⁾. И Страшимиръ прати въ Константинополъ едного Јеромонаха Кассіана, когото тамъ рѣкоположихъ въ 1381 год. за Видински митрополитъ, който да почита за свой началникъ Константинополскѣи патриархъ. А за прежнѣи Видински митрополитъ, който бѣше поставенъ отъ Търновскѣи патриархъ, Константинополскѣи написа тъй: *ὁ δὲ γε εὐρισκόμενος ἐκεῖ ἀρχιερεὺς οὐκ ὀφείλει οὐδὲν κοινῶν ἀρχιερατικῶν, ἀλλὰ διαμένειν ἀργὸς καθάκαξ, ἐκεῖ οὐτε γνήσιος ἐστὶ μητροπολίτης τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἀλλὰ καὶ ἄλλης ἐπαρχίας ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔχει οὐδὲ ἓν δίκαιον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ, κατὰ χάριν γὰρ κἀθῆται ἐκεῖ, καὶ οὐ κατὰ δίκαιον τινα λόγον.* („А пакъ архіерей-тъ, „който се намира сега тамъ (въ Видинъ), да не извърша „вѣче нищо архіерейско, и да бѣде съвсѣмъ аргосъ,

⁵⁾ Освѣтъ това, около това врѣме е отиета отъ Търновскѣи патриархъ още една област, Сръдецката (Софійска-та), която Константинополскѣи патриархъ е подчинилъ на Видинскѣи митрополитъ Виз. Πράξις συνοδικῆ ἐκ τῆς Βιδύνης ἵνα κατέχη τὸ Τριδιτύχην Acta P. C. t. I, 551. Види се, че Жоаннъ Страшимиръ е отнелъ отъ брата си Шишмана Сръдецъ (комуто той бѣше се падналъ при раздѣлъ-тъ на Българско-то царство) и като го е присъединилъ къмъ своя-та областъ, нежелалъ е да го отдѣли и въ църковенъ нагледъ отъ Търново. Константинополскѣи патриархъ на радо сръдце е побръзалъ да се въсползова и отъ това намѣреніе Страшимирова. —

„защо-то той не е припознатъ като митрополитъ нито на тѣзи митрополія, нито пакъ на друга нѣкоя епархія и нѣма никакво право въ тази църква. Той жи-„вѣе тамъ по милость, а не по нѣкое законно право „(слово) ⁹⁾“. — Разумѣва се, че Търновскіи патриархъ е протестираалъ противъ такова едно беззаконно распорѣждане съ свои-тѣ епархїи и митрополити, но неговъ-тѣ протестъ не бѣше вѣче страшенъ за Константинополскіи патриархъ, който не обрѣна на него никакво вниманіе. И въ оправданіе на тѣзи свои беззаконни дѣла, той написа слѣдующи-тѣ думи, които твърдѣ ясно показватъ до каква мѣрка властолюбіе-то е било заслѣпило умъ-тѣ на вселенскіи патриархъ. „*Святѣйшиша Видинска митрополія*“, пише той, „искрыо бѣше „подчинена на нашии Константинополскіи тронъ, отъ „когото тя и получваше рѣкоположеніе, както и други-тѣ „подчинени нему митрополїи. Слѣдъ много врѣме Българска-та църква си ъъ подсеби съ свѣтска сила (*δυνα-„σταία κοσμική χρῆσασμένη*), съвсѣмъ неканонически, съ „единъ беззаконенъ начинъ безъ да се бои отъ „божественни-тѣ закони, нито пакъ да ся срамува отъ „человѣчески-тѣ ¹⁰⁾“. Това оправданіе за ограбване-то на Търновска-та патриаршеска областъ, Константинополскіи патриархъ е писалъ въ 1392. Скоро нему му испадна случай да си подсеби и всички-та Търновска патриаршія, и такъвъ добъръ случай, който му даваше възможность да сврѣши такова голѣмо грабителство безъ никакво съпротивляванье, и безъ да има даже potřба да съчинява нови оправданія и на това си още по-голѣмо беззаконіе. Отъ 1392—1396 год. Османли-тѣ превзехъ всички-тѣ Български области и разсыпахъ Българско-то

⁹⁾ Πράξις τοῦ Βιδύοντος 1381 г. Ιωάνη, въ Acta Patriar. Const. t. II, 28.

¹⁰⁾ Πράξις τοῦ Βιδύοντος 1392 въ Acta Patr. Const. II, 161.

царство. Слѣдъ това Търновска-та патриаршія, като нѣмаше вѣче кой да ѝ брани и да се застъпя за неѣ, стана лесна плячка на Константинополска-та църква. Отъ 1394 год. ные намираме Константинополскіи патриархъ да се распорѣжда съ Търновска-та църква, като съ своя епархія. Тѣй въ тази година той пише на Мавровлахійскіи Митрополитъ да мине въ Търново и да вземе въ управленіе-то си Търновска-та църква. „*Нашето смиреніе*.“ говори се въ това писмо, *ошсѣжля и позволява на свое Преосвященство, когато съ божія-ша помощъ додешъ съ Търново* (εις την άγνωστάτην εκκλησίαν Τρινοβου) *да имашъ праведна да извършашъ шамъ безпрѣпятственено всичко, що се ошнеся до священно-дѣйствието-шо за това ты шрѣбва да вземешъ подъ свое-шо управление свящѣнниша-ша тази църква*“¹¹⁾ и проч Въ слѣдующа-та година (1395) ные вѣче намираме този митрополитъ да управлява Търновска-та църква отъ име-то на Константинополскіи патриархъ¹²⁾. Въ 1402 год. въ Търново се е намиралъ вѣче особенъ Митрополитъ, поставенъ отъ Константинополскіи патриархъ и напълно подчиненъ нему¹³⁾. Всички-тѣ тѣзи факти показватъ, че отъ 1394 год. Търновска-та патриаршія не е вѣче съществувала. Русеки-тѣ лѣтописи свидѣтельствоватъ, че тя е была растурена въ 1393 год., когато е былъ превзетъ градъ Търновъ отъ султанъ-тѣ Баязеть. По свидѣтелство-то на тѣзи лѣтописи Търновскіи патриархъ е былъ плѣненъ тогава заедно съ много отъ митрополити-тѣ и епископи-тѣ си, а патриар-

¹¹⁾ Προτροπή δοθείσα τῷ Μαυροβλαχίας ἀρχιεπισκοπῆς εἰς τὸ Τρινοβουον въ acta patr. Const. t. 11, 223. —

¹²⁾ Annotationes synodicae, ibidem. 241. —

¹³⁾ Това го знаемъ отъ едно писмо писано отъ Константинополскіи синодъ до този Митрополитъ, Μητροπολίτης Τρινοβου. Виж. Acta P. C. II, 570. — Виж. у Лингенталя Beiträge zur Gesch. der B. K. 33.

шеска-та църква е била превърната въ мечеть ¹⁴⁾. — Но какъ се е случило, та неиното достойние е прѣпаднѣло въ рѣцѣ-тъ на Константинополскіи патриархъ, за това нѣщо нѣма никакво колко годѣ по-подробно извѣстіе нито въ Славенски-тъ паметници, нито, пакъ въ издадени-тъ до сега документи за дѣла-та на Константинополската патриаршія. И може на вѣрно да се предполага, че тази подирня-та си е подсвоила това Българско достойние безъ всяки колко годѣ законенъ начинъ. Въ противенъ случай между документи-тъ на велика-та църква щеше да има нѣкакъвъ документъ и за този неинъ подвигъ ¹⁵⁾. Работа-та е станѣла види се, твърдѣ просто и твърдѣ лесно. Слѣдъ осиротяванье-то на Българската църква въ 1393 год., за което споменѣхме по-горѣ, и което, нѣма съмнѣніе, че е било съпровождано съ много и голѣми бѣдствія и превратности въ Българската земя, Константинополскіи патриархъ е побръзалъ да постави, както въ Търново, тъй и по други-тъ Български епархіи свои митрополити и епископи. Тѣзи негови распорѣжданія не сѣ срѣцнали голѣмо прѣпятствие отъ страна-та на Българе-тъ, които въ онова врѣме не сѣ имали, кога да бранатъ свои-тъ църковни правдини. Ето какво заключеніе може да се направи отъ

¹⁴⁾ Виж. писмо-то на Академикъ-тъ Куника до Лингенталя въ *Beiträge zur Gesch. der B. K.* 36. — Съ това свидѣтелство на Руски-тъ лѣтописи съгласува се малко нѣщо и слѣдующе-то кратко преданіе, което е записано въ една Българска рѣкописъ, писана въ 18-тии вѣкъ отъ Јеромонаха Памсія: „после же когда узели и попрали Турци Болгарія, тогда ся патриарси Цароградски съ насиліе пакы освоили Терновская патриаршія подъ своя власть и на пакость и влоба що имають на Болгари, еще изъ перво время непоставляють отъ Болгарскаго языка епископи Болгаромъ“.....

О Асѣвию 21.

¹⁵⁾ Въ обнародвани-тъ до сега не се намира, но може пакъ и да има въ архивъ-тъ на Велика-та Църква такива документи, които лежатъ тамъ още необнародвани. —

горѣшвлжени-тъ факти както за врѣме-то, кога е пад-
наля Търновска-та патриаршія, тъй и за начинъ-тъ, чрѣзъ
който немно-то достойніе е прѣпаднало на Велика-та
Константинополска църква. Има обаче нѣкои свидѣтел-
ства и преданія, които противорѣчатъ на това заклю-
ченіе.

Едно латинско свидѣтелство говори, че още и до
1463 год. Търновскіи архіерей се е именуваъ *Патриархъ*
Търновскіи и на всичкиа България (Patriarcha Ternobi
et totis Bulgariae ¹⁶). А пакъ Јерусалимскіи патриархъ
Доситей въ своя-та исторія казва, че токо въ 1572 год.
Константинополска-та патриаршія си е подсвоила Търнов-
ска-та ¹⁷). Има пакъ и такива преданія, които говорѣтъ,
че това е станъло въ 17-тии и даже въ 18-тии вѣкъ ¹⁸).
— Намъ не ни сѣ извѣстни добръ начала-та и осно-
ванія-та на които се опиратъ тѣзи разнорѣчиви и про-
тивоположни на наше-то заключеніе свидѣтелства и пре-
данія, и поради това не сме въ състояніе да ги разгле-
даме подробно критически.

¹⁶) Geschichte von Bulgarien Енгела стр. 470. Виж. и Ли-
пранди Болгарія въ чтеніихъ об. Истор. и древн. 1868 г. кн. 1,
стр. 27.

¹⁷) Особно важно е свидѣтелство-то на патриархъ-тъ Доситея,
който, види се, е ималъ възможность да ся ползова отъ необнаро-
довани паметници. Μετά τὴν ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἀλωαί τῆς Κων-
σταντινουπόλεως, говори той, ἡθροίσθη σύνθεος ἐν Κωνστ., (1572 г.)
ἐν ᾧ λόγος ἐγένετο περὶ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν ἔτησαν οἱ Βασιλεῖς γενέσθαι
τινάς ἐπαρχίας Ἀρχιεπισκοπὰς ἀπὸ κεφαλῆος. Ὅθεν, ἐπειδὴ τῆς Ἐκ-
κλησίας τότε μὴ δυναθείσης τοῖς Βασιλεῦσιν ἀντιστήναι, νόμ κατὰ
ἔσθιν ἐπισταυθῆναι τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ τὴν τε Ἀχρίδα,
καὶ τὸ Τούρναβον, καὶ τὸ Πέκιον καὶ οὕτως ἐχειροτόνησαν εἰς ταύτας
τὰς ἀρχιεπισκοπὰς Μητροπόλεας. Ἀλλ' ἡ μὲν Τούρνάβος ἐνέμενε τῇ
ἐπισταυτῇ, αἱ δὲ λοιπαὶ Кн. 11, гл. 3.

¹⁸) Возрождение Болгарь, Даскалова.

ГЛАВА ДЕСЕТА.

Исторія-та на Охридска-та патриаршія ошъ 13-тии вѣкъ до растурянье-шо и (1767 г.); ошшоеніи-та ѿ кѣмъ Търновска-та, шекска-та и Констаншинопольска-та; ошъ кога шя е наченала да се именува и Пръво-Юстиніанска. Поизвѣстни-шѣ ошъ неими-шѣ патриарси неино-шо падање и растуряње.

Охридска-та патриаршія быде по щастлива отъ Търновска-та: тя удрѣжа своя-та независимость до 1767 г. Ные прегледахме състояніе-то ѿ до начало-то на 13-тии вѣкъ, и въ тази глава ще се постараетъ да изложимъ вратцѣ неина-та исторія отъ това врѣме и до само-то ѿ растуряње. ¹⁾ —

Въ 13-тии вѣкъ, когато се учреди нова Българска патриаршія въ Търново и когато Българско-то царство загарщаше въ себе-си и областъ-та на Охридскіи патриархъ, този подирнии трѣбаше както видѣхме, да припознае надъ себе върховна-та властъ на Търновскіи Светитель. Това не ще рѣче, че Охридска-та патриаршія е была съвсѣмъ унищожена: тя си е съхранила своя-та внѣтрешна самостоятелность, и само е припо-

¹⁾ Положеніе-то на Охридска-та патриаршія въ това врѣме е было твърдѣ зашлетено, а наметници-тѣ, кои-то бихъ можили да да ни обесиятъ това положеніе, до сега сѣ извѣстни твърдѣ малко. Въ архиви-тѣ на Константинопольска-та патриаршія има да лежатъ много такива наметници. — (Beitragе Лингенталя 16). Профессоръ Григоровичъ е издирилъ, че и въ Хландарскіи мѣнастырь се намиратъ доста такива наметници, а именно писма отъ Охридскитѣ патриарси, но за нещастіе не сѣ щѣли да му ги покажатъ; казали му се само, че въ нихъ патриаршескіи поднисъ е писанъ съ зелено мастило. (Путеш. по Евр. т. 72). Минъла-та година ные намерише едно писмо отъ Охр. Патриархъ Гавриилъ до графъ-тъ Словата, министръ-тъ на Германскіи Императоръ Фердинандъ III. То се съхранява въ единъ архивъ въ Чехія; писано е около 1655 и такожде съ зеленъ поднисъ, посыпанъ съ златенъ пестъкъ. —

знавала Търновска-та си сестра като по-първна глава на Българска-та църква. Въ това време Охридска-та Јерархія се е отръсила отъ гръцкѣи элементъ, който бѣше се вмѣкналъ въ неѣ въ 11-тѣи и 12-тѣи вѣкъ, кога-то Българскѣи патриархъ въ Охрида се потвърждаваше отъ Византійскѣи императоръ. — Това тѣсно съединеніе на двѣ-тѣ Българскѣи духовни Јерархіи се продължава не твърдѣ много време. Въ 1241 год. Іоаннъ Асѣнъ умрѣ, като остави широко-то Българско царство на малолѣтни-тѣ си сѣнове, Каломану и Михаилу Асѣну. Тѣхно-то малолѣтство е било причина на много придворни интриги, които сѣ произвели голѣми смути въ Българско-то царство. Византійскѣи императоръ Іоаннъ Ватаци побръза да извлече полза за своята дръжава отъ тѣзи безуредици Българскѣи и безъ голѣми усилія отне отъ Българско-то царство градовете: Серресъ, Менликъ, Прилѣпъ, Велесъ, Просѣкъ, Велбъждъ, Скопѣ, Хотово, Стѣпѣя, Чепина, Станимъжа и проч. *) — Тогавя и Охрида е миѣла втори пътъ подъ Византѣиска-та власть. Чрезъ това се прекъсена тѣсно-то единеніе на Охридскѣи Българскѣи светителъ съ Търновскѣи. Охридска-та патриаршія е била принудена да се поврне пакъ къмъ сѣщо-то положеніе, въ което се намираще прѣзъ 11-тѣи и 12-тѣи вѣкъ, т. е. да се подчини на Византійско-то вліаніе. Въ такова положеніе тя се намира около 100 години. — Отъ начало-то на 14-тѣи вѣкъ на Балканскѣи полуостровъ захвана да преобладава Сръбско-то царство, което особено се възвыси при Стефана Душана (отъ 1336 до 1356.). Този *Силни кралъ* покори на власть-та си цѣла Македонія, Албанія, Тессалія и сѣверна-та поло-

*) Aecropolita у Стр. III, 737.

вина на сегашна Гръция. Въ негово време, а именно въ 1340 г. и Охрида премина въ власть-та на Сръби-тъ. Отъ 1219 г., ³⁾ както имаме случай да забълемъ, чрезъ стараніе-то на св. Савва, Сръбія се сдоби съ свое особенно архіепископство, на което тронъ-тъ испрво се намираше въ Жичи, а послѣ се пренесе въ Ипекъ. Въ 1346 год. Стефанъ Душанъ свика духовенъ съборъ въ Скопие, на който съборъ Сръбско-то архіепископство се преименова въ патриаршія. ⁴⁾ Защо-то това стана само съ благословія-та на Охридскіи и Търновскіи патриархъ ⁵⁾ а не и на Константинополскіи, то, този подирни осъди това постановление на Скопійскіи съборъ като не законно и прокълна новоучредена-та Сръбска патриаршія. — На тази клетва обаче никой не обръна вниманіе и на Балканскіи полуостровъ, освѣнь Търновска-та, Охридска-та учрди ее третъя Славенска патриаршія, Ипекска или Сръбска. — Пита се въ какво отношение се постави къмъ новоучреденна-та Сръбска патриаршія Охридска-та патриаршія, която се вѣче намираше въ власть-та на Сръбскіи краль. Единъ Сръбски изслѣдователь за този предметъ предполага, че Охридскіи патриархъ не само че е съхранилъ независимостъ-та си относително Ипекскіи, но че този подирни го е признавалъ за по-старъ свой духовенъ братъ. ⁶⁾ —

Тѣзи отношенія на Охридскіи патриархъ къмъ Сръбскіи, какви-то и да сѣ были, траяли сѣ само около

³⁾ Рачъчъ ч. 11, 343.

⁴⁾ Майкова Исторія Сербскаго языка, 240. —

⁵⁾ Сказаніе о Сербскихъ архіепископѣхъ въ единъ Сръбски Сборникъ виж. Гласн. VII. стр. 125 Га 45.

⁶⁾ Патриарси Пекски не само нѣ су подчинили себи архіепископе Охридское и ньовуобласть, него имъ юштѣ поредъ независимости признавали неко старештво, баремъ у толико, у колико се сами подъ ньовымъ аусниціямъ на патриаршеско достоинство узвѣсили. — Гласникъ VIII, 125.

50 години: въ конецъ-тъ на 14-тии вѣкъ Душанова-та дръжава се распадна и областъ-та на Охридскіи патриархъ трѣбаше да мине въ непосредствена власть на Османли-тъ. И тъй въ теченіе-то на два вѣка четири или и петъ пѣти се мѣнува политическо-то положеніе на Охридска-та патриаршія. Заедно съ това се е мѣнувалъ и съставъ-тъ на неина-та Јерархія, а такожде и предѣли-тъ на областъ-та ѝ. Ные видѣхме, че въ првата половина на 13-тии вѣкъ, кога-то тя влѣзе въ съставъ-тъ на Българско-то царство, неина-та Јерархія се очисти отъ Гръцкіи элементъ, но не за много врѣме, защото кога-то слѣдъ смъртъ-та на Іоанна Асвія Византици-тъ пакъ си подсѣвихъ областъ-та ѝ, Гръцкіи элементъ пакъ се водвори въ неѣ. Въ половина-та на 14-тии вѣкъ, когато Стефанъ Душанъ ѣ присѣдини къмъ свое-то царство, той ѣ найде огръчена, и бѣше принѣденъ силомъ да изгони изъ неѣ Гръцкіи элементъ и да ѣ ославени. ⁷⁾ Оттогава Славенскіи элементъ се утвърди за много врѣме. Намиратсе много исторически паметници, ⁸⁾ които не оставятъ никакво съмнѣніе, че въ 15-тии, а такожде и до половина-та на 16-тии вѣкъ както свещенници-тъ тъй и високо-то духовенство сѣ были чисти Българе, служили сѣ по църкви-тъ и поучавали сѣ народъ-тъ по Българскіи езукъ. Отъ стари-тъ книги и църковни надписи, които сѣществуватъ и до сега въ епархіи-тъ на Охридска-та епархія, всички-тъ, които сѣ писани до половина-та на 16-тии вѣкъ сѣ все Български. Токо отъ това врѣме наченватъ да се появяватъ и Гръцки, които малко по малко сѣ съвсѣмъ

⁷⁾ Въ 1355 г. Стефанъ Душанъ събра съборъ въ Сересъ, на който съборъ се рѣши да се изгонятъ всички-тъ Гръцки архіереи изъ областъ-та на Охридска-та патриаршія.

⁸⁾ Григоровича Swedectwi o slowansk. apostol. w. Ostridě, Сая. Česk. т. 1847, V.

замѣнили Славенски-тъ. тѣй що-то въ 18-тии вѣкъ въ Българска-та Охридска патриаршія се е вѣче говорило и писало по Гръцки, и весь почти свещенническѣи и духовнии чинъ, такожде както и самѣи патриархъ сѣ изврѣшвали богослуженіе-то на Гръцкии езукъ и были сѣ по-вѣче-то Гръци. Ные нѣмаме никакви исторически свидѣтельства за средства-та, чрезъ които въ този Български вертоградъ сѣ се вмъкнали Гръци-тъ и го сѣ завладали до такава степенъ, можемъ само да ся догаждаме отчасти за този предметъ. Отъ патриарси-тъ, които сѣ съдѣли на Охридскѣи тронъ отъ 13-тии вѣкъ до ратурванье-то ѣ по извѣстни-тъ сѣ:

Иоанникіе и Сергіе, които сѣ свѣтителствовали во врѣме-то на Иоанна Асѣня, около 1235—1240 г. ⁹⁾

Констиншинъ Кабасиласъ ок. 1260 ¹⁰⁾.

Геннадіи ок. 1288 ¹¹⁾.

Макаріи ок. 1299 ¹²⁾.

Григоріи ок. 1325 ¹³⁾.

Доротей ок. 1456 ¹⁴⁾.

Марко Ксилокарбъ ок. 1470 ¹⁵⁾.

Прохоръ ок. 1536 ¹⁶⁾.

Паисіи ок. 1564 ¹⁷⁾.

Гавріилъ ок. 1580 ¹⁸⁾.

⁹⁾ Синодикъ царя Борила.

¹⁰⁾ Acropolita с. 80.

¹¹⁾ Pachum. in Andron sen. IV, 4.

¹²⁾ Ibidem IV, 4.

¹³⁾ Cantacuz. hist. ed. Paris 140.

¹⁴⁾ Писмо до Иоанна Стефана Молдавскаго, Времен. 1850, кн. 5.

¹⁵⁾ Epirot. ed Bekker 107.

¹⁶⁾ *Phil. Cyprii Chronicon Ec. gr. Lips. 397; Časop. Českeho mus. 1847 г. V. 514. —*

¹⁷⁾ Phil. Cypri. Chron. 407.

¹⁸⁾ Giphaniaus Vita Justin. p. 3.

Гаврилъ II ок. 1655 ¹⁹⁾.

Арсеній ок. 1767 ²⁰⁾.

Титулъ-тъ имъ въ 15-тии вѣкъ е былъ:

Блаженнѣйшии архіепископъ пръвѣ Юстиніаніе и всѣмъ Българомъ и Сръблемъ и сѣвернымъ странама и прочимъ (и Дакійскимъ землямъ обладатель) ²¹⁾.

Въ 16-тии:

Μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος τῆς πάσης Βουλγαρίας καὶ πρώτης Ἰουστινιανῆς Οὐχρείδων ²²⁾

...*Божією милостію Архіепископъ прввой Юстиніани и пашріархъ Българи, Сербіи, Македоніи, Албании, Боснии и Уеро-Влахіи* ²³⁾. —

Ные видѣхме, че до 13-тии вѣкъ Охридски-тъ светители не сѣ носили званіе-то: прввой Юстиніани; то се е явило въ титулъ-тъ имъ токо въ 13-тии вѣкъ. Лингенталь доказва, че Охридски-тъ светители само въ 13-тии вѣкъ сѣ имали възможность да узнають по-добрь правдини-тъ на Првво-Юстиніанско-то Архіепископство и, по незнаніе, пріѣли сѣ ги за начало и основаніе на своя-та власть ²⁴⁾. И тѣй, като сѣ се считали обладатели на тѣзи правдини, пріели сѣ и титулъ-тъ съ когото тѣ сѣ были свръзани. — Отъ тогава е захванъло да се распространява това неоснователно мнѣніе, че Охридска-та патріаршія е учредена отъ Юстиніана.

¹⁹⁾ Писмо до графа Словата.

²⁰⁾ Писмо за оставка... Гласникъ VII, 173. —

²¹⁾ Памятники XV столѣт. Времен. 1850, 5. —

²²⁾ Сѣвор. С. М. 1847, V, едно писмо до Охридскім патріархъ отъ Константинополскім се начена Μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς Οὐχρείδων καὶ πάσης Βουλγαρίας.....

Acta Patr. Const. ed. Mikl. I. p. 491.

²³⁾ Писмо до графа словата. —

²⁴⁾ Beiträge zur Geschichte der bulgarischen Kirche 27. Това мнѣніе Лингенталь основава на такива основанія, противъ които нищо не може да се каже. —

— Пръвъ пѣтъ се срѣща това мнѣніе у Теодора Балзамона: τὸν ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας κавва τοῖ, ἐπίμησεν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς (Българскіи (Охридскіи) архіепископъ го почете за автокефаленъ Императоръ Јустианъ). Особенно подробно ся излага тази теорія въ единъ паметникъ писанъ въ минѣлии вѣкъ²⁶⁾. Тѣй се е появило това невѣрно ученіе за начало-то на Охридска-та патриаршія, ученіе, което до толкова се е укоренило, що-то никой и не мысли да ѝ трѣси истинно-то начало, за кое-то разказахме въ 3-та глава на това еписаніе. —

Пó-горѣ ные, казахме, какъ често се е мѣнувало политическата зависимостъ на Охридска-та патриаршія. Това нѣщо е имало голѣмо вліяніе на неина-та област, която при всяко едно политическо измѣненіе се е умалявала пó-вѣче и пó-вѣче. Въ начало-то на 13-тии вѣкъ, както видѣхме, Сръбски-тѣ земли, които зависѣхъ до тогава отъ Охридскіи патриархъ, отдѣлихъ се отъ него и съставихъ особно самовластно архіепископство. Въ 14-тии вѣкъ, кога-то това архіепископство ся провъгласи за патриаршія, нѣколко Българскіи епархії быдохъ откъснати отъ областъ-та на Охридскіи патриархъ и быдохъ подчинени на тази новоучредена патриаршія²⁷⁾. Особенно много е была умалена областъ-та на Охридскіи патриархъ въ 16-тии и 17-тии вѣкъ. — Въ тѣзи вѣкове Охридска-та патриаршія се е намирала въ твърдѣ утѣснено положеніе, Константинопольскіи патриархъ се е ползовалъ отъ това и съ всякакви средства е ограбвалъ неино-то достояніе, до-гдѣ най послѣ и съвсѣмъ не си го подсеби. —

²⁶⁾ Σύνταγμα τῶν Κανόνων V 266, у Липгент. 17 и 27. —

²⁷⁾ Тѣзи епархії сѣ оставали подъ власть-та на Сръбска-та Патриаршія до само-то ѝ растурванье: отъ тѣхъ пó-главни-тѣ сѣ были: Нишъ, Ихтиманъ, Дунница, Самоковъ, Костендилъ, Радомиръ и пр. Виж. Гласникъ VIII и IX.

Отъ конецъ-тъ на 14-тии вѣкъ ные срѣщаме твърдѣ здрави свидѣтельства, които не оставятъ никакво съмнѣніе, че по това врѣме Влашко и Молдавія въ църковенъ изгледъ сѣ зависѣли отъ Охридскіи патриархъ.

Ные имае едно писмо отъ Константинополскіи патриархъ Антонія до знаменити Влашки войвода Мирчо²⁸⁾. Това писмо е писано въ 1390 г. Между друго патриархъ Антоніи пише Мирчу: „ . . . и вашіи архіепископъ Охридскіи се е съгласилъ на шова и далъ е „своя-ша благословія. — А шова, коешо е ошсѣдила „негова-ша мѣдростъ ные не можемъ да пресѣждаме „нишо пакъ да разваляме²⁹⁾“.

Стари лѣтописци свидѣтелствувать, че около 1400 год. Охридскіи патриархъ е рѣкоположилъ особенъ митрополитъ зарадъ Молдавія³⁰⁾. Профессоръ Григоровичъ е намѣрилъ два документа, които свидѣтелствувать, че още и въ половина-та на 15-тии вѣкъ е траяла властъ-та на Охридскіи патриархъ въ Молдавія. То сѣ двѣ писма: едно отъ Молдавскіи воевода Иоаннъ Стефанъ до охридскіи Доротей, а друго-то е отговоръ отъ Доротей Иоанну Стефану. — Ето съдържаніе-то на 1-во-то отъ тѣзи писма, което е писано въ лѣто отъ сотворенія міра 6964 отъ Р. Хр. 1456.

Милостию Божию Иоаннъ Стефанъ воевода Господиъ заимъ Мулдовлахійской.

„Блаженнѣйшему Архіепископу прѣвіе Юстиніаніе „и въсѣмъ Българомъ и Сръблямъ и Дакискимъ зем-

²⁸⁾ Acta Patriarchatus Constant. ed. Miklosich et Müller II, 230. Мирчо войвода е управлявалъ Влашка-та земя отъ 1383—1418, виж. Палаузова Валахія и Молдавія, 24.

²⁹⁾ Очеркътъ на архіепископското брѣво на Охридъ и. т. л.

³⁰⁾ Палаузовъ Вал. и Молдавія 64. — Виж. и Дунавски лѣбедъ N 34 Отвѣтъ на Браилски-тъ Българе.

„лямы обладателю, радоватисе о Господѣ. Обаче буди
 „ти вѣдомо, яко митрополитъ нашъ Кир Висаріон успѣ
 „и не можемъ тамо послати иного да его рукоположишь,
 „долготы ради путныя и страха ради Того
 „ради молимъ твое блаженство, яко да послеши намъ
 „твое благословеніе и чловѣке, кой да намъ Митропо-
 „лита устаменію“

На това прошеніе Дороей даде благословеніе
 Јоанну Стефану, „яко да изберете себѣ Митрополита
 „по законныхъ правилѣхъ и по уставу святыхъ отецъ
 „и да га рукоположите съ тамошными епископы, приз-
 „вавшѣ къ себѣ и Митрополита Угровлахійскаго
 „занеже и шъ областъ нашея естъ (защо-то и той при-
 „надлежи на наша-та областъ ³¹).

Во врѣме-то, кога Влашко и Молдавія зависѣхъ
 отъ Българскіи патриархъ, въ тѣхъ ся утвърди Славено-
 Българското богослуженіе и книжнина въобще ³²), които
 ещичествовахъ тамъ и до минѣли въкъ.

Въ 17-тии въкъ както Влахія, тѣй и Молдавія,
 тѣзи голѣми епархія Охридски сѣ были вѣче въ рѣцѣ-
 тѣ на Константинопольскіи патриархъ. — За да не се про-
 стираме твърдѣ много за отношенія-та на Константино-
 польскіи патриархъ къмъ Охридскіи въ това врѣме, а
 такожде и за средства-та, чрезъ които той е обиралъ
 малко по малко беззащитна-та Охридска патриаршія, ные
 ще приведемъ едно твърдѣ характеристично за този
 предметъ Гръцко свидѣтелство, което намираме въ една

³¹) Тѣзи документи е нашъ Г. Григоровичъ въ Рылскіи мѣ-
 настырь, и ги е обнародвалъ въ Временникъ 1850, кн. 5.

³²) Палаузовъ Вал. и Молд. 67. — Казватъ, че въ Молдавія
 пръвъ пѣтъ сѣ введени Славенски-тѣ книги во врѣме-то на воевода
 Александръ I 1401—1432. За това особно сѣ се трудили тогаваш-
 ніи Митрополитъ Феодитъ и Григорія Цамвракъ, който отъ 1418
 г. е былъ пресвитеръ на Молдавска-та църква. — Виж. и Отвѣ-
 тѣ-тѣ на Браилски-тѣ Българе. —

стара книга: „Во врѣме-то на патриарха Јеремія (около „1536), разказва се въ този паметникъ, „Архиепископъ-тъ на прѣва Јустиніана, Прохоръ, дойде въ Цариградъ и излѣзе прѣдъ Диванъ-тъ, комуто показа царски грамоти (*χρυσόβουλα βασιλικά*), въ които се доказваше, че Верейска-та епархія е подчинена на неговъ-тъ тронъ Това като видѣ патриархъ-тъ, (Константинополскій) не знаеше, какво да чини за да не испусне изъ рѣдъ-тъ си тѣзи мѣста. Тогава го научихъ да извади една фетва, съ която излѣзе прѣдъ Диванъ-тъ и показа чрезъ нежъ, че още отъ триста години рѣченина-та епархія принадлежи на Константинополска-та църква. Паши-тъ, като чухъ това, отсѣдихъ той да ъ има и за на прѣдъ И тѣй Прохоръ быде изгоненъ изъ Диванъ-тъ (*καὶ ἐτὶ ἀπεδίωξαν τὸν αὐτὸν Πρόχωρον ἀπὸ τοῦ Διβάνη* ⁸³).“

Слѣдъ такова едно постъпенно омаляванье на охридска-та патриаршеска областъ около конецъ-тъ на 17-тии вѣкъ, тя е была вѣче твърдѣ тѣсна. Макарь Охридскій патриархъ и да е продължавалъ да се называ патриархъ на всички-тъ Българе, Сръбе, Власи и Молдаване, но подъ негова-та дѣйствителна власть тогава сѣ се намирали само слѣдующи-тъ Митрополитски и епископски столове:

1. *Косигурскіи* (ὁ Καστορίας ⁸⁴).
2. *Воденскіи* (ὁ Βοδενῶν).
3. *Коринтскіи* или *Дѣволскіи* (ὁ Κορίνθας, Δεάβολως).
4. *Струмичкіи* (ὁ Στρουμίτζης ἢ Τίβριοπόλεως).

⁸³) Turco-graec. I. II. Historia Ecclesiast. Гласн. VIII, 128. — Този Охридскій светитель е извѣстенъ като книголюбецъ и ревнитель за распространіе-то на Славянски-тъ книги. Виж. Григоровича С. С. М. 1847, V, 514. —

⁸⁴) Beiträge Linnigentaля р. 20.

5. *Веллеградскіи* (ὁ Βελλεγραδων).

6. *Пелагонійскіи* и *Прилѣискіи* (ὁ Πελαγονίας καὶ Πριλάπου).

7. *Гребейскіи* (ὁ Γρεββένων).

8. *Сисанскіи* (ὁ Σισανίου).

9. *Могленскіи* (ὁ Μογλενω̄ν).

10. *Молесхскіи* (ὁ Μολεσχω̄ν).

11. *Пресиенскіи* (ὁ Πρεσινω̄ν).

12. *Девръскіи* (ὁ Δευρω̄ν).

13. *Кичавскіи* (ὁ Κιτζάβου).

14. *Горскіи* и *Мокръскіи* (ὁ Χώρας, Γκόρας καὶ Μόκρας).

15. *Велескіи* (ὁ Βελισσού). — ³⁵⁾

Отъ това врѣме Константинопольскіи-тѣ патриарси захванахъ явно да се стрѣмѣтъ и съвсѣмъ да затрѣхътъ Охридска-та патриаршія и да ѿ подсебѣтъ и послѣднето достояніе. — Единъ отъ нихъ именно Каллиникъ издаде въ 1702 год. едно писмо, въ което твърдѣ подробно доказва, че освѣнь Римскіи има само петъ истинни законни патриарси: Константинопольскіи, Александрийскіи, Антиохійскіи, Іерусалимскіи и учреденіи послѣ Московскіи. — Освѣнь тѣзи петъ патриарси, други нѣ-мало. Охридскіи, Ипекскіи и пр. ужъ си присвоили този

³⁵⁾ Высока-та Порта още не е отписала отъ дръжавни-тѣ си книги Охридска-та патриаршія и само ѿ счита съединена съ Константинопольска-та. — Това се види отъ Бера-тъ-тъ, който тя даде на патриарха Кирила пръвъ Септемвр. 1855 год. (Мухаремъ 1272). Въ този Бера-тъ се изброяватъ всички-тѣ Епархіи, надъ които Высока-та Порта потвърждава властъ-та на новопоставеніи тогава вселенски патриархъ сир. на Кирила. Тѣзи Епархіи Бера-тъ-тъ ги раздѣлява на три разреда, тѣй:

1. „Епархіи, които отъ старо време зависѣтъ отъ Цариградска-та патриаршія“ (115 на брой).

2. Епархіи, записани въ Бера-тъ-тъ на Ипекскіи патриархъ, които сега сѣ съединени съ Цариградска-та патриаршія (на брой 51).

3. Епархіи, които сѣ зависѣли отъ Охридска-та патриаршія и сѣ съединени съ Цариградска-та патриаршія, (на брой 46).

титულъ сами, по свое-то въображеніе, чрезъ начини не-
 позволителни и противни на църковни-тѣ постановленія
 (ipsorum propria imaginatione autoritate vel ex alia
 licita illicitave causa contra institutiones ecclesiasti-
 cas) Слѣдъ тѣзи мѣдруванія Каллиниѣ пишe:
 „Това кашо е шѣй, ные изрѣкохме и написахме, ако
 нѣкой-си назове нѣкого ошъ шѣхъ пашріархъ, или му
 напише, кашо на пашріархъ, или пакъ получи ошъ
 него писмо подимсано съ пашріаршески шишѣль и за-
 дрѣжи у себе шакова писмо, шаковаго ные ошлѣчваме
 ошъ Всемогѣщаго Бога, афоресвамего, кашо наруши-
 шель на божественни-шѣ закони, и на древни-шѣ църковни
 постановленія, кашо непокоренъ и соблазнишель (scap-
 dalum praebeentem). Той да остане и слѣдъ смършь-ша
 си свързанъ. Камане-шѣ и желѣзо-шо цѣпъшъ се доврѣ-
 шѣшъ и развалѣшъ, а шой нѣма да бѣде освободеиъ и
 ще се всели съ Іуда. По тази причина ные и обнарод-
 вами шова наше рѣшеніе за да бѣде извѣстно вся-
 кому.“³⁶⁾

Единъ исторически писателъ забѣлежда, че Българе-тѣ не само не сѣ се уплашили отъ тази клетва, но
 още сѣ се и смѣяли надъ невѣжество-то Каллининово въ

³⁶⁾ Quae cum ita sint, edicimus, scribimusque: quod si quis
 quemcumque ex omnibus supradictis patriarcham nominaverit, atque
 ad ipsum, velut talem scripserit, aut a tali hoc titulo scriptas episto-
 las susceperit, a retinuerit: eum nos tanquam violatorem legum divi-
 narum, contumacem a Deo excommunicamus separ-
 antes, ut irresolutus etiam post mortem maneat. Lapidem, ferrum tran-
 sibunt, et dissolventur, ipse vero non dissolvetur sed

Този краснорѣчивъ паметникъ за невѣжество-то и безгра-
 нично-то властолюбіе на Константинуполски-тѣ патриарси въ ми-
 нѣлин вѣгъ, а такожде и за начини-тѣ, които тѣ сѣ употреблявали
 за да ограбѣтъ Охридска-та патриаршія, е напечатанъ въ Συναγματίον
 Χρῆσαντος Ἱεροσολύμων πατριάρχου. — Защо-то гѣмахме при себе тази
 книга, ные се полвовахме отъ изводъ-тѣ, който е направилъ отъ
 неж Пелячевичъ Hist. Serb. p. 189.

църковна-та исторія (*supinam antiqui ecclesiastici moris ignoꝛantiam*). Както и да е било, Калиникъ не можѣ да унищожѣ чрезъ този начинъ Охридска-та патриаршія, и единъ отъ негови-тѣ преемници за да достигне тази цѣль трѣбаше да употреби друго още по-мръсно сръдство. Въ 17-ти и 18-ти вѣкъ Охридскіи патриархъ по нѣкога се е обръщаль къмъ Австрійско-то правителство съ писма. Тѣзи писма сѣ были прошенія за милостыня, и не сѣ съдържали нищо политическо.³⁷⁾ Австрія въ това врѣме имаше често войны съ Турско. Въ 1737 год., когато избухна една такава война, патриархъ Іоаннъ Ипсиланти отиде на Высока-та порта и объяви, че Охридскіи патриархъ има тайни политически сношенія съ Австрійци-тѣ, че той имъ обѣщаль да склони свое-то духовно стадо на тѣхна страна, съ една дума, че е невѣренъ на Султанско-то правителство и дѣйствиоо всякакъ за загуба-та на Турска-та Имперія. При това той умоляваше да се растури тази невѣрна на царство-то патриаршія и епархіи-тѣ ѣ да бѣдѣтъ подчинени подъ непосредствена-та власть на Константинополскіи³⁸⁾ патриархъ.

Но види се, че и това средство не е помогнало; въ противенъ случай Охридскіи патриархъ нѣмаше да сѣществуюа още 50 годинъ слѣдъ такава едно козно-дѣйствио. Това, което не можѣ да сполучи Калиникъ съ свое-то афоризмо, нито пакъ Іоаннъ Ипсиланти съ съ своя-та клевета, то се удаде на достойни тѣхни пре-емникъ Самуилъ. При него Охридска-та патриаршія бѣде

³⁷⁾ Това заключаваме по писмо-то на Гавріла II до Графа Словата, министръ-тѣ на Фердинанда III. Въ него Григоріа проси да се даде разрѣшеніе на негови-тѣ хора да просѣтъ въ Австрійска-та дрѣжава милостыня; нищо по-вѣче. —

³⁸⁾ Дунавски лебедъ N. 1, 2; *Kanitz Bulg. Fragmente*, Oester. Revue 1844, VII. p. 237; *Hahn. Denkschr. der k. k. Akademie* 1867 г. p. 15. —

подчинена най-послъ на Константинополска-та, която оттогава захвана да се распореща съ нея като съ своя собственность. Казваме быде подчинена, защото тя не е была съвсѣмъ уничтожена. Въ царски-тъ берате тя и до сега ся споменува, като особена Јерархія, съединена само съ Константинополска-та ³⁹⁾.

Като знаемъ съ какви начини ся стараяхъ предшественници-тъ на Самуила за да подсебътъ достояніе-то на Охридска-та патриаршія, ные можемъ лесно да си съставимъ понятіе за способности-тъ, съ които този достоянъ тѣмъ наслѣдникъ е можилъ да сполучи отдавнашно-то желаніе на Константинополска-та патриархана. Фанариоти-тъ сега доказватъ, че унищоженіе-то на Охридска-та патриаршія е станъло по единъ твърдъ законенъ начинъ. Въ доказателство тѣ показватъ на едно писмо отъ нѣколко епископи отъ Охридска-та Јерархія, въ което писмо тѣзи епископи просътъ Вселенскіи патриархъ да ги приемне подъ своя власть: показвѣтъ на сѣщо такива просителни писма и отъ стърна-та на много общини отъ областъ-та на Охридскіи патриархъ, показватъ още и на единъ документъ, чрезъ кого-то Охридскіи патриархъ Арсеніи доброволно ся отказва отъ свои-тъ правдини и проч. — Ные нѣма да се спираме на тѣзи писма за да разглеждаме исторія-та на тѣхно-то происхождение: наши-тъ читатели, мыслимъ, които не еднажъ и не дважъ сѣ видѣли съ какви средства Константинополска-та патриархана събира такива документи, и безъ наша-та помощъ могѣтъ да си объяснѣтъ този въпросъ *).

³⁹⁾ Виж. бератъ-тъ на Патриарха Кирила отъ 1855 год. въ *Observatore Triestino* N. 43, 1856 г. Февр. 21. и въ Гласникъ-тъ IX. —

*) Тѣзи дни получихме едно ново списаніе на Гръцки езикъ: Та ката τὰς ἀρχιεπισκοπὰς Ὀχρινῶν καὶ Πεκίνοῦ. Въ него сѣ напечатани всички тѣзи документи и прѣвсходно е разгледано тѣхно-то происхождение и пр.

Тъзи документи, освѣнь че не могатъ да оправдайтъ Самуила, нъ още по-вѣче увеличаватъ негово-то беззаконіе. Ако да не съществувахъ тѣзи писма, тогава щеше да се гледа на негова-та постѣпка само като на едно насиліе, а сега тѣзи документи твърдѣ краснорѣчиво свидѣтелствувать, че освѣнь насиліе-то, той и негови-тѣ братіе сѣ работили още чрезъ низки интриги, клевети, подкупванія, заплашванія и иная подобная симъ.

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

Фанариотско-шо бреме въ България. Българско-шо възраждане и църковни въпросъ.

Чрезъ растурияне-то на Охридска-та патриаршія и западни-тѣ Български епархіи паднахъ въ рѣцѣ-тѣ на самозванни-тѣ Константинополски Гръци или Фанариоти. Ные заварихме още тѣхно-то господаруванье между Българе-тѣ и добръ знаемъ какво бѣше това Господаруванье. Но това, на което ные сме свидѣтели, то е само една сѣнка отъ онова фанариотско владычество, подъ което сѣ живѣли наши-тѣ отци и предци въ минѣли и въ предидущи-тѣ вѣкове. Подъ видѣ на духовни пастыри, Фанариоти-тѣ по естество-то си сѣ были губители на духовно-то просвѣщеніе, свѣтели на духовни мракъ. Всичкии имъ животъ, всички-тѣ тѣхни дѣла сѣ единъ най ясенъ примѣръ на едно най-низко правствено паданье, недостойно за чловѣческа-та природа. Но нѣка прекратимъ свои-тѣ думи, да не бы нѣкой да ни обвини въ нѣкаква злоба противъ Фанариоти-тѣ. Оставяме на страна и списанія-та на много писатели, които сѣ най-живи чърти сѣ изобразили фанариотинъ-тѣ, но кои-то по своята народность и по сила-та на рѣчи-тѣ си могатъ да на сегашни-тѣ фанариоти възможность да въз-

будать недовѣріе къмъ тѣхно-то повѣствованіе ¹⁾. — Ные щемъ приведемъ само нѣколко думи отъ просто-сърдечніи разсказъ на единъ Русски Свещенникъ, за ко-го-то никой, даже и Сами-тѣ фанаріоти не могатъ рѣ', че пише пристрастно. Въ начало-то на минѣлии вѣкъ този свещенникъ, именовъ Жоаннъ Лукьяновъ, изъ Москва, като отивалъ въ Јерусалимъ на поклоненіе, зами-нѣлъ и въ Константинополь, гдѣ-то е ималъ случай да опознае добръ тамошно-то духовенство отъ патриархъ-тѣ и до най-долнии калугеръ. Той е описалъ свое-то пъ-туванье, въ което е помѣстилъ и свои-тѣ наблюденія въ Цариградъ, отъ които наблюденія ные сме намѣрени да съобщимъ нѣкое и друго ²⁾. — Трѣба да кажемъ по-пръво, че въ онова врѣме често сѣ ходили въ Москва Гръцки Патриарси, Митрополити и други духовни лица за да събиратъ милостыня. Тамъ всякога ги сѣ прие-мали добръ и имъ сѣ показвали твърдѣ добро госте-примство. — Въ пълна надежда, че ще срѣщне такова гостепримство между одлѣжено-то отъ Руси-тѣ Гръцко духовенство въ Цариградъ, рѣченнии свещенникъ Лу-кьяновъ, като стигнѣлъ въ този съвсѣмъ новъ за него градъ, взелъ единъ толмачъ и отишѣлъ съ него право при патриархъ-тѣ. — „Патриархъ-тѣ попита толма-„чъ-тѣ“, разсказва Лукьяновъ, „Кой е този Калугеръ, „ощъ гдѣ е и защо е дошѣлъ? Толмачъ-тѣ отговори: Той „е изъ Москва и отива въ Јерусалимъ. — Слѣдъ това

¹⁾ Които желажъ по-подробно да се опознажъ съ исто-рія-та и характеръ-тѣ на фанаріоти-тѣ, тѣ могатъ проче:

Histoire des Principautés Danubiennes, par M. E. Regnaud.

Provinces Roumaines, par Ubicini.

Румынскія Государства С. Н. Палаузова.

А особно: Essai sur les phanariotes, написана отъ единъ Гръцки публицистъ Zallony.

²⁾ Путешествіе въ святую землю священника Лукьянова напеч. въ Русскіи архивъ 1863 г.

„азъ подадохъ патриарху листъ-тъ си (пашапортъ-тъ),
 „който той взе въ рѣцѣ-тъ си, а да го прочете не можи:
 „погледа само нѣколко врѣме на печать-тъ му и ми го
 „врѣна назадъ. Послѣ той пакъ попита толмачъ-тъ: *а*
 „*що иска шой ошь мене?* Толмачъ-тъ му каза: — Агіо
 „деспота! Той нищо не ще отъ тебе, проси само да му
 „отстъпите една келлія за да преживѣе нѣкой и други
 „день, до гдѣ трѣгне за Јерусалимъ: Той е чужденецъ,
 „не знае езыхъ-тъ, не знае гдѣ да си прислони глава-та,
 „а пакъ ты си тукъ глава-та на Христане-тъ, освѣнь
 „тебе, кой ще се погрижи за него. — На това патриар-
 „хъ-тъ отговори толмачу: *А дарове шой донелъ ли е?*
 „*Попытай го: ако има дарове, ще има и келлія*“.

Всеки може да си въобрази до каква стѣпень е
 былъ поразенъ Русскіи свещеникъ, комуто и на умъ
 не е доходило, че отъ уста-та на Вселенскіи патриархъ
 могатъ да излѣзатъ такива думи. Свое-то дълго уди-
 вленіе, Лукіановъ свръша съ слѣдни-тъ думи: „*У насъ*
 „*съ Москва и дверници-шѣ патриаршески не бяхъ си*
 „*позволили таково униженіе*“³⁾.

Отъ Вселенскіи патриархъ Лукіановъ отишълъ да
 проси пристанище въ Синайскіи мѣнастырь, но и тамъ
 не го пріяли. Ето, говори той, „колко сѣ милостиви Гръ-
 „ци-тъ: не щѣтъ да пригледатъ и единъ странникъ. А
 „сами, кога дохождатъ въ Москва и се престръгватъ
 „тамъ по 30 души ежегодно за милостыня, тамъ се на-
 „миратъ за тѣхъ и добри жилища и царска храна. —
 „Тѣ въ Москва се оплакватъ, че Турци-тъ ги мѣчатъ
 „за да искаратъ по-вѣче милостыня, а като ся върнатъ
 „въ Цариградъ съ пѣлни джебове и си накупѣтъ отъ
 „патриархъ-тъ: кой митрополитство, кой епископство,

³⁾ Въ Россія тогава е сѣществувала още патриаршія, която
 токо въ 1721 г. быде замѣнена съ св. Синодъ. —

„послѣ вѣче не щѣтъ и да знаѣтъ челоувѣка. — Тѣй
 „правѣтъ тѣ всички-тѣ На праздно тѣ се оплак-
 „ватъ въ Москва отъ Турчинъ-тѣ: ные съ очи-тѣ си
 „видѣхме, че Турци-тѣ никакви насилія не имѣ чинѣтъ:
 „нито въ вѣра-та, нито пакъ въ други нѣща. Ако да
 „бѣхъ ги мѣчили Турци-тѣ, тѣ нѣмаше да носѣтъ ко-
 „принени, комчатни ряси Гръцкіи патриархъ
 „дава църкви-тѣ въ наемъ (съ кирія), като взема за
 „всякою по двѣстѣ или по сто и петъдесетъ таллера въ
 „година-та. Всяка година той прави переторжка (мезать)
 „за църкви-тѣ, и който наддадѣ, за нѣкоя църква, макаръ
 „бы-ще и два таллера, нему ѣ и отстѣня. — Тамъ и
 „митрополитъ митрополита свала: заплати ли нѣкоя
 „пó-вѣче патриарху за нѣкоя епархія, взема ѣ: това му
 „е расправа-та. — Оттова тамъ ся срѣщатъ много Ми-
 „трополити безъ мѣсто, които се престрѣгватъ по Цари-
 „градски-тѣ улици Такива сѣ Гръци-тѣ; тѣ
 „пó-злѣ и отъ Турци-тѣ постѣпятъ, като тѣргуватъ тѣй
 „съ църкви-тѣ Божіи“.

Привождаме още нѣколко думи отъ описаніе-то на
 този благочестивъ свещеникъ и зарадъ обнасяне-то
 на Константинополско-то високо духовенство въ онова
 врѣме. — „Гръцкитѣ митрополити въ църкви-тѣ стоѣтъ
 „твърдѣ не пристойно: все се смѣѣтъ и разговарятъ съ
 „пó-прѣви-тѣ хора, що стоѣтъ около тѣхъ. Гледашъ го,
 „като коза се връца, то на една страна, то на друга,
 „гладъчи по църква-та: нито свой-тѣ чинъ пазѣтъ, нито
 „църковнии. Наши-тѣ селски попове дръжѣтся пó-добрѣ
 „отъ Гръцки-тѣ Митрополити“.

Кога патриархъ-тѣ се връща отъ църква, „сѣби-
 „ратсе у него много митрополити, епископи и иные на-
 „чалные люди. Насѣдатъ по килими-тѣ, и прѣво и прѣво
 „имѣ подаватъ чибуци (питія табачныя): архидіаконъ-тѣ
 „напълни длѣгъ чибукъ и го подноси патриарху, а про-

„тодіакони-тѣ на митрополити-тѣ и на епископи-тѣ. — „А всѣ Греческія власти (духовныя) у себя въ келіи „красивовъ держать, а Греки сказывають всѣ содомства „насыщаны . . .“ (Нѣка ни бѣде позволено да не прѣ-вождами подирни-тѣ редове по Български).

Ето въ рѣцѣ-тѣ на какви правители падна Българска-та църква. Не духовни пастыри тѣ дохождахъ въ Български-тѣ епархіи, но подѣ такова свещенно име тѣ дохождахъ тамъ да господарувать надѣ душа-та и надѣ тѣло-то на Българинъ-тѣ. Духовніи животъ на Българе-тѣ тѣ помрачавахъ съ свое-то невѣжество и го тровехъ съ своя-та мръсна безнравственностъ, а пакъ матеріално-то имъ състояніе разсыпвахъ чрезъ безсовѣстно търгуванье съ светѣния-та, и чрезъ всякакви насилія. — Приснопаметніи нашъ светитель, Софроніи Епископъ Врачанскіи въ свое-то жизнеописаніе ни е оставилъ нѣколко чърти отъ Фанариотско-то господаруванье въ България въ послѣдната половина на минѣлии вѣкъ. Неговъ-тѣ безъискусственъ разказъ е тѣй занимателенъ и тѣй трогателенъ, що-то ные си позволяваме да направимъ тукъ единъ пб-подробенъ изводъ отъ него ⁴⁾. — Читатели-тѣ ни трѣба да знають че преосвященніи Софроній е былъ родомъ отъ Котель. Котленски-тѣ шървенци, като го познавали за книжовенъ и мѣдръ чело-вѣкъ, предложили му да имъ се рѣкоположи за священникъ, като му обѣщали да помольтъ за това Шуменскіи владыка, когато той доде въ Котель. Софроній се съгласилъ на това. Слѣдъ малко врѣме дошълъ архіерей-тѣ. Нѣка сега да чуемъ що разказва самъ Софроній за рѣкоположеніе-то си, а такожде и за свещенническо-то си служеніе. — „Въ 1762 г. приде архіерей-тѣ

⁴⁾ Този драгоцѣненъ за наша-та нова исторія паметникъ е обнародванъ въ Дунавскіи лебедъ 1861 N. N. 55—61.

„и помолиха му ся; и онъ той часъ изволи да ме хиро-
 „тониса въ недѣлю; и подадохъ му седемдесятъ гроша,
 „ала бѣше у Срѣда то исплатеніе и азъ си готвѣхъ за
 „въ недѣля потрібная. Въ Петагъ вече приде иконо-
 „мъ-тъ и принесе ми пари-те и рече „да знашь како не
 „има да шя учини владыка священникъ, почто другій
 „подаде што и ишьдѣсяшъ гроша, шого хоче да хиро-
 „тониса. Али каковали скѣрбъ и сожаленіе мя обузе,
 „като ся исповѣдахъ на духовнику и увѣхъ Марторія,
 „изготвихъ си вся потрібная; Ами кому да скажа тазъ
 „скорбьюю! Потехохъ до оныя человѣци, що са бѣха
 „молили и пары-те дали, и они поидоха и дадоша оше
 „30 гроша и рукоположи мя въ лѣто 1762 Септемвр. 1.
 „— Ала като знаяхъ да четъ, другии священники не-
 „навидѣхъ ме, почто они вси на то время бѣхъ орачи.
 „И отъ безумная младость моя не рачахъ да имъ ся по-
 „корявамъ, като бѣха тако прости и неучени, а они мя
 „наваждаха на архіерея, и колико ме пѣти аргосва и
 „ненавидѣшемя! И имаше архіерея протосингель Грека
 „неученнаго, некнижнаго, онъ мя много ненавиждаше,
 „понеже то есть вещь природна: ученъ человѣкъ уче-
 „наго любви и простъ простаго, и пїанъ пїаннаго. И така
 „неспокойно нѣколко години проминувахъ живеніе мое
 „. И послѣ поидохъ на свята гора и сѣдѣхъ
 „тамо шесть мѣсеца и придохъ отъ тамо и учахъ дѣца
 „на книжное ученіе и добръ приминувахъ. Ала діаволь
 „що е всякогы на добро завистливъ, повдигна архіерея
 „и понуди ме да ме учини епитропъ иконому и поква-
 „рихъ азъ благоговѣйное живеніе мое, наченахъ да ходя
 „по неговое угожденіе, по греческыи обычай, да глобимъ
 „человѣци-тъ за сродство и зарадъ другія вещи, ста-
 „нахъ судія, ала по-вѣче за пари, ала не за мене, ами
 „да угодѣвамъ на архіерея. Ала Богъ святой възаде
 „ми праведно по дѣломъ“. Блаженніи авторъ разсказа

по-надолъ за голѣми страданія и мъки, които претеглилъ, а такожде и за една твърдъ тежка болестъ, която го постигнала и свърша този си разказъ съ слѣдни-тъ думи: „*Подаде ми Богъ наказаніе заради безумная мѹ, досѣ моя, що бѣхъ ся разгордиль съ шова ешистрои, што, да глобявамъ непосинными человекци зарадѹ ар-хіерей*“.

За чудо голѣмо, Търновскіи митрополитъ *киръ Григорій* съгласился да рукоположи отца Софронія за Врачанскіи епископъ въ 1794 г. 13 Септемвр. — Нѣка чуемъ що разказва този единственъ на онова врѣме Българскіи архіерей и за архіерейско-то си служеніе. *) — „Като стигнахъ на епископія моя, пише той, — хо-дѣхъ по църкви-тъ въ недѣля, въ праздници и пола-гахъ поученіе по нашему Болгарскому языку, а они „Христіяни-тъ, като не чули отъ други архіерей тако-вое поученіе, имаха мя като одного философа! Ходихъ по села-та, събрахъ мирія-та, ала помощь-милостыня, какво-то има обычай зѣло мало мя подариха, почто у тая година имаше гладъ по всея Болгарія. Обѣща-вахъ ми ся за напрѣдъ, ако подари Богъ изобиліе, да мя помогнуть.“ —

Такова състраданіе отъ духовенъ пастыръ къмъ бѣдствія-та на стадо-то си на онова врѣме е было тѣй чудно, както е было чудно и пастырско-то Софроніево наставленіе по църкви-тъ *по нашему Болгарскому языку*.

Слѣдующіи разказъ намираме такожде твърдѣ характеристиченъ: „Имаше единъ калугеръ на име Кали-

*) Може да се мисли, че е имало тогава и други Български архіерей, но тѣ сѣ были заразени съ Фанариотскіи духъ, презирали сѣ Българскіи языкъ и не по-малко отъ свои-тъ учителя, т. е. отъ Фанариоти-тъ, сѣ безчинствовали и беззаконничали. Ето защо ние и нарекохме блаженнаго Софронія единственъ на онова врѣме Български архіерей.

„никъ (Фанаріотъ) *) у Влашко на Маркуца мѣнастирь игу-
 „менъ, ала бѣше челоувѣкъ упорливъ, неподклоняваше глава
 „никому, а най-повѣче на Угровлахійскіи митрополитъ, и
 „онъ по нѣкой судъ бѣше го заключилъ у затворка, а той
 „по негова противность що да учини? Пратилъ челоувѣка у
 „Видинъ и обѣщаль на Пазванчія (знаменити тогавашенъ
 „Видински паша) четиредесетъ кесіи пари да го учини
 „архіерея на Видинъ, почто Пазванчія имаше гнѣвъ и
 „ненависть на Видинскаго архіерея по нѣкой си причина.
 „Онѣя Калиникъ Калугеръ, като знаеше това все, за това
 „и поиде на Видинъ, сасъ нѣкой лестъ, и распѣди Паз-
 „ванчія онаго архіерея и узѣ му все що имаше и прати
 „того Калиника на митрополія, да сѣди намѣсто архіе-
 „рея, доклѣ му принесе позволеніе отъ Патриарха да
 „го учини Видинскіи владыка Този Калиникъ
 „прати Пазванская тескеря за мене съ мубаширинъ да
 „мя уземи да пойда на Видинъ. И поидохъ на Видинъ,
 „два три мѣсяца служехъ по църкви-тѣ: тако ми пи-
 „шеше и тескеря-та пашова, како трѣбвамъ на Хри-
 „стіяне-тѣ на малое время, да имъ свръша слугуванье
 „и пакъ да си пойда на епархія-та. И азъ като наченахъ
 „да искамъ позволеніе, прииде до мене пашовъ челоувѣкъ
 „и рече ми: *доклѣ не буди шой Калиникъ владыка,*
 „*шебѣ не е възможно нигдѣ да идишь.* Ами азъ какво
 „да сторя, азъ сироммахъ злѣ ся вързахъ! И сѣдѣхъ на
 „Видинъ три години. Ами що претеглихъ азъ отъ того
 „Калиника Калугеря! Сѣдѣхъ при него кату нѣкой по-
 „слѣдни слуга: не хочеше да мя знаи никакъ за чело-
 „увѣка, а остави за архіерея! Бѣше сасъ Турци-тѣ,
 „сасъ Пазвански-тѣ хайдути (кърджалии) ведно, и не

*) Фанаріоти-тѣ бѣхъ турци на рѣка и Влашка-та земля,
 която не по-малко отъ Българія разорявахъ. Отъ тамъ тѣ быдоха
 изгонени въ начало-то на нынѣшній вѣкъ, но токо прѣди печестина
 години ги отрѣбиха съвсѣмъ. —

„смихъхъ да продумамъ нѣщо хораты; не пуцаше мя
„нигдѣ да ся прохода, токмо у църква, и то сасъ ня-
„кого священника!“

Най-послѣ слѣдъ тригодишенъ, тѣй да речемъ, за-
творъ Софроніевъ въ Видинъ у Калиника, тогози по-
дирниъ го направили Видински митрополитъ и бѣднѣи
нашиъ затворникъ получилъ позволеніе да се върне на
епархія-та си. — Но тя прѣзъ това врѣме была рассы-
пана отъ Кърджалин-тѣ, „села не останаха, чьловѣци
се разбѣсаха по Влашко и по други страни,“ а отъ друга
страна патрикана-та безъ да гледа на това, безъ да
обръне вниманіе, че Софроній по причина на Видинскии
си затворъ четири години неможилъ ни една пара да
събере отъ епархія-та си, искала отъ него да ѝ заплати
мирія-та си за тѣзи години за едно съ файда-та. И бѣ-
днѣи страдалецъ като видѣлъ, че не може да излѣзе на
глава сасъ тая епархія и сасъ тоя дългъ, минѣлъ въ
Влашко, гдѣ-то измолилъ отъ тамошниъ Господарь да
му извади отъ Цариградскии синодъ *Парешисъ* сир.
оставка. — „И освободихся“, свръша преосвященніи,
„отъ тѣя страхове и отъ тѣя временныя нужды. Имамъ
„обаче една скорбь и боюся Бога, да мя не суди Богъ,
„като узѣхъ оное паство на рамена своя и оставихъ го,
„нѣ паки надѣю ся на Бога всемилостиваго, како го не
„оставихъ зарадъ почиваніе мое, нѣ отъ голѣмая нужда
„и отъ тяжкии дългъ, що мя натовариха и що не вър-
„вать, како ся е рассыпалъ свѣтъ. За това ся трудя
„денемъ и нощемъ да испиша нѣколяко книги по на-
„шему Болгарскому языку, та ако не бы възможно менѣ
„да казувамъ имъ сасъ уста моя, да чуютъ отъ мене
„грѣшнаго някое полезное поученіе“

Този нелюбивъ разказъ на преосвещенніи Соф-
роніи, кой-то по нѣкакво си чудо е былъ възнесенъ на
единъ отъ Български-тѣ тронове въ такова врѣме, ко-

гато тѣ всички-тѣ сѣ были оскверняеми отъ фанаріотско-то нечестіе, този разказъ доста ясно характеризира фанаріотско-то владычество въ България. Намираме не излишне да приведемъ нѣколко рѣчи за това владычество, рѣчи написани отъ други единъ ревнитель за Българскій родъ въ минѣлій вѣкъ. „Патріарси Царо-„градски съ насиліе освоили Терновская патріаршія подъ „своя власть и на пакость и злоба що имають на Бол-„гари, еще изъ перво врѣмя непоставляють отъ Бол-„гарскаго языка епископы Болгаромъ, но все отъ Гре-„чески языкъ, и не радать отнюдъ за Болгарски школи „или ученіе, но обращаютъ все на Гречески языкъ, за „то су остави Болгари прости и неучени и не искусни „писаніемъ, и много ся отъ нихъ обратили на Греческая „политика и ученіе, и за свое ученіе и языкъ слабо бре-„жатъ. Тая вина Болгаромъ отъ греческая духовная „власть приходитъ и много насиліе неправедно отъ гре-„чески владыки терпѣтъ во сія времена: но Болгари „принимають ихъ благоговѣйно и почитаютъ ихъ за „архіерей и сугубо плащаютъ имъ должное, за то по „нихна простота и незлобіе воспримуть отъ Бога мзду „свою, тако и они архіерей, що съ сила, а не съ архіе-„рейское правило творатъ Болгаромъ велика обида и на-„силіе, и они по свое дѣло и безсовѣстіе воспримуть „мзду свою отъ Бога по реченому: яко ты воздаси ко-„муждо по дѣломъ его“ 7). —

За да не се распространяваме твърдѣ много и за да не привождаме още нѣкои подобни свидѣтельства за фанаріотско-то бреме въ България, ные щемъ си позволимъ да напомнимъ нѣколко факти, и отъ тѣзи много-

7) Исторія Славено Българская, собрана и наредена Пансіемъ, Јеромонахомъ бывшаго во святѣи горы аеонскія въ лѣто 1762. Видъ о Асвню първому..... 20 и 44. —

бройни факти, които се случиха въ наше време, тъй да речемъ прѣдъ очи-тъ ни.

1. Въ наше време Търновскіи митрополитъ Иларіонъ изгори наявѣ цѣлъ возъ стари Български рѣкописи, въ които е била напечатана наша-та исторія и наше-то древне народно благочестіе. —

2. Прѣдъ наши-тъ очи други единъ митрополитъ, Филипополскіи Хрисантъ, обяви прѣдъ царско-то правителство Пловдивски-тъ мирни граждани за буйни бунтовници. И защо? За това, че тѣ му бръкахъ да упражнява своя-та Фенерека дѣятелность. —

3. Прѣдъ наши-тъ очи, кога царско-то правителство издаде заповѣдь на подданици-тъ си да си отварятъ училища, Нишскіи архіерей не само не обяви тази блага заповѣдь на стадо-то си, но когато Нишски-тъ граждани сами се подсътихъ да си заградятъ една добра школа, той съ отеческо наставленіе имъ каза: *„защо Ви е такава школа? Искате нема да правите сънове-шѣ си еретици?“*

4. Нѣка ни бѣде простено да напомнимъ още и слѣдующи фактъ. Когато въ 1860 год. пътуваше Великіи Визиръ по Българія, нему по всеждъ му се подадохъ жалби противъ какви нѣ злоупотребленія и мръсотіи фанариотски. Между тѣзи жалби се намираше и една противъ Шаркойскіи архіерей, че растлялъ нѣколко момичета на 14 и 13-тогодишенъ възраст. Тази жалба бѣше потвърдена и отъ единъ Гръцки лѣкаръ въ този градъ. — Всичко това се е вършило тъй да рѣчемъ прѣдъ очитѣ ни, въ срѣдъ срѣда-та на 19-тии вѣкъ, послѣ Тензиматъ-тъ и Хати-Хумаюнъ-тъ. — А пакъ какво е било въ 18-тии и въ предидущи-тъ вѣкове? Нѣка отговоримъ съ думи-тъ на единъ почтенъ Нѣмски писателъ: *So würde die bulgarische Rajah das Pacht- und Nutzungsgut des hohen griechischen Clerus, —*

dieser aber ihr böser Genius *). (Българска-та рая стана изворъ за печала (чиѣликъ, миолкъ) на високо-то Гръцко духovenство, — а пакъ то быде неговин зълъ геній). —

Още отъ конецъ-тъ на минѣлии вѣкъ сѣ захванѣли да се показватъ тукъ-тамъ между съвсѣмъ потъпканнии Български народъ личности, пачеже рещи апостоли, които го сѣ викали да ся свѣсти, но тѣзи благовѣстници злѣ свръшахъ живеніе свое. Фанариоти-тѣ бѣхъ посредници-тѣ между рая-та и правителство-то, и противъ такива непокорници, тѣ имахъ готово средство. Стигаше имъ само да произнесѣтъ думи-тѣ: *буншобникъ, Московъ-глуръ* и Българскіи апостолъ ставаше мѣченикъ *). — И тѣй сѣ постѣпнали тѣзи исти-тѣ фанариоти, които за да могѣтъ да си купѣтъ нѣкоя Българска епархія, ходили сѣ въ Россія за да събиратъ тамъ милостыня. А какви средства тѣ сѣ употребявали тамъ за да могѣтъ да съберѣтъ по-щедро подаяніе, това ни го ясно показватъ горѣприведении-тѣ думи на Русскіи священникъ Лукьяновъ. — Не малко Българе станахъ жъртва на тази жестока фанариотска нивость, нѣ надъ тѣзи жъртви е было речено да изникне на-конецъ тѣи называемии у насъ съврѣмененъ *църковенъ въпросъ*. — Негово-то изникванье, быстро-то му разливанье по цѣла Българія, неговин врьвежъ и, смѣемъ вѣче да кажемъ, рѣшеніе-то му, всичко това принадлежи не на исторія-та, а е още животрепещущъ въпросъ на наша-та съврѣменна дѣйствителность, всичко това е добръ познато и паметно на всеки Българинъ, поради това ные нѣма да ся касаемъ до него.

Прѣди малко врѣме бѣхме честити да видимъ об-

*) *Bulgarische Fragmente* въ *österr. Revue* 1864, 7 стр. 225.

*) За тѣзи Български апостоли-мѣченици, и въобще за всички-тѣ предтечи и дѣтели на Българско-то възраждане, ные се надамъ да издадемъ слѣдъ врѣме особна книга. —

народванъ единъ многознаменателенъ паметникъ за Българскіи църковенъ въпросъ. — Той е извѣстно-то, мислимъ, вѣче всякому Българину: *Посланіе на Български-шѣ священноначалници до самостоятелни-шѣ православни църкви за защита на църковни-шѣ права на Българскіи народъ* ⁹⁾. Въ него между друго съ трогателно христіанско благочестіе е разказанъ вкратцѣ всичкіи връжежъ на църковнии въпросъ, и ные не можихме да се въздържимъ отъ да украсимъ свой-тъ исторически прегледъ и съ този разказъ, който извлачаеме отъ рѣченно-то посланіе. —

Българскійтъ народъ, на когото бытіето както и самото име званично отрицаваше вече Гръцкійтъ Клиръ, називающе Българитѣ Българогласны (Βουλγαροφωνοι) като не можѣше да търни прѣзрѣніето на народната му личность, нито да сноси едно таково гоненіе противъ языкътъ му въ църкытъ и въ училищата и въ другытъ неговы священиы заведения, дигна най послѣ гласъ, когато получи възможность, противъ таковато пристрастно и своекорыстно поведеніе на Гръцкытъ Архіереи, и прѣди тридесетъ почти годины начна да иска отъ Великата Църква Архіереи единородны или знаещи Българскій языкъ. Нѣ Великата църква, като отговаряше съкогашъ отрицателно, казваше, че ужъ политическы причины не допущатъ да бъдатъ опрѣдѣляемы Българе Архіереи на Българскы епархіи, когато твърдѣ добръ същитѣ причины и допущахъ да опрѣдѣлява Гръци за гръцкытъ, и да обвинява при това прѣдъ законната политическа власть не само лица, нѣ и цѣлытъ Българскій народъ.

Прочее подобното расположеніе на великата Църква като глѣдаха отъ близо живущитѣ Българе въ Цариградъ, на които числото е повече отъ тридесетъ хыляды, и като вѣмеха въ тоя градъ ни една Българска Църква, въ която отъ природны пастыри да слушатъ Божественната служба на църковныйтъ Българскій языкъ, поискана единодушно да имъ ся позволи да си съградятъ на свое иждивеніе Българска народна църква. Нѣ Патріаршіята това толкова справедливо и при това толкова нужно прѣдложеніе отблъскаше съ неудоволствіе и негодованіе, догдѣто слѣдъ много молбы и справедливы и благословны прѣдставленія, на сила като си омилчи устани на копецъ и тѣй ся положи основныйтъ камень на храмътъ въ 1848 Христово лѣто. Патріаршіята съзволи чрѣзъ синодално рѣшеніе да принесе на тая срѣдоточна наша народна църква сичко едно количество отъ петъ хыляды гроша.

Почти около това врѣме и но ради тіа побужденія и нужды

⁹⁾ Напечатано въ N. N. 4, 5 и 6 на вѣстникъ „Право“.

Пловдивскитѣ наши единородци като глѣдаха съ жалость, че Българскитѣ языкъ е исключенъ изъ градскитѣ училища, които бѣха общи на Гръцитѣ и на Българитѣ, и въ които господствуваше само еллинскитѣ языкъ, прѣдложиха на тогавашнитѣ тамъ митрополитѣ, а сега Смирненскитѣ, Г-на Хрисанова за да се введе въ градскитѣ и епархиалны училища изученіето на Българскитѣ языкъ. Нѣ направено. Негово Пресвященство положително отговори, че за да введе въ общитѣ училища изученіето на варварскитѣ и неблагозвучнитѣ Славяно-Българскы языкъ, такова едно нововведение не може да направи. Исто такова упорство показа Тоа пастырѣ и за да се не введе Българскитѣ църковенъ языкъ въ црквиѣ на тоя градъ, които сѣ общо достояніе на тамошнитѣ многочисленны Българи и малочисленны Гръцы, като казваше, че и црквиѣ и училищата въ Пловдивъ принадлежатъ на Гръцитѣ. И тѣй Българетѣ въ тоя градъ ако и да сѣ по многочисленны отъ своитѣ Гръцкы съграждане, исключены изъ общитѣ цркви и училища, освѣнъ црква на свята Богородица, ради която Гръцкитѣ печать въ-обще и Гръцитѣ въ тоя градъ направиха толкова смѣщеніе и шумъ, быдоха принудени да се съградятъ на свое иждивеніе новы училища и цркви, когато Гръцитѣ чрвъ пристрастното покровителство на Патриаршіята освоюватъ несправедливо до днесъ петъ цркви и други толкова училища съоръдени съ общо иждивеніе, не за други причины, а само защото въ нихъ бѣлъ въ употрѣбленіе Гръцкитѣ языкъ. Такова е было поведеніето отъ врѣмето на уничиженіето на Българскитѣ самостоятелны цркви на Гръцкитѣ Архіереи, което поведеніе е имало постоянно благоволеніе и одобреніе на Великата црква, като върна послѣдователница на достопочтенната Самуилова система.

Отъ това врѣме Великата црква начна вече да усѣща, че кроткитѣ и покорны Българе негодуватъ противъ таковото пристрастно и корыстостолоубиво поведеніе на Гръцкитѣ Архіереи. За ради това прѣдприе и още по строги мѣрки противъ църковното движеніе на Българитѣ, като начна да испраща Архіереи, върны изпълнители на извѣстната система, дѣрски и неутомимы за Българското паство налагаемы съ сила и принужденіе на стадото. По тѣя причина враждата и неудоволстіето като ся развиваха, оти день-на-день повече и повече между пасущитѣ и пасомитѣ достигнаха до краенъ прѣдѣлъ, и замѣстиха съвършенно мирьтъ и Евангелската любовь.

За налѣченіе на това крайне жялостно състояніе въ 1860 Българскитѣ прѣдставители на народното събрание въ Патриаршіята прѣдложиха писмено, че „понеже Великата црква не благоволи да чье многогодишнитѣ топли молбы на Българитѣ за да се избиратъ и опредѣляватъ за Българскы епархїи Архіереи отъ Българско происхождение или поне знающаи Българскитѣ языкъ, а днесъ и народното събрание не зима подъ вниманіе тоя важнѣ прѣдмѣтъ за нашитѣ народъ, заради това за налѣченіе на ранитѣ, кои происходятъ отъ църковното управленіе и за искорененіе на народното онеправданіе, нуждно е да се въстановятъ уничиженитѣ отъ вселенската патриаршія, Самостоятелнитѣ църковны началства. —

Охридско и Търновско“. Нъ Патриаршіята, като имъ напомни не църковныйтѣ правила, а царскытѣ бераты, които ти има въ рацѣ, отхвърли прѣдложеніето на Българскытѣ прѣдставители. По тая причина, надѣждытѣ, които имаше още Българскытѣ народъ за излъченіето на злото и за съхраненіето на църковныйтѣ миръ, всеу останяха. Ради това отъ тогава Българскытѣ епархіи многобройны прошенія подадоха на Честното ни Правителство на Н. И. Величество Августѣйшого нашего Господаря, като изражаваха своитѣ нужды и като ся облъгахъ на справедливостта на Честното ни Правителство за удовлетвореніето на законытѣ нхны оплакуванія отъ неправедно употрѣбляемата църковна власть на Цариградската Патриаршія. Нъ увы! Великата црква като не бѣше никакъ расположена и като не желаше да даде законно удовлетвореніе, не ся поколеба да подигне още по-голымо гоненіе, да употрѣби всякаквы средства и да прибѣгва, дѣто бѣше и възможно, до грубонасилственны мѣрки т. е. тъмници и заточенія за да заглуши тѣя оплакуванія.

Това възмутително поведеніе на Цариградската црква противъ единъ цѣлъ народъ, тая жестокость, на която станаха жертва отъ нашійтѣ народъ немалцина отборны чловѣцы, нагълани съ християнска ревность сърдцата на нѣкои отъ нашитѣ единородны Архіерей и имъ вдѣхна бодрость и самоотверженность да прѣвратят гоненіята и, основаны на своята Архіерейска съвѣсть да провозгласят църковно онеправданіето, на което е прѣдметъ Българскытѣ народъ. Нъ на евангелската ревность и самоотверженность на тѣя пастыре, които смѣха да издадѣтъ гласъ въ защита на правдата, Патриаршіята отговори пакъ съ насиліе. Несчастнытѣ тѣя Архіерей, които дѣрнанахъ да ся провъзгласятъ въ защита на толкова милиона народъ, като злодѣйци быдоха истрѣгнаты изъ обитіята на паството имъ и быдоха пратени на жестоко и плачевно заточеніе. При това защитницитѣ на правдата, като награда за тоя свой подвигъ, получилиа изверженіе. Нъ такава е людската съдба! Макаръ насилственнытѣ тѣя средства на цариградската црква и да смѣтиха безкрайно благочестивото и православно множество, она обаче не помалко удвои старанія и грѣшки, за да изнажѣри и другы, чрѣзъ които распалуваше непримирима вражда между два единоврѣны народа Българе и Гръци.

Около това врѣме на Божійтѣ промыслъ угодно было да проводи на благочестивыи Българскыи народъ още по опасны искушенія за да ся испыта „яко злато въ горниль“ твърдата му вѣра и да ся опознае благочестіето му. Отъ една стѣрна жестокого поведеніе на Патриаршіята, властолюбіето и корыстолюбіето на высокыи неинъ клеръ чрѣзъ господството во името на Вѣрята и на неканоническы добытытѣ си привилегіи връзъ Българскыи цркви — сичко това падаше връхъ вѣрнытѣ сърдца на Българетѣ като тѣжъкъ камѣкъ; отъ друга — съблзвительнытѣ, лстивы и коварны прѣдложения на католическата пропаганда смущаваха слабытѣ умове и гы докарываха въ едно опасно колебаніе. Папскыи проповѣдници чрѣзъ нѣкои легкомыны и безразсѣдны чловѣцы умѣха да вдѣхнать отчаяніе въ сърдцата на една малка часть отъ пра-

вославины Българе и да провъзгласатъ чръвъ униата възстановленіето на независимата Българска Іерархія.

Въ тѣх критическыя обстоятелства Българскійтъ народъ и Българското духовенство показа прѣдъ Цръквата и прѣдъ сичкыйтъ свѣтъ непреклонната си криверженность кьмъ ученіето на православната цръква и надви, съ Божія помощъ, искушеніята, като имаше сичкыйтъ си надѣжды въ сполученіето на древната си народна цръковна самостоятелность.

Напротивъ, Цариградската Цръква, почти пренебрегаваше сичкыйтъ дѣйствиа на папскыйтъ проповѣдници, и упорно се държѣше да направи ненабѣжныйтъ устанкъ, които единодушно искаше Българскійтъ народъ, и които и указувать священныйтъ правила и цръковната исторія, она като прѣдпочете да прѣври ползата отъ праведныйтъ желанія на единъ цѣль народъ, и при това да си наражава, че не признава цръковното историческо съществуваніе на Българската Іерархія, нито пакъ прави различіе между Грькъ и Българинъ, нададе обаче петнадесетъ точки, които она наричаше „устанкы на Българитъ“ и чръвъ които Великата цръква признаваше явно началото на народностьта, защото тѣх точки гласѣха въобще: „Въ чисто Българскыйтъ епархія ще бѣдять опрѣдѣляемы Архiereи БЪЛГАРЕ, или знаещи Българскыйтъ языкъ. Въ святыйтъ синодъ на Великата цръква допускава се да засѣдаватъ като рѣдовны членове двоица митрополити на Българскы Епархія, както и на прѣдъ“. Тѣх устанкы, които не бѣхъ направены нѣкакъ да удовлетворять законныйтъ исканія на Българскыйтъ народъ, като се испрѣтиха въ Българскыйтъ епархія, подтверждены отъ Высока законъ, причиниха найъ скърбно впечатлѣніе въ сичкыйтъ народъ, наказытъ, тълчель и отвергнать отъ майката цръква като ужъ непокорень. Зато различны Българскы епархія, като набраха двадесетъ и осемъ прѣдставители, прѣвъ Марта 1861 година прѣтиха гы въ цариградъ, снабдени съ пълномощны писма и прошенія до Правителството, чтото въ крагътъ на законностьта и справедливостьта да възврънать и защитатъ грабнатытъ народо-цръковны правдини на Българскыйтъ народъ. Прѣдставителитъ като стигнаха въ Столицата и като быдоха припознаты за такыва споредъ пълномощныйтъ имъ писма, протестоваха прѣдъ Высоката Порта противъ упомянатыйтъ устанкы отъ Патриаршіята, и на мѣсто нигъ като съставиха другы осемъ точки които, по ненабѣжна необходимость, имаха за основаніе не възстановленіето на уничтоженната Българска Іерархія, нъ равноправностьта и еднаквото участіе съ Грьцкыйтъ народъ въ народныйтъ и цръковны работы на цариградската патриаршія, подадоха гы писмено на министрътъ на въшнныйтъ дѣла за да съдѣйствува и законъда котрѣбното. Честното Правителство като ве това неждъ вниманіе, новелъ да се състави свѣсенна комиссія отъ Българи и Грьци-духовны и мѣрскы които да испыта наложенныйтъ въ осемтъ точки исканія на Българитъ.

И тѣх свѣсената тая комиссія, съставена отъ шесть Грьци и толкова Българскы членове, нигъ първото си засѣданіе на 18-й Іулія 1862, и при сичкото стараніе на Българскыйтъ членове да дойдатъ до едно братско споразумѣніе съ Грьцкыйтъ, послѣдныйтъ съ всекакъвъ начинъ се стараха да отхвърлятъ Българскыйтъ прѣд-

ложения. Когато се разглеждаше първата точка за избирането на Патриархът, Българските представители самоволно и съвършено явно установиха на Гръцкото висшегласие, което би могло да обезпечи на Гръцката народност избирането на Върховното това църковно лице. Из като комисията напуска да разглежда съставлението на светият синод според втората точка, която казваше: „Светият Синод трябва да се съставява от шест Митрополити Гърци и шест Българи“ Гръцките членове се възпротивиха против съставлението на светият синод по народност и останаха непреклонни, като казваха че митрополитът на Вселекскийт престола трябва да влезе въ синодът сички по ред според новият устав, чето чрез тоя начин никъа чюдна мисъл да съставяват Гръцките митрополити всегда висшегласието въ светият синод. Из защото сичко, что се рѣшава въ синодѣт рѣшава се по висшегласиє, Българскит членове никакъ не можѣха да се поддадат на едно таково несправедливо осаждениє на Българскит народъ. И тѣй Комисията като не може да се спогоди върху важната тая точка, и двѣтѣ страни отнесоха се за това до министрът на външнитѣ дѣла, като се облѣжиха на него да рѣши. Тогава Н. Высоч. призова незабавно комисията да заседава подъ негово прѣсѣдателство. Слѣдъ много и различни расаждения и раздирванія Н. Выс. каза, че точката, за която е рѣчь, справедливо е да се рѣши на основаніє на множеството по народност на жителитѣ въ епархиятѣ, когато Гръцкит членове не прииматъ основаніето на равенството въ съставлението на светият синодъ. И въ такъвъ видъ най послѣ това рѣшеніє се съобща на Патриаршията.

Из въ това врѣме, като се даде оставката Патриархъ Іоакимъ, става на оловѣвшит престола Амасійскит Митрополитъ Софроніѣ, послѣднитъ съ позволеніє отъ Правителството свѣика незабавно въ Патриаршията едно събрание отъ высшитъ Кларъ и знаменити мирски лица за да обсадятъ и рѣшатъ исканіето на Българитъ за съставлението на светият синодъ. Това събрание, освѣни три духовни лица и едно мирско, се състоеше се отъ Гърци. Въ първото си заседание на 22 Февр. 1864 събранието, на мѣсто да земе подъ вниманіє само точката за съставлението на светият Синодъ, зе въ погледъ и извади на-срѣдъ и осемтѣ точки, които като разгледа въ продълженіє на четири мѣсяци, сключи своитъ заседания, като при това Българскит четири членове изразиха своето неудобреніє, и съобща на Честното правителство послѣдното заключеніє на дѣяніята си чрезъ слѣдвалитѣ думи: „Че прѣдложенитѣ отъ Българитъ осемъ точки съ нечаль найде (събракието) да заключаватъ различіє на народностъ и племенна исклучителностъ, кое нѣчто е противно на духът на църквата; тѣй сѣщо и основаніето на равенството, върху което са съставени осемтѣ тѣя точки, — както и станьлото вече спогожденіє за първата точка въ сѣсенната комисія са неприяты отъ църквата по тая причина.“ И тѣй Българскитъ въпросъ остана нагъ висещъ.

Скоро слѣдъ това нѣкои отъ по значителнитъ въ Цариградъ Гърци, като вежа на видъ жалостната распря между Българитъ и Патриаршията, пожелаха да достигнатъ съ Българитъ до нѣкое спогожденіє и то съ съзволението на Патриаршията. Действително

това омытаніе имъ удовлетворителенъ конецъ; и едно спогождене на основаніе на равенството быде прието и отъ двѣтъ страны; оставаше само на тѣя отбраны Гръцкы първенци быдѣйки ревнителы за мъртъ и за съгласіето въ цркъвата да убѣдять Патриаршіята въ това, и тъй да земе край печалната распри между два единовѣрныя народа. Нъ за яла честь и това спогождене ся разби отъ обыкновенното „поп Роввипиус“. И наистина, на 22 Априлія 1866 год. Патриаршіята по волята на Чест. правителство съзва многочисленно общо събрание отъ духовны и мірскы лица, и прѣдстави на вниманіето на събраніето точкытъ на казаното спогождене. Събраніето въ първото си засѣданіе опрѣдѣли една комисія да испыта като разгльда условіята на спогожданіето и да си даде мнѣніето. Нъ връхъ това отгорѣ дава си оставката Патриархъ Софроній и ся възскача на прѣстольтъ вторый пѣтъ Григорій VI.

Новыйтъ Патриархъ Григорій показа отъ начало голѣмо расположеніе да ся даде край на многогодишнытъ Българскыи Въпросъ.

Сичкытъ обаче старанія на Н. Святышество имаха за слѣдствие прѣдположеніето да ся образува едва за една третя часть отъ Българскыи народъ едно полунезависимо црковно управление подъ названіе: Ексархія на Българската област, която Ексархія щѣше да ся състави отъ задбалканскытъ Българскы епархїи, т. е. отъ тридесетъ и петъ епархїи, които быдоха подчинени на цариградската Патриаршія слѣдъ уничтоженіето на самостоятелнытъ Българскы цркви само дванадесетъ бѣха опрѣдѣлены да влѣзять въ тѣлото на казанната ексархія безъ да ся удовлетворять тѣи жалбытъ и молбытъ на сичкытъ Българскыи народъ. Тоя планъ за Ексархїята, който отчясти и криво-дѣво рѣшяваше Българскыи въпросъ, за полза само на дванадесетъ епархїи, исключяваше останалытъ, като Пловдивъ, Бытоля, Охрида, Скопие и прочее, отъ гдѣто възникна най повече и ся поддържа неудоволстіето на Българетѣ противъ Цркъвата, никакъ не можѣше да направи да прѣстане за въпросътъ. Заради това, като и тоя пѣтъ Патриаршіята и Българскыи народъ не можѣхъ непосредственно да ся съгласять, Честното Правителство на Н. В. Султана раководимо отъ отеческо попеченіе, като многократно, глѣбоко, серіозно обсади това дѣло въ министерскыи съвѣтъ, съ мѣдра прозорливостъ нададе най послѣ два проекта за рѣшеніе на Българскыи Црковенъ Въпросъ.

Праведното и мѣдрото това рѣшеніе на царското правителство като дава прѣдначертаніето за устроеніето на една Българска самоуправна црква, която да объеме въ своята опражностъ сичкытъ Българскы епархїи, положи удовлетворителенъ край за тоя въпросъ.

Нъ, увы! ако и да прѣдстои величайша нужда и крайна необходимость за приеманіето на единъ отъ двата проекта, Патриархъ и неговыйтъ светый Синодъ отхвърлиха рѣшително и двата казаныя проекта, като: противоканоническы, противовѣроисповѣдны, противодогматическы и противосвангелскы.

Ные отъ своя стѣрна по съвѣстѣта си и заедно съ сичкыи народъ, като крїехме съ радостъ рѣшеніето на Честното ни правителство (именно първыиъ проектъ) и като бѣхме свидѣтели на на-

родилитъ тържества за тоя случай, побудени отъ усиленитъ подканванія на Християнитъ въ нашитъ епархїи и, един отъ насъ като бѣха вече тука, другъ дойдоха отъ епархїитъ си колко бѣ възможно по скоро за да рассадиме общо връхъ каноничността на каноннитъ проекти и настоящего положение на църковнитъ ни работи. И тъй рѣшихме най напредъ да пратиме на Негово Всесвятѣшество писмено законна оставка отъ подчиненїето си на вселенската Патриаршія, като и Клиръ и народъ бѣхмы вече явни свидѣтели на несправдата на цариградскитъ прѣстолъ, въ сащото врѣме чрезъ поменатата наша оставка си прилѣпвахме до възраждаемата ся, съ божїа милость, древна наша народна и каноническа црква, като истинни и канонически нейни членове, обновляюще съ тоя начинъ слѣдъ единъ вѣтъ горко вдовство, богатата съ привилегїи и знаменитата наша народна Българска Іерархїя.

Споредъ това като захме за ръководитель Архїерейската наша съвѣсть, тъй също и като си съвѣтувахме врѣло съ духътъ на христїанството, съ основнитъ закони и съ богодуховенитъ правила, които опредѣляватъ видимитъ строй на Вселенската Православна Црква, както и съ нейнитъ святи предавїя рѣшихме ся да отговоримъ писмено на Честното ни Правителство за Първитъ проектъ, че го намираме съществено съгласенъ съ порядокътъ на Православната Црква, и съ нейнитъ постановленїя, правила и прѣданїя, и ради това неподлежащъ на никакво църковно осъжденїе.

Прочее твърдо сме увѣрени, че праведнитъ и безпристрастнитъ гласъ на Вселенската Православна црква ще направи да исчезне, като мъгла прѣдъ слънчевитъ вары, несправдата, която отъ толкова врѣме глѣбоко поразява нашитъ народъ; защото Българскитъ народъ и Българското духовенство съ животрепещуще сръдце и съ разгърнати обятїя чакатъ оня день, когато съсъ молитвитъ и благословенїя на Вселенската Црква званично ще си провъзгласи възрожденїето на древната наша народна и каноническа Іерархїя, която основана като на неизблемъ камъкъ — на основата на Пророцитъ, на Апостолитъ, на мученицитъ и на святитъ и богодуховенни Сьборы, ще ѝ поставимъ, съ Божїа помощ, непорочна и чиста прѣдъ Бога и прѣдъ Вселенската Црква, и прѣнепорочна невѣста Христу, а на вселенската црква единосущна и единообразна сестра во Христъ.

ГЛАВА ДВѢНАДЕСЕТА.

Исторически бѣлжки за католическа-ша пропаганда между Българе-шѣ; покатоличенни-шѣ Българе въ Българїя и Асїрїя. — Нѣколко рѣчи за протестантска-ша пропаганда.

Прѣвъ по-успѣшенъ опытъ за ввождане-то на католицизмъ-тъ въ Българїя е направенъ между 1365 и 1369.

год., сирѣчь въ онова врѣме, когато Венгерци-тъ превзехъ Видинска-та област и ѝ дръжахъ въ рѣцѣ-тъ си около четири години. — Казваме, че тожо тогава пръвъ пътъ е направенъ такъвъ опытъ, защо-то сношенія-та на царя Иоанна I съ Римъ, както видѣхме, имахъ съвсѣмъ другъ характеръ, а пакъ мнѣніе-то, че во врѣме-то на Латинско-то владычество въ Константинополь сѣ се покатоличили Български-тъ Павликене, това мнѣніе е съвсѣмъ безосновно. — Този пръвъ опытъ стана съ единъ насмслственъ начинъ, за което твърдѣ краснорѣчиво свидѣтелствова мъченическа-та смъртъ на францискански-тъ проповѣдници въ Видинъ, смъртъ, която ги постигна, щомъ Венгерската войска быде изгонена отъ тамъ. Силомъ покатоличени-тъ тогава Българе отведнажъ, види се, повърнахъ сѣ се къмъ отеческата си вѣра ¹⁾.

Трагическии конецъ на този пръвъ католически опытъ въ България уцлани католически-тъ апостоли, които до растуранье-то на Българско-то царство не дръзнахъ да се опытатъ още еднажъ ²⁾.

Отъ 15-тии вѣкъ надъ всичкии Балкански полуостровъ се воцарихъ османли-тъ, които не се мѣсахъ въ религиозни-тъ работи на своя-та рая и слѣдователно не сѣ имали причина да ѝ пазятъ отъ католически-тъ съблазнители, нито пакъ да стѣсняватъ апостолека-та дѣятелность на тѣзи подирни-тъ. Като ся полвовахъ отъ такава една вѣротърпимость, която ся вѣдвори на Балканскии полуостровъ, католически-тъ проповѣдници отъ

¹⁾ Разсказва се за покатоличени-тъ тогава Павликене, че не послѣдоваа този примѣръ на православни-тъ си братіе, и остана католици. Но въ скоро врѣме, по причина на много и разни гоненія и притѣсненія, тѣ были принѣдени да се прѣселатъ въ 1392 или въ 1393 год. въ сиргія. Виж. Die bulgarische Sprache in Siebenbürgen. Миклошича, и bulgarische Fragmente Каница.

²⁾ Печевичъ доказва противно-то, но само съ едно голо мѣдруванье, безъ никакви основанія.

Доминикански-тъ и Францискански монаси захванахъ да дохождатъ тамъ по-вѣче и по-вѣче на *ловишеу*. Особно много взе да се уголѣмява тамъ число-то на католически-тъ апостоли, а такожде и тѣхна-та ревностъ за подчиненіе-то православни-тъ Христене на папа-та, отъ 16-тии вѣкъ. 16-тии вѣкъ бѣше единъ трърдѣ влочестъ вѣкъ за католицизмъ-тъ и за папска-та властъ. Народи-тъ, които дълго врѣме се находихъ въ духовно и тѣлесно робство у Римско-то духовенство, образуиохъ се и почувствовахъ всячка-та тегота и нравственно униженіе на това недостойно робство. Явихъ се Лютеръ, Цвингли, Калвинъ, Тодоръ Безъ, Джонъ Ноксъ и др. които и словесно и писменно се въоружихъ противъ безгранично-то властолюбіе на Римска-та църква, противъ антихристови-тъ притязанія и постѣпки на папство-то. Цѣли народи и царства тръгнахъ слѣдъ тѣхнѣи гласъ, и отметнахъ отъ шіи-тъ си папскіи яремъ, — и когато папа-та вдигна противъ нихъ *огнь и мечъ*, тѣ знаихъ съ кръвъ-та си да обноватъ свое-то духовно искупленіе отъ чърна-та сила на католицизмъ-тъ. Половина-та Нѣмска земя, Англія, Швейцарія, Холландія и Скандинавія съвсѣмъ се отдѣлихъ отъ папскіи тронъ. Реформатскіи духъ бѣше проникналъ и въ други-тъ западно-Европейски земи, които такожде се вълнувахъ и искахъ да се отметнатъ и отдѣлятъ и тѣ. Зарадъ папство-то бѣше настаналъ послѣдніи часъ: отъ вси странъ го окружаваше гибель. За да убіе реформатскіи духъ въ земи-тъ, които му оставахъ още покорни, и ако е възможно да възвърне подъвластъ-та си онѣзи, които се отметнахъ отъ него — това бѣше главна-та грижа на папитъ въ онѣзи пагубни за тѣхна-та властъ врѣмена. За да достигнатъ тази цѣль, тѣ не се запряхъ ни предъ едно средство: Тайни и явни убійства, горенъе живи хора, мъки и всякакви кознодѣйства, всичко бѣде

турено въ дѣйствиѣ. Съ този начинъ папи-тѣ сполучиха само да спрѣтъ развиванье-то на протестантскій духъ, но не можиха да го искоренѣтъ въ земи-тѣ, които бѣха вѣче сполучили съвсѣмъ да се отметнатъ отъ папска-та власть. Папа-та най-нослѣ трѣбаше да се увѣри, че половина-та отъ негово-то стадо, или по-добрѣ да кажемъ отъ негови-тѣ подданици, го остави и се отдѣли отъ него за всегда. Такава една загуба бѣше тежка и несносна за властолюбие-то на папи-тѣ, и тѣ като видѣха, че нѣма никаква възможность да ѣ възвѣрнатъ, обрѣнаха всичко-то си вниманіе на това, какъ да нава-сатъ тази загуба съ ново приобрѣтеніе, съ други думи да кажемъ, какъ да замѣнатъ отпаднали-тѣ си отъ тѣхъ подданици съ други, нови подданици. За тази цѣль, тѣ обрѣнаха вниманіе-то си на езъчници-тѣ въ новонай-денната тогава Америка, а такоже и на православни-тѣ источни Христене. — Ето защо отъ 16-тии вѣкъ католически-тѣ апостоли налегнаха съ такава ревность и усърдіе православнитѣ земи и народи. — Католически проповѣдници отъ различни монашески чинове, Доминиканци, Францисканци, а особно новородени-тѣ тогава Језуити, исполъниха православни-тѣ земи въ Турската Имперія и наченаха своята апостолска дѣятельность съ неуморни старанія и съ всякакви начини. За по-вѣренъ успѣхъ папи-тѣ намыслиха да си приготватъ проповѣдници и служители и отъ сами-тѣ православни христене. Съ тази цѣль папа Григоріи XIII въ 1577 отвори въ Римъ едно училище подъ име *Гръчка колегія*, гдѣ-то заманваха млади Гръцки и други православни юноши и ги просвѣщаваха и обучаваха, тѣй какво-то послѣ тѣ да дѣйствуватъ между свои-тѣ съотечественници и да ги склоняватъ на папска-та страна³⁾. — Други единъ

³⁾ Отъ това католическо училище излязоха нѣколко достойни галски ученици, и соборници на католицьскъ-тѣ; като на пр. Петръ

папа, Григорій XV учреди въ Римъ въ 1622 год. едно общество, подъ име *Пропаганда* което постоянно да се грижи и да измисля нови средства и начини за распространяване-то на Католицизъмъ-тъ. Въ уставъ-тъ на това общество е казано, че Римски-тъ апостоли трѣбва особно да се грижатъ и стараятъ за обръщане-то на православнитѣ Христене въ Турско-то Царство, защото, говори се въ този уставъ, „*шъзи знаменити нѣкога на-роди отъ нежджешво и отъ заразишени убѣждения сѣ се превърнали отъ скошове; расшжшъ и умножа-вашя за обчии огнь, койшо е пригошвенъ за дяво-лъ-шъ и за негови-шѣ ангели **“).

Най усердни-тъ и най-неуморни дѣлатели за распространяване-то на католичество-то между православни-тъ жители на Турско-то Царство сѣ были, та и до сега сѣ Језуити-тъ и Францисканци-тъ. Нѣка сега да разледаме тѣхна-та дѣятелность на това поле и да имъ пресмѣтнемъ успѣхъ-тъ. Језуити-тъ или Језуитскии орденъ (*societas Jesu*) быде основанъ въ 1540 год. т. е. въ онова вѣрме когато папска-та власть се намираше

Аркадскии, Матеи Каріо-филосъ, Леонъ Аллатіосъ, Каннаки Россіи Николай Комменосъ, Панадопуло и др. При всички-та си ревность и стараніе да склонатъ свои-тъ съотечественици на Папска-та страна, тѣ обаче ни най-малко не сѣ сполучили въ това. Тѣхни-тъ съотечественици ги сѣ избѣгвали и ненавиждали по-вѣче и отъ природни-тъ католически проповѣдници. — 100 години слѣдъ отвръщане-то на това училище Римска-та пропаганда-та се увѣри, че отъ него неможе да се чака никакъвъ плодъ, и то трѣбаше да се затвори. — Папа Григорій XIII, основатель-тъ на това училище е извѣстенъ съ исправяне-то на календаръ-тъ, а такожде и по това, гдѣто слѣдъ Вартоломеевска-та ноцъ, въ която сѣ единъ най-вѣроломешъ начинъ быдоха убити въ Франція много хиляди протестанти, той заповѣда да пѣють по църкви-тъ благодарственни молебни „за изгниване-то на толкова врагове Христови.“

*) *olim celebres nationes per ignorantiae et pestilentiae persuasionis stuporem humanitatem in bestiarum naturam fere mutasse atque ad aeterna incendia diabolo et angelis ejus parata ali ac propagari.* — *Billarium de propaganda fide* l. 66. Пах. 533.

въ най-голяма опасностъ. Главна-та цѣль на този новъ орденъ бѣше да повдигне падна-та власть на панство-то и да наиде колко може по-вѣче нови подданици на папа-та. За достиганье-то на тази цѣль Језуити-тѣ считатъ позволителни даже и най-мръсни-тѣ средства, като на примѣръ: лъжа, клевета и всякакви кознодѣйства, подкупване, убійство и т. н. ⁴⁾.

Въ скоро време слѣдъ появяване-то си на свѣтъ, Језуити-тѣ съ помощь-та на Французско-то правителство взехъ позволеніе отъ Высока-та Порта да могатъ да живѣятъ и въ Турска-та Имперія. Въ 1609 год. додохъ нѣколко Језуити въ Константинополъ и не забавно наченахъ своя-та дѣятелностъ. Отворихъ нѣколко училища, въ които заманвахъ православна-та младежь съ мысль да си приготватъ отъ неѣ помощници; съ пари и съ голѣми обѣщанія привлачахъ на своя страна Константинополско-то духовенство, успѣхъ даже да подкупатъ Вселенскіи патриархъ. Знаино е, че трима Константинополски патриарси, единъ слѣдъ други, а именно: Рафаилъ II, Неофитъ и Матей сѣ были подкупени отъ Језуити-тѣ и освѣнъ гдѣто не сѣ бранили православіе-то противъ тѣхъ, нѣ още сѣ и помагали на тѣхна-та цѣль ⁵⁾. Не съ твърдѣ много пари, види ся, Језуити-тѣ сѣ успѣли да подкупатъ тогава и много митрополити, епископи а такожде и други духовни пастыри отъ по-долно-то Константинополско духовенство и ги сѣ направили свои слуги и помощници ⁶⁾. По това се види, че Језуитска-та пропаганда не е срѣщна

⁴⁾ Вѣстникъ Врѣмя 1866 бр. 14.

⁵⁾ Pichler, Geschichte der kirchlichen Trupp. 1864 I, 506.

⁶⁾ Намирали сѣ се въ онова време, между Константинополско-то православно духовенство, и такива духовни пастыри, които за да си покажатъ усърдіе-то прѣдъ Језуити-тѣ, въ църкви-тѣ сѣ проповѣдали на своя-тѣ чада да пріематъ Католическа-та вѣра.

Griechische Kirche у Ерша и Грубера 189.

твърдѣ голѣмо препятствіе отъ страна-та на Гръцко-то духовенство, което ся вѣе да бѣде главниѣ стражъ на православіе-то. Но това препятствіе не забави да ся яви изненадѣйно съвсѣмъ отъ друга страна, а именно отъ страна-та на протестантство-то. Англійскій и Холландскіи посланници въ Константинополъ не можиха да гледатъ равнодушно на Језуитски-тѣ тамъ успѣшни дѣйствія: едно отъ ненависть къмъ католицизмъ-тѣ, а друго отъ политически интересъ, защото заедно съ распространяванье-то на католицизмъ-тѣ Језуити-тѣ сѣ работили и за утвържденіе-то на французско-то вліяніе между Источни-тѣ Христене. Рѣчени-тѣ посланници се рѣшиха да употребятъ всички-тѣ си средства за да развалитъ плановете-тѣ на Језуити-тѣ. — Отъ тогава се начена въ Константинополъ една твърдѣ занимателна борба между Језуити-тѣ и Французскіи посланникъ отъ една страна, и Англійскіи и Холландскіи посланникъ отъ друга. — И едни-тѣ и други-тѣ сѣ гледали да расположатъ къмъ себе си правителство-то, та съ негова помощъ да одържатъ върхнина, и за това нѣщо всякакъ сѣ клеветили единъ другото. Тѣй на примѣръ, Англійско-то правителство е доказвало на Султанъ-тѣ, че папа-та и католически-тѣ дръжави мислятъ да разсипатъ Турско-то царство, а пакъ французскіи посланникъ отъ своя страна е говорилъ същото за протестантски-тѣ дръжави и е съвѣтовалъ да се изгонятъ всички протестантски чиновници изъ Турско-то царство, като вловредни за негова-та безопасность⁷⁾. За тази борба между католици-тѣ и протестанти-тѣ и за отношеніе-то къмъ неѣ на Гръцко-то духовенство твърдѣ е характеристична исторія-та на Кирилла Лукарія, който стѣпи на патриаршескіи вселенски престолъ.

7) Пеклеръ *Gesch. der k. Tr.* I, 508.

въ 1621 год. Той бѣше твърдѣ образованъ чловѣкъ и голѣмъ противникъ за Језуити-тѣ. За да може по съ успѣхъ да се бори съ нихъ, той се сблизилъ съ протестанти-тѣ. Казватъ, че той е билъ подкупенъ отъ тѣхъ. Както и да е, по Језуити-тѣ и католическа-та пропаганда въобще срѣщвахъ въ него единъ твърдѣ голѣмъ противникъ, и за това се рѣшихъ да употребятъ всякакви средства за да го нѣкакъ-си прѣмахнатъ⁹⁾. Между Гръци-тѣ тѣ го представлявахъ като отстъпникъ отъ православна-та вѣра, като протестантъ, а пакъ предъ Высока-та порта го клеветехъ, че той води тайни сношенія съ неини-тѣ врагове⁹⁾. Въ 1627 год. Лукариѣ устрои въ Цариградъ една печатница, която му се испрати отъ Англія; Језуити-тѣ представихъ на Высока-та порта, че той е устроилъ тази печатница съ намѣреніе да печати книги и списанія противъ алкоранъ-тѣ. И много още подобни клевети тѣ пуцахъ противъ него и сполучихъ най-послѣ да го прѣмахнатъ. На правителство-то скоро му дотегнахъ Језуитски-тѣ интриги и тѣхни-тѣ политически кознодѣйства, и то ся видѣ принѣдено въ 1628 год. да ги изгони изъ царство-то си. Въ скоро врѣме, обаче, тѣ съ помощъ-та на Французско-то и Австрійско правителства пакъ ся врънахъ въ Константинополь и по други-тѣ мѣста на Турска-та Имперія, и пакъ се начена прежня-та борба между нихъ и между протестанти-тѣ. — Въ обще Језуитски-тѣ старанія за покатоличванье-то на православни-тѣ сѣ оставали безплодни. — Само-то правителство е било принѣдено да вземе подъ свое-то

⁹⁾ Прѣди да се рѣшатъ на това, тѣ сѣ се опытали да го подкупатъ. Папа-та е казалъ, че е готовъ да даде! голѣмо количество пари, само да може единъ такъвъ вліятеленъ чловѣкъ да мине къмъ Римска-та църква (. . . . ogni gran somma di denaro per riunir si nobil membro alla chiesa) ib. 190. —

⁹⁾ Griechische Kirche въ allgemeine Encyclopädie von Ersch and Gruber I Sect. Th. 84, 189.

покровителство въра-та на свои-тѣ подданици отъ тѣзи соблазнители. — Около конецъ-тѣ на 17-тии вѣкъ Султанъ Мустафа II издаде единъ Хаттишеривъ, въ който се говори слѣдующе-то ¹⁰⁾. — „Ные се научихме отъ „нашии великъ визиръ за тайни-тѣ стрѣленія на Фран-„цузски-тѣ духовни лица (на Језуити-тѣ сирѣчь) и уз-„нахме, че тѣ не сѣ само агенти на Римъ-папа, но се „занимаватъ още и съ шпионство въ Имперія-та ни и „се старають да съблазняватъ наши-тѣ подданици, да „поколебаватъ тѣхна-та преданность къмъ Порта-та и „тѣхна-та религія За да туримъ конецъ на „всичко това, ные заповѣдаме на всички-тѣ наши чино-„вници да осѣждатъ онѣзи наши подданици, които „оставятъ въра-та си и ставатъ Римо-католици „А пакъ съблазнители-тѣ имъ да наказватъ съ затворъ „и да ги глобяватъ“ Този султански хаттише-ричъ постави въ твърдѣ лошо положеніе Језуити-тѣ въ Турска-та Имперія, но тѣ, безъ да гледатъ на това, пакъ сѣ намирали възможность за своя-та дѣятельность, и простряхъ свои-тѣ кознодѣйства и беззаконіе до такава степенъ, щото правителство-то се видѣ принѣдено да вземе още по-силни мѣрки противъ нихъ ¹¹⁾. Въ 1707 год. излѣзе новъ хаттишеривъ, който още по-строго запрети проповѣданье-то на католицизмъ-тѣ въ Турція. И тѣй отъ една страна протестанти-тѣ и Турско-то пра-

¹⁰⁾ Пиклеръ I, 516. —

¹¹⁾ Отъ много-то Језуитски дѣйствія въ онова врѣме позволяваме си да напомнимъ само едно. — Въ Арменія тѣ срѣщнахъ голѣмо прелатствіе отъ страна-та на тамошнии православенъ патриархъ Аведикъ. За да го премахнатъ тѣ употребиахъ противъ него всякакви клевети, и най-нослѣ го откраднахъ и го препратихъ на единъ Френски корабль, въ Марсель (въ Франція), до тамошни-тѣ си събратіе, които го дръжахъ подъ затворъ и силомъ го накараха да пріемне католицизмъ. Той скоро слѣдъ това се и скопча въ Парижъ. — Пиклеръ I, 518. —

вительство, а отъ друга мръсни-тъ дѣла на Језуититѣ, дѣла, отъ които скоро се погнуси православна-та рая, всичко това ощети всички-тъ стрѣленія на Језуитската пропаганда въ Турція. — По съ голѣмъ успѣхъ сѣ работили други-тъ проповѣдници на католицизъмъ-тъ, Францискански-тъ монаси, Тѣ сѣ дѣйствували по-по-таено отъ Језуити-тъ, и успѣли сѣ были въ много мѣста да си основѣтъ мѣнастыре. Разказва се, че около конецъ-тъ на 17-тии вѣкъ въ Софія е сѣдѣлъ католически архіепископъ отъ Францискански-тъ минорити, който е ималъ подъ свой надзоръ около 40 Францискански мѣнастыре, и че въ Софійска-та областъ е имало тогава цѣли Български села покатоличени ¹³⁾. — Колко-то и да е преувеличено това показаніе, то все показва, че Францисканска-та пропаганда между Българетѣ не е была съвсѣмъ безплодна. На францисканци-тъ много имъ помагало това, че тѣ сѣ были по-вѣчето родомъ Сръби изъ Босна, Кроатія и Далматія, лесно сѣ се научвали по Български и знаели сѣ какъ да се обръщатъ съ Българетѣ. — Единъ такъвъ францисканецъ, Сръбинъ, на име Богданъ Бакшичъ, е прѣвелъ на просто Български езикъ едно списаніе на знаменити францискански светецъ Бонавентура ¹³⁾, което е и напечатано въ 1638 год. въ Римъ, въ печатница-та на пропагандата. — Чрезъ посредство-то на францисканци-тъ, види се, че е станало и това, гдѣ-то въ 17-тии вѣкъ нѣкои отъ Охридски-тъ патриарси сѣ завръзвали сношенія съ Римскии папа и сѣ искавали желаніе да се съединѣтъ съ Римска-та църква ¹⁴⁾. —

Турско-то правительство, испрво не е кѣтнало

¹³⁾ Енгелъ Geschichte von Bulgar. стр. 462.

¹³⁾ Meditationes S. Bonaventurae. Вижъ Шафарика Gesch. der slav. Sprache und Liter. стр. 255. —

¹⁴⁾ Фарлати Illug. saorum VIII, 201.

Францисканци-тъ, но слѣдъ врѣме е было принѣдено да обрѣне вниманіе и на тѣхъ. Францисканци-тъ сѣ намирали подъ покровителство-то на Австрія, която въ онова врѣме често имаше да воюва съ Турція, и на която тѣ, види се, сѣ помагали, чрезъ свое-то вліяніе на послушна-та нимъ рая. — У Енгеля намираме едно извѣстіе, че въ 1688 и Францисканцитѣ е постигнѣло гоненіе отъ страна-та на Турска-та власть; такова гоненіе постигнѣло тогава и тѣзи Българе, които тѣ сѣ были обрѣнѣли въ католичество. Четыри села въ Софійска-та областъ, а именно: Чипровецъ, Копиловецъ, Желѣзна и Елзина, които сѣ были съвсѣмъ окатоличени, тогава сѣ были съвсѣмъ разорени: жители-тъ имъ или сѣ были погубени, или пакъ сѣ были принѣдени да се прѣселѣтъ по чужди земи. — И тѣй въ конецъ-тъ на 17-тии вѣкъ и плодове-тъ на Францискански-тъ старанія сѣ были загубени. — При всичко това католическа-та пропаганда пакъ не се отчая и изнамери средства пакъ да се вмѣкне въ Турско-то царство. Въ 1709 год. австрійскіи посланникъ въ Константинополь, Графъ фонъ Етингенъ, испроси позволеніе отъ тогавашнии великъ везиръ, Хусеинъ Кюпрели, за католически-тъ монаси да имъ се даде пакъ право да живѣятъ въ Турска-та Имперія и да се ползватъ отъ прѣжни-тъ си правдини. — Отъ тогава пакъ надодохъ въ Турція проповѣдници-тъ на католицизмъ-тъ. Освѣнь францисканци-тъ и Језуититѣ този пакъ наченахъ да дохождѣтъ католически проповѣдници и отъ други ордени, които, като се ползватъ отъ вѣротърпимость-та на Турско-то правителство, свободно проповѣдатъ тамъ и до днесъ. При всичко-то имъ обаче стараніе да подчинѣтъ Православнии Истокъ на папскіи прѣстолъ, тѣ твърдѣ малкъ успѣхъ сѣ направили до сега. Единъ твърдѣ наблюдателенъ и ученъ Нѣмски путешественникъ

по Турция още въ 1845 г. е писалъ. „Какво-то и да „казватъ, пишеть и разглашаватъ, — Римска-та църква „не само, че не прави никакъвъ успѣхъ между Право- „славни-тѣ, но още и губи значеніе-то си между нихъ¹⁵⁾).

Ако да обрѣнемъ вниманіе и на този не голѣмъ успѣхъ, който е направила до сега католическа-та пропаганда между православни-тѣ жители на Турска-та Имперія и да го размѣтнемъ спроти разнитѣ народности, то щемъ найдемъ, че най-малкъ успѣхъ е имала тази пропаганда между Българе-тѣ. На сегашно врѣме отъ Гръци-тѣ, които населяватъ Гръцко-то кралство заедно съ Јонически-тѣ острове и се броеть до единъ милионъ и половина, около 80,000 души сѣ ся покатоличили¹⁶⁾. А отъ 6,000,000 Българе само около 60,000 сѣ минъли въ католическа вѣра, и то не отъ православни-тѣ Българе, но по-вѣчето отъ тѣзи, които сѣ дръжели Богумилска-та ересъ. Тѣ по-вѣчето сѣ се покатоличили въ минълин вѣкъ или пакъ въ настоящціи. Чудно нѣщо! Богумили-тѣ, тѣзи най-заклети врагове на папска-та власть, които съ своето свободо-мысленно ученіе повдигнахъ цѣла Западна Европа противъ Римъ, които въ 13-тии вѣкъ сѣ такава ревностъ поддържахъ Българскіи царь Јоанна I въ негова-та борба съ католицизъмъ-тѣ, тѣзи богумили въ 18-тии и 19-тии вѣкъ се преклонихъ прѣдъ папа-та, признахъ негова-та власть, за която учѣхъ да е произведеніе на зло-то начало, си-

¹⁵⁾ Fallmerayer, Fragmente aus dem Orient II, 175. Считаме не лишне да приведемъ и слѣдующа-та бѣлежка Фаллмерайрова. — „Догдѣ Источна-та римска имперія оставаше по салчество-то си „само Гръцка, до тогава Византискіи и Римскій христеникъ се „срѣщаха макаръ и студено, но все като брате и единовѣрци. Но „тази връзка между тѣхъ се сляса и стана вѣче невъзможна отъ „както Византиска-та Имперія съ нагълихъ Славене-тѣ. Това племе „внесе въ вѣдра-та на Источна-та църква единъ елементъ отъ неиз- „гладимо противурѣчіе (Западу)“.

¹⁶⁾ Griech. Kirche 219.

рѣчь на дяволъ-тъ. — Исторія-та на това необыкновенно и любопытно явление до сега е била съвѣемъ захвърлена и поради това е още тъмна и неизвѣстна. Ние тукъ ще приведемъ само слѣдующи разсказъ, за католичване-то на Пловдивски-тъ павликене (богумили), разсказъ, който колко годъ може ни да понятиє за причина-та на това явление. — Тъ не сѣ имали свой духовенъ началникъ, както друга-та рая, който да ги представлява и защищава прѣдъ Царско-то правителство, и поради това сѣ трѣгъли много неправди и кривди, безъ да е имало, кой да ся застъпи за тѣхъ. Доведени до едно крайно състояніе чрезъ своето беззащитно положение, тѣ на 1829 год. сѣ ся обръщали съ просба къмъ тогавашни Пловдивски митрополитъ (Никифоръ?) за да ги вземе подъ свое покровителство, като му сѣ се обѣщавали при това, че щѣтъ се присъединятъ къмъ православна-та църква. Но тази имъ просба е била отхвърлена, и тѣ тогава сѣ были принѣдени да прибѣгнатъ съ такова-предложеніе, при агенти-тъ на католическа-та пропаганда, които и на радо сръдце сѣ побръзвали да ги взематъ на ръка ¹⁷⁾. Съ подобенъ начинъ, види се, были сѣ покатоличени павликене-тъ и по други-тъ мѣста въ Блъгарія. По-горѣ казахме че брой-тъ на покатоличени-тъ до сега Блъгаре се простира до 50 или най-много до 60 хилѣди; отъ тѣхъ само половина-та, нѣщо около 30,000 хилѣди, живѣятъ въ Блъгарія, а именно ¹⁸⁾:

4,000, между Свищовъ и Никополь.

12,000 въ Пловдивъ и въ околности-тъ му.

¹⁷⁾ Виж. О Асвию 26, 27. Трѣба да забѣлжимъ при това че авторъ-тъ на тази книга не вѣрно е мислялъ, че Павликене-тъ сѣ присѣли католическа вѣра „въ врѣмя крестоносникъ походъ.“ Въ това се лъжатъ и много още иносемни писатели. —

¹⁸⁾ Вземаме тѣзи подробности изъ *Bulgarische Fragmente* Каница: *Oesterr. Revue* 1864, ч. 7. стр. 237.

6,500, които се управляватъ отъ единъ епископъ, комуто столица-та по-прѣди се е находила въ Скопие, а сега е пренесена въ Призрѣвъ. Тъ живѣхтъ, около гората Карадахъ и населяватъ Летница и други още седемъ села. —

Нѣколко (не знаемъ колко именно) има въ Кратово, Брезникъ, Радоміръ, Кюстендилъ, Дупница, Джумая и се называтъ Павликене или Пострумци *). Въ Юнжиларъ и Бниже-Вардаръ (въ околности-тъ Солунски) има около 25 фамили, покатоличени не тѣй отдавна †). —

А други-тъ, около 25,000 живѣхтъ внѣ отъ България, а именно въ Венгрія, гдѣ-то поселенія-та имъ сѣ разсѣяни, като малки острови по Темешварскіи банатъ ¹⁹⁾. Въ южна-та му страна тѣ населяватъ селища-та: *Крашово, Луцакъ, Яблъка, Вадижъ, Клокочичъ, Нермешъ, Денша, Бресче, Рогендорфъ*. Въ Сѣверна-та: *Винга, Старо-Бѣшенево, Болгаршелевъ, Бодрогъ, Десешовець, Теремія* и пр. Тѣзи Българе сѣ се преселили въ тѣзи мѣста на два пѣти: еднажъ въ 1700 год., и спроти както казватъ, излѣзли сѣ отъ Софійска-та областъ ²⁰⁾; други пѣтъ сѣ се преселили въ 1739 год., во врѣме-то на Българскіи миръ между Австрія и Турція, и сѣ излѣзли отъ *Никополь, Свищовъ, Брежене, Бѣлене и Тръновчене* ²¹⁾. Тѣ сички-тъ, както казахме, сѣ католици, и сѣ покатоличени, по-вѣче-то послѣ преселванье-то си. — Казваме по-вѣче-то, зашто-то нѣкомъ отъ тѣхъ сѣ были покатоличени още въ старото си отечество, т. е. прѣди да се исселатъ отъ България. — Прѣди нѣколко врѣме ные намѣрихме едно рѣкописно

*) Липранди, Болгарія. въ Читеніяхъ 1868 г. кн. 1.

¹⁹⁾ Черингъ ги искарва до 22, 780, врахели — до 27,000.

²⁰⁾ Виж. Енгель, Geschichte von Bulgarien 462.

²¹⁾ Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen стр. 1 и 2, и рукописъ, за който щемъ споменемъ по-долѣ.

†) *Le Nord* 1869 Nr. 163.

описание за състояніе-то на тѣзи захвърлени на чуждина наши братѣе. Изъ това описание, писано прѣди четири години отъ одного Българскаго учителя въ Винга, ние узнаваме, че тѣ сѣ много трѣпѣли отъ чужди-тѣ народности, които ги окружаватъ, т. е. отъ Власи-тѣ, Маджаре-тѣ и Хървате-тѣ, но при всичко това, могли сѣ пакъ да си зачуватъ езикъ-тѣ и народность-та невредима. „*Удѣ шуй се види*“ пише съчинитель-тѣ на това кратко описание, „*Чи удѣ Българина ни можи да се прази Сърбинъ или Хървашинъ, или Влазъ или Маджаринъ.*“ — Не можемъ да не споменемъ още за една пріятна вѣсть, която намираме въ рѣчената рѣкописъ. Тя е, че въ послѣдне врѣме между тѣзи наши братіе се е появило желаніе да завръжатъ сношенія съ общо-то ни отечество, чрезъ които сношенія тѣ ся надатъ да почърпнѣтъ нова нравственна сила, та и на бѣдѣще врѣме да могатъ да бранѣтъ своя-та народность отъ много-то ѣ тамъ врагове ²¹⁾. —

И тѣй, за да се врънемъ пакъ на рѣчь-та си, ето какъвъ успѣхъ е достигнѣла Латинска-та пропаганда между Българе-тѣ. При всички-тѣ си трудове и старанія, тя е могла да обърне въ католицизъмъ токо 60.000 Българе, и то по-вѣче-то отъ Богумили-тѣ, които само беззащитно-то имъ общественно положеніе е могло да накара да търсѣтъ убѣжище въ нѣдра-та на пропаганда-та. — Въ 1860 год., когато борба-та между Българскіи народъ и фанариоти-тѣ бѣше достигнѣла до единъ най-высокъ стѣпень, когато Велика-та църква сѣ единъ необяснимъ и най-упористъ начинъ отблѣснѣ най-законни-тѣ исканія на Българскіи народъ и чрезъ

²¹⁾ Въ 1855 год. е напечатенъ въ Темнишваръ за тѣзи Българе единъ Катихизисъ подъ заглавіе: *Malachijs Kathekismus za katholickanske Paulichane*. Този катихизисъ е прѣва печатана книга на езикъ-тѣ имъ; да ли отъ тогава е напечатана още нѣкоя книга, незнаемъ. —

това го докара до едно отчаянно положеніе, въ онова прискърно за Православна-та църква врѣме, въ Римъ помислихъ, че е вѣче настанѣло врѣме за папство-то да събере плодъ-тъ на столѣтни-тъ си трудове, старанія и жертви за подсебяване-то си на православни-тъ Христене въ Туреко. — Намѣрихъ, че общество-то на пропаганда-та е недостаточно за такава една богата жьтва и Пій IX учрѣди още едно общество въ Римъ ²³⁾. Този пѣтъ Римски-тъ апостоли явно захванахъ да работѣтъ въ Българія: тѣ извадихъ на свѣтъ забравени-тъ сношенія на древни-тъ Български царѣ съ Римскии прѣстолъ и отъ тѣхъ си скръпнихъ щитъ и сковахъ орѣжіе на брань съ Вселеискии патриархъ ужъ за избавленіе-то на поробенни-тъ отъ него древни чада на Римска-та църква. — Сношенія-та на Български-тъ царѣ, Бориса и Иоанна I, можемъ да кажемъ, сѣ твърдѣ краснорѣчиви свидѣтелства за отврѣщаніе-то на Българекіи народъ отъ Римскіи католицизмъ, но Језуити-тъ и Лазаристи-тъ не ся постыдихъ съ тѣзи сношенія да оправдаватъ свое-то явно намѣванье въ Българо-фанариотска-та борба. Тѣ успѣхъ да наловѣтъ въ *свои-шѣ сѣши* доста много Българе, които не се постыдихъ да се назовѣтъ представители на цѣлии Българскіи народъ и да просѣтъ Пій IX да приемне Българскіи народъ въ нѣдра-та на Католическа-та църква. — Велика-та църква съ свои-тъ дѣйствія въ тѣзи критически за православіе-то минути още по-вѣче обиадежди Папски-тъ апостоли, които отъ-рано вѣче се стѣгахъ да тържествовать побѣда-та си. Излѣгахъ се обаче и този пѣтъ, и излѣгахъ се, можемъ да кажемъ, най-жестоко. — Въ това сѣщо-то врѣме, когато католически-тъ газети извѣстявахъ на свѣтъ-тъ, че милліони Българе се подчинили на папа-та, и обеснявахъ това, като едно зна-

²³⁾ Gr. Kirche у Ершъ и Груберъ 207.

меніе, съ което Иисусъ Христосъ поискалъ да прослави гонима-та отвсѣдъ власть на свой-тъ намѣстникъ (на папа-та), въ това исто-то врѣме Българскіи народъ се вдигна противъ самозванни-тъ си представители и Уніатско-то сборище въ Цариградъ се распеля. Работенъе-то за Унія се начена въ 1860 год. въ Българія, а отъ 7 Ноемврія 1861 год. ные ѿ четохме вѣче надгробна-та пѣсенъ, напечатана въ единъ Български вѣстникъ подъ заглавіе *смършь и погребеніе на Уніа-ша съ Българія*. Въ тази статія се извѣстяваше, че Језуитска-та брадва ударила на камъкъ въ Българія, Уніатскіи патриархъ исчезналь нѣкъдѣ, а пакъ други-тъ най дѣятелни отъ съотечественници-тъ ни органе на пропаганда-та се распрьснѣли и тѣ: единъ умрѣль, други отишѣль да си трѣси поминкъ въ Влашко, трети въ Молдава и пр. — „Ето“, иронически свръшаше тази статія, „ето Българска-та Унія на какво зло налетѣ! Български-тъ глави наистина, че были кораби: не земѣтъ нито отъ обѣщанія, нито отъ папски благословенія, нито отъ индулгенціи, нито отъ пашапорти за въ рай-тъ. Лошави хора: не щѣтъ и въ рай-тъ да влѣзѣтъ!“ —

Несполука-та, която испытахъ католически-тъ апостоли този пѣтъ въ Българія, толкова по-вѣче е тежка за тѣхъ, зашто-то слѣдъ нещъ, щѣтъ не щѣтъ, тѣ трѣба за всегда да се отрекатъ отъ благи-тъ си надежди за какъвъ-годѣ успѣхъ между Българе-тъ. — Мръсни-тъ и гнуснави дѣйствія, чрезъ които тѣ ознаменовахъ този си новъ опытъ въ Българія, още по-вѣче увеличихъ отвръщанъе-то на Българе-тъ къмъ „папищашка-та свра“, и поселихъ въ душа-та имъ неизгладимо презрѣніе къмъ низки-тъ папищашки апостоли. Тѣзи подирни-тъ обаче, види се, това не го сѣ разбрали и продължаватъ да се утѣшаватъ съ свои-тъ химерически надежди. Тази своя несполука тѣ приписахъ повѣче-то

на свое-то неумѣніе какъ да се заловѣтъ за тази работа, и сега измышляватъ нови средства и нови начини. — Прочутыйъ Језуитъ и неуморний поборникъ за Унія-та Гагаринъ предлага новъ единъ планъ за дѣйстви-та на католически-тѣ апостоли между православни-тѣ Христене на Вѣстокъ. —

Въ едно свое списаніе, писано въ 1862 год. той доказва, че Римски-тѣ миссіонере за това не направили почти никакъвъ успѣхъ между православни-тѣ Христене, защото тѣзи подирни-тѣ гледатъ на тѣхъ като на чужденци, които не внушаватъ никакво довѣріе къмъ себе си. За да се унищожи това главно препятствіе достойными този Језуитъ предлага на свои-тѣ събратѣе, които се рѣшаватъ да апостолуватъ между православни-тѣ Христене, да приѣмнатъ първо обряди-тѣ на православна-та църква. Чрезъ това ужъ тѣ щѣтъ да могатъ да влѣватъ въ довѣріе, при което само могатъ да чакатъ успѣхъ отъ своя-та дѣятелность ²⁴⁾. По просто да рѣчемъ той съвѣтова на влѣци-тѣ да се облекѣтъ въ овчи кожи, и въ такъвъ видъ да нагрѣнатъ овце-тѣ. —

Считаме за нужно да споменемъ нѣколко думи и за протестантски-тѣ миссіонере. — До пнѣшній вѣкъ протестанти-тѣ, ако и да сѣ се вмѣсвали въ църковни-тѣ дѣла на православни-тѣ Христене въ Турско, то повѣчето за противодѣйствіе на католическа-та пропаганда или пакъ съ нѣкакви политически цѣли. Токо въ нынѣшній вѣкъ се явихъ протестантски Миссіонере съ цѣль да распространяватъ свое-то вѣроученіе. Отъ дѣй-

²⁴⁾ Il y a donc entre les missionnaires latins et les populations grecques-unies un lien reel et puissant. Il n'en est pas de même des grecs non-unis. Tout les separe des missionnaires, ce sont à leurs yeux des étrangers qui n'inspirent que de la defiance. Mais si ces missionnaires adoptent le rite grec, ce lien qui n'existait pas, est créé. — Gagarin, Etudes 1862 p. 203, Пиклоръ I, 543. —

ствующитѣ сега въ Турско разни протестантски Миссіонере, най-много-то сѣ отъ Сѣверо-Американски-тѣ методисти. Въ 1859 г. по разни-тѣ области на Турска-та Имперія имало е до 380 Методистски миссіонере, които сѣ имали тамъ до 108 гнѣзда. Отъ тогава брой-тѣ, както на миссіонере-тѣ, тѣй и на гнѣзда-та имъ се е още по-вѣче увеличилъ. — По Българія тѣ сѣ се утвърдили по всички-тѣ почти по-главни градища. — „Православни-тѣ Христене“, казва единъ нѣмски писателъ, „гледатъ на протестантство-то, като на една община още по-еретическа и отъ Римскіи католицизъмъ, и поради това тѣ избѣгватъ тѣхнитѣ училища, діакониски домове и други учреждения²⁵⁾.“ Това е тѣй, другояче и не може да бѣде. Православіе-то, което е най-вѣрно-то хранилище на апостолски-тѣ преданія, естествено трѣба да гледа тѣй на протестантство-то, което макаръ и да има притязанія, че се стрѣми къмъ чистота-та на апостолска-та църква, не е друго, освѣнъ „отрицаніе на Римскіи католицизъмъ. Въ това отрицаніе „се заключава всичкии животъ на протестантство-то.

²⁵⁾ Gr. Kirche 206; Пихлеръ I, 19. — Въ подтвержденіе на това вѣрно заключеніе позволяваме си да приведемъ слѣдующіи фактъ, който се е случилъ въ село Панагюрище, и ни се съобщилъ отъ единъ тамошенъ познаникъ. „Отъ нѣколко врѣмѣ на самъ, „пипнаше ни той (отъ 26 Юнія 1868 г.) голѣми бури ставахъ въ „село-то ни за истребленіе-то на протестантизъмъ-тѣ, който бѣше „посѣилъ и възникналъ отъ Цародѣвски-тѣ Американски миссіонери „до между нѣколко наши неврѣли съселенчета. Община-та ни нѣ- „колко нѣти отговорилъ тѣмъ подирни-тѣ да се отрекатъ отъ свое- „то заблудженіе, но не сиолучи въ желаніе-то си. Тогана се събра „народъ-тѣ и обяви тѣмъ безрасудни изневѣрци за отвержени свои „членове, като рѣши никой вѣче да нѣма съ тѣхъ вземанье да- „ванье или друго нѣкое общеніе. Тази нѣрна подѣйствова, и за- „блудени-тѣ тържественно се възвѣриахъ къмъ православна-та ни „вѣра. Протестантски-тѣ книги, които се намирахъ, у тѣхъ, бѣдоха „събрани и нагорени на срѣдъ назариче-то, въ присѣдствіе-то на „многобройни зрителѣ, както отъ наше-то, тѣй и отъ съседни-тѣ „села. (Това се случи въ назаренъ день, на лазарова-та сѣбота).“

ставинополскіи патриархъ Самуилъ и на неговіи синодъ е изобличено съ такива доказателства, противъ които нѣма, что да се каже. И ные жалѣемъ, че не получихме тази книга по-рано за да можемъ да извлечемъ отъ неѣ нѣкой и други изводъ за въ „*Прегледъ-иъ см*“. Почтеннии съчинитель на тази книга дошира се, гдѣ много, гдѣ малко, и до много други въпроси отъ исторія-та на Българска-та църква, между които има нѣкой и други гдѣ-то наши-тѣ мнѣнія не се срѣщатъ съ него. — Най-много се раздѣлятъ наши-тѣ мнѣнія въ въпросъ-тъ за начало-то на Охридска-та патриаршія. Той вѣрва, че Охридска-та патриаршія иде право отъ Първо-Юстиніанско-то архіепископство и че, слѣдователно, тя има начало-то си още отъ врѣме-то на Императоръ-тъ Юстиніанъ. А ные отхвъргаме тази теорія, като безосновна и доказваме, че Охридска-та патриаршія, не е друга, освѣнъ първа-та Българска, Прѣславска патриаршія, на която прѣстолъ-тъ быде прѣнесенъ отъ Источна България въ Западна въ конецъ-тъ на 10-тии вѣкъ. — За званіе-то *Първой Юстиніаніи*, съ което сѣ се титулирали Охридски-тѣ патриарси и което е дало поводъ да се роди тази безосновна теорія, за това званіе ные доказахме, че тѣ си сѣ го присвоили токо въ 13-тии вѣкъ, като единъ подобающъ имъ титулъ. Ные знаемъ, че изложено-то отъ насъ мнѣніе за начало-то на Охридска-та патриаршія не се срѣща не само съ мнѣніе-то на почтеннии нашъ съчинитель, но съ мнѣніе-то на много оңе писатели, Гръцки, Латински, а такожде и наши, между които реченна-та теорія до сега е была като безсъмнѣнна и, тѣй да речемъ, общепринята. При всичко това, обаче, ные отъ любовь къмъ истина-та не се побояхме да оборимъ тази теорія. Доказателства-та ни сѣ изложени на страницъ-тъ: 6, 34, 35, 36, 37, 44, 130, 131, на настояще-то ни списаніе, и ные ся надаме, че колко кратко и

да сѣ изложени, тѣ щѣтъ обрѣнатъ на себе вниманіе-то на просвѣщенни-тѣ читатели. Тукъ по поводъ на гъръреченна-та книга, ние намираме за нужно да направимъ още и слѣдующи-тѣ бѣлежки. Почтенни този авторъ, както и много други писатели, утвърждава и той, че Първа Юстиніанія е Охрида. Ние щемъ го попросимъ прѣво да обрѣне добръ вниманіе на слѣдни-тѣ свидѣтелства.

1. Прокопіи, Юстиніановъ-тѣ съвременникъ, говори, че Първа Юстиніанія се е намирала негдѣ въ Дарданія (*ἐν Δαρδάνοις τοῦ τοῖς ἑρσκατοῖς*)¹⁾, на която, както се знае главни градъ е былъ Scupi (Скопіе).

2. Въ 11-та та си новелла, съ която быде учредено Първо-Юстиніанско-то архіепископство, Юстиніанъ твърдѣ ясно показва, че Първа Юстиніаня се е находила въ средиземна Дакія (*Dacia Mediterranea*), на която главни градъ е была Сардика (Софія)²⁾. Съ това, увѣрени сме, ще ся съгласи и почтенни нашъ авторъ, ако благоволи да прегледа внимателно тази новелла, особно това мѣсто въ неѣ, което е помѣтено на 7-ма страница въ негова-та книга (*ἔπειδὴ οὐ ἐν τῇ παρόντι*)

— Колко-то до противурѣчіе-то, което се забѣлежва между тѣзи двѣ свидѣтелства, отъ Прокопія и отъ самага Юстиніана, то се обяснява твърдѣ лесно: Дарданія и Средиземна Дакія сѣ были двѣ съседни провинціи, и Първа Юстиніаня, види се, че се е намирала нѣгдѣ на

¹⁾ De aedific. lib. IV, c. I. —

²⁾ Тази Новелла носи сега заглавие: De privilegiis archiepiscopi Justinianae primae et sede Pr. Illyrici in Pannoniam secundam i. e. Justinianam primam transferenda. — Това заглавие не го е имало първоначално, а е написано послѣ, и види се отъ кѣйкой невѣжественъ грамматикъ. Това намираме за нужно да забѣлежимъ, да не бы кѣйкой да пріеме това заглавие за първоначално, и чрезъ това да впадне въ заблужденіе, както, на пр. се е случило съ одного отъ членове-тѣ Друштва Србске Словесности Виж. Гласникъ VIII, 121.

граница-та имъ. Тамъ, по тази граница сирѣчь љ и тръ-
сѣжтъ учени-тѣ изслѣдователи и показватъ за най-вѣрно
на Кюстендилъ. — А за Охрида се знае, че тя се на-
мира въ тази областъ, която въ старо врѣме се е назы-
вала Еригис пова, и която е била отдѣлена отъ Дарданія
и отъ Средиземна Дакія съ двѣ-три други области. —
Освѣнъ това знае се за вѣрно, че градъ Охрида се
е называлъ по-прѣди *Лихнидъ*, и е съществувалъ
подъ това име както прѣди, тѣй и много послѣ слѣдъ
основаніе-то на Първа Юстиніана. — При такива едни
доказателства да се мисли, че Охрида е Първа Юсти-
нінія, то е съвсѣмъ безосновно и безмѣстно. Това за-
блужденіе се е породило отъ 13-тии вѣкъ, отъ какъ-то
Охридски-тѣ патриарси захванахъ да се титулиратъ и
съ званіе-то Първой-Юстиніаніи. Този титулъ е далъ
поводъ да се роди това заблужденіе, а такожде и теорія-
та, че Охридска-та патриаршія иде право още отъ
врѣме то на Императоръ-тѣ Юстиніана. И едно-то и
друго-то сѣ заблужденія, искарани, види се, отъ нѣкои
невѣжественни писатели, заблужденія които сѣ се вко-
ренили до такава степенъ, что-то се повтарятъ и до сега
като несъмнѣни истинни. Намъ ни е жално да видимъ,
че и почтенни нашъ авторъ се е подчинилъ на тѣзи,
тѣй да речемъ всеобщи заблужденія. —

Брѣземе при това да забъдежимъ и слѣдующе-то:
Като отхвъргаме теорія-та за тождество-то на Охрид-
ска-та патриаршія съ Първо-Юстиніанско-то архіепископство,
ные не само не оборваме нѣщо отъ правди-
ни-тѣ љ, но още и мислимъ, че чрезъ това тѣ, т. е. прав-
дини-тѣ љ, ставатъ още по-ясни, още по-необорими. —
Латински-тѣ и Гръцки църковни историци твърдѣ охотно
се държатъ за тази теорія, защото тя имъ дава възмо-
жностъ да се залъгватъ съ пріятни тѣмъ тълкованія
и заключенія за Охридска-та патриаршія. Латински-тѣ,

на примѣръ, твърдѣ лесно искривяватъ смисълъ-тъ на Юстиніанови-тъ новели и искаратъ Първо-Юстиніанско-то архіепископство за Папски викариатъ, ерго и Охридска-та патриаршія. — Гръцки-тъ пакъ такожде лесно доказватъ, че Юстиніанови-тъ новели сѣ твърдѣ тъмна работа, и че чрезъ тѣхъ не може се доказа каноническа-та самостоятелность на Охридска-та патриаршія. — А когато се изобличи тази теорія, като безосновна, и се докаже, че Охридска-та патриаршія нѣма никаква каноническа связь съ Първо-Юстиніанско-то архіепископство, а е наследница и продълженіе на Първата Българска, Прѣславска Патриаршія; съ една дума, когато въстѣржествува истина-та за начало-то на Охридска-та патриаршія: тогава както Гръцки-тъ, тѣй и Латински писатели трѣбва да се отрежътъ отъ тѣзи свои празднословни тълкуванія и разлаголствования. Тогава начало-то на Охридска-та патриаршія не ще вѣче да ся види тъмно и съмнително никому, защото-то, мислимъ, никой не бы посмѣлъ да се съмнѣва въ законо-то, каноническо учреждане на 1-ва-та Българска патриаршія, което е изложено въ 3-та глава на настояще-то ни списаніе. —

Най-послѣ ные щемъ кажемъ и това. Намъ ще ни бѣде твърдѣ пріятно, ако наше-то изложеніе за начало-то на Охридска-та патриаршія обрѣне на себе вниманіе-то на просвѣщенни-тъ наши съотечественници и имъ даде поводъ да се освободатъ отъ заблужденіе-то, въ което сѣ се намирали до сега, за този важенъ предметъ. Но ако ученія авторъ на книга-та, по поводъ на която ные пишемъ тѣзи редове, ако той приведе нѣкой достовѣрни доказателства противъ наше-то изложеніе: ако ни докаже, на примѣръ, че Първо-Юстиніанско-то архіепископство е съществувало още и въ 8-ми и 9-тии вѣкъ, и че Охридски-тъ патриарси още отъ само-то си

начало, т. е. въ 11-ти и 12-ти вѣкъ сж се титулирали съ званіе-то Първой Юстиніанъ, тогава ние съ благодарность щемъ се отречемъ отъ това си мнѣніе. —

II.

Изводъ изъ една новонайдена Българска лѣтописъ.

Г. Гильфердингъ, име-то на кого-то, мыслимъ, да е познато добръ на всички-тѣ любители на наша-та исторія, минѣла-та година е пѣтѣвалъ по Македонія, гдѣто между друго е намѣрилъ и една Българска лѣтописъ. Тя е писана въ конецъ-тѣ на минѣли вѣкъ, но съчинитель-тѣ ѝ е чърпалъ отъ твърдѣ стари паметници, *ощъ шворенія-ша на Патриархъ-шъ Евтимія, ошъ лѣкой-си Терновски лѣтописецъ*, намъ сега не извѣстенъ, тѣй що-то свидѣтельства-та, които се съобщаватъ въ тази лѣтописъ, заслужватъ вниманіе. — Г. Гильфердингъ прѣди единъ мѣсець е обнародвалъ единъ краткъкъ изводъ отъ неѣ, а именно нѣколко свидѣтельства за св. Кирилла, за покръстванье-то на царя Бориса, и за намѣрванье-то на Славенска-тѣ писмена, свидѣтельства съвсѣмъ нови и твърдѣ любопытни ¹⁾).

Като говори за происхожданье-то на св. Кирилъ и споменува че неговин отецъ Леонъ былъ войвода *Дарданскіи или Вардарскіи*, тази лѣтописъ пояснява при това, че „Дарданія или Вардарія есть земля Болгарская „недалеко Солунъ, обладаема отъ кесарей бѣ греческихъ „въ то время. Того ради и воеводы отъ Грековъ поста- „вляеми бѣху, и тако дѣти Леонови, пребывающе всегда „съ Болгарами, знаяху языка Болгарскаго.“

Но по-надолъ лѣтописецъ-тѣ пише:

„Святый Евтимій патриархъ Терновскіи именно рода „Болгарскаго быти глаголетъ. Глаголетъ сице: благо-

¹⁾ Голосъ 1869 N. 69 Марта 10.

„словенъ Богъ, хотяи всеми чловѣкомъ спастися и въ разумъ истинный принѣти, и яко не остави насъ до конца въ тмѣ невѣдѣнїя, но посѣти насъ и *создаиже ошъ рода нашего* такового учителя, иже просвѣти языкъ нашъ, во еже ходити намъ въ свѣтъ заповѣдей божиныхъ.“

За покрѣстванье-то на Бориса въ тази лѣтописъ се намира едно свидѣтельство съвсѣмъ отлично отъ извѣстни-тъ до сега свидѣтельства за този предметъ. Борисъ, разказва се въ нежь, завързалъ съюзъ съ Византийска-та имперїя и далъ ѣ *великую помощь* противъ Сарацини-тъ и противъ отметника Оома, който се былъ възбунтовалъ противъ Императорска-та власть въ Арменїя. „Борисъ самъ поиде съ воинствомъ своимъ у велику Арменїю, всехъ Сарациновъ изсече и прогна, и Оому жива ухвати и муками погуби, и съ великою Славою въ Цариградъ приде и честно отъ царици (Феодоры, майка-та на младѣи още тогава Императоръ Михаилъ III) прїятъ. Въ то время бѣ Кириллъ святой учитель Словенскїи въ училищѣ уча ся съ сестриничемъ Михаила царя сына Теофилова И тако Кириллъ святой пребывая въ царскихъ полатахъ, въ то время приде въ Цариградъ Богарисъ съ воинствомъ отъ Арменїи. Изыде же царь въ срѣтенїе его, изыде заедно и Кириллъ, и нача Кириллъ говорити по Болгарски съ Болгарами, сказовати имъ отъ святое писанїе; и когда чуха Болгаре по своему языку, вѣло умиланна ся и крестишася 53 тысящи, а прочїи бяху крещени Глаголетъ Евѣимїи святыи патриархъ Терновскїи (*лѣтописъ Терновскїи*): по возвращенїи отъ Арменїи Борисъ царь Болгарскїи прїя святое крещенїе; самъ Михаилъ кесарь воспреемникъ ему бысть, и даде ему имя Михаилъ, именемъ своимъ, и 53 тысящъ войска его крестися, тамо суци и Кириллъ философъ.“ —

За изнамѣрванье-то на Славенски-тъ писмена и за

прѣводъ-тъ, на священно-то писаніе тази нова Българска лѣтопись съдържа слѣдующій разсказъ, който такожде заслужва вниманіе, макаръ въ него и да е побръкано лѣточисленіе-то. — „По разореніи собора и по отхожденіи послы папины, писа царь Михаилъ Болгарскій къ Михаила и Василия кесарей Греческихъ, прося и глаголя сице; Владыко царю, писаніе Ваше честно пріяхъ и писанная въ немъ уразумѣхъ. Обаче мы еще новопросвѣщенніи суще, догмать Христіанской вѣры не искусни, и аще не будетъ намъ по языку нашему учитель, да наставитъ и просвѣтитъ насъ, то удобо паки болгаріе возвратятся на поганство; и аще пошлете намъ таковаго учителя, да наставитъ и научитъ насъ, то общаеся изгнати изъ Болгаріи Римскихъ учителей. — Въ то время приде Кириллъ святыи отъ Козаровъ, нося съ собою мощи святаго Климента лѣто Господне 867 (?); и призва его Михаилъ кесарь и совѣтова его да поидеть въ Болгарію и да изведеть по болгарскому языку писаніе. Онъ же рече ему: како могу азъ извести писаніе на Болгарскаго языка? *Други философе, бывшии прежде мене, шрудилася 200 годъ и ничшо усидша*, понеже болгарскаго языка греческими буквами пословити неможно. Кесарь же рече ему: ты языка ихъ умѣешь и тебе данно есть отъ Бога извести отъ языка ихъ буква, да будетъ и буква по языку ихъ. И тако Кириллъ Святыи благословеніемъ патріаршимъ Игнатіемъ, ятя пути, вода съ собою двухъ монаховъ отъ студійскаго монастыря, Меодія Јеромонаха, Дамаскина иподіакона, богодохновенныхъ мужей и искусныхъ во святое писаніе, умѣюще и Болгарскаго языка“ . . . „Тяи помогоша Кириллу приводити отъ Греческаго языка на Славенскій языкъ святое писаніе и сочинити азъ-буки по Славенски книги.“

СПОМОЩЕСТВОВАНИЯ.

Отъ Цариградъ.		
Българскіи архіерейскіи съборъ	40	
Благодѣтелно-то братство	10	
Ученици отъ Българско-то училище	15	
Също отъ Ц. Лъкарско училище	12	
Също отъ училище-Робертъ	12	
Различни лица	69	
Българско-то читалище	10	
Одесса.		
„ Българско-то настоятелство за подаръци по оскъдни-тъ училища	200	
„ Желъзникъ.		
„ Българско-то Читалище	60	
„ Различни лица	7	
„ Ученици отъ главно-то училище	26	
„ Също и Богословско-то	12	
„ Сливенъ	108	
„ Руссе	43	
„ Шуменъ	85	
„ Видинъ	21	
„ Ломъ	10	
„ Паланка	23	

Всички тѣзи спомоществатели (за 763 отпечатьци) сѣ записани при Българско-то Читалище въ Цариградъ, което ще има добрина-та и да имъ распрати и раздаде книга-та ни. — Всепокорно молимъ това родолюбиво читалище да вземе на себе си разнасянье-то още и на слѣдующи-тъ отпечатьци 103 отъ Историч. Прегледъ на Българска-та църква, и 98 отъ Погледъ връхъ произхождане-то на Българскіи народъ и начало-то на Българска-та Исторія.

Отъ Г. К. Бонева:

За Търновско-то училище	5	Ист. Пр. и	5	Погл.
За училище-то въ Елена	5	„	„	„
„ Г. Бончова:				
За оскъдни-тъ училища	15	„	„	15
„ Г. Райка:				
За училище-то въ Велесъ	4	„	„	4
Също „ „ Прилѣвъ	4	„	„	4
„ „ „ Битоля	4	„	„	4
„ „ „ Крушево	4	„	„	4

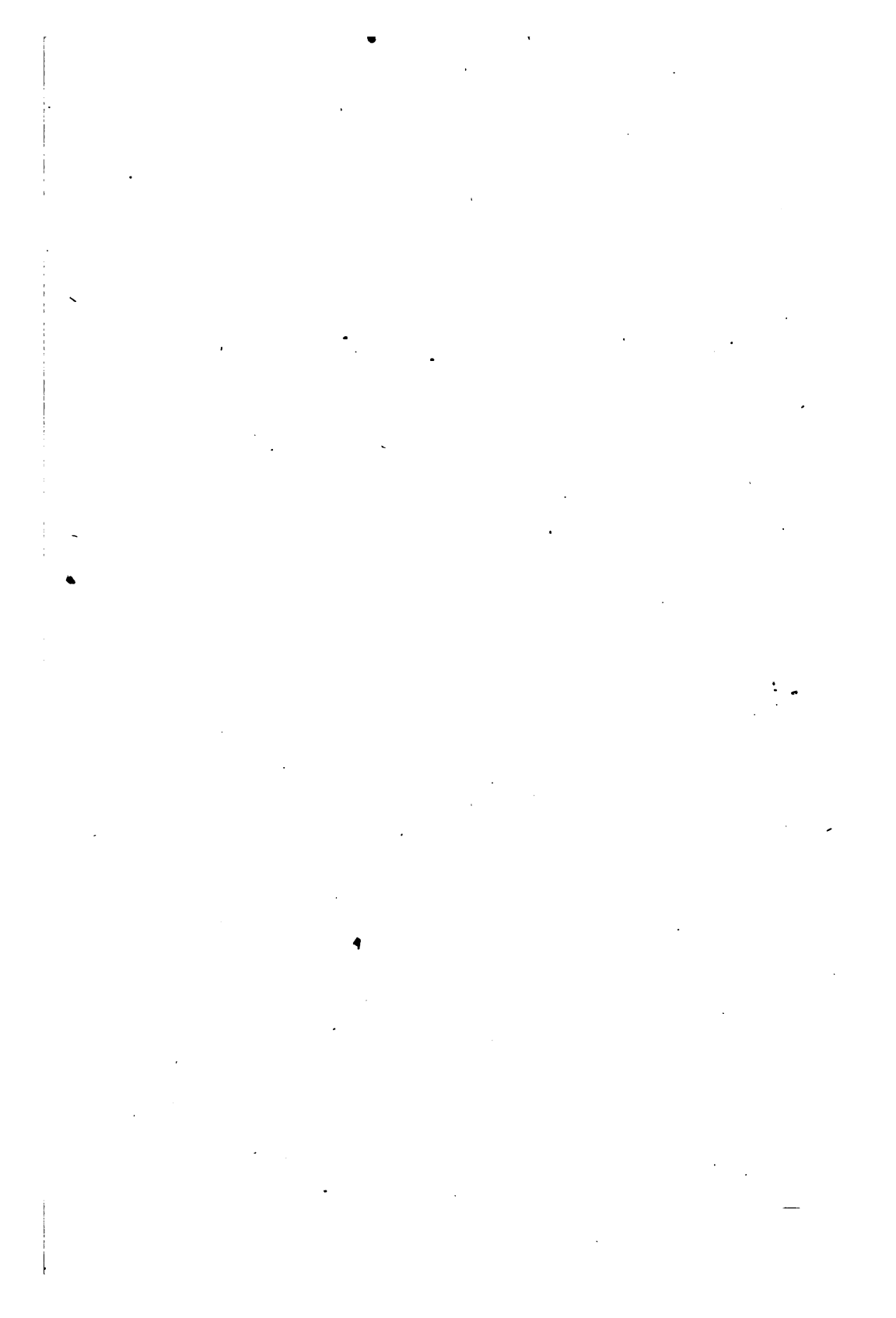
Отъ Г. Е. Станишева:			
За Б. училище въ Солунъ	5	Ист. Пр. и	5 Пога.
Слащо въ Кукушъ	5	" " "	5 "
Г. П. Теодорова:			
За осклади-тъ училища	5	" " "	5 "
Г. А. Манолова:			
За училище-то въ Габрово	1	" " "	1 "
Слащо въ Колиби-тъ	1	" " "	1 "
Н. С. Книжня Елисавета Александровна Галицына (Москва):			
За благотътелно-то женско дружество въ желъзникъ	20		20
За благотътелно-то женско дружество въ Ломъ	20		20
Г. Васил. Хр. Паназоглу:			
За Котленско-то училище.	5		—
			103 98

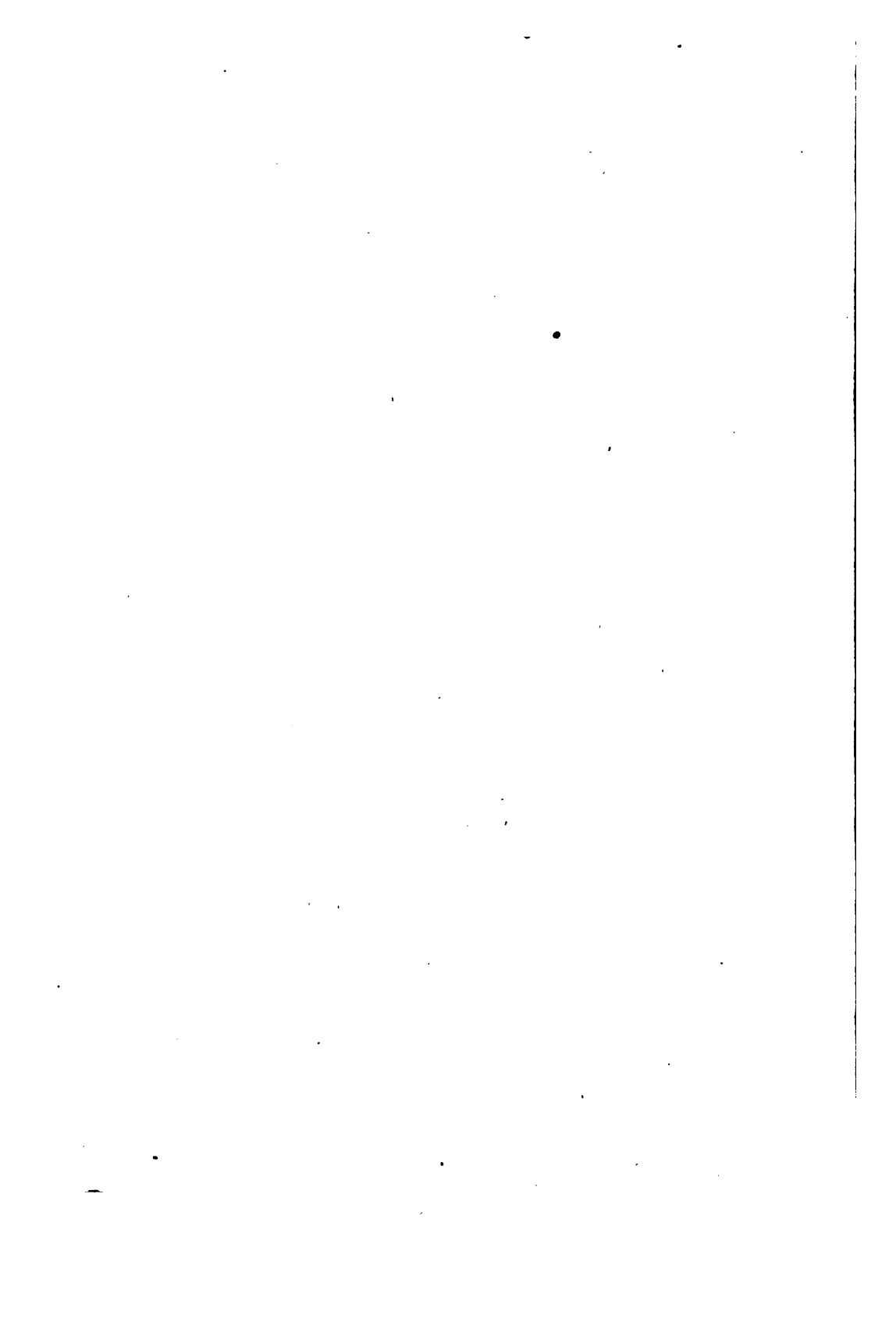
Отъ Вѣна	50		—
" Москва	10		10
" Гера:			
Г. Ив. Радиковъ	10		10
Г. Ст. Стойковичъ	10		10
" Панагюрище:			
Различни лица	58		58
Членове отъ читалце-то	53		53
Ученици отъ Мъж. учил.	34		34
Ученици отъ Дъвич. учил.	26		26
" Черпанъ и Хасково (записани при Книжарница-та на Г. Данова и С-те) ок. 50.			

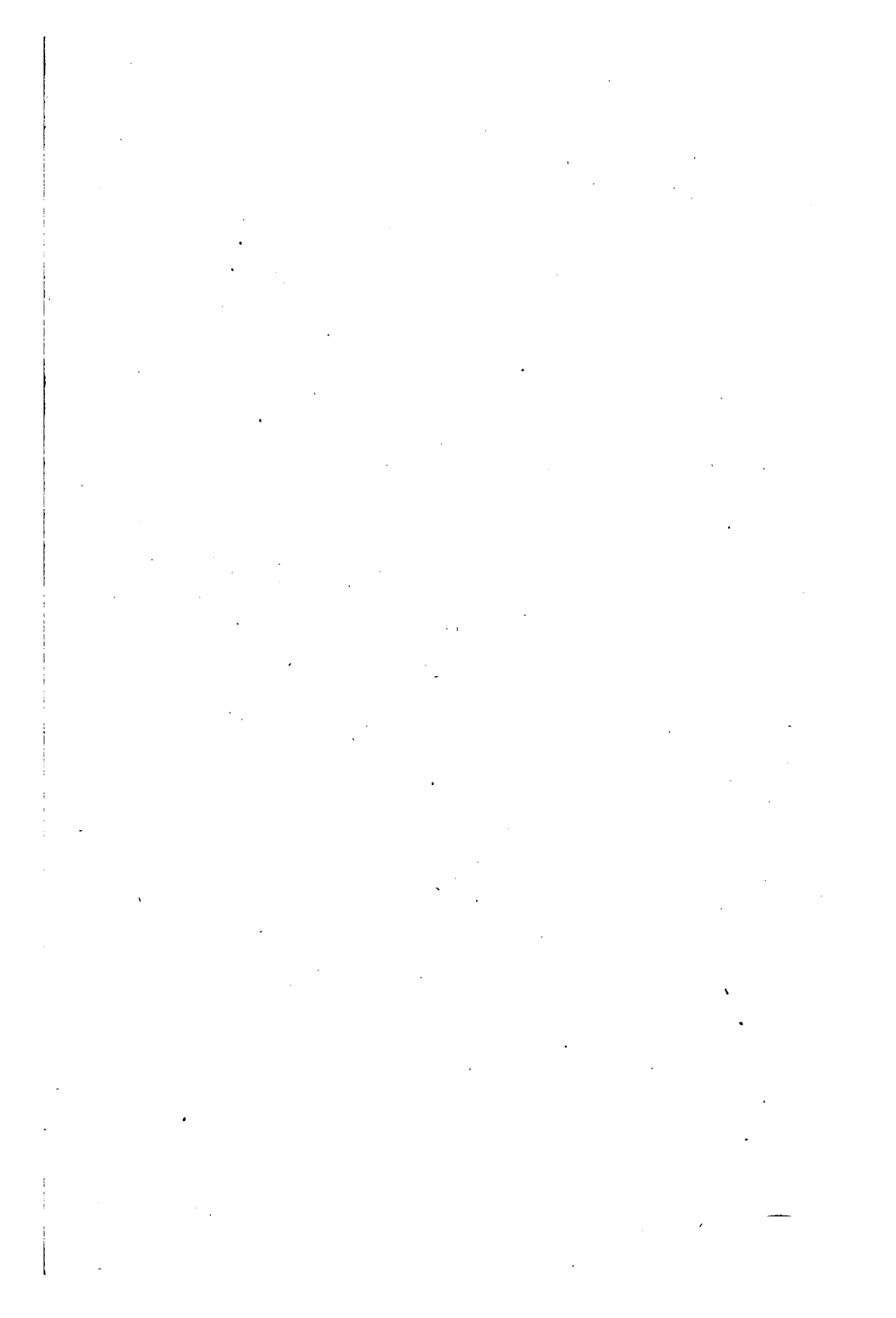
По-главни грѣшки.

стр.	редъ.	напечатано	чети.
2	1	заглавихахъ	заглавихахъ, Тѣй и въ дру- ги-тѣ глаголи, които свършватъ на: нѣхъ, нѣ, нѣхис, нѣхте, нѣхъ.
13	16	ноени	ноени. Тѣй и въ другимѣста.
28	б. 2	illi Boguzes	ille Boguzes
38	16	Нашин-тѣ	Нашин-тѣ
44	5	състоѣние	състоѣние
48	15	подражателн	подражателн
—	б. 19	наиъ	на иъ
—	—	буиъ	буиъ
50	б. 23	на св. Кузма	на Кузма
62	29	заедно съсъ тѣхъ изрѣче	заедно съ тѣхъ изрѣчаще се
63	22	на надани съ	нанадани съ
80	18	отпрынулъ	отпрынулъ
81	9	похотитель	похотитель
82	18	походи	походи
91	25	оставя	оставя
96	4	надъ	надъ
105	14	нѣ	нѣ
107	б. 11	ils s'en rendraient maîtres	ils l'en r. maître
108	б. 12	scriptum	scriptum
—	—	pagina	pagina
122	11	ἀγιοστάτην	ἀγιοστάτην
124	10	totius Bulgariae	totius Bulgariae
161	17	разгледаме	разгледаме
162	14	заманвахъ	заманвахъ
169	26	30,000 хиляди	30 хиляди.

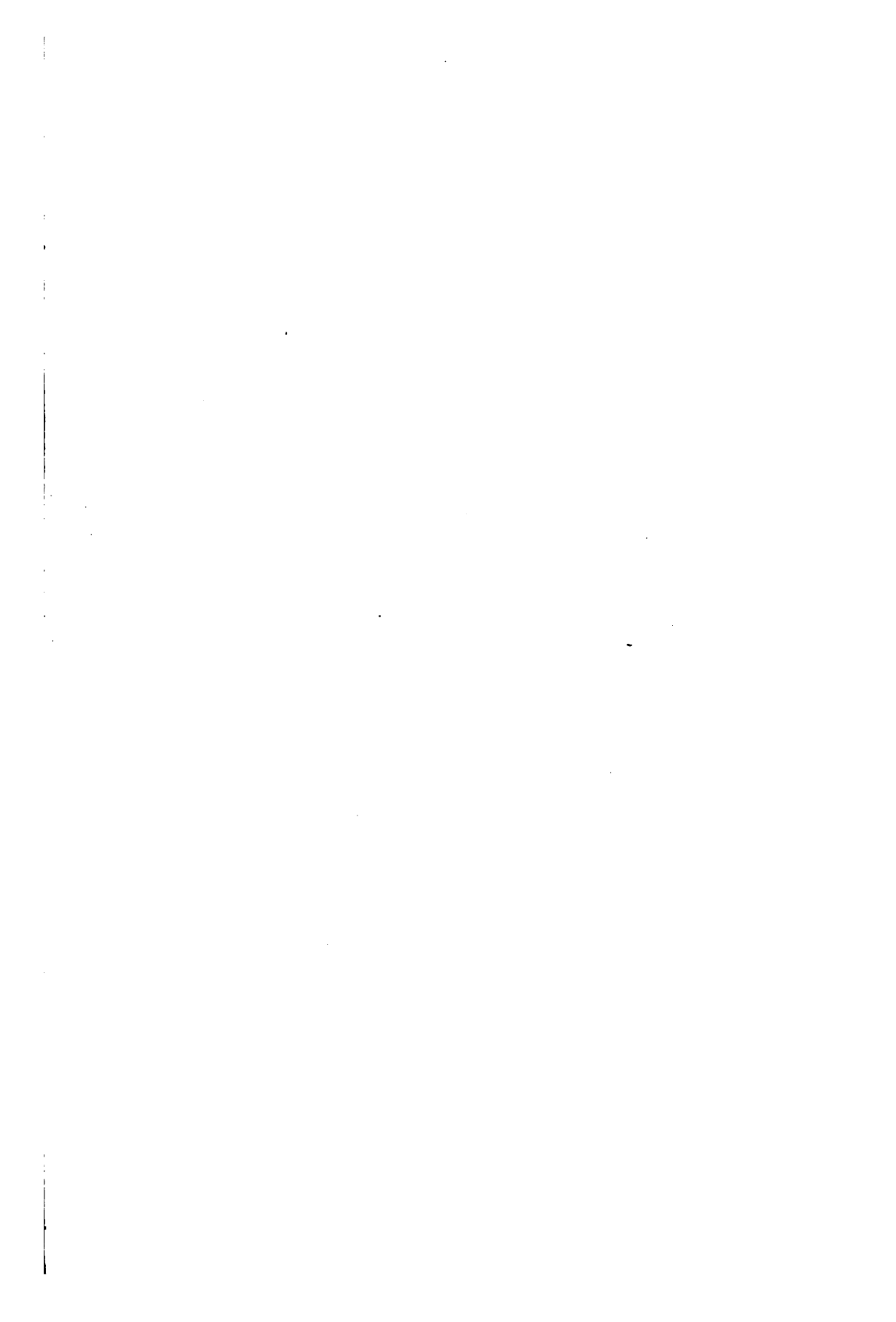
Цѣна: за въ Българія 10 гроша, а за по вѣнъ 3 франка.
На спомоществователи-тъ ще се раздава за 7 гроша.

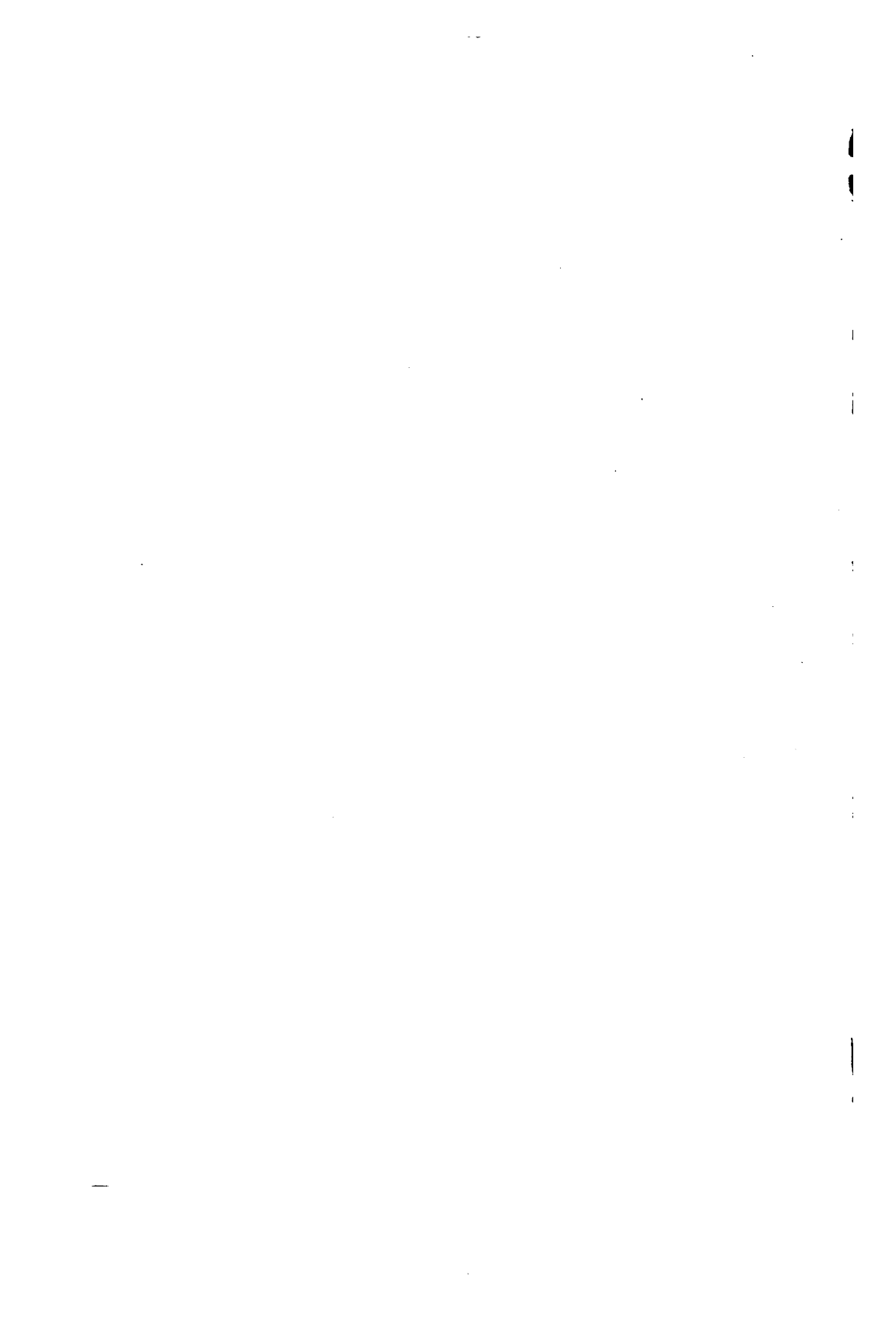
Ще се намира за проданъ: при Българско-то Читалище
въ *Цариградъ* и въ Книжарница-та на Хр. Г. Дановъ
и С^{іо} въ *Пловдивъ*, *Русчукъ* и *Велесъ*.

Тамъ се продава и *Погледъ врѣхъ происхожданье-шо на
Българскіи народъ и начало-шо на Българска-ша
исторія*.

Прѣзъ идуща-та зима, ако се пораспродадѣтъ до
тогава тѣзи двѣ книжки, съчинитель-тъ имъ прѣдполага
да издаде други още двѣ книжки, все по Българска-та
исторія. —

Въ Виенъ у книгопечати. Л. Соммера.

3 2044 035 998 8

This book should be returned to the Library on or before the date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

~~DEC 21 63 H~~

~~01 08615~~

